

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
Cultural and Traditional Tourism Management and Development
in Ayutthaya

โดย

พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS ว.๐๗๐/๒๕๖๓

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การบริหารจัดการและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
Cultural and Traditional Tourism Management and Development
in Ayutthaya

โดย

พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS ว.๐๗๐/๒๕๖๓
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Cultural and Traditional Tourism Management and Development in Ayutthaya

By

Asst. Prof. Dr. PhraUdomsittinayok
Department of Political Sciences Faculty of Social Sciences
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
B.E. 2563

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS ๓.070/2563

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การบริหารจัดการและพัฒนาร่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ผู้วิจัย:	พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.
ส่วนงาน:	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๓
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาร่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา๒) เพื่อศึกษาตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาร่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาร่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการศึกษาใน ๒ ลักษณะ ได้แก่ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการบริหารจัดการ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาร่องเที่ยว แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับพัฒนาร่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี ข้อมูลบริบทเรื่องวิจัย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๘ รูปหรือคน เกี่ยวกับสภาพทั่วไปสภาพปัญหา ตัวชี้วัด และรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาร่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการวิจัยพบว่า

๑) สภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาร่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถานที่สวยงาม สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ทั่วโลก เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีความหลากหลายทางด้านศาสนา และเป็นเมืองแห่งสันติสุข จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ มีวัดจำนวนมากที่สวยงาม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและชาวต่างประเทศ ปัญหาคือ วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างขาดงบประมาณในการพัฒนาศาสนสถานเก่าและการก่อสร้างศาสนสถานใหม่ที่คงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นตน เน้นการท่องเที่ยวให้พระเพียงรูปแบบเดียวขาดการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

๒) ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี ๕ องค์ประกอบ ๑๐ ตัวชี้วัด คือ ๑. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ๒. มีการประชุมวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นประจำ ๓. มีการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ๔. มีโครงสร้างและตำแหน่งทางการบริหารแหล่งท่องเที่ยว ๕. มีการแบ่งหน้าที่แก่บุคลากรทุกฝ่ายอย่างชัดเจน ๖. มีระเบียบและข้อปฏิบัติในการบริหารแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน ๗. มีภาคีเครือข่ายในการบริหารแหล่งท่องเที่ยว ๘. มีการประสานงานกับชุมชน และหน่วยงานราชการ ๙. มีการจัดทำรายงานผลการดำเนินการในรอบปี และ๑๐. มีการจัดทำประชาสัมพันธ์

พิจารณากับชุมชนและหน่วยงานราชการ และตัวชี้วัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี ๓ องค์ประกอบ ๙ ตัวชี้วัด คือ ๑. แบ่งพื้นที่ใช้สอยได้อย่างเหมาะสม ๒. สะอาด ร่มรื่น สวยงาม ๓. มีความเป็นสากลสูง มีความเป็นอารยสถาปัตย์ ๔. สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นสูง ๕. สามารถมองเห็นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน ๖. สามารถสืบค้นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวผ่านระบบออนไลน์ได้ ๗. บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายข้อมูลได้อย่างชัดเจน ๘. มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวครบครัน และ ๙. มีระบบป้องกันความปลอดภัยสูง

๓) รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า มี ๓ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย จัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม ควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เยอะจนเกินไป จัดสถานที่ให้สวยงาม สะอาด ร่มรื่น น่าสนใจ นำหลักสี่ปายะ ๗ ประการมาพัฒนาให้ครบในทุกๆ มิติ และกิจกรรมที่ออกแบบเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกผ่านประสาททั้ง ๕ (๒) รูปแบบด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย การสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจและรู้สึกภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนของตนเอง สะอาดและปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว พัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในชุมชนโดยยึดหลักกัลยาณมิตร ๗ ดึงชุมชนให้มีส่วนร่วม ในด้านศิลปวัฒนธรรม (๓) รูปแบบด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแบบสร้างสรรค์ เป็นการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน ดำเนินทุกกิจกรรมตามแผนที่ได้วางไว้อย่างรัดกุม พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง นำข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไข เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย

Research Report Title: Cultural and Traditional Tourism Management and Development in Ayutthaya

Researcher: Asst. Prof. Dr. PhraUdomsittinayok

Section: Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidhayalaya University

Fiscal Year: ၂၀၂၀/၂၀၂၁

Research Support Fund: Mahachulalongkornrajavidhayalaya University

ABSTRACT

Objectives of this research were: 1. To study general condition and problem condition of management and development of cultural and traditional tourism in Ayutthaya Province, 2. To study indicators of management and development of cultural and traditional tourism in Ayutthaya Province, 3. To propose a model of management and development of cultural and traditional tourism management and development in Ayutthaya Province

Methodology was the qualitative research, consisted of 2 steps: step 1 documentary study to search for data and knowledge of concept and theory of management and concept and theory of development of cultural and traditional tourism, data and context of the topic of the research and related research works and step 2 in-depth-interviewing 18 key informants about general context, general problems, indicators and model of management and development of cultural and traditional tourism in Ayutthaya Province.

Findings were as follows:

1. General condition and problem condition of management and development of cultural and traditional tourism in Ayutthaya Province were that there were many beautiful ancient places attracting tourists from all over the world, multi cultural society, religious diversity and peaceful city. These are the factors attracting tourists. Many temples in Ayutthaya are beautiful tourist attractions for both Thai and foreign tourists. The problems were that there were not budget allocation to support and develop ancient religious places and to build new religious places that still maintain the old heritage local arts culture and traditions. There was emphasizing only on temple tourism without knowledge dissemination to tourists.

2. Indicators of management of cultural and traditional tourism in Ayutthaya Province consisted of 5 components with 10 indicators: 1. There was committee appointment for tourism management, 2. There were regular meeting for operational plan for tourism attraction development, 3. There was tourism development plan, 4. There was structure and positions of tourism management, 5. There was clear division of works for all personnel, 6. There was standardized rules and regulations for tourism attraction management, 7. There was partnership and networks of tourism management, 8. There was

coordination with communities and government agencies and 9. There was annual evaluation and reporting plan and 10. There was public hearing with communities and government agencies. The indicators of cultural and traditional tourism of Ayutthaya Province consisted of 3 components and 9 indicators. They were 1. Suitable land use division, 2. Clean, green and beautiful, 3. Highly international and architectural, 4. Highly reflection of local identity, 5. Data of tourist attraction were clearly visible, 6. Data of tourist attraction can be retrieved through online network, 7. Personnel were knowledgeable and clearly explained data, 8. There were complete facilities for tourists and 9. There were safety and security systems at the high level.

3. Models of management and development of cultural and traditional tourism of Ayutthaya Province consisted of 3 models: 1) A model of tourist attraction efficiency that were appropriate tourist attractions, not so many tourists, beautiful, clean and green tourist attraction, application of Sappaya⁷, 7 comforts to develop the tourist attraction at all dimensions and all activities were designed for tourists to touch and feel with all 5 senses. 2) A model of tourist welcome that was the motivation of local people to be aware and proud to be the part of the community that were clean, safe, not dangerous to tourists. Community tourism ethics development with Kalayanamitta⁷ and encouraged community to participate in arts and culture, 3) A model of administration; consisted of creative tourist attractions development for local culture and environment learning center, open opportunities for local people to run tourism business together, strictly operation of the set plans, continuously tourist attraction development, improvement of the pitfalls from the past emphasizing participation from all parties concerned.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จาก รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เมตตาอนุเคราะห์เป็นประธานที่ปรึกษาโครงการวิจัยในครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจทานงานวิจัยฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระธรรมรัตนมงคล (นพกุล กตสโร) เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส) รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุญโญ) รองเจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร พระราชานินทราจารย์ (สุชาติ ฐานิสโร) เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร) เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฐานิโก) เจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา พระมหาเวชยันต์ เวชยันโต ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม) เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปัญญา เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง นางอรสา อาวุธคม ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา นายประดับ โพธิกาญจนวัตร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นางสาวสุกัญญา เบาเนต ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายบดินทร์ เกษมศานต์ นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา นายวีระศักดิ์ แสนสะอาด นักโบราณคดี สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ทุกท่านที่อนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี

คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันพึงมีจากรายงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็นพุทธานุชาธรรมบูชา สังฆบูชา กตเวทิตาคุณแก่ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ บิดามารดา ญาติสนิทมิตรสหาย และผู้มีพระคุณทุกท่าน

พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.

๓๐ มกราคม ๒๕๖๔

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผนภาพ.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ญ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย.....	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการบริหารจัดการ.....	๘
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว.....	๒๔
๒.๓ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี.....	๓๑
๒.๔ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย.....	๔๗
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘๔
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๙๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๙๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๙๓
๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ.....	๙๓
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๙๘
๔.๑ สภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	๙๘
๔.๒ ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	๑๑๑
๔.๓ รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	๑๒๒
๔.๔ องค์กรความรู้.....	๑๒๘

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๑๓๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๓๑
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๓๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๗
บรรณานุกรม.....	๑๓๘
ภาคผนวก.....	๑๔๘
ภาคผนวก ก หนังสือแนะนำ.....	๑๔๙
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์.....	๑๕๖
ภาคผนวก ค ภาพประกอบ.....	๑๖๐
ภาคผนวก ง รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๖๕
ภาคผนวก จ หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์.....	๑๖๗
ภาคผนวก ฉ ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ.....	๑๗๐
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๗๓

สารบัญตาราง

๒.๑	ความหมายของการบริหารจัดการ.....	๑๑
๒.๒	ความหมายของผู้บริหาร.....	๑๔
๒.๓	เปรียบเทียบทฤษฎีการบริหารจัดการกับทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย.....	๒๓
๒.๔	ความหมายของการท่องเที่ยว.....	๒๖
๒.๕	การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว.....	๓๐
๒.๖	ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๓๔
๒.๗	ประเภทและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม.....	๔๒
๒.๘	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๙
๔.๑	ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัด พระนครศรีอยุธยา.....	๑๒๐
๔.๒	ตัวชี้วัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัด พระนครศรีอยุธยา.....	๑๒๑

สารบัญแนภาพ

๒.๑	แบบจำลองการจัดการแหล่งท่องเที่ยว.....	๔๓
๒.๒	การวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว.....	๔๔
๒.๓	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๙๒
๔.๑	สรุปสภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด พระนครศรีอยุธยา.....	๙๙
๔.๒	สรุปสภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด พระนครศรีอยุธยา.....	๑๐๑
๔.๓	สรุปสภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	๑๐๒
๔.๔	สรุปสภาพปัญหาด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว.....	๑๐๔
๔.๕	สรุปสภาพปัญหาด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว.....	๑๐๖
๔.๖	สรุปสภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการ.....	๑๐๙
๔.๗	สรุปสภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	๑๑๐
๔.๘	รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว.....	๑๒๓
๔.๙	รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว.....	๑๒๕
๔.๑๐	รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการ.....	๑๒๗
๔.๑๑	องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๒๘
๔.๑๒	รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัด พระนครศรีอยุธยา.....	๑๓๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักโดยใช้ระบบย่อคำดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า. เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑. หมายความว่าระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ชื่อที่ ๓๐ หน้าที่ ๕๑ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่มี ความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างมาก โดยใน ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมี ผลกระทบทางตรงต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย คิดเป็น มูลค่า ๑.๒๙ ล้านล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ ๙.๒๐ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) และ ในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มีมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็น ๑.๔๑ ล้านล้านบาท หรือคิด เป็น ร้อยละ ๙.๓๐ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ อีกทั้งมีการเติบโตโดยเฉลี่ยร้อยละ ๖.๗ ต่อ ปี ต่อเนื่อง ไปถึงปี พ.ศ. ๒๕๗๐ ซึ่งจะทำให้ในปี พ.ศ. ๒๕๗๐ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะมีมูลค่า ประมาณ ๒ .๗๑ ล้านล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๔.๓๐ ของ ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ^๑ สำหรับการท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาก็เป็นหน่วยหนึ่งของทรัพยากรท่องเที่ยวของ ประเทศไทยด้วย โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ -๒๕๕๙ และแผนพัฒนา การท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) เพื่อสร้างศักยภาพในการท่องเที่ยวให้มีความพร้อมมีการแข่งขันและสร้างรายได้คู่กับการพัฒนา ตาม กรอบยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ..๒๕๖๐-๒๕๗๙) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔)^๒ ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งรายได้หลักแห่งหนึ่งของประเทศไทยจึงนับว่ามีความจำเป็นและสำคัญ ตามยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๖๔^๓ ของ กรมการท่องเที่ยว ซึ่งปรากฏข้อมูลตามยุทธศาสตร์ที่ว่า

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพของห่วงโซ่อุปทานทางการท่องเที่ยว ประกอบด้วย สินค้าและบริการทาง การท่องเที่ยว บุคลากรทางการท่องเที่ยว การพัฒนา มาตรฐาน การท่องเที่ยว และสร้างตัวอย่างต้นแบบ เพื่อเป็นตัวอย่างเชิงประจักษ์ให้หน่วยงานต่าง ๆ ศึกษา และ ถอดบทเรียนนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวในภาพรวม และลดปัญหาการท่องเที่ยว รวมถึงส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นสถานที่ที่ได้รับความนิยมในการถ่ายทำ ภาพยนตร์ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาการจัดการ ด้านการท่องเที่ยวแบบองค์รวม เน้นการพัฒนา และเผยแพร่องค์ความรู้และสารสนเทศ ด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการจัดการการท่องเที่ยว พร้อมทั้ง

^๑กรมการท่องเที่ยว, แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔ ของกรมการ การท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: VIP COPY PRINT, ๒๕๖๑), หน้า ๙.

^๒สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.royalthaipolice.go.th/downloads/plan12.pdf>, (๒๘ เมษายน ๒๕๖๓).

^๓กรมการท่องเที่ยว, แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔ ของกรมการ การท่องเที่ยว, หน้า ๙.

ส่งเสริมบทบาทหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาการท่องเที่ยว บนพื้นฐานความสมดุล ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ปรับกระบวนการทำงานภายในองค์กรให้ทันสมัย และมีประสิทธิภาพทั้งสำหรับบุคลากรภายในกรมการท่องเที่ยว และผู้รับบริการจากกรมการท่องเที่ยว การพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรให้เท่าทันต่อสถานการณ์และพลวัตการเปลี่ยนแปลง ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบัน รวมถึงการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีเป็นที่ยอมรับของกรมการท่องเที่ยวและบุคลากรกรมการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การพัฒนาระบบเทคโนโลยีและระบบดิจิทัลมาใช้เพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานภายในกรมการท่องเที่ยวรวมถึงเพื่อสร้างความเชื่อมโยง เพื่อส่งเสริมสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานของภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรวมถึงเป็นฐานข้อมูลในการตัดสินใจในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว

ดังนั้นจากยุทธศาสตร์ ๑-๔ จะเห็นว่ามี การเข้าไปส่งเสริมการพัฒนา การจัดการ และการห่วงโซ่อุปทานของการท่องเที่ยวที่รวมไปถึงการบริหารจัดการและพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี อันเป็นรากฐาน เอกลักษณ์และวิถีวัฒนธรรมของสังคมไทยให้คืนกลับมาเป็นจุดเด่นและจุดขายรวมภายใต้ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวด้วย ซึ่งแต่เดิมวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น เช่น สยามเมืองยิ้ม (Land of Smile) ดินแดนของพระพุทธศาสนา หรือวิถีทางศาสนา วัฒนธรรมและศาสนาที่ผสมรวมกัน ซึ่งรวมเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของไทย แต่เมื่อวิถีทางสังคมภายใต้โลกาภิวัตน์ (Globalization) เข้ามาวิถีวัฒนธรรมใหม่ได้เริ่มเข้ามา ทำให้วัฒนธรรมบางประการมีลักษณะที่เปลี่ยนไป จนกระทั่งหนีจากรากเดิม กลายเป็นความเสื่อมถอยทั้งสังคมไทยมีแนวโน้มเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมมากขึ้น อาทิ การให้คุณค่ากับความสนุกสนาน และความสะดวกสบาย ละเลยเรื่องวินัย มีความเห็นแก่ตัว ไม่รู้จักเสียสละ ไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และขาดความรับผิดชอบมากขึ้น

การที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นถูกยกให้เป็นเมืองมรดกโลก ที่มีเอกลักษณ์แบบแผนทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่โดดเด่นและชัดเจน รวมทั้งมีแหล่งโบราณคดีทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญถูกจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอันดับต้น ๆ ของประเทศไทยและเป็นที่ยุ้จักกันอย่างแพร่หลายไปทั่วโลก ทั้งมีความได้เปรียบเรื่องระยะทางที่ไม่ไกลจากกรุงเทพ ฯ ตลอดจนภาครัฐและภาคเอกชนได้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น เที่ยวเมืองไทย ใช้ของไทย อนุรักษ์ความเป็นไทย ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและเทศค่อนข้างมาก จากสถิตินักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ใน พ.ศ.๒๕๕๙ จำนวน ๑,๕๘๒,๙๐๕ คน พ.ศ.๒๕๖๐ จำนวน ๑,๖๓๗,๑๘๑ คน และ พ.ศ.๒๕๖๑ จำนวน ๑,๗๒๓,๗๑๐ คน รวมได้เฉลี่ยต่อหัวต่อคนตลอดทั้งปี ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๕๙ รวม ๑,๖๑๙,๕๕๙,๗๙๕,๖๙๐ บาท ใน พ.ศ.๒๕๖๐ มีรายได้เข้าจังหวัด จำนวน ๑,๘๔๘,๑๗๓,๙๔๗,๕๒๐.- บาท และใน พ.ศ.๒๕๖๑ มีรายได้จำนวน ๒,๐๕๖,๐๙๔,๐๓๕,๕๑๙.- บาท^๕ ภาพรวมการเดินทางท่องเที่ยวจากสถิติที่ยกมา ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีอัตราการ

^๕สำนักงานสถิติจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ชุดข้อมูลกลางของประเทศ (Management Information System: MIS) ท่องเที่ยว ข่าว ผู้สูงอายุ ชยะ, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://ayuttaya.nso.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=248:2017-03-20-07-48-07&catid=127:2018-03-02-03-03-00&Itemid=631 (๒๘ เมษายน ๒๕๖๓).

เจริญเติบโตขยายตัวเพิ่มขึ้นตามช่วงเวลา เทศกาล ฤดูร้อน โดยผู้ที่มาท่องเที่ยวเป็นชาวไทยเพิ่มขึ้น ส่วนชาวต่างชาติยังมีสัดส่วนที่ไม่มากเมื่อเทียบกับคนไทย ทั้งนี้อาจด้วยผลกระทบมาจากสถานการณ์ทางการเมือง สถานการณ์ของโรคระบาด เช่น โควิด ๒๐๑๙ สถานการณ์ความผันผวนทางเศรษฐกิจนับแต่จากนี้เป็นต้นไป ซึ่งยังเป็นปัญหาในองค์รวมของชาติและนานาชาติ อันมีผลและปัจจัยชี้ขาดต่อการขยายตัวและจำนวนนักท่องเที่ยวนับแต่นี้ไปด้วย ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยแม้สถิติจะลดลงด้วยแต่ก็ยังมีการเดินทางท่องเที่ยวตลอดทั้งปีโดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น กิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี เป็นต้น

จากข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว หรือการออกแบบการท่องเที่ยวจังหวัด พระนครศรีอยุธยาที่สำรวจพบเบื้องต้นกว่า ๑๐๐ เรื่อง/เล่ม จะพบว่ามีสภาพปัญหาที่นำไปสู่การวิจัย และศึกษาเพื่อนำไปสู่การออกแบบแก้ไขและพัฒนาในภาพรวมดังปรากฏ ในส่วนการท่องเที่ยว ปัจจุบันในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังเป็นที่นิยมของคนทั่วไปโดยเฉพาะวัดอันเป็นโบราณสถานต่าง ๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังเป็นที่นิยมของคนต่างชาติ ชาวไทย จะมีคนหนาแน่นมากในช่วงเทศกาลต่าง ๆ วันหยุด วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วัดต่าง ๆ จะมีคนมาเที่ยวกันมากเป็นพิเศษ มีสถานที่พักผ่อน ความร่มรื่น สะอาด บางที่มีตลาดน้ำด้วย เพื่อช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว มีร้านอาหารอร่อยมากมาย ให้นักท่องเที่ยวเลือกชิม เช่น โรตีสาน ก๋วยเตี๋ยวเรือ อาหารโบราณ และร้านอาหารทำอยู่ริมแม่น้ำ การเดินทางไปแต่ละที่ก็สะดวกมีวัดอยู่ติดกันหลายที่ สามารถเที่ยวได้เรื่อย ๆ หรือจะนั่งรถตุ๊ก ตุ๊ก หรือขี่จักรยานชมวิวยุโรปได้

พระนครศรีอยุธยา เป็นจังหวัดท่องเที่ยวที่ใกล้กรุงเทพฯ ที่สุดที่มีบรรยากาศเหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวที่สุดในประเทศไทย ด้วยสภาพแวดล้อมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะมีทั้งสถานที่ท่องเที่ยว ในเชิงประวัติศาสตร์แล้ว ยังมีวัดวาอารามเก่าแก่ เหมาะแก่การท่องเที่ยวในด้านการพัฒนาจิตใจพร้อมกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อความเป็นสิริมงคลให้กับชีวิต จึงไม่ต้องแปลกใจเลยว่าทำไมเมืองอยุธยาเก่าจึงได้ขึ้นทำเนียบเป็นมรดกโลก ที่บรรดานักท่องเที่ยวจากทั่วสารทิศหมายปองที่จะมาเยือนสักครั้งหนึ่งในชีวิต และถ้ายังเป็นช่วงเทศกาลในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจะเนืองแน่นไปด้วยนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และต่างชาติ โดยเฉพาะวัดที่สำคัญจะเนืองแน่นไปด้วยนักท่องเที่ยว ทำให้บริเวณรอบเกาะเมืองการจราจรติดขัด รถเคลื่อนตัวได้ช้าส่วนสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญไม่แพ้กัน คือ ตลาดน้ำอโยธยา เป็นตลาดน้ำขนาดใหญ่ใจกลางเมือง มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมและจับจ่ายซื้อของสามารถสร้างรายได้ให้ชุมชนในบริเวณดังกล่าวได้จำนวนมาก

แต่เมื่อมีการจัดการท่องเที่ยว บริหารในองค์รวมย่อมเกิดปัญหาหรือสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากบริหารจัดการ เช่นการขาดความเข้าใจในวิถีทางวัฒนธรรม ดังปรากฏในงานวิจัย “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”^๕ การขาดการมีส่วนร่วมในฐานะเจ้าของพื้นที่ และเจ้าของวัฒนธรรมการท่องเที่ยว ดังปรากฏในงานเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการ

^๕พระมหากวินท์ ยสินทวิโสและคณะ, “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๑): ๑๔๕ – ๑๕๖.

พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนไฮธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”^๖ คุณภาพของนักท่องเที่ยว ดังปรากฏในงานวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาโบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”^๗ สถานที่ท่องเที่ยวไม่ได้ออกแบบให้สอดคล้องเพื่อรองรับความหลากหลายความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี ประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวในวิถีวัฒนธรรมอาหาร วัฒนธรรมศาสนา ไหว้พระ ทิวทัศน์ ซึ่งยังต้องมีการออกแบบ และจัดกลุ่มเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ดังนั้นในงานวิจัยนี้เห็นว่าควรมีการศึกษาเพื่อความเข้าใจ และส่งเสริมให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบสอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงมีส่วนต่อการเข้าไปส่งเสริมสนับสนุน หรือหนุนให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ โดยใช้กิจกรรมและทรัพยากรของวัดและพระพุทธศาสนา มาสู่การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นความจำเป็นและมีความสำคัญที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อนำไปสู่การออกแบบการท่องเที่ยวอันเป็นหัวใจหลัก และความสำคัญหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนั้นจากสภาพข้อเท็จจริงอันเป็นสภาพปัญหาที่ปรากฏผู้วิจัยจึงประสงค์ดำเนินการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทาง มาตรการ และวิธีการดำเนินการในการจัดการความรู้และการพัฒนาบุคคลเพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวในอนาคต เพื่อการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พร้อมพัฒนาเป็นหลักสูตรและนำไปใช้ในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวในองค์กรต่อไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ สภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอย่างไร

๑.๒.๒ ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีอะไรบ้าง

๑.๒.๓ รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีจังหวัดพระนครศรีอยุธยาควรเป็นอย่างไร

^๖ธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ และคณะ, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนไฮธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒(๑๐) (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๐): ๘ – ๑๖.

^๗ชัยวัชร พรหมจิตติพงศ์ และสาธิตา มิ่งวงศ์, “พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาโบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วารสารการบริการและการท่องเที่ยว, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕): ๓๙ – ๕๖.

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓.๒ เพื่อสร้างตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ

๑. ปัจจัยทางด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีตามหลัก POCCC คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) การควบคุม (Controlling)^๘

๒. ปัจจัยด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี คือ การจัดการด้านกายภาพ การจัดการให้ความรู้ การจัดการอำนวยความสะดวก^๙

๓. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีใน ๓ ด้านคือด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการ^{๑๐}

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

งานวิจัยฉบับนี้ ประกอบด้วย

ตัวแปรที่ศึกษา (Study Variables) คือ สภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๘ รูป/คน

^๘Price, Alan, *Human Resourec Management In a Business Context*, 2 edition, (London: Thomson Learning, 2004), p. 110.

^๙สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, *คู่มือการพัฒนาและประเมินคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, ๒๕๕๐), หน้า ๑-๑๐.

^{๑๐}สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, *คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม*, (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรมพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๗), หน้า ๔-๖.

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยคือ วัดในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึงกันยายน ๒๕๖๓ รวม ๗ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การบริหารจัดการ หมายถึง การทำให้กลุ่มบุคคลในองค์กรในแต่ละภาคส่วนเข้ามาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่กำหนด ในงานวิจัยนี้หมายถึงแนวคิดในเรื่องการบริหารจัดการอันเริ่มตั้งแต่การวางแผน การจัดการองค์กร การสรรบุคลากร การนำหรือการส่ง การ และการควบคุมองค์กร โดยมีเป้าหมายเข้าไปเป็นส่วนสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประเพณีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาถึงวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ที่เนื่องศาสนา ความเชื่อ ประเพณีวิถีชีวิต ที่เนื่องด้วยประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมอง ความคิด ศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในงานวิจัยนี้หมายถึง วัฒนธรรมที่เนื่องด้วยศาสนา ประเพณีความเชื่อทางศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันประกอบด้วยวัดและศาสนาสถานทรัพยากรทางศาสนา ประเพณีไหว้พระขอพระต่อศาสนสถานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หมายถึง จังหวัดที่อยู่ย่านประวัติศาสตร์แหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เป็นมรดกโลก เป็นเขตเศรษฐกิจอุตสาหกรรมที่สำคัญ โดยมีผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดมีมูลค่าสูงเป็นอันดับ ๓ ของประเทศ และมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน นิยมเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "กรุงเก่า" หรือ "เมืองกรุงเก่า" โดยในงานวิจัยนี้หมายถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเนื่องด้วยศาสนาสถาน ศาสนาและความเชื่อ และประเพณีในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เช่น วัฒนธรรมทางศาสนา การไหว้พระ ขอพร ประเพณีวิถีชีวิตทางศาสนา เช่น ลอยกระทง สงกรานต์ วันสำคัญทางศาสนา มาเป็นส่วนสำคัญในการออกแบบสู่การจัดการ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตจังหวัดดังกล่าว

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี หมายถึง การเข้าไปพัฒนาจัดการ บริหาร ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทาง ศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้ สร้างสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมาแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ประกอบด้วย งานประเพณีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ศิลปวัฒนธรรม สินค้า การแต่งกาย ภาษา ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิม ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ ภาษาและวรรณกรรม วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย อาหาร ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น เป็นต้น โดยในงานวิจัยนี้หมายถึงการเข้าไปบริการจัดการ ออกแบบ พัฒนาองค์ความรู้ นำองค์ความรู้ไปจัดการ ส่งเสริม ด้านการท่องเที่ยวทั้งในส่วนวัฒนธรรมทางศาสนา สถานที่ ศาสนาสถานทางศาสนา ประเพณีวิถีชีวิตที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา เช่น ศาสนาสถานสำคัญของพุทธศาสนาอันเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ประเพณี

สงกรานต์ ลอยกระทง วันสำคัญทางศาสนา อันเนื่องด้วยวัดและพระพุทธศาสนา ในเขตจังหวัด พระนครศรีอยุธยาเป็นสำคัญ

สัปปายะ ๗ หมายถึง การนำหลักพุทธธรรม คือ สัปปายะ ๗ ได้แก่ อาวาสสัปปายะ โคจรสัปปายะ ภัตตสัปปายะ บุคคลสัปปายะ โภชนสัปปายะ อุตุสัปปายะ อิริยาปถสัปปายะ มาบูรณาการกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและประเพณี

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๖.๒ จังหวัดพระนครศรีอยุธยานำตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี ไปปรับประยุกต์ใช้กับทุกภาคส่วน

๑.๖.๓ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้รับการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนา

๑.๖.๔ ผลการวิจัยนี้นำไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาเพื่อให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ต่อไปในอนาคต

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการและพัฒนาร่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๒ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาร่องเที่ยว
- ๒.๓ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาร่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี
- ๒.๔ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการบริหารจัดการ

จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้คำนิยามความหมายแตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียด ดังต่อไปนี้

การบริหารมีควบคู่กันมากับมนุษย์เป็นเวลายาวนานแล้ว แต่การบริหารกิจการใดๆ ที่เกี่ยวกับสาธารณะ ในยุคปัจจุบันมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยผู้บริหารมืออาชีพ จึงจะทำให้พันธกิจต่างๆ เหล่านั้นดำเนินการไปได้ด้วยดีและบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ สำหรับนักบริหารกิจการสาธารณะต่างๆ ไป รวมทั้งพระสงฆ์ฆราวาสผู้บริหารงานการคณะสงฆ์ด้วย ต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการบริหารทั้งที่เป็นแนวคิดทางด้านศาสนา และด้านหลักการบริหารต่างๆ ไป ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหาร

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านให้ความหมายของคำว่า “การบริหาร” ไว้ ผู้ศึกษาจึงใคร่ขอนำมาประกอบการศึกษา ดังนี้

การบริหาร คือ กระบวนการจัดการ และดำเนินการทุกๆ ด้าน เพื่อให้การคณะสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการวัด และเป็นฐานรองรับพระศาสนามีความก้าวหน้า สามารถอำนวยประโยชน์ เสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาอนุเคราะห์ต่อปวงชน ปรากฏชัดทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม^๑ นอกจากนี้ยังหมายถึงการปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงานหรือจัดการ (Management) กิจกรรม

^๑พระธรรมวรนายก (โอภาส นิสิตติเมธี), ธรรมปริทัศน์ “๕๖”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๓.

ต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purposes/Objectives) ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ (Efficiency)^๒

ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^๓ ดังนั้นการบริหารจัดการ จึงเป็นกระบวนการของการแสวงหา และการผสมผสานทรัพยากรที่สำคัญ ๓ ประเภท คือ มนุษย์ การเงิน และทรัพยากรด้านกายภาพ เพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์กรในการผลิตสินค้าหรือบริการ ซึ่งเป็นที่ปรารถนาของสังคม การบริหารโดยสรุปก็คือ

๑. การทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จโดยลำพังคนเดียว ไม่ใช่การบริหารหรือการจัดการ การบริหารหรือการจัดการเกิดขึ้นในบริบทของกลุ่ม โดยอย่างน้อยที่สุดกลุ่มนั้นจะต้องมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

๒. กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะต้องมีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน และผู้จัดการจะมีบทบาทสำคัญในการชี้แนะให้แนวทางในการกำหนดเป้าหมายของกลุ่มหรือเป็นผู้ที่กำหนดเป้าหมายของกลุ่มเอง ในกรณีที่เป้าหมายของกลุ่มมิได้กำหนดขึ้นมาจากภายนอกหรือจากหน่วยงานระดับเหนือขึ้นไป

๓. การจัดการเป็นงานด้านสมอง ใช้ความคิด ปฏิภาณ และการตัดสินใจ เพื่อสร้างเงื่อนไขและรักษาไว้ซึ่งเงื่อนไขสำหรับการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^๔

จึงกล่าวได้ว่าการบริหารงานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน โดยลักษณะเช่นนี้การบริหารงานจึงเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารงานในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารงาน

^๒พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

^๓พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), คนสำราญงานสำเร็จ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๒.

^๔ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓-๔.

แต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการ และทฤษฎีไปปรับใช้ ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม^๕

นอกจากนี้การบริหารงานเป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^๖ หรือความพยายามที่จะสั่ง ณะและ ผสมผสานความพยายามของมนุษย์ ซึ่งมีจุดรวมที่มุ่งสู่จุดหมายปลายทางหรือเป้าหมายบางอย่าง การ บริหารเป็นกิจกรรมที่จำเป็นของผู้บริหาร ในองค์การซึ่งมีหน้าที่สั่งการ ให้ความสะดวกในการทำงาน ของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน^๗

การบริหารเป็นทั้งศิลป์ ศาสตร์ และอาชีพ กล่าวคือ กรณีที่เป็นศิลป์ (art) หมายถึง บุคคลได้ใช้ทักษะและความรู้ที่พัฒนาขึ้นของแต่ละบุคคล เพื่อให้บรรลุจุดหมายใดจุดหมายหนึ่ง กรณี ที่เป็นศาสตร์ (science) เป็นองค์ความรู้ในสิ่งที่เกิดจากการสืบค้นหาความรู้ใหม่ ด้วยวิธีเชิง วิทยาศาสตร์ มีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การประมวลผลข้อมูล การตั้งสมมุติฐาน และการ ทดสอบสมมุติฐาน กรณีที่เป็นอาชีพ (profession) นั้น อาชีพเกิดจากความเป็นศิลป์และความเป็น ศาสตร์โดยพิจารณาจากเกณฑ์ที่แสดงถึงความเป็นอาชีพใดๆ^๘ และเป็นกระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้^๙

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ สรุปความหมายของการบริหารว่า การบริหารก็คือการที่บุคคล ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันทำงานโดยใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ พร้อมทั้งใช้ทรัพยากรทางการบริหารมา จัดดำเนินการตามกระบวนการบริหาร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน

จากความหมายของการบริหารสามารถสรุปแนวคิดได้ดังนี้

^๕จันทราณี สงวนนาม, เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง, (กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^๖สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รังสิโยภักษ์, หลักการบริหารเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^๗ชาญชัย อาจิมสมาจาร, การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริม, ๒๕๔๐), หน้า ๓๘.

^๘วิโรจน์ สารรัตน์, การบริหารหลักการทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

^๙สมยศ นาวิการ, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

ตารางที่ ๒.๑ ความหมายของการบริหารจัดการ

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
จันทรานี สงวนนาม (๒๕๓๖ : ๔)	๑. เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์
ชาญชัย อาจินสมาจาร (๒๕๔๐ : ๓๘)	๒. หลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎี การสั่งการ การให้ความสะดวกในการทำงานของกลุ่มคนที่มี วัตถุประสงค์เดียวกัน
ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (๒๕๔๐ : ๓-๔)	กระบวนการของการแสวงหา และการผสมผสานทรัพยากร เพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์การ
พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี) (๒๕๔๖ : ๗๓)	กระบวนการจัดการ และดำเนินการต่างๆ ด้าน
พระมหา วุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), (๒๕๕๐ : ๒๕-๓๒)	๑. การสร้างความเชื่อมั่น ๒. ความสามารถในการแบ่งงาน ๓. การกระจายอำนาจ
พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), (๒๕๕๑ : ๒๖)	การดำเนินงานหรือจัดการกิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์กร ต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์
วิโรจน์ สารรัตนะ (๒๕๔๒ : ๔)	การบริหารเป็นทั้งศิลป์ ศาสตร์ และอาชีพ
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๔ : ๑๘)	๑. กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และ การควบคุม ๒. การใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การ ที่กำหนดไว้
สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสียโกฤษณ์ (๒๕๓๖ : ๑๒)	การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดย อาศัยปัจจัยต่างๆ

๒.๑.๒ ความหมายของผู้บริหาร

ในการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยผู้บริหาร ที่มีความรู้ความสามารถสูง ในการพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพต่อไปได้ องค์กรทางพระพุทธศาสนาก็จำเป็นต้องอาศัยผู้บริหาร คือ พระสังฆาธิการที่มีความรู้ และความสามารถสูงในการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนา มี วัด เป็นต้น ได้มีผู้ให้ความหมายของผู้บริหารไว้หลายท่าน ดังนี้

นักบริหาร คือ ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น เขาบริหารงานด้วยธรรมาธิปไตยที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ เขาเป็นผู้นำที่นั้งอยู่ในหัวใจของคนร่วมงาน^{๑๐} ผู้บริหาร คือ นักแก้ปัญหาขององค์กรทั้งปัญหาในด้านงาน ด้านงบประมาณ ด้านเวลาและด้านคน ซึ่งรวมถึงปัญหาสุขภาพทางร่างกายและทางจิตใจด้วย^{๑๑} รวมถึงผู้บริหารเป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือการเลือกตั้ง หรือยกย่องจากกลุ่มให้ทำหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำ เช่น การชี้แนะ การสั่งการและช่วยเหลือให้กลุ่มสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้^{๑๒}

ผู้บริหาร คือ บุคคลใดๆ ก็ตามที่ยุบายทำให้เกิดความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กร โดยใช้กำลังความพยายามของบุคคลอื่น หรือบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ต่อบุคคลอื่นคือผู้บริหาร^{๑๓} และหมายถึง ผู้ทำหน้าที่ทางการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน และมีความหมายในระดับเดียวกัน^{๑๔}

ผู้บริหาร (Administrator) คือ ผู้ที่ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น หรืออาศัยความร่วมมือจากผู้อื่น (Get things done through others) คำว่า บริหารนั้นมาจากคำ ๒ คำคือ **บริ** แปลว่า โดยรอบ และ **หาร** แปลว่า แบ่ง รวมความจึงแปลว่า การแบ่งงานที่อยู่รอบข้างช่วยกันทำให้สำเร็จ และการที่จะเป็นเช่นนั้นได้ผู้บริหารจะต้องเป็นทั้งหัวหน้า (Head) และผู้นำ (Leader) ในคนเดียวกัน จากคำจำกัดความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้บริหารที่สมบูรณ์จะต้องให้คนอื่นทำงานแทนตนจนสำเร็จอย่าไปลงมือทำงานด้วยตนเองทั้งหมด ถ้าใครลงมือทำงานด้วยตนเองแม้แต่เรื่องเล็กน้อยจึงมักถูกเหน็บแนมว่าเป็น “ผู้บริหารสันดานเสมียน”^{๑๕}

^{๑๐}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖.

^{๑๑}ถวิล เกื้อกุลวงศ์, **การบริหารการศึกษาสมัยใหม่ : ทฤษฎี วิจัย และปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

^{๑๒}เศวานิต เศษานนท์, **ภาวะผู้นำ (Leadership)**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นครราชสีมา : ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะวิชาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^{๑๓}สมยศ นาวิการ, **การบริหาร**, หน้า ๒๒.

^{๑๔}สาคร สุขศรีวงศ์, **ดร., การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จี. พี. ไฮเบอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘.

^{๑๕}สุเมธ แสงนิมมวล, **ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : ส เจริญ การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๘-๙.

ความหมายของคำว่า นักบริหาร โดยปกติคำว่า **นัก** จะหมายถึงตัวบุคคลถ้าไปอยู่กับคำอื่นโดยเฉพาะที่เป็นอาชีพจะแสดงให้เห็นว่าคนๆ นั้น มีความเป็นมืออาชีพ เช่น นักมวย นักฟุตบอล นักร้อง นักแสดง นักพูด นักเขียน เป็นต้น คำว่า **มืออาชีพ** เป็นคำที่ใช้กับบุคคลหรือองค์กรซึ่งทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเป็นผู้รู้จริงในสิ่งนั้น และเชี่ยวชาญกว่าสิ่งอื่น อย่างเช่นครูมืออาชีพ แสดงว่าครูผู้นั้นมีความรู้ความสามารถสูง และมีความเชี่ยวชาญในการสอนเป็นอย่างมาก ในขณะที่คำว่า อาชีพครูมีความหมายเพียงว่าคนๆ นั้นมีอาชีพเป็นครูบาอาจารย์ มีหน้าที่สั่งสอนลูกศิษย์แต่จะมีความรู้และมีความเชี่ยวชาญหรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง นักบริหาร (Professional Administrator) จึงหมายถึงผู้บริหารมืออาชีพที่มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการอย่างดีเยี่ยมและมีความเชี่ยวชาญในการบริหารงาน โดยดูจากประสบการณ์การทำงาน ด้านการบริหารมาอย่างยาวนานและประสบความสำเร็จ

ดังนั้นการเป็นนักบริหารจึงไม่ใช่เรื่องง่ายใครที่เป็นได้ถือว่ายอดเยี่ยม เพราะจะมีทั้งความเป็นผู้นำหัวหน้าและผู้บริหารอยู่ในคนๆ เดียวอย่างสมบูรณ์เกี่ยวกับการเป็นนักบริหารคนที่จะเป็นได้จะต้องสอดคล้องหรือฉายแววให้ปรากฏพอสรุปเฉพาะหัวข้อได้ ๙ ประการดังนี้^{๑๖}

ประการที่ ๑ แสดงออกอย่างแรงกล้าต้องการประสบความสำเร็จ

ประการที่ ๒ สนใจใคร่รู้ใฝ่รู้ใฝ่ฝัน

ประการที่ ๓ เป็นที่พึ่งของคนอื่นได้

ประการที่ ๔ ให้คนอื่นทำงานแทนตนจนสำเร็จ

ประการที่ ๕ ตัดสินใจได้ดี

ประการที่ ๖ แก้ปัญหาเองได้

ประการที่ ๗ ทำอะไรได้มากเป็นพิเศษและรวดเร็ว

ประการที่ ๘ ประสานงานคล่องแคล่ว

ประการที่ ๙ ทำงานได้ดีกว่าเดิมเสมอมีการคิดปรับปรุงไม่พอใจในผลงานจะทำให้ดีขึ้นเรื่อยๆ และมักประสบผลสำเร็จ

ผู้บริหาร (The Administrators) เปรียบได้ว่าเป็นจอมทัพสำคัญที่จะนำพาองค์กรให้ก้าวไปในกระแสของการปฏิรูปได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ผู้บริหารในยุคของการเปลี่ยนแปลงทางบริบท (Context) หลากหลายส่วนนั้น น่าจะเปรียบได้กับ “ผู้บริหารมืออาชีพ” จึงจะเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งบุคลากรดังกล่าวที่ หมายถึงถึง “ผู้บริหารโรงเรียน/สถานศึกษามืออาชีพ” และ “ผู้บริหารการศึกษามืออาชีพ”^{๑๗} เหล่านี้ ประดุจหัวรถจักรสำคัญของขบวนรถไฟยุคปฏิรูปการศึกษาที่ จะทำหน้าที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนขบวนรถไฟไปสู่ เป้าหมายที่พึงประสงค์ได้ โดยการ

^{๑๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๗}สุรศักดิ์ ปาเฮ, “สู่มิติการเป็นนักบริหารการศึกษามืออาชีพ”, วารสารวิชาการ, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน, ๒๕๔๓) : ๗๐-๗๕.

กำหนดเป็นยุทธศาสตร์ การจัดการศึกษาสู่ การปฏิบัติที่แสดงให้เห็นทั้งคุณภาพ ศักยภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดในเขตพื้นที่การศึกษานั้นเอง

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปความหมายของผู้บริหาร ก็คือ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งในการบริหาร และเป็นผู้จัดกระบวนการบริหารโดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก การจูงใจ การริเริ่ม การประนีประนอม การประสานงาน และควบคุมบุคคลอื่นให้ปฏิบัติหน้าที่

จากความหมายของผู้บริหารสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ ความหมายของผู้บริหาร

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ถวิล เกื้อกุลวงศ์ (๒๕๔๐ : ๑๗)	นักแก้ปัญหาขององค์การทั้งปัญหาในด้านงาน ด้านงบประมาณ ด้านเวลาและด้านคน ซึ่งรวมถึงปัญหาสุขภาพทางร่างกายและทางจิตใจด้วย
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๓๙ : ๕๖)	๑. ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ๒. บริหารงานด้วยธรรมาธิปไตยที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ ๓. เป็นผู้นำที่นั่งอยู่ในหัวใจของคนร่วมงาน
เศวานิต เศาณานนท์ (๒๕๔๑ : ๒)	บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือการเลือกตั้ง หรือยกย่องจากกลุ่มให้ทำหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำ
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๔ : ๒๒)	๑. บุคคลใดๆ ก็ตามที่พยายามทำให้เกิดความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การ โดยใช้กำลังความพยายามของบุคคลอื่น ๒. บุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ต่อบุคคลอื่นคือผู้บริหาร
สาคร สุขศรีวงศ์, ดร. (๒๕๕๓ : ๒๘)	ผู้ทำหน้าที่ทางการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน และมีความหมายในระดับเดียวกัน
สุเมธ แสงนิมนวล (๒๕๕๒ : ๘-๙)	๑. ผู้ที่ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น หรืออาศัยความร่วมมือจากผู้อื่น ๒. การแบ่งงานที่อยู่รอบข้างช่วยกันทำให้สำเร็จและการที่จะเป็นเช่นนั้นได้ผู้บริหารจะต้องเป็นทั้งหัวหน้า (Head) และผู้นำ (Leader) ในคนเดียว
สุรศักดิ์ ปาเฮ (๒๕๔๓ : ๗๐-๗๕)	๑. จอมทัพสำคัญที่จะนำพาองค์การให้ก้าวไปในกระแสของการปฏิรูปได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ๒. ผู้บริหารในยุคของการเปลี่ยนแปลงทางบริบท (Context) หลากหลายส่วนนั้น น่าจะเปรียบได้กับ “ผู้บริหารมืออาชีพ”

๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

องค์กรหนึ่งๆ ต้องอาศัยทฤษฎีการบริหาร เพื่อประโยชน์ในการจัดการองค์กร มีนักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านได้เสนอทฤษฎีการบริหารไว้แตกต่างกัน ทั้งนี้ผู้บริหารจำเป็นต้องศึกษาทฤษฎีนั้นๆ ให้ท่องแท้ และนำมาประยุกต์ใช้กับองค์กรของตน ไว้ดังนี้

การบริหารองค์กรต่างๆ จึงเป็นงานในหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ

๑) การปกครองบังคับบัญชา (Supervision and Control) การพิจารณาวินิจฉัย (Consideration) การตัดสินใจ (Decision) และการสั่งงาน (Command/Ordering) ตามลำดับชั้นในสายการบังคับบัญชา (Chain of Command) ของแต่ละองค์กร หรือหน่วยงาน (Organization) ในระดับต่างๆ

๒) การจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆ ของวัด ได้แก่ การจัดการเกี่ยวกับการให้การศึกษาหลักธรรม (พระปริยัติสัทธรรม) การให้การศึกษาอบรม ศีล สมาธิ ปัญญา (พระปริยัติสัทธรรม) และการเผยแผ่พระสัทธรรม การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และศาสนพิธีต่างๆ เป็นต้น

การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) การวางนโยบาย (Policy) การจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน (Priority) ของโครงการ การวางแผนและการบริหารโครงการ (Project Planning and Administration) อันเป็นกิจกรรมขององค์กร หรือหน่วยงานในระดับต่างๆ การแบ่งงาน (Division of Works) และการมอบหมายหน้าที่การงาน (Delegation of Authority) การจัดการ (Management) ตามแผนงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนดเอาไว้ ให้ได้ผล คือ “ประสิทธิผล” (Effectiveness) ดี อย่างมี “ประสิทธิภาพ” (Efficiency) สูง และรวมทั้ง การตรวจงาน (Inspection) การติดตามผล (Follow-up) และการประเมินผลงาน (Evaluations)

๓) การจัดการทางด้านบุคลากร (Personnel Management) การเงินหรือการคลัง (Financial Management) และทรัพย์สิน (Assets) ขององค์กรหรือหน่วยงานแต่ละระดับ

เครื่องวัดผล ของ การ บริหาร งาน (Administrative Measurement) ก็คือ “ประสิทธิภาพ” (Efficiency) ซึ่งหมายถึงอัตราส่วนแห่งค่าลงทุน (Investment Value) ต่อประสิทธิผล (Effectiveness) ของการบริหารงานของนักบริหารหรือหน่วยงานหนึ่ง เมื่อเทียบกับอัตราส่วนแห่งค่าลงทุน ต่อประสิทธิผลของการบริหารงานอย่างเดียวกันของนักบริหารหรือหน่วยงานเดียวกัน แต่ต่างระยะเวลากัน หรือ เมื่อเทียบกับอัตราส่วนแห่งค่าลงทุนต่อประสิทธิผลของการบริหารงานอย่างเดียวกันของนักบริหารอีกคนหนึ่งหรืออีกหน่วยงานหนึ่ง

กล่าวอีกนัยหนึ่ง การบริหารงานที่ได้ผลสำเร็จมีประสิทธิภาพสูง คือ การบริหารงานที่ได้ผลผลิต หรือ ผลงานที่ได้สำเร็จด้วยดีมาก ด้วยต้นทุนหรือค่าลงทุนที่ต่ำที่สุด ซึ่งก็หมายความว่า นัก

บริหารที่ดีก็ต้องรู้จักเลือกใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างประหยัดที่สุด และให้ได้ผล
งานที่ดีมากที่สุดนั่นเอง^{๑๘}

หลักกระบวนการบริหารมีอยู่ ๕ ประการ คือ^{๑๙}

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทาง
ปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

๒) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาใน องค์การ

๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) หมายถึงการสรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่ง
ที่กำหนดไว้

๔) การอำนวยการ (Directing) คือ กำกับ สั่งการและมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้
ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

๕) การควบคุม (Controlling) คือ การติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มี
ปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด

ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการของหลักการบริหาร ซึ่งมีอยู่ ๕ ขั้นตอน ดังนี้^{๒๐}

๑. การวางแผน (Planning)

๒. การจัดระบบขององค์การ (Organizing)

๓. การจัดบุคลากร (Staffing)

๔. การเป็นผู้นำในองค์การ (Leading)

๕. การควบคุมการดูแล (Controlling)

หลักการบริหารเหล่านี้อาจจะเคยปฏิบัติโดยผู้บริหารก่อนมี Fayol แต่ Fayol เป็นบุคคล
แรกที่ประมวลหลักการเหล่านี้ขึ้นมา ทำให้ผู้บริหารทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ เขาได้วางรากฐานของ
การบริหารในฐานะที่เป็นวิชาชีพอย่างหนึ่ง

ทฤษฎีการบริหารโดยมีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการ
บริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหาร
อุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่ง
ประกอบด้วยหน้าที่ทาง การบริหาร ๕ ประการ คือ^{๒๑}

^{๑๘}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), *การบริหารวัด*, หน้า ๒๖-๒๗.

^{๑๙}พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตต์), *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร*, หน้า ๓.

^{๒๐}Koontz, Harold and Heize Wehrich, *Essential of management*, 5th, (Singapore : McGraw-Hall, 1990), pp. 26-27.

^{๒๑}Price, Alan, *Human Resourec Management In a Business Context*, 2 edition, (London : Thomson Learning, 2004), p. 110.

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีจะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

นอกจากนี้หลักการในการบริหารจัดการยังแบ่งออกเป็น ๑๔ ประการเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ฟาโย ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับกรมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์ และฟาโย ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของแวนเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับการยอมรับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) ฟาโย กล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้องในเมื่อผู้

ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธ และอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดในลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือ ความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูง และพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์การได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับชั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลาง และระดับต้นของสายการบังคับบัญชาแต่ละแผนก ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้นเป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รับรวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไรอย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกๆระดับขององค์การ

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร และคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มีแผนจะทำได้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นที่ร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่าจะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ยึดหลักว่า กิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่ง และหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่งต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๐. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำขอร้อง (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลายๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ปฏิบัติงานทั้งหมดและทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้นำภายในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

๑๑. ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัส และแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การ ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงาน และองค์การ รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่ม โดยการให้รางวัล เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้าง และลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๑๒. ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นที่มาเป็น

ระยะเวลาอันยาวนาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์กร การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

๑๓. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์กร (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์กรถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คนหรือของทุกกลุ่มในองค์กร ในขณะที่องค์กรยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์กร และสมาชิกภายในองค์กร

๑๔. ความสามัคคี (Sprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์กรที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ใช้อำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์กร และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภคน และความร่วมมือกันถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จ และมีการพัฒนาความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหาร และคนงานโดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญ เพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์กรมีความแข็งแกร่ง^{๒๒}

และมีผู้นำเสนอกระบวนการบริหารงาน ๗ ประการ เรียกโดยย่อว่า “POSDCoRB” เป็นกระบวนการบริหารงานที่นำเสนอไว้ในหนังสือ “Papers on the Science of Administration” ในปี พ.ศ.๒๔๗๙ โดยมีกระบวนการบริหารงาน ดังนี้^{๒๓}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนทางการปฏิบัติงานตลอดจนวิธีการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

๒. การจัดหน่วยงาน (Organizing) หมายถึง การจัดโครงสร้าง อำนาจหน้าที่และการแบ่งส่วนของงานให้เหมาะสมและลงตัว

๓. การจัดสายงานและการจัดตัวบุคคล (Staffing) หมายถึง การบริหารงานด้านบุคลากร อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การรักษาสภาพการทำงาน และการควบคุมการปฏิบัติงานของบุคลากร

๔. การอำนวยการ (Direction) หมายถึง การดำเนินการตัดสินใจ และสั่งการในการปฏิบัติงานของส่วนต่างๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งในลักษณะงานทั่วไปและในลักษณะงานเฉพาะ ตลอดจนการให้คำแนะนำ และควบคุมการปฏิบัติงานในทุกภาคส่วน

^{๒๒}ฟาโย, อังใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ, **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

^{๒๓}Luther Gulick and Lyndall Urwick, **Papers on the Science of Administration**, (New York : Institute of Public Administration, 1937), pp. 37-38.

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การร่วมมือกันของบุคลากรในการปฏิบัติงานตามส่วนต่างๆ ให้ประสานสอดคล้องกันอย่างกลมกลืน

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้ผู้บริหารงานและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบถึงความเคลื่อนไหว และความก้าวหน้าของกิจการต่างๆ ภายในหน่วยงาน

๗. งบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การควบคุมการใช้จ่ายให้รอบคอบ และรัดกุม รวมถึงการจัดสรรงบประมาณและการจัดทำบัญชี

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลในประเทศไทยได้เสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการคือ^{๒๔}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมทั้งตั้งแต่การแสวงหาคนมาทำงาน การบรรจุ การแต่งตั้ง การฝึกอบรม และการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน การบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔. การสั่งการ (Directing) หมายถึง การอำนวยการ หรือการวินิจฉัยสั่งการหลังการได้วิเคราะห์ และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงาน หรือติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์กร เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกันเพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ สะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างใจอันดีต่อกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจไปในตัวด้วย

^{๒๔}ดิน ปรัชญพฤทธิ, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔-๒๖.

๗. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงานงบประมาณการเงิน วางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชี และการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบ และรัดกุม

หลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด สำหรับงานแต่ละอย่างคือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์มาตรฐานของงาน จะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญ และคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกต้องด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น^{๒๕}

สำหรับแนวคิดการบริหารได้รับการพัฒนาขึ้นมาตามแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จนเกิดเป็นทฤษฎีการบริหารที่มุ่งจะวิเคราะห์ศึกษาถึงการบริหารอย่างเป็นระบบ โดยเฮนรี ฟาโย นักบริหารชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้วางรากฐานสำคัญของทฤษฎีการบริหารทั่วไปอันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ทฤษฎีอันหนึ่งที่ว่าด้วยหน้าที่ในการบริหาร ๕ ประการคือ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชา การประสานงาน และการควบคุม ต่อมาได้พัฒนาและปรับปรุงจนกลายเป็นตำราการบริหาร เช่น ทฤษฎีของลูเธอร์ กุลิค ศาสตราจารย์การบริหารรัฐกิจชาวอเมริกัน ที่ได้ขยายแนวคิดของฟาโย กำหนดหน้าที่ในการบริหารที่เรียกกันว่า POSDCoRB : Planning (การวางแผน) Organizing (การจัดองค์การ) Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ)

^{๒๕} เทเลอร์, อังโน ธงชัย สันติวงษ์, องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗-๔๘.

Coordinating (การประสานงาน) Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) Budgeting (การงบประมาณ)^{๒๖}

การบริหารงานด้วยวงจรคุณภาพ (PDCA) ตามแนวคิดของเดมมิง ปัจจุบันจัดเป็นกระบวนการสากลที่ทุกคนทราบกันดี และถือเป็นเครื่องมือการบริหารที่จัดเป็นแกนร่วมของการบริหารที่หลากหลายบนพื้นฐานเดียวกัน ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดของเดมมิงและนักการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศที่ได้กล่าวถึงวงจรคุณภาพ (PDCA) ไว้ ดังนี้

จากการศึกษาทฤษฎีการบริหาร จึงสรุปได้ว่า การบริหารมีความจำเป็นต้องมีกระบวนการที่สำคัญ ๕ ประการ คือ ๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ๒) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาใน องค์การ ๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) หมายถึงการสรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งที่กำหนดไว้ ๔) การอำนวยการ (Directing) คือ กำกับ สั่งการ และมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ และ ๕) การควบคุม (Controlling) คือ การติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด เป็นต้น

ตารางที่ ๒.๓ เปรียบเทียบทฤษฎีการบริหารจัดการกับทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย /ทฤษฎีของนักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร จมมจิตโต)	Koontz, Harold and Heize Wehrich	Price, Alan	Luther Gulick and Lyndall Urwick	ติน ปรัชญพฤทธิ์
๑) การวางแผน (Planning)	✓	✓	✓	✓	✓
๒) การจัดองค์การ (Organizing)	✓	✓	✓	✓	✓
๓) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding)	✓	✓	✓	✓	✓
๔) การประสานงาน (Coordinating)			✓	✓	✓
๕) การควบคุม (Controlling)	✓	✓	✓		

^{๒๖}สุปรีชา กมลาศน์, กลยุทธ์การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕),

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว

๒.๒.๑ ความหมายการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว (Tourism) การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเดินทาง (Travel) สามารถใช้สับเปลี่ยนกันได้ จนบางครั้งดูเหมือนว่าเป็นความหมายเดียวกันแต่ถ้าพิจารณาในเรื่องความหมายและพฤติกรรมแล้ว การเดินทางกับการท่องเที่ยวแตกต่างกันในพจนานุกรมการท่องเที่ยว (The Dictionary of Tourism) ได้ให้ความหมายการเดินทางว่า “การเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปสู่สถานที่หนึ่งโดยใช้วิธีการและวัตถุประสงค์ในการเดินทางต่างๆ กัน หรือบางครั้งเมื่อเดินทางแล้วไม่กลับมายังสถานที่เดิม” หรือการเดินทาง คือ การออก จากสถานที่หนึ่งไปสู่สถานที่อื่นๆ เช่น การเดินทางออกจากบ้านตามปกติและการเดินทางเพื่อไปอาศัยที่อื่น^{๒๗} สำหรับความหมายของการท่องเที่ยว ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวมิได้เน้นการให้ความหมายคำนี้มากนักและการให้ความหมายก็แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพิจารณาการท่องเที่ยว ว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องธุรกิจ หรือกิจกรรมเพื่อความเพลิดเพลินของมนุษย์ การให้ความหมายจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานดังกล่าวแล้วที่มีต่อการท่องเที่ยว^{๒๘} อย่างไรก็ตามการอธิบายความหมายของการท่องเที่ยวสามารถแยกแยะได้ดังนี้การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดบริการและการอำนวยความสะดวก เพื่อให้เกิดความสนุกสนานในการเดินทาง การท่องเที่ยว หมายถึง การจัดกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความประทับใจการบริการ และการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยว คือ การที่คนเดินทางออกจากที่พักหรือที่ทำงานไปยังสถานที่อื่นในระยะเวลาสั้นๆ และคนเหล่านี้จะทำกิจกรรมต่างๆ ระหว่างพักอาศัยชั่วคราวในสถานที่ท่องเที่ยววัตถุประสงค์ในการเดินทางต้องการไปเยี่ยมญาติมิตรหรือท่องเที่ยว^{๒๙}

การท่องเที่ยวจึงถือว่าเป็นเรื่องของการเดินทางแต่การเดินทางบางประเภทก็ไม่นับว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งนี้ตามข้อตกลงระหว่างนักวิชาการทางการท่องเที่ยวขององค์การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Union for Official Tourism Organizations: IUOTO) ได้กำหนดว่าการการเดินทางที่เป็นการท่องเที่ยวจะต้องมีคุณลักษณะดังนี้

๑. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
๒. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
๓. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

องค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่างประเทศขึ้น ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อปี ค.ศ. ๒๕๐๖ และได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวไว้ดังนี้ การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทาง (Travel) ที่มีเงื่อนไข ๓ ประการ คือ^{๓๐}

^{๒๗}Gee, Chuck Y., Dexter J. L. Choy and Makens James C, *The Travel Industry*, (Connecticut : The AVI Publish Company, 1984), p 4.

^{๒๘}Holloway, J. Christopher, *The Business of Tourism*, (Plymouth : Macdonald and Evans Ltd.,1983), p 544.

^{๒๙} ตู๋ย ชุมสาย, *ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๖.

^{๓๐}บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

๑. การเดินทาง (Travel) หมายถึง การเดินทางที่ไม่ได้ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้างโดยมีการวางแผนการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง และใช้ยานพาหนะนำไปเป็นระยะทางใกล้หรือระยะทางไกลก็ได้

๒. จุดหมายปลายทาง (Destination) หมายถึง จุดหมายปลายทางที่จะไปอยู่เป็นการชั่วคราวแล้วต้องเดินทางกลับที่อยู่เดิมหรือภูมิลำเนาเดิม โดยเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไปเยือนและใช้ช่วงเวลาหนึ่งอยู่ ณ ที่นั้น ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่พอเพียงสำหรับตอบสนองความต้องการและความพอใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

๓. ความมุ่งหมาย (Purpose) หมายถึง การมีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางก็ได้ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ โดยมีความมุ่งหมายในการเดินทางอยู่หลายอย่างด้วยกัน ซึ่งผู้เดินทางคนหนึ่งอาจมีความมุ่งหมายในการเดินทางมากกว่าหนึ่งอย่างก็เป็นได้

การท่องเที่ยวชุมชน (Community Based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นชุมชน พื้นฐานที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวของพื้นที่ การท่องเที่ยวชุมชนมีส่วนช่วยในการกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่นด้วยการสร้างงานและการกระจายรายได้ ขณะเดียวกันก็ช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตน

การท่องเที่ยวในชุมชนซึ่งให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่เป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะสนใจวิถีชีวิต ฆราวาสวัฒนธรรม ศิลปะ อดุทธากรรม และกิจกรรมนันทนาการของชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจะเยี่ยมชมและศึกษาแหล่ง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ มหกรรมและงานแสดงสินค้า หัตถกรรม พิพิธภัณฑน์ ทุกประเภท ศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์ ตลอดจนแหล่งมรดกต่าง ๆ^{๓๑}

การท่องเที่ยวเพื่อชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์ และดนตรี รวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี^{๓๒}

การท่องเที่ยวชุมชน สามารถดำเนินการและเชื่อมโยงหรือเป็นส่วนผสมของการท่องเที่ยวหลายรูปแบบ ทั้งด้านการท่องเที่ยวธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีชีวิต ศิลปะ และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของผู้คนในแต่ละยุคแต่ละสมัย นักท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของผู้คนในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนในปัจจุบัน

^{๓๑}พะยอม ธรรมบุตร, เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^{๓๒}ราณี อธิชัยกุล, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพ การจัดการการท่องเที่ยว = Professional experience in tourism management, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๘๓.

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การท่องเที่ยว จึงหมายถึง การเดินทางพักผ่อนหย่อนใจ แสวงหาความรู้ แสวงหาความสงบสุข และการได้รับประสบการณ์ต่างๆ ตามความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ตามเส้นทางของตนและใจของตนปรารถนา ที่จะเดินทาง

จากความหมายของการท่องเที่ยวสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๔ ความหมายของการท่องเที่ยว

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
Gee, Chuck Y., Dexter J. L. Choy and Makens James C (1984)	การเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปสู่สถานที่หนึ่งโดยใช้วิธีการและวัตถุประสงค์ในการเดินทางต่างๆ กัน หรือบางครั้งเมื่อเดินทางแล้วไม่กลับมาถึงสถานที่เดิม
Holloway, J. Christopher (1983) ตุ้ย ชุมสาย (๒๕๒๗)	กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดบริการและการอำนวยความสะดวก เพื่อให้เกิดความสุขสบายในการเดินทาง การจัดกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความประทับใจการบริการ และการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว
บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (๒๕๔๘)	การที่คนเดินทางออกจากที่พักหรือที่ทำงานไปยังสถานที่อื่นๆ ในระยะเวลาสั้นๆ และคนเหล่านี้จะทำกิจกรรมต่างๆ ระหว่างพักอาศัยชั่วคราวในสถานที่ท่องเที่ยววัตถุประสงค์ในการเดินทาง ต้องการไปเยี่ยมญาติมิตรหรือท่องเที่ยว

๒.๒.๒ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

๑. ทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourism Resources) ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของระบบท่องเที่ยว ประกอบด้วยทรัพยากรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภท ดังนี้^{๓๓}

๑) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Nature Attractions) ประกอบด้วยสภาพภูมิอากาศ (Climate) ทิวทัศน์ที่สวยงาม (Scenery) และสัตว์ป่า (Wildlife) มีความสามารถในการดึงดูดนักท่องเที่ยวมากที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการดูแลและบำรุงรักษาเป็นอย่างดีเพื่อความสมบูรณ์ยังคงอยู่ ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีลักษณะเด่น แปลก สวยงาม มีคุณค่าต่อการเข้าไปพักผ่อนหย่อนใจหรือแสวงหาความรู้ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อาจจัดแบ่งย่อยออกตามประเภทของทรัพยากรธรรมชาติได้ ๒ อย่าง คือ

๑.๑) ทรัพยากรที่เสริมสร้างขึ้นใหม่ได้ตามขบวนการธรรมชาติ (Renewable) ทรัพยากรประเภทนี้เมื่อใช้แล้วก็สร้างเสริมขึ้นใหม่ได้โดยการคืนรูปตามขบวนการธรรมชาติ แต่อาจสูญสิ้นไปได้ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า หน้าผา ถ้ำ น้ำตก หาดทราย เกาะ ฯลฯ

^{๓๓}สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือการพัฒนาและประเมินคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, ๒๕๕๐), หน้า ๑-๑๐.

๑.๒) ทรัพยากรที่เสริมสร้างขึ้นใหม่ไม่ได้ (Nonrenewable) เช่น แสงแดด อากาศ กระแสน้ำ พลังงานน้ำ พลังงานจากแสงอาทิตย์ พลังงานลม ฯลฯ ทรัพยากรดังกล่าวใช้แล้วไม่มีการ สูญสิ้นทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวแล้วอาจจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ เมื่อมีคุณสมบัติ ตรงกับข้อหนึ่ง ข้อใด หรือหลายๆ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑.๒.๑ เป็นเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ของท้องถิ่น

๑.๒.๒ มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์หรือนิทานพื้นบ้าน

๑.๒.๓ มีประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์หรือ

โบราณคดี

๑.๒.๔ เป็นโครงสร้างธรรมชาติที่ดี หายาก หรือเป็นทัศนียภาพที่สวยงาม

๑.๒.๕ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นที่เคารพบูชา

๒) แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attractions) ประกอบด้วยสิ่ง ก่อสร้างและสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน สถานที่ที่รัฐบาลก่อสร้างขึ้น พระราชวัง อาคารเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ ทรัพยากรท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น แหล่งท่องเที่ยวที่ มนุษย์สร้างขึ้นด้วยเหตุผลต่างๆ กัน เช่น เพื่อการศึกษา การพักผ่อน การรักษาสุขภาพ ศาสนสถาน ระลึกถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์หรือด้านศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างแบ่งได้ เป็น ๒ อย่าง คือ

๒.๑ แหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งเป็นแบบอย่างการ ดำรงชีวิตของชุมชนนั้นๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ พิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดจาก ความเชื่อของบุคคลในชุมชน

๒.๒ แหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศาสน สถานเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่แสดงถึงประวัติความเป็นมาในอดีตหรือเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ในอดีตของ สังคมมนุษย์ในสมัยนั้นๆ ตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่ เมืองโบราณ เจดีย์ วัด สถานที่ สำคัญทางประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ ฯลฯ

๓) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Culture Attractions) เป็นทรัพยากรที่แสดงถึง ความรุ่งเรืองทางอารยธรรม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชนกลุ่มต่างๆ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีหลากหลายประเภท การนำทรัพยากรวัฒนธรรมมาใช้ในการ ท่องเที่ยวต้องมีการศึกษา การวางแผน และการบริหารจัดการอย่างรอบคอบ เพื่อให้ทรัพยากรทาง วัฒนธรรมหรือแหล่งท่องเที่ยวอยู่ได้อย่างยั่งยืน โดยเกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาการอนุรักษ์ ทรัพยากรวัฒนธรรมในงานวิจัยชิ้นนี้มีทั้งทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทย่านประวัติศาสตร์และศาสน สถาน โดยมีแนวทางในการจัดการแบ่งประเภทได้ตามรายละเอียดดังนี้

๑. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทย่านประวัติศาสตร์ การจัดการทรัพยากร ประเภทย่านประวัติศาสตร์ต้องคำนึงถึงหน้าที่หลักของทรัพยากรเป็นสำคัญ ย่านประวัติศาสตร์ใน พื้นที่ที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ประเภทเมืองที่มีการอยู่อาศัยสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การ จัดการทรัพยากรสามารถทำได้ดังนี้

๑.๑ การจัดการด้านกายภาพ โดยอาจรื้อถอนสิ่งแปลกปลอมออกจัดการอนุรักษ์ ตามวิธีการ ปรับปรุงทัศนียภาพให้เหมาะสมเพื่อให้เกิดลักษณะเด่น เช่น การนำสิ่งสาธารณูปโภค

บางประเภท เช่น สายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ วางในระบบท่อใต้ดิน หรือการปลูกต้นไม้ปรับทัศนียภาพให้ร่มรื่นหรือทาสีอาคารให้มีความกลมกลืน

๑.๒ การจัดการให้ความรู้ นอกจากเมืองจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับชุมชนในเมืองตลอดจนนักท่องเที่ยวที่ไปเยือน การจัดการให้ความรู้ถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้คนเข้าใจความหมายและความสำคัญของเมือง โดยมีแนวทางการจัดการ อาทิ จัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่จะเป็นแหล่งให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จัดทำคู่มือนำชม จัดทำแผ่นป้ายสถานที่เพื่อให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว จัดทำสื่อที่นักท่องเที่ยวสามารถเป็นเจ้าของได้ เช่น แผ่นพับ ของที่ระลึกเกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ

๑.๓ การจัดการอำนวยความสะดวก เนื่องจากย่านประวัติศาสตร์ของเมืองเป็นพื้นที่ที่ยังมีการใช้งานและประกอบกิจกรรมประจำวันอยู่ ดังนั้นการจัดการย่านประวัติศาสตร์จึงต้องสัมพันธ์กับชุมชนและกิจกรรมประจำวันอยู่ ดังนั้นการจัดการย่านประวัติศาสตร์จึงต้องสัมพันธ์กับชุมชนและกิจกรรมประจำวันในย่านนั้นด้วย โดยควรจัดการให้ย่านชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งการแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ เพื่อให้ชุมชนได้รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นภายในชุมชน อีกทั้งควรมีการปรับปรุงพื้นที่โดยรวมให้เรียบร้อย และรักษาความสะอาดของชุมชนและพื้นที่โดยรอบ รวมถึงการทำแผนที่ ป้ายบอกทางสถานที่ท่องเที่ยวโดยติดตั้งในตำแหน่งที่เหมาะสม กำหนดเส้นทางสำหรับนักท่องเที่ยวในการไปชมจุดต่างๆ ที่น่าสนใจภายในชุมชนโดยตามเส้นทางอาจจัดให้มีจุดพักผ่อน ร้านขายของที่ระลึก และจุดรับ-ส่งนักท่องเที่ยวเหล่านี้เป็นต้น

๒. แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา

๒.๑ แหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน หมายถึง อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนา คือที่ประดิษฐานรูปเคารพ สถานที่สำหรับบรรดาศาสนิกชนมาประชุมกันเพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนานั้นๆ ศาสนสถานของศาสนาพุทธ ได้แก่ วัด เจดีย์พระปรารักษ์ เช่น วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน และพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมเป็นต้น

๒.๒ แหล่งท่องเที่ยวประเภทสถานที่ปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่สำหรับบำบัติจิตใจ โดยการเข้าฝึกปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การนั่งสมาธิและทำวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อการฝึกฝนจิตใจให้สงบ สถานที่ปฏิบัติธรรม

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทศาสนสถาน โดยทั่วไปแล้วศาสนสถานทุกแห่งไม่อาจถือได้ว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว เนื่องจากศาสนสถานนี้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมมักจะเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญในด้านความเป็นมา ประวัติบุคคล ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและของชาติหรือมีศิลปกรรมที่สำคัญ ผู้ที่มาเยี่ยมชมศาสนสถานมักจะมาเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากกว่าที่จะมาชมความงามหรือความสำคัญของศาสนสถาน ลักษณะการเยี่ยมชมในลักษณะนี้จึงมีความแตกต่างกันตามความสมัครใจ ความเชื่อโดยมีแนวทางการจัดการดังนี้

๑) การจัดการในฐานะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ ศาสนสถานที่เป็นวัดในศาสนาพุทธที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว มักจะมีความสำคัญในด้านประวัติ สถาปัตยกรรม งานจิตรกรรมฝาผนัง และงานประติมากรรมรูปเคารพ เช่น อุโบสถ เจดีย์ วิหาร ศาลาราย หอไตร กุฏิ พระพุทธรูป เป็นต้น โดยพื้นที่ที่สำคัญเป็นที่สนใจในการชมส่วนใหญ่คือ เขตพุทธาวาส การจัดการให้ความรู้ทำได้โดยจัดทำคู่มือนำชมสำหรับนักท่องเที่ยวควรมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติและ

ความสำคัญของสถานที่ หรือจัดทำหนังสือเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวโดยมีเนื้อหาและรายละเอียด ความสำคัญของสถานที่สำหรับผู้ที่มีความสนใจเป็นพิเศษโดยเฉพาะ ซึ่งหนังสือดังกล่าวจะมีส่วนช่วยให้ นักท่องเที่ยวได้ศึกษาความรู้เฉพาะด้านได้ละเอียดมากยิ่งขึ้น

๒) การจัดการด้านภูมิทัศน์ ศาสนสถานเมื่อแรกสร้างผู้ออกแบบได้จัดวางสถาปัตยกรรม ทัศน์ไว้อย่างเหมาะสมแล้ว หากแต่มาในสมัยหลังได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ กันหรือต่อเติมจนเสียคุณค่า ปัญหาเหล่านี้มักพบในศาสนสถานที่มีศักยภาพในการเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว อาทิ ภายในวัดบางแห่งมีการทำลานซีเมนต์แทนลานดินหรือการปลูกสร้างอาคารเบียดบัง กลุ่มอาคารเดิม เป็นต้น การจัดการภูมิทัศน์ทำได้ดังนี้

๒.๑ การจัดการภูมิทัศน์ให้กลับเป็นแบบเดิม การจัดการภูมิทัศน์แบบนี้ต้องคำนึงถึง ลักษณะแวดล้อมของกลุ่มอาคารศาสนสถาน แนวคิด และค่านิยมในภาพรวม การจัดการภูมิทัศน์ให้กลับ แบบเดิมอาจจำเป็นต้องรื้อถอนหรือโยกย้ายสิ่งก่อสร้างที่ไม่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มอาคารเดิมออกไป เช่น การอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดบ่งสนุก จังหวัดลำปาง มีการปรับภูมิทัศน์โดยการรื้อ สิ่งก่อสร้างที่แปลกปลอมออกไป^{๓๔}

๒.๒ การจัดให้พื้นที่ที่มีความร่มรื่น โดยการปลูกต้นไม้ที่มีความสูงไม่มากนัก เพื่อให้ร่มเงาและจะได้ไม่บดบังตัวอาคาร

๒.๓ การจัดการด้านบริการพื้นฐาน ศาสนสถานมีจุดประสงค์ในการก่อสร้าง เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ ที่จำพรรษา และสถานที่เล่าเรียน การจัดการขั้นพื้นฐาน เช่น ลานจอดรถ ห้องสุขา เหล่านี้ต้องคำนึงถึงจุดประสงค์สถานที่นั้นๆ ด้วยขณะเดียวกันศาสนสถานก็มี พื้นที่ใช้สอยจำกัด การออกแบบการบริการขั้นพื้นฐานจึงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของศาสนสถานแต่ ละแห่ง แนวทางการจัดการมีดังนี้

๒.๓.๑ การจัดสถานที่จอดรถยนต์ ศาสนสถานแต่ละแห่งมีพื้นที่จำกัดและได้ มีการแบ่งสัดส่วนการใช้งานตามที่ได้ออกแบบไว้ตั้งแต่ครั้งแรก สถานที่จอดรถจึงเป็นปัญหาสำคัญของ แหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ยานพาหนะยังเพิ่มมลภาวะให้กับศาสนสถานอีกด้วยการจัดจุดจอดรถยนต์ไว้รอบบริเวณศาสนสถานจะเป็นอีกทางออกหนึ่ง โดยให้นักท่องเที่ยวเดินจากจุดจอดรถมายังศาสนสถาน ทำให้นักท่องเที่ยวได้ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่มากขึ้นและเป็นโอกาสในการ สร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่อีกด้วย

๒.๓.๒ การจัดการให้แหล่งท่องเที่ยวมีความสะอาด กล่าวคือ จัดการให้แหล่งท่องเที่ยวมีความสะอาดทั้งภายนอกและภายใน จัดให้มีจุดนั่งพักผ่อนตามเหมาะสม

๒.๓.๓ การจัดทำเทียบเรือ ในกรณีที่ ศาสนสถานตั้งติดกับริมน้ำสามารถ เข้าถึงได้โดยเส้นทางน้ำ ควรมีการปรับปรุงศาลาริมน้ำหรือสร้างท่าเทียบเรือเพื่อให้มีความสะดวกในการขึ้นลงทั้งนี้การใช้เส้นทางน้ำยังช่วยลดคามแออัดของรถยนต์ได้อีกทาง

๒.๔ การจัดการความปลอดภัยของศาสนสถาน เนื่องจากศาสนสถานแต่ละแห่งมีระยะเวลาการก่อสร้างที่ยาวนานการที่ศาสนสถานมีผู้มาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมากอาจก่อให้เกิด การชำรุด เสียหายได้ แนวทางจัดการมีดังนี้

^{๓๔}อิโคโมสไทย, การอนุรักษ์และการพัฒนามรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในแนวทางบูรณา การการข้ามศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๙๖.

๒.๔.๑ การจัดผู้ดูแลตรวจสถานที่ โดยผู้ดูแลสถานที่ควรหมั่นตรวจตราสถานที่เสมอๆ เมื่อพบสิ่งใดผิดปกติควรแจ้งกับผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ บางครั้งผู้ดูแลสถานที่อาจเป็นผู้ที่นำชมสถานที่นั้นๆ ได้ตามสมควร

๒.๔.๒ การจัดทำบัญชีทรัพย์สิน การเปิดสถานที่ให้บุคคลทั่วไปเข้าชมควรมีการทำบัญชีทรัพย์สิน เพื่อให้ตรวจสอบได้โดยง่ายและควรมีการตรวจสอบเป็นระยะตามสมควร

๒.๔.๓ การควบคุมไม่ให้ใช้งานศาสนสถานเกินกำลัง การที่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมศาสนสถานเป็นจำนวนมากเกินไป อาจส่งผลให้ศาสนสถานทรุดโทรมและเสื่อมสภาพอย่างรวดเร็ว จึงควรมีการควบคุมและจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะเข้าชมในแต่ละครั้งให้เหมาะสมกับพื้นที่ของศาสนสถาน

๒.๔.๔ การควบคุมด้านผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับศาสนสถานได้แก่ มลภาวะทางด้านเสียง อากาศ การกระทำที่ขาดความรับผิดชอบต่อของนักท่องเที่ยว เช่นการชูดขีด เขียน โบสถ์ อาคารต่างๆ การแกะทေးลวดลายงานศิลปะ ควรมีการประกาศเตือนและกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจน รวมถึงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ให้แก่นักท่องเที่ยว

นอกจากนี้แนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวไว้ดังนี้ เนื่องจากวัดเป็นสถานที่ที่มีสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก หากมีการพัฒนาอย่างถูกวิธีก็จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งได้เพราะวัดเป็นแหล่งที่รวบรวมทั้งศิลปะ สถาปัตยกรรม งานฝีมือของช่างแขนงต่างๆ ไปจนถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวต้องมีการจัดการในเรื่องของการวางผัง โดยการแยกสัดส่วนให้ชัดเจนระหว่างเขตพุทธาวาสกับเขตสังฆาวาส ส่งก่อสร้างใดที่ต้องการก่อสร้างเพิ่มเติมก็ควรดูรูปแบบของสถาปัตยกรรมให้เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้นๆ ใช้วัสดุที่คงทนและสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยโดยอาจสร้างเป็นศาลาก็ได้ นอกจากนี้การซ่อมแซมโบราณสถานภายในวัดต้องศึกษาในเรื่องของการบำรุงรักษา การซ่อมแซม และการดูแลอาคารสถานที่จากหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญในด้านนี้ อาทิ กรมศิลปากร เป็นต้น^{๓๔}

สรุปได้ว่า การนำทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางมิตติศาสนา ต้องมีการจัดการที่ดีเพื่อรองรับและผลที่จะเกิดจากการท่องเที่ยว นำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีทิศทางและเป็นระบบ

จากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๕ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	๑. การจัดการด้านกายภาพ
กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (๒๕๕๐)	๒. การจัดการให้ความรู้
	๓. การจัดการอำนวยความสะดวก

^{๓๔} ภัราเดช พยัฆวิเชียร, ถามอย่างคิด (หลาย) อย่าง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, ๒๕๔๓).

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี

การวิจัยศึกษาในครั้งนี้จำเป็นต้องศึกษาความหมายของการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งเป็นเรื่องสำคัญเพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวดำเนินไปอย่างเป็นระบบ และเพื่อให้เข้าใจภาพรวมของการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น รายละเอียดและความหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมการเดินทางของมนุษย์จากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง นับตั้งแต่จุดเริ่มต้นถึงปลายทางต้องประกอบไปด้วยปัจจัยอย่างน้อย ๓ ประการ คือ การเดินทาง การพักค้างแรม และการกินอาหารนอกบ้าน

องค์การการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Union for Official Tourism Organization : IUOTO) ระบุว่า การท่องเที่ยวอาจกำหนดได้โดยเงื่อนไข ๓ ประการ ดังนี้

๑. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (Temporary)
๒. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ (Voluntary)
๓. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

องค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่างประเทศขึ้น ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อปี ค.ศ. ๒๐๑๘ และได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวไว้ดังนี้ การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทาง (Travel) ที่มีเงื่อนไข ๓ ประการ คือ^{๓๖}

๑. การเดินทาง (Travel) หมายถึง การเดินทางที่ไม่ได้ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้างโดยมีการวางแผนการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง และใช้ยานพาหนะนำไปเป็นระยะทางไกลหรือระยะทางไกลก็ได้

๒. จุดหมายปลายทาง (Destination) หมายถึง จุดหมายปลายทางที่จะไปอยู่เป็นการชั่วคราวแล้วต้องเดินทางกลับที่อยู่เดิมหรือภูมิลำเนาเดิม โดยเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไปเยือนและใช้ช่วงเวลาหนึ่งอยู่ ณ ที่นั้น ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่พอเพียงสำหรับตอบสนองความต้องการและความพอใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

๓. ความมุ่งหมาย (Purpose) หมายถึง การมีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางก็ได้ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ โดยมีความมุ่งหมายในการเดินทางอยู่หลายอย่างด้วยกัน ซึ่งผู้เดินทางคนหนึ่งอาจมีความมุ่งหมายในการเดินทางมากกว่าหนึ่งอย่างก็เป็นได้

การท่องเที่ยวซึ่งให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะสนใจวิถีชีวิต มรดกวัฒนธรรม ศิลปะ อนุสาวรีย์ และกิจกรรมนันทนาการของชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจะเยี่ยมชมและศึกษาแหล่ง

^{๓๖}บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

ประวัติศาสตร์ ศิลปะ มหกรรมและงานแสดงสินค้า หัตถกรรม พิพิธภัณฑน์ ทุกประเภท ศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์ ตลอดจนแหล่งมรดกต่างๆ^{๓๗}

การท่องเที่ยวเพื่อชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ได้แก่สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์ และดนตรี รวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี^{๓๘}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต และความงามศิลปวัฒนธรรมไทยที่มีความวิจิตรอลังการ และแตกต่างจากชาติอื่น เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยว^{๓๙}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งซึ่งแสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีชีวิต ศิลปะ และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของผู้คนในแต่ละยุคแต่ละสมัย นักท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมอง ความคิด ความศรัทธา ความนิยมของผู้คนในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนในปัจจุบัน^{๔๐}

“การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่นักท่องเที่ยวปรารถนาที่จะเรียนรู้ศิลปะวิทยาการที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาติต่างๆ ในสถาบันหรือสถานศึกษาที่มีชื่อเสียงหรือในประเทศที่มีวัฒนธรรมเป็นที่น่าสนใจของเขา ก็จะท่องเที่ยวไปยังประเทศนั้นๆ เพื่อศึกษาพิจารณาชีวิตความเป็นอยู่ในแง่มนุษยวิทยาและสังคมวิทยา เพื่อชมโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อติดตามความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีปัจจุบันเพื่อชมสิ่ง ศิลปะ นานาพรรณในหอศิลป์ เพื่อนมัสการศูนย์ศาสนาที่สำคัญๆ เพื่อร่วมปฏิบัติในงานมหกรรมและงานฉลอง เพื่อชมการแสดงทางศิลปะครั้งสำคัญๆ ฯลฯ การเดินทางโดยมีเหตุจูงใจดังกล่าวเรียกว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”^{๔๑} และเป็นการเดินทางของผู้คนไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้ เพื่อหาประสบการณ์ และความบันเทิง โดยความโดดเด่นและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นตัวดึงดูดทางการท่องเที่ยว อีกทั้งนักท่องเที่ยวยังจะได้เรียนรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์ทางด้านวัฒนธรรมให้กว้างไกลไปกว่าเดิม^{๔๒}

^{๓๗} พะยอม ธรรมบุตร, เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^{๓๘} ราณี อธิชัยกุล, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการ จัด การ การ ท อ ง เ ที ย ว = Professional Experience in Tourism Management, (น น ท บุ ร รี่ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๘๓.

^{๓๙} รลิกา อังกูร, “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น”, วารสารการวิจัย, (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙) : ๘๐.

^{๔๐} สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือการพัฒนาและประเมินคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, ๒๕๕๐).

^{๔๑} หม่อมหลวงต๋อย ชุมสาย และณิพนธ์ พรหมโยธี, ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๖๐.

^{๔๒} David. W. H., Passport : an Tntroduction to the Travel and Tourism Industry, (N.P. : South Western Publishing, 1993), pp. 159-161.

นอกจากนี้โครงการวิถีทัศน์ ได้กล่าวถึงบทนำของหนังสือ “วิถีไทย การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” กล่าวถึง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้^{๓๓}

“การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และสิ่งสำคัญประการแรกของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การศึกษา เช่น เมื่อจะไปเที่ยวนครวัดจำเป็นต้องศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติ วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อของผู้คนในอดีตซึ่งจะทำให้เราทราบในแรงบันดาลใจในการสร้างสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่เช่นนั้นได้ นอกจากนี้การเรียนรู้สิ่งที่เป็นวิถีชีวิตปัจจุบันทั้ง ภาษา วัฒนธรรม อาหาร ความเป็นอยู่ของประชาชนที่ได้ไปเยือนก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจเช่นกัน”

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attraction) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมาแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ประกอบด้วยงานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา ชนเผ่า เป็นต้น ตัวอย่างของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทยในประเภทนี้ ได้แก่ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก งานแสดงของช้างจังหวัดสุรินทร์ งานร่มบ่อสร้าง ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น^{๓๔}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้^{๓๕}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นมีความพิเศษ ตรงที่นักท่องเที่ยวจะเน้นที่การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม สถานที่ดังกล่าวจะมีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคมโดยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งนอกเหนือจากสถานที่แล้ว เทศกาลและงานฉลอง รวมไปถึงสินค้าพื้นเมืองในพื้นที่ต่างๆ เช่น ประเพณีวันสารทเดือนสิบของจังหวัดนครศรีธรรมราช ประเพณีลากพระและประเพณีปล่อยเต่าของจังหวัดพังงา ประเพณีบุญบั้งไฟลำปางรองและประเพณีบุญห่มันใหญ่ของจังหวัดบุรีรัมย์ จัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน

^{๓๓}กุลธิดา สามะพุทธิ, “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : ทางเลือกใหม่ของการเดินทาง”, จุลสารการท่องเที่ยว, (กรกฎาคม – กันยายน, ๒๕๔๔) : ๓๘.

^{๓๔}สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา) ๒๕๕๖, หน้าที่ ๑.

^{๓๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

จะเห็นได้ว่าการอนุรักษ์และการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปนั้นเป็นเรื่องสำคัญ เพราะนอกจากจะเป็นความภาคภูมิใจของประเทศแล้ว ยังมีคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา และมานุษยวิทยา อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และประเทศผ่านทางการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เป็นที่น่ากังวลว่าผลจากการท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้นจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยว และการสูญเสียมูลค่าทางวัฒนธรรม จึงอาจจะกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเปรียบเสมือนดาบสองคมถ้าไม่มีการวางแผนอย่างเหมาะสม การจัดการเพื่อรักษาสมดุลของการพัฒนาการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญเพื่อนำไปสู่การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน^{๔๖}

จากความหมายของการท่องเที่ยววัฒนธรรม ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การท่องเที่ยววัฒนธรรม คือ การไปท่องเที่ยวยังแหล่งวัฒนธรรม แหล่งโบราณสถาน การเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ การชมงานศิลปะแขนงต่างๆ หรือการไปท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น ทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์ใหม่ๆ ตลอดจนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถสรุปได้ตามตารางดังนี้

ตารางที่ ๒.๖ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
หม่อมหลวงต๋อย ชุมสาย และ ญิบพันธ์ พรหมโยธี (๒๕๒๗, หน้า ๖๐).	การไปศึกษาพิจารณาชีวิตความเป็นอยู่ในแง่มนุษยวิทยาและสังคมวิทยา เพื่อชมโบราณสถาน ติดตามความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยี ศิลปะ นมัสการศูนยศาสนาที่สำคัญ ปฏิบัติในงานมหรรรรมและงานฉลอง ชมการแสดงทางศิลปะครั้งสำคัญๆ
David. W. H. (1993, pp. 159-161).	การเดินทางของผู้คนไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้เพื่อหาประสบการณ์ และความบันเทิง โดยความโดดเด่นและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นตัวดึงดูดทางการท่องเที่ยว อีกทั้งนักท่องเที่ยวยังจะได้เรียนรู้
กุลธิดา สามะพุทธิ (๒๕๔๔, หน้า ๓๘).	การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจ และสิ่งสำคัญประการแรกของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การศึกษา นอกจากนี้การเรียนรู้สิ่งที่เป็นวิถีชีวิตปัจจุบันทั้ง ภาษา วัฒนธรรม อาหาร ความเป็นอยู่ของประชาชนที่ได้ไปเยือนก็เป็นเรื่องที่สำคัญเช่นกัน
ราณี อธิชัยกุล (๒๕๔๖, หน้า ๘๓).	การท่องเที่ยวเพื่อชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม ทัศนกรรม นาฏศิลป์ และดนตรี รวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี

^{๔๖}การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, (๒ ต.ค.๖๑) รายงานประจำปี ๒๕๕๒, (ออนไลน์), (แหล่งที่มา : <http://thai.tourismthailand.org/about-tat/annual-report>), (เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๒ ต.ค.๖๐).

ตารางที่ ๒.๖ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
รลิกา อังกูร (๒๕๔๙, หน้า ๘๐).	การท่องเที่ยวที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต และความงดงาม ศิลปวัฒนธรรมไทยที่มีความ วิจิตรอลังการ และแตกต่างจากชาติอื่น เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยว
สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวง การท่องเที่ยวและกีฬา (๒๕๕๖), (ออนไลน์).	การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่ง que แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิธีการ ดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบ ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด
พะยอม ธรรมบุตร (๒๕๔๘, หน้า ๑).	การท่องเที่ยวซึ่งให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และสถานที่เป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะสนใจวิถีชีวิต มรดกวัฒนธรรม ศิลปะ อุตสาหกรรม และ กิจกรรมนันทนาการของชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจะเยี่ยมชมและ ศึกษาแหล่ง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ มหกรรมและงานแสดงสินค้า หัตถกรรม พิพิธภัณฑน์ ทุกประเภท ศิลปะการแสดง

๒.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

๑) วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ที่ประกอบไปด้วยการเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามของวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นด้าน ศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีต และประเพณี ล้วนแต่เป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยววัฒนธรรมขึ้น

แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ เนื่องจาก วัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม มีทั้งส่วนจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เช่น ศิลปะ ขนบธรรมเนียม ประเพณีรูปแบบการดำรงชีวิต การแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารการกิน งานเทศกาล ประเพณี เป็นต้น นอกจากนี้วัฒนธรรมยังเป็นการส่งเสริมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ และภูมิปัญญา ทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อไป และเป็นอยู่มาจนถึงปัจจุบัน และสามารถเจริญงอกงามต่อไป

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายและมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดดึงดูดสำคัญด้านการท่องเที่ยว แต่การเปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดการจัดการที่ดีทำให้คุณค่าทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นจนขาดความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของพื้นที่ และส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวในที่สุด ดังนั้น การกำหนดกรอบหรือเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจนสำหรับในหน่วยงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเพื่อยกระดับมาตรฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทย และยังสามารถใช้เป็นสิ่งบ่งบอกให้นักท่องเที่ยวรับรู้ในคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว และมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเลือกใช้บริการ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มขึ้นของรายได้ทางการท่องเที่ยวด้วย รวมทั้งเป็นการเพิ่มมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น^{๔๗}

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวมี ๑๐ ประการ คือ^{๔๘}

๑. เพื่อยกระดับจิตสำนึก ศักดิ์ศรี และคุณค่าการเป็นคนไทย ที่เรียกว่ามิติทางจิตวิญญาณ ไม่ใช่มีแต่มิติทางวัตถุหรือเงินทองเท่านั้น

๒. เพื่อกระตุ้นการวิจัย เช่น การวิจัยประวัติศาสตร์ตำบล ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาความรู้ในท้องถิ่นด้านต่างๆ โดยมีการทำเป็นระบบข้อมูลไว้

๓. เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม โดยให้เยาวชนและประชาชนในแต่ละท้องถิ่นได้เรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ ในชุมชนของตน ซึ่งมีได้มีความหมายถึงศิลปะแขนงต่างๆ เท่านั้น หากยังรวมถึงวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนนั้นๆ ด้วย

๔. เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น โดยการท่องเที่ยวสามารถใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจความยากจน ซึ่งชุมชนสามารถให้บริการที่พัก อาหาร สินค้าชุมชน โดยสร้างความเชื่อมโยงกับการวิจัยประวัติศาสตร์ตำบลหรือทรัพยากรในท้องถิ่น

๕. เพื่อส่งเสริมให้มนุษย์กับมนุษย์ได้สัมผัสและได้พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น (Human Touch) เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นการเคลื่อนไหวให้คนได้มาพบและมาเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การที่มนุษย์ได้มีปฏิสัมพันธ์กันนั้นจะทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจกันมากขึ้น

๖. สร้างและกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม หากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับรายได้อย่างเป็นธรรม และเห็นความยุติธรรมนั้น เขาจะพยายามรักษาระบบ ซึ่งวิธีการหนึ่งที่สำคัญ คือ จะต้องมีการพัฒนาระบบบัญชีที่ทุกคนดูง่าย โดยระบบบัญชีนี้จะเป็นทั้งข้อมูล (Information) และการสื่อสาร (Communication) เพื่อแสดงความยุติธรรม ฉะนั้นระบบบัญชีการท่องเที่ยวในชุมชนจะต้องให้ทุกคนดูง่ายว่ารายได้มาอย่างไร และกระจายไปที่ใดบ้าง

๗. ก่อให้เกิดความสุขอย่างสร้างสรรค์ ความสุขที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายวัฒนธรรม ความสุขที่ได้จากการเรียนรู้ว่าผู้คนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนได้อย่างไร การท่องเที่ยวควร

^{๔๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

^{๔๘}ประเวศ วะสี, “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”, *จุลสารการท่องเที่ยว*, (กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๔) : ๕-๑๐.

นำไปสู่การสร้างสรรค ดังนั้นต้องมีการตั้งเป้าหมายไว้ว่าการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ดี เมื่อนักท่องเที่ยวไปเที่ยวแล้วได้สัมผัสและได้เรียนรู้ในสิ่งที่ดีก็จะเกิดแรงบันดาลใจในการทำสิ่งที่ดีด้วย

๘. พัฒนาการศึกษากการท่องเที่ยวสามารถมีส่วนส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาการวิจัยการเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น รวมถึงการอบรมบุคลากรในท้องถิ่นให้สามารถเป็นมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่นได้

๙. ส่งเสริมให้เกิดสังคมโปร่งใสและยุติธรรม การท่องเที่ยวสามารถเป็นสื่อกลางในการนำเสนอข้อมูลในสังคม เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นระบบที่มีการเกี่ยวข้องของบุคคลหลายฝ่ายทั้งชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นบุคคลภายใน ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวยังต้องมีการสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกหรือนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการถ่ายเทข้อมูลข่าวสารแบบสองทางได้ คือ ทั้งจากภายในออกสู่ภายนอก และจากภายนอกเข้าสู่ภายใน การรับรู้ข้อมูลต่างๆ นี้เองเป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญของการสร้างสังคมโปร่งใส

๑๐. พัฒนาระบบการจัดการ (Management made the impossible possible) การจะทำให้ระบบมีพลังนั้นจะต้องสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) และต้องทำเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่วนร่วมในเรื่องการท่องเที่ยว (Tourism for All and for Tourism)

๒) หลักการของการท่องเที่ยววัฒนธรรม

จากแนวคิดของการท่องเที่ยววัฒนธรรมนำไปสู่ การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมาจากการกำหนดจากวิสัยทัศน์ที่จัดทำร่วมกันในชุมชน และนำมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรม ให้ความชัดเจนขึ้นโดยชุมชนจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์หลักอยู่ ๔ ประการด้วยกัน คือ

๑. เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ที่ต้องเอื้ออำนวยการเรียนรู้ต่อกันและกันได้ เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ไปเยือนชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวควรเกิดการเรียนรู้บทบาทของประมงขนาดเล็กที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งด้วย

๒. เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมให้ชุมชนโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวได้เข้าใจ ให้คุณค่า ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้กลับฟื้นคืนสภาพได้ในระยะต่อไป

๓. เพื่อก่อให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชน ที่เผชิญต่อผลกระทบทางการท่องเที่ยวแบบเดิม ให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการลดผลกระทบดังกล่าว และจัดระเบียบชุมชนให้เป็นระบบที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๔. เพื่อเป็นเครื่องมือการเผยแพร่ให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตกับสาธารณชนภายนอก^{๔๙}

^{๔๙}ระพีพร ทองมา และ ประเจต อำนวย, ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่, รายงานผลการวิจัย, (ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่, พ.ศ.๒๕๔๗), หน้า ๘.

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้^{๕๐}

๑) แหล่งความเป็นอยู่และวิถีชีวิต

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเภทนี้ ผู้เยี่ยมชมสามารถสังเกตความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชุมชนนั้น โดยตนเองมิได้เข้าไปมีส่วนร่วม เช่น ชุมชนของชนเผ่า ศูนย์วัฒนธรรม คุณค่าต่อส่วนรวมอยู่ที่การช่วยรักษาความหลากหลายของเชื้อชาติ คุณค่าต่อผู้เยี่ยมชมอยู่ที่การได้รับความรู้ วิสัยทัศน์ ความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มชนเผ่าต่างๆ และภูมิปัญญาของชนเผ่า ตัวอย่างเช่น บ้านกะเหรี่ยงทีโพลี จังหวัดตาก บ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท ซึ่งหมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ ดูผลงานสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

๒) แหล่งวัฒนธรรมประเพณี และหัตถกรรมพื้นเมือง

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเภทนี้ ผู้เยี่ยมชมสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี และซื้อสินค้าของที่ระลึกจากผู้ประกอบการหัตถกรรม คุณค่าต่อส่วนรวมอยู่ที่การรักษามรดกความหลากหลายของวัฒนธรรม คุณค่าต่อผู้เยี่ยมชมอยู่ที่ความพอใจจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และการได้ซื้อสิ่งของที่ระลึกที่พอใจ ตัวอย่างเช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

รูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ จึงเป็นการท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งหมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้นได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้ มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม โดยประชาคมในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวกวอบแนวคิดและการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม

๓) องค์กรประกอบของการท่องเที่ยววัฒนธรรม

การท่องเที่ยววัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้และเข้าใจในวัฒนธรรมอื่น มีองค์ประกอบ ดังนี้^{๕๑}

๑. องค์กรประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น โดยมีสิ่งดึงดูดใจทั้งหมด ๑๐ ประการ คือ

^{๕๐}สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, แหล่งที่มา : <http://www.tourism.go.th/view/1/> (๑๐ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๘), หน้า ๒.

^{๕๑}บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเพลส แอนดีไซน์), หน้า ๒๘๘.

- ๑.๑ ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น
- ๑.๒ โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่างๆ
- ๑.๓ งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมทั้ง

ซากปรักหักพัง

- ๑.๔ ศิลปะ ทัศนกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก
- ๑.๕ ศาสนา และพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา
- ๑.๖ ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ และมหรสพต่างๆ
- ๑.๗ ภาษา วรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา
- ๑.๘ วิถีชีวิต เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทาน

อาหาร

- ๑.๙ ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่างๆ
- ๑.๑๐ ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะในท้องถิ่น

๒. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือการจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้ผลประโยชน์ตอบแทนอย่างยุติธรรมเพื่อการกระจายรายได้และยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

การที่นักท่องเที่ยวจะเลือกเข้าไปเยี่ยมชมในแหล่งท่องเที่ยวใดนั้น แหล่งท่องเที่ยวนี้จะต้องมีความดึงดูดใจและความน่าสนใจอยู่ในระดับที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวได้ ซึ่งศักยภาพในการดึงดูดใจสำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยหลายปัจจัย ได้แก่ คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึง ความปลอดภัย และความสามารถในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจแล้ว แหล่งท่องเที่ยวควรมีศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวด้วย ไม่ว่าจะเป็นในด้านการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และการสนับสนุนทางด้านนโยบาย ด้านงบประมาณ และด้านบุคลากร จากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ได้ การบริหารจัดการเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญทั้งในด้านการจัดการด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟูสภาพของแหล่งท่องเที่ยว การมีมาตรการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับตัวแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการด้านการบริการและการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความเข้าใจต่อวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อการรักษาวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวนี้ ทำให้การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้จึงให้ความสำคัญต่อการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก รวมทั้งการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้วย

จากแนวคิดในการกำหนดมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้น ทางคณะผู้ศึกษาจึงได้กำหนดองค์ประกอบพื้นฐานสำหรับประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ ๓ ด้าน ได้แก่^{๕๒}

องค์ประกอบที่ ๑ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว

หมายถึง การที่แหล่งท่องเที่ยวมีจุดดึงดูดความสนใจหรือมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจให้นักท่องเที่ยว เช่น มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตและภูมิปัญญา มีความงดงามทางศิลปวัฒนธรรม และจากการที่วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมของมนุษย์ที่สั่งสมมาแต่อดีตและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น ความสามารถในการสืบทอดทางวัฒนธรรม ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ความผูกพันต่อท้องถิ่น และความเข้มแข็งในการรักษาวัฒนธรรม จึงมีความสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ ซึ่งเป็นจุดเสริมศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ อีกทั้งศักยภาพในทางกายภาพและการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย และความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวด้วย

สำหรับองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ๒ ด้าน ได้แก่

๑. คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย ๗ ดัชนีชี้วัด ได้แก่ ๑) ความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ ๒) ความต่อเนื่องของการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี ๓) ความงดงามทางศิลปวัฒนธรรม ๔) ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ๕) ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้ ๖) ความผูกพันต่อท้องถิ่น ๗) ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์

๒. ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ๓ ดัชนีชี้วัด ได้แก่ ๑) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ๒) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว ๓) ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่ ๒ ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว หมายถึง องค์ประกอบต่างๆ ที่มีส่วนช่วยเสริมแหล่งวัฒนธรรมนั้นๆ ให้มีความสำคัญ มีความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยว ตัวอย่าง เช่น แหล่งวัฒนธรรมอาจมีความดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวสูง แต่มีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานทำให้นักท่องเที่ยวไม่นิยมเข้าไปท่องเที่ยว ทำให้ศักยภาพในการจัดการด้านการท่องเที่ยวลดลงไปด้วยสำหรับศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ๒ ด้าน ได้แก่

๑. ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

๒. ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

^{๕๒} สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, หน้า ๓-๕.

องค์ประกอบที่ ๓ การบริหารจัดการ

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว หมายถึงความสามารถในการควบคุม ดูแล การดำเนินงาน การจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

๑) ด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการจัดการด้านการท่องเที่ยว

๒) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของแหล่งวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว

๓) การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการคิด การพิจารณา ตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในการเรื่องต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้นๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

เกณฑ์ประเมินด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มี ๒ ด้าน ได้แก่

๑. การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย ๓ ดัชนีชี้วัด ได้แก่ ๑) การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว ๒) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ ๓) การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

๒. การจัดการด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ๕ ดัชนีชี้วัด ได้แก่ ๑) การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว ๒) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ๓) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก ๔) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ๕) ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

จากการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยววัฒนธรรม ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การท่องเที่ยววัฒนธรรมต้องมีระบบการจัดการที่เหมาะสมในการพัฒนาโดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของพื้นที่ รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในด้านวัฒนธรรม การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมสามารถใช้แนวคิดการท่องเที่ยววัฒนธรรมในการวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสม โดยเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น และชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมของตน

๔) แบบจำลองการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากความสำเร็จและแนวคิดเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นำมาสู่การวางแผน การจัดการ และการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนการวางแผนกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับประเทศไทย

ประเภทนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภท

๑. นักท่องเที่ยวตามแรงกระตุ้นทางวัฒนธรรม (Culturally Motivated) หมายถึง ผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรมนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความสนใจที่จะเรียนรู้ ศึกษา วัฒนธรรมและมีพฤติกรรมที่จะพักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นระยะเวลาานาน

๒. นักท่องเที่ยวตามแรงบันดาลใจทางวัฒนธรรม (Culturally Inspired) หมายถึง ผู้ที่ถูกดึงดูดใจด้วยศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักหรือได้รับการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ รูปภาพ โดยนักท่องเที่ยวประเภทนี้จะใช้ระยะเวลาที่จะพักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทแรก แต่มีโอกาสที่จะเดินทางกลับมายังสถานที่ท่องเที่ยวอีกครั้งในอนาคต

๓. นักท่องเที่ยวตามแรงดึงดูดทางวัฒนธรรม (Culturally Attracted) หมายถึง ผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น โดยนักท่องเที่ยวประเภทนี้จะมีระยะเวลาในการท่องเที่ยวสั้นๆ อาจจะเป็นในลักษณะเยี่ยมชมมากกว่าการพักอาศัย

ทั้งนี้ได้จัดประเภทและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนี้^{๕๓}

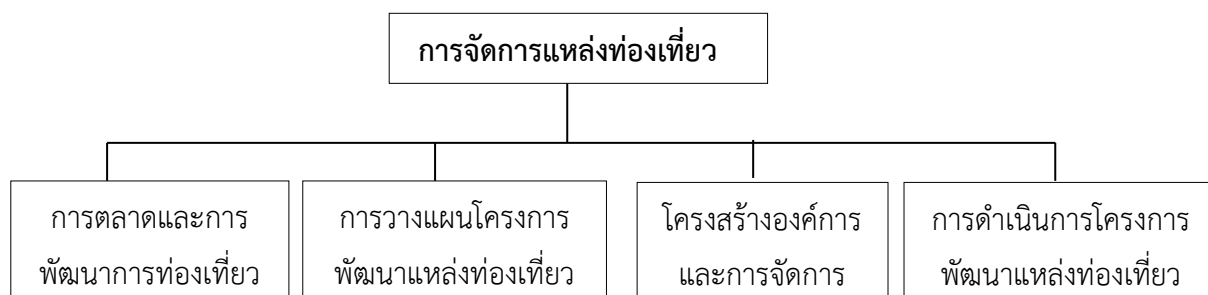
ตารางที่ ๒.๗ ประเภทและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ประเภทนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	สถานที่และกิจกรรมที่สนใจ
นักท่องเที่ยวแหล่งมรดก (Heritage Tourist)	ปราสาท พระราชวัง บ้านโบราณ แหล่งโบราณคดี อนุสาวรีย์
นักท่องเที่ยวศิลปะ (Arts Tourist)	โรงละคร การแสดงคอนเสิร์ต เทศกาล งานประเพณี
นักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourist)	ถ่ายภาพ วาดภาพ เครื่องปั้น ทำอาหาร หัตถกรรม
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมเมือง (Urban Cultural Tourist)	แหล่งประวัติศาสตร์ แหล่งอุตสาหกรรม
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท (Rural Cultural Tourist)	การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชน ฟาร์ม พิพิธภัณฑ์ ธรรมชาติ ภูมิทัศน์
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigeneous Cultural Tourist)	ชาวเขา ทะเลทราย เดินป่า ศูนย์วัฒนธรรม ศิลปะ และหัตถกรรม
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมทันสมัย (Popular Cultural Tourist)	สวนสนุก ห้างสรรพสินค้า การแสดงคอนเสิร์ต งานแข่งขันกีฬา

การแบ่งประเภท และลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ทราบถึงลักษณะและความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ตอบสนองความต้องการอันจะนำไปสู่การสร้างรายได้ให้แหล่งท่องเที่ยว ควบคู่ไปกับการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และการรักษาวัฒนธรรมของชุมชนให้คงไว้ ทั้งนี้ Garrod และ Fyall ได้เสนอ

^{๕๓} Smith, M. K., *Issues in Cultural Tourism Studies*, (London : Routledge, 2003), p.

แบบจำลองการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนดังแสดงโดยภาพที่ ๑^{๕๔}

แผนภาพที่ ๒.๑ แบบจำลองการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ทิมา : Garrod และ Fyall

๑. การตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนจะสามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ จะต้องอาศัยกลยุทธ์ทางการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสนองความต้องการระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้ให้บริการหรือผู้ประกอบการ ทั้งนี้ การทำการตลาดการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งนั้นมีความแตกต่างด้านบริการที่นักท่องเที่ยวได้รับ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่สามารถจับต้องได้ หรือไม่ สามารถจับต้องได้ ซึ่งโดยขั้นตอนการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคำนึงถึงปัจจัย ดังต่อไปนี้

๑) ผลลัพธ์ที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ก่อนการพัฒนาการตลาดทางด้านการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการหรือผู้จัดการแหล่งท่องเที่ยวควรทราบถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่วนมากเน้นที่ความรู้ ความประทับใจ ความสุนทรีย์ ประสพการณ์ ฯลฯ ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวควรมีความโดดเด่น และมีเอกลักษณ์เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์ และสนองความต้องการสูงสุด ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจะ ผลักดันการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งจากการโฆษณาปากต่อปาก และการกลับมาเยือนอีกครั้ง นอกจากนี้ การสร้างตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Branding) เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เป็นกลยุทธ์ทางการตลาดที่สำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องด้วย แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่ของประเทศไทยมีความแตกต่างกัน มีอัตลักษณ์และมี ศักยภาพที่จะสามารถดึงดูดความสนใจและชวนให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเยือน เยือน

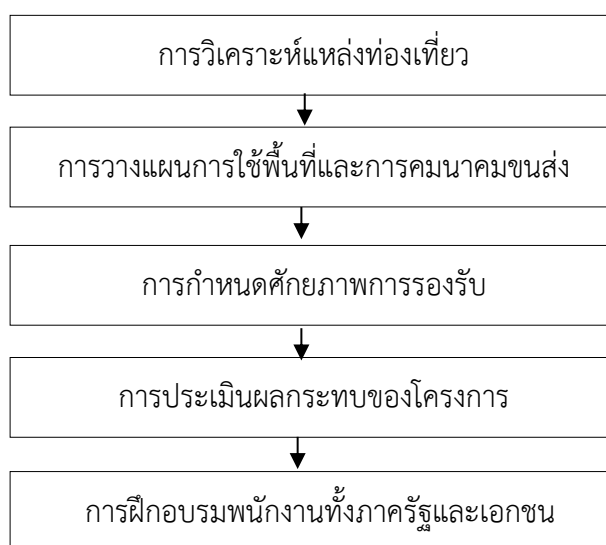
๒) การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมการตลาดเป็นกลยุทธ์ ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวรับรู้ และสนใจเยือนแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นการส่งเสริมการตลาด เช่น การให้ ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อ การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ หรือ การพูดแบบปากต่อปากเพื่อกระตุ้น ให้นักท่องเที่ยวสนใจและต้องการท่องเที่ยว การนำเสนอที่น่าสนใจและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้สนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบยั่งยืน อาจเป็นการประชาสัมพันธ์ การจัดตั้งศูนย์บริการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือการจัดนิทรรศการภาพถ่าย การใช้สื่อมัลติมีเดียปฏิสัมพันธ์เพื่อการ ประชาสัมพันธ์ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแนวคิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้

^{๕๔}Garrod, B., & Fyall, A, Beyond the rhetoric of sustainable tourism?, *Tourism Management*, 19(3) 1998 : 199-212.

คงอยู่สืบเนื่องต่อไป ซึ่งการเลือกใช้สื่อประชาสัมพันธ์จะนำจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนวิธีในการดำเนินชีวิตเป็นจุดขาย (Brand Idea) และสื่อสารไปยังนักท่องเที่ยว Brand Communication เพื่อสร้างการรับรู้ (Brand Awareness) และสัมผัสประสบการณ์ (Brand Experience) จนเกิดเป็นกระบวนการท่องเที่ยว

๒. การวางแผนโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ขั้นตอนการวางแผนโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนประกอบด้วยกระบวนการภาพที่ ๒.๒^{๕๕}

แผนภาพที่ ๒.๒ การวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ที่มา : ดร.กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และคณะ

ขั้นตอนสำคัญของการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเริ่มจากการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง และความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวนั้นว่าเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือไม่ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นอย่างไร ซึ่งรวมถึงภาพรวมด้านความสวยงาม ลักษณะเด่น อัตลักษณ์ ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญทางศาสนา สถาปัตยกรรม และวิถีชีวิต นอกจากนี้ประเด็นของความพร้อมทางด้านความสะดวกซึ่งรวมถึงทั้งความสะดวกในการเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นสิ่งสำคัญในการวางแผนการใช้พื้นที่และการกำหนดศักยภาพรองรับแหล่งท่องเที่ยว ในการกำหนดศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวนั้น ประเด็นสำคัญคือต้องสามารถจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การกำจัดขยะ ระบบสื่อสารคมนาคม ลานจอดรถ ที่พักโรงแรม ร้านอาหาร และร้านขายของที่ระลึกให้พอเพียงกับจำนวนนักท่องเที่ยว รวมถึงต้องควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกินความสามารถที่จะรองรับได้ ซึ่งรวมถึงการ

^{๕๕}กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และคณะ, “การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน”, วารสารนักบริหาร Executive Journal, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๔, (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๕๕) : ๑๔๔.

ประเมินผลกระทบจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวตลอดจนปัญหาและผลกระทบที่จะตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่

ประเด็นพื้นฐานที่สำคัญประเด็นหนึ่งที่จะนำไปสู่การวางนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสม คือ การประเมินผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งนี้ การสร้างหลักเกณฑ์และตัวบ่งชี้ในการประเมินผลกระทบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวของแต่ละฝ่าย ซึ่งจะต้องมีการประเมินผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบนั้นแบ่งเป็นผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนผลกระทบต่อคุณค่าทางวัฒนธรรม และผลกระทบต่อการเสริมสร้างลักษณะเด่นอัตลักษณ์ของชุมชนและพื้นที่ ผลกระทบต่อการดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การวางแผนนโยบายที่สมดุลและแนวทางการจัดการเพื่อควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่การก่อให้เกิดผลประโยชน์สุทธิที่สูงสุดต่อพื้นที่

นอกจากนี้ ขั้นตอนการวางแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวควรจะต้องรวมถึงการฝึกอบรมคนในพื้นที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในท้องถิ่น ให้รับรู้และมีส่วนร่วมในการดูแลแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้การพัฒนาบุคลากร การให้ความรู้ และการฝึกอบรมเพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องมีความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับว่าเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

๔) เส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

คณะกรรมการโบราณสถานแห่งชาติว่าด้วยสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศหรือ International Council on Monuments and Sites ได้ให้ความหมายของเส้นทางวัฒนธรรม (Cultural routes) ไว้ดังนี้^{๕๖}

“เส้นทางวัฒนธรรม คือ เส้นทางบก เส้นทางน้ำ หรือทั้งสองอย่างรวมกัน หรือเส้นทางประเภทอื่นๆ ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพอันโดดเด่นของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และประเพณี แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่มีพัฒนาการมาอย่างสืบเนื่องและแสดงให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความรู้ทั่วไป ผลิตภัณฑ์ต่างๆ ภายในท้องถิ่นภายในประเทศหรือระหว่างภูมิภาคในแต่ละช่วงเวลาที่สำคัญ รวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมทั้งจับต้องได้และจับต้องไม่ได้”

เส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมว่ามีขอบเขตที่กว้างมากเพราะประกอบด้วยองค์ประกอบหลายๆ ด้านที่แตกต่างกัน ทั้งทางด้านภูมิศาสตร์รูปแบบการเดินทางที่หลากหลาย รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ ในเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์สามารถแบ่งเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมได้เป็น

๑. ระดับท้องถิ่น เช่น เส้นทางวรรณคดีที่ดับลิน ประเทศเยอรมัน (Literary Dublin) หรือ เส้นทางเทศกาลคูมาราที่กาฐมาณฑุ ประเทศเนปาล (The Kumara Festival Route in Katmandu)

^{๕๖}United Nation Development Programme (UNDP), Thailand Human Development Report 2003, (Bangkok, 2003), p. 23.

๒. ระดับภูมิภาค, ระดับแคว้น เช่น เส้นทางไวน์ในประเทศฝรั่งเศส (Rue de vins) หรือ ถนนสายโรแมนติกในประเทศเยอรมัน (The Romantische Strasse)

๓. ระดับชาติ เช่น เส้นทางจากเทือกเขาแอลป์สู่ทะเลบอลติกในประเทศเยอรมัน (The route “From the Alps to the Baltic Sea”) เป็นต้น

๔. ระดับนานาชาติ เช่น เส้นทางสายไหม หรือ เส้นทางของเมืองฮันเซียติก (The route of Hanseatic Towns)^{๕๗}

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการเดินทางอีกหลายประเภทในการท่องเที่ยววัฒนธรรม ซึ่งในหนึ่งองค์ประกอบของการเดินทางท่องเที่ยวอาจมีวิธีการเดินทางที่หลากหลาย เช่น

๑. การเดินทางท่องเที่ยวโดยการเดินเท้า โดยมากแล้วจะอยู่ในเส้นทางการศึกษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น A close-up of Porto

๒. การเดินทางท่องเที่ยวโดยการใช้บริการขนส่งสาธารณะในการเดินทางโดยมากจะใช้ในเมืองใหญ่ๆ เช่น รถประจำทางสาย ๑๐๐ ในเบอร์ลิน หรือ Tramp no.๓T ที่เฮลซิงก์ ประเทศฟินแลนด์ เป็นต้น

๓. การเดินทางท่องเที่ยวโดยใช้รถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ เป็นที่นิยมมากในภูมิภาคอเมริกาเหนือ เช่น The Tennessee Scenic Highway หรือ The Lewis and Clark Trail เป็นต้น

๔. การเดินทางท่องเที่ยวโดยใช้รถจักรยาน โดยต้องเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อกับรถยนต์หรือเส้นทางเดินเท้า แต่การใช้รถจักรยานต้องพัฒนาถนนให้มีเส้นทางสำหรับรถจักรยานโดยเฉพาะเพื่อความปลอดภัยของผู้ปั่นจักรยาน เช่น ถนนคิงส์ในประเทศฟินแลนด์ (The King’s Road)

๕. การเดินทางท่องเที่ยวโดยการขี่ม้าซึ่งในปัจจุบันมีอยู่ไม่มากและมีโอกาสที่จะพัฒนาได้อีก เช่น การขี่ม้าชมภูเขาไฟที่ไอซ์แลนด์

๖. การชมทิวทัศน์ใต้ท้องทะเลโดยใช้เรือที่พื้นเป็นกระจกเป็นพาหนะในการเดินทาง นักท่องเที่ยวสามารถเห็นทิวทัศน์ใต้ท้องทะเลได้จากในเรือ

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวว่ามี ๔ ประการ คือ^{๕๘}

๑. นักท่องเที่ยวซึ่งต้องใช้จ่ายในการเดินทางอย่างน้อยที่สุดเป็นค่าอาหาร ค่าที่พัก ค่าของที่ระลึก และการบริการอื่นๆ ซึ่งค่าใช้จ่ายเหล่านี้จะหมุนเวียนกระจายไปในธุรกิจบริการต่างๆ ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการสร้างงานและกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นโดยแบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑.๑ นักท่องเที่ยวค้างคืน (Tourism) ได้แก่ผู้มาเยือนชั่วคราวโดยพำนักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวอย่างน้อย ๒๔ ชั่วโมง เพื่อใช้เวลาว่างในการพักผ่อนบันเทิงสุขภาพศาสนาศึกษาและการกีฬา หรือเพื่อธุรกิจ การเยี่ยมญาติ การปฏิบัติภารกิจต่างๆ และการประชุมสัมมนา

^{๕๗}Richards et al, *Cultural Tourism : Global and Local Perspectives*, (New York : The Haworth Hospitality Press, 2007), p. 133.

^{๕๘}Mcintosh, R.W.; Goeldner, C.R.; & Ritchi, Jr.B, *Tourism : Principle, Practices, and Philosophies*, (New York : John Wiley & Sons, 1995), pp. 9-10.

๑.๒ นักท่องเที่ยวไม่ค้างคืน (Excursionist) หรือโดยทั่วไปใช้คำว่า นักทัศนาจร ได้แก่ผู้มาเยือนเป็นการชั่วคราวโดยใช้เวลาอยู่ในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า ๒๔ ชั่วโมงทั้งนี้รวมถึงผู้โดยสารที่มากับเรือเดินสมุทรด้วย

๒. ธุรกิจซึ่งทำหน้าที่จัดหาสินค้าและบริการต่างๆ รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่การคมนาคมขนส่ง ที่พักแรม ร้านอาหาร และภัตตาคาร บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ร้านค้าของที่ระลึก และขายสินค้าพื้นเมือง

๓. รัฐบาลของประเทศหรือของท้องถิ่นซึ่งทำหน้าที่จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ที่เอื้อประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว เช่น ถนน ท่าเรือ ท่าอากาศยาน ระบบไฟฟ้า น้ำประปา ระบบการสื่อสารที่ทันสมัยเป็นการลงทุนเพื่อการท่องเที่ยวของประเทศ และเพื่อความสะดวกสบายของคนในท้องถิ่น

๔. ประชาชนในประเทศนั้นๆ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการต้อนรับ และดึงดูดนักท่องเที่ยวหรือแขกผู้มาเยือนท้องถิ่นนั้นซ้ำอีก หรืออาจชักชวนผู้ไม่เคยมาเยือน ให้ตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว รวมถึงการแสดงความมีน้ำใจให้ความช่วยเหลือ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนเองให้ยั่งยืนต่อไป

จากความหมายของเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สรุปได้ว่า เส้นทางวัฒนธรรม มีรูปแบบการเดินทางที่หลากหลาย โดยอาจเป็นได้ทั้งเส้นทางบก เส้นทางน้ำ เส้นทางเดินเท้า เส้นทางจักรยาน ฯ เส้นทางวัฒนธรรมจะแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คน ชุมชน สภาพภูมิศาสตร์ที่มีการพัฒนาการสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๒.๔ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย

พระนครศรีอยุธยามีลักษณะเป็นเกาะเรียกว่า เกาะเมืองอยุธยา ล้อมรอบด้วยแม่น้ำสำคัญ ๓ สาย ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสัก ที่ไหลมาบรรจบกัน ทำให้กรุงศรีอยุธยามีชัยภูมิที่ดีในที่ราบลุ่มภาคกลาง มีความอุดมสมบูรณ์ในทางกสิกรรม เป็นทำเลที่ดีในการตั้งถิ่นฐานสร้างบ้านเรือน มีการคมนาคมที่สะดวก เอื้ออำนวยต่อการค้า เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ และมีวัฒนธรรมที่รุ่งเรือง เจริญทั้งการเมืองและการปกครองที่มีกฎหมายใช้ถึง ๓ ฉบับ คือ พระอัยการลักษณะเบ็ดเสร็จ พระอัยการลักษณะทาส และพระอัยการลักษณะกู่หนี่^{๕๙}

จังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น ประกอบด้วยวัดวาอารามหลายแห่ง ทั้งที่สร้างมานานหลายร้อยปี และที่สร้างขึ้นใหม่ในยุคปัจจุบัน จากการศึกษารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น ผู้ศึกษาจึงขอนำเสนอเฉพาะวัดที่ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของสำนักงานศิลปากรที่ ๓ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อธิบายประวัติความเป็นมา โบราณสถานที่สำคัญ และเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ดังนี้

^{๕๙}พระครูวินัยธรอารยพงศ์ อารยธมโม, วัดพนัญเชิงวรวิหาร พระนครศรีอยุธยา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓), หน้า ๗๙.

๑) วัดหน้าพระเมรุราชิการาม^{๖๐}

วัดหน้าพระเมรุราชิการาม ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๖ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘)

ประวัติ

ตำนานกล่าวถึงวัดนี้ว่า พระองค์อินทร์ในสมเด็จพระรามธิบดีที่ ๒ รัชกาลที่ ๑๐ แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงสร้างเมื่อจุลศักราช ๘๖๔ (พ.ศ. ๒๐๔๖) ประทานนามว่า “วัดพระเมรุราชิการาม” แต่ประชาชนส่วนมากนิยมเรียกว่า “วัดพระเมรุ” จึงเป็นนามของวัดที่ใช้มาจนทุกวันนี้

ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา กล่าวถึงเหตุการณ์คราวทำสัญญาสงบศึกระหว่าง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง มีการปลุกพลับพลาเป็นที่ประทับซึ่งอยู่ด้านหน้าวัดพระเมรุกับวัดหัตถาวาส (ปัจจุบันวัดหัตถาวาสเหลือเพียงซากเจดีย์)

อีกตอนหนึ่งเมื่อคราวสมเด็จพระเจ้าอะลองพญา มาตีกรุงศรีอยุธยา เมื่อเดือน ๖ ขึ้น ๑ ค่ำ พ.ศ. ๒๓๐๓ พม่า เอาปืนใหญ่มาตั้งที่วัดพระเมรุราชิการามกับวัดหัตถาวาส พระเจ้า อะลองพญา ทรงบัญชาการและทรงจุดปืนใหญ่เอง ปืนใหญ่ที่ตั้งอยู่ในวัดพระเมรุราชิการามแตกต้องพระองค์ บาดเจ็บสาหัส ประชวรหนักในวันนั้น พอรุ่งขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๖ พ.ศ. ๒๓๐๓ พม่าเลิกทัพกลับไปทางเหนือหวังออกทางด่านแม่ละเมา แต่ยังไม่พ้นแดนเมืองตาก พระเจ้า อะลองพญาก็สิ้นพระชนม์ระหว่างทาง

โบราณสถานที่สำคัญ

พระอุโบสถ^{๖๑} ยาวประมาณ ๕๐ เมตร กว้างประมาณ ๑๖ เมตร มีมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง หน้าพระอุโบสถสุทิวคี่ หลังพระอุโบสถสุทิวคี่เหนือ พระอุโบสถมีส่วนยาวและกว้างมาก มีอากาศ ถ่ายเท ไม่อับ ไม่มีหน้าต่างอย่างพระอุโบสถสันนิษฐานว่าผู้สร้างคงจะสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น หน้าบันเป็นไม้สักแกะสลักเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑเหยียบเศียรนาครและมีรูปราหูสองข้างติดกับเศียรนาครล้อมรอบด้วยหมู่เทพนม (เทพชุมนุม) จำนวน ๒๖ องค์มีบัฏฐานและกระจัง ลงรักปิดทอง ติดกระจังสี เช่นเดียวกับด้านหน้า

ภายในพระอุโบสถเดิมมีภาพเขียนด้วยสีโบราณเป็นรูปภิกษุณีสงฆ์การบูรณะในชั้นต่อๆมา ถูกฉาบทาด้วยปูนสีขาวปรากฏดังเช่นปัจจุบันนี้ การบูรณะส่วนอื่นๆ ของตัวพระอุโบสถได้รักษาส่วนและรูปทรงของเดิมไว้ทุกส่วนคงมีแต่ลายที่เสาและลายเขียนที่ฝาผนัง ซึ่งถูกลบเลือนสันนิษฐานว่าการบูรณะครั้งหลังนี้คงจะหาช่างที่มีฝีมือทัดเทียมของเดิมได้ยาก ประกอบกับจะต้องใช้งบประมาณและเวลามากด้วย

^{๖๐} อนุชิตรา ด้วงชนะและคณะ, เจ้าอาวาสและวัดในประเทศไทย (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประชาชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๗๒.

^{๖๑} ดูรายละเอียดใน วัชร วัชรสินธุ์, รศ., วัดพระเมรุราชิการาม, (กรุงเทพมหานคร : แกลเลอรีการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘-๒๖.

ในพระอุโบสถมีพระพุทธรูป (พระประธาน) เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยทองสำริด ภายนอกฉาบด้วยปูนลงลักปิดทองปางมารวิชัยทรงเครื่องพระมหากษัตริราช^{๖๒} สมัยกรุงศรีอยุธยา หน้าตักกว้างประมาณ ๔.๔๐ เมตร สูงประมาณ ๖.๐๐ เมตร พระนามว่า “พระพุทธรูปนิมิตวิชิตมารโมลีศรีสรรเพชญ์บรมไตรโลกนาถ” เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ที่สุดองค์หนึ่งมีพระลักษณะสวยงามมาก พระนามบ่งชัดถึงพระลักษณะอันพิเศษ มีพระอภินิหาร เป็นสรณะที่พึ่ง ที่เคารพสักการะอย่างยิ่งแก่โลกทั้ง ๓ เกิด ปิตติศรัทธาแก่ผู้ที่ได้เข้ามานมัสการ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง และคุ้มครองบ้านคุ้มครองเมือง ทำให้ข้าศึกเกิดความเกรงกลัวไม่ทำลายวัดนี้ได้ เป็นที่น่าอัศจรรย์ควรแก่การที่จะไปนมัสการอย่างยิ่ง

พระวิหารหลังเดิม ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ(เหนือพระอุโบสถ) เรียกชื่อกันต่อมา แต่โบราณว่า “วิหารขาว” พระประธานในวิหารขาวเป็นพระพุทธรูปปั้นด้วยปูนชำระทั้งองค์เศียรหัก ผาผนังวิหารชำระหักพังเหลือแต่ซาก เมื่อสมัยพระครูครุฑุทวิหารโศภน (เลี้ยว) เป็นเจ้าอาวาส ได้ทำการบูรณะโดยวิธีเก็บอิฐที่หักพังมาก่อหุ้มพระประธานที่ชำระไว้ภายในเป็นพระพุทธรูปปางพุทธลีลาไว้ด้านหน้าตรงพระอุระ นำพระพุทธรูปศิลา ปางมารวิชัยที่ชำระมาบูรณะขึ้นใหม่ ประดิษฐานไว้ด้านหลังตรงพระปฤษฎางค์ของพระประธานองค์เดิมที่ก่อหุ้มไว้ และสร้างห้องสำหรับบำเพ็ญกัมมัฏฐาน โดยการก่ออิฐถือปูนขึ้นใหม่จำนวน ๓ ห้อง หลังพระประธาน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ทางวัดได้บรรจุอิฐอดีตเจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุ ณ วิหารนี้ พระวิหารหลังนี้สร้างขึ้น ในสมัยที่สร้างวัดชำระหักพังเพราะ ธรรมชาติ มิได้มีการบูรณะ ปัจจุบันทางวัดได้สร้างสถานที่ต่อเติมออกมาทางด้านทิศตะวันออก ใช้เป็นสถานที่บำเพ็ญกัมมัฏฐานของพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่มีศรัทธาจากทุกสารทิศ

พระวิหารสรรเพชญ์ (ประชาชนเรียกชื่อว่าพระวิหารคันธารราชู) เป็นที่ประทับของพระพุทธรูปพระนามว่า “คันธารราชู” และเรียกชื่อว่า “วิหารเขียน” เพราะมีลายเขียนใน พระวิหาร และมีชื่อเรียกกันอีกว่า “วิหารน้อย” เพราะมีขนาดน้อยด้วยยาวประมาณ ๑๖ เมตร กว้างประมาณ ๖ เมตร มีมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระอุโบสถ ห่างจากพระอุโบสถประมาณ ๒ เมตรเศษ พระยาไชยวิชิต (เผือก) ผู้รักษากรุงในรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สร้างในปี พ.ศ. ๒๓๘๑ ผู้สร้างได้อัญเชิญพระพุทธรูปศิลา (ศิลาเขียว) ประทับนั่งห้อยพระบาท พระนามว่า “พระคันธารราชู” ย้ายมาจากวัดมหาธาตุในเกาะเมือง ข้างวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นวัดร้างในยุคนั้นมาประดิษฐานในวิหารน้อยที่สร้างขึ้นใหม่นี้ ผู้สร้างได้จารึกไว้ในศิลาติดตั้งไว้ที่ฝาผนังเมื่อ พ.ศ. ที่สร้างว่า “พระคันธารราชู” นี้ พระอุบาสีซึ่งจำพรรษาอยู่ที่วัดธรรมาราม นำมาจากประเทศลังกา ในคราวที่ท่านเป็นสมณทูต พร้อมด้วยพระสงฆ์สยามวงศ์ นำพระพุทธรูปไปประดิษฐานในประเทศลังกา นักโบราณคดีมีความเห็นว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดี สร้างระหว่าง พ.ศ. ๑๐๐๐ - ๑๒๐๐ และสันนิษฐานว่าก่อนที่จะนำมาไว้ที่วัดมหาธาตุ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมอยู่ที่วัดพระเมรุราชิการาม จังหวัดนครปฐม เนื่องจากทางราชการขุดพบเรือนแก้วที่ชำระ สันนิษฐานว่าเป็นเรือนแก้ว ของพระพุทธรูปองค์นี้^{๖๓}

^{๖๒}เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ศาสตราจารย์พิเศษ,ราชบัณฑิต, “พระพุทธรูปจิตร ๖๐ ปาง”, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันนันทศิลปกรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙๑.

^{๖๓}วีรวิ วัชรสินธุ์, รศ., วัดพระเมรุราชิการาม, หน้า ๖๗-๗๔.

มณฑปนาคปรก ตั้งอยู่หน้าพระวิหารน้อย ห่างจากพระวิหารประมาณ ๒๕ เมตร พระยาไชยวิชิต(เผือก) สร้างในปีที่สร้างพระวิหารน้อย (ปี พ.ศ. ๒๓๘๑) อัญเชิญพระพุทธรูปศิลาขนาดปรก ซึ่งย้ายมาจากวัดมหาธาตุกับพระคันธารราษฎร์ประดิษฐานในมณฑปนาคปรก เมื่อปี ๒๔๗๔ วัดหน้าพระเมรุว่างจากเจ้าอาวาส มีพระสงฆ์อยู่เฝ้ารักษาวัดเพียงรูปเดียว ทางราชการกรมศิลปากรจึงนำพระพุทธรูปศิลาขนาดปรกในมณฑปนี้ไปเก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงเทพฯพร้อมกับได้นำพระพุทธรูปอุ้มบาตรที่ประดิษฐาน ณ บุชชกบฏชรหน้าพระอุโบสถ พระพุทธรูปศิลาขนาดปรกหน้าพระวิหารสรรพชญ์ จำนวน ๒ องค์ พระพุทธรูปศิลาเย็นที่หลังพระวิหารน้อย ๑ องค์ รอยพระพุทธรูปบาทหล่อด้วยโลหะที่มณฑปพระบาท ตั้งอยู่หน้าพระวิหารน้อย ทางวัดก่อฐานตั้งศิวลึงค์ไว้แทนมณฑปไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา

๒) วัดธรรมิกราช^{๖๔}

วัดธรรมิกราช ตำบลท่าवासกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๗ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘)

ประวัติ

วัดธรรมิกราช ตั้งอยู่ด้านหน้าพระราชวังหลวงในพงศาวดารเหนือกล่าวว่า พระยาธรรมิกราชโอรสของพระเจ้าสายน้ำผึ้งเป็นผู้สร้าง จึงสันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นก่อนที่จะสถาปนากรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อวัดมุขราชต่อมาได้เปลี่ยนชื่อตามผู้สร้างเป็นวัดธรรมิกราช

หลักฐานของโบราณสถานของวัดแสดงว่าได้รับการบูรณะมาแล้ว อย่างน้อยหนึ่งครั้งในสมัยอยุธยาตอนปลาย ในคราวเสียกรุงครั้งสุดท้ายหลักฐานด้านเอกสารระบุว่าวัดนี้ถูกไฟไหม้เสียหาย

สิ่งสำคัญภายในวัด

เจดีย์ทรงกลมที่มีปูนปั้นรูปสิงห์ล้อม ความโดดเด่นเมื่อแรกเห็นวัดนี้ คือ เจดีย์ทรงกลมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ คือมีปูนปั้นรูปสิงห์ล้อมรอบไว้อย่างงามสง่าและหาชมได้ยากในเมืองไทย ในอยุธยา มีประติมากรรม สิงห์ปูนปั้นอีกแห่งหนึ่งที่วัดแม่นางปลื้มตั้งอยู่ริมคลองเมือง (แม่น้ำลพบุรีเดิม) ตรงข้ามกับตลาดหัวรอ ในตำบลหัวรอ เพราะโดยทั่วไปอย่างสุโขทัย ศรีสัชชวลัย กำแพงเพชร ก็มีแต่วัดช้างล้อมในกรุงศรีอยุธยาก็มีเจดีย์ช้างล้อม ที่วัดมเหยงคณ์ และวัดแม่นางปลื้ม (ที่เชียงใหม่ ซึ่งเป็นศิลปะล้านนาที่ได้รับอิทธิพลจากพม่า ก็มีหลายวัดที่มีรูปสิงห์เฝ้าเจดีย์ ทว่าส่วนใหญ่ปูนไว้ ๔ ตัวสำหรับ ๔ ทิศ) แต่วัดธรรมิกราชมีสิงห์ล้อมรอบนับได้ ๒๐ ตัว ซึ่งแม้จะหักพังไปตามกาลเวลาอันเนิ่นนานมาถึง ๙๐๐ ปี แต่ก็ยังหลงเหลือที่สมบูรณ์อีกหลาย

นักประวัติศาสตร์ลงความเห็นว่า กรุงศรีอยุธยาได้รับอิทธิพลทางศิลปะการปั้นตัวสิงห์มาจากจีนและขอม^{๖๕} ซึ่งกำลังเกรียงไกรอยู่ในเวลานั้น (ราว พ.ศ. ๑๖๐๐) ตามคติความเชื่อของจีนและขอมนั้น สิงห์หรือสิงโตเป็นสัญลักษณ์แห่งพลังอำนาจ และในตำนานของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู (ซึ่งขอมนับถืออยู่ในขณะนั้น) เล่าว่าพระนารายณ์หรือวิษณุหนึ่งในเทพชั้นสูงของฮินดูเคยอวตารเป็น

^{๖๔}ชินขจร ด้วงชนะและคณะ, เจ้าอาวาสและวัดในประเทศไทย (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เล่ม ๓, หน้า ๙๔.

^{๖๕}ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “เศียรธรรมิกราชจากวัดธรรมิกราชควรมีอายุอยู่ในช่วงเวลาใด”, ตำราวิชาการ ๖, ๑ (ม.ค.-มี.ย. ๒๕๕๐) : ๑๐๘.

สิงห์ ขณะเดียวกันตามลัทธิเทวราชาซึ่งไทยรับมาจากขอม ก็เชื่อว่าพระมหากษัตริย์คือเทพวิษณุลงมา จุตินบนโลกมนุษย์ จึงปรากฏว่าไทยเราใช้ตราครุฑเป็นสัญลักษณ์ของ”ขัาราชการ” (ผู้รับใช้พระราช) มาจวบจนถึงปัจจุบัน ก็เพราะครุฑเป็นสัตว์พาหนะของพระวิษณุ

อาคารสำคัญของวัดคือ วิหารหลวงขนาด ๑๑ ห้อง (๑๙ x ๕๓ เมตร) ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ ที่ยังเหลือเพียงพระเศียรดังกล่าวข้างต้น วิหารนี้ยังมีกำแพงซึ่งเจาะช่องรับแสงแบบวัดหน้าพระเมรุเหลืออยู่ และยังมีเสาวิหารขนาดใหญ่ที่ใช้รองรับเครื่องบน วิหารนี้มีกำแพงแก้วล้อมรอบ (๓๓ x ๘๐ เมตร) เนื่องจากขนาดใหญ่และตั้งอยู่ด้านหน้าพระราชวัง จึงให้ชื่อวิหารนี้กันว่า พระวิหารทรงธรรม

ด้านหน้าวิหารหลวงเป็นองค์เจดีย์ทรงระฆังที่พังทลายไปครึ่งองค์แล้ว รอบฐานของเจดีย์มีสิงห์ปูนปั้นแบบศิลปะขอมเขมร ยืนอยู่โดยรอบ จึงอาจเป็นไปได้ว่าองค์เจดีย์นี้น่าจะสร้างในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งเป็นยุคสมัยที่นิยมศิลปะขอมเขมรอีกครั้ง

วิหารหลวงมีอาคารขนาดใหญ่ขนาดด้านข้างทั้ง ๒ ด้าน ด้านเหนือเป็นฐานของวิหารขนาดใหญ่ ส่วนด้านใต้เป็นอุโบสถ อาคารนี้น่าจะสร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ด้านทิศเหนือของวัดใกล้กับองค์เจดีย์ มีวิหารพระนอน หรือพระพุทธรูปไสยาสน์ขนาดยาว ๑๒ เมตร หันพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ที่ฝาพระบาทมีรอยมวงกลปิดทองประดับกระจก วิหารแห่งนี้ซ่อมแซมในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. ๒๔๙๙ ภายหลังจากการบูรณะจึงมีพระสงฆ์จำพรรษาอีกครั้งหลังจากเป็นวัดร้างมาแต่ครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒

หลักฐานที่แสดงให้เห็นความสำคัญของวัดนี้ในสมัยอยุธยา นอกเหนือจากเรื่องที่ตั้งและขนาดที่ใหญ่โตแล้ว ในสมัยอยุธยาตอนปลาย เมื่อพระเจ้าบรมโกศสวรรคตเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๐๑ นั้น ได้เกิดเหตุการณ์พระราชโอรสแย่งชิงราชสมบัติกัน กระทั่งพระราชอาคณ ๕ รูป จาก ๕ วัดสำคัญของอยุธยาต้องออกมาเกลี้ยกล่อมให้เหล่าพระราชโอรสของพระเจ้าบรมโกศสมานฉันท์และยอมรับการเป็นกษัตริย์ของพระเจ้าอู่ทุมพร หนึ่งในพระราชอาคณนี้คือ พระธรรมโคดมแห่งวัดธรรมิกราช (อีก ๔ รูป ได้แก่ พระธรรมเจดีย์ วัดสวนหลวงสวรค์, พระพุทธโฆษาจารย์ วัดพุทไธศวรรย์, พระเทพมุนี วัดกุฎีดาว และพระเทพกระวี วัดพระรามาวาส)^{๖๖}

๓) วัดสุวรรณดาราราม^{๖๗}

วัดสุวรรณดาราราม ตำบลหอรัตนไชย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๒ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘^{๖๘})

ประวัติ

^{๖๖}ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อยุธยา Discovering Ayutthaya, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธิดาประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๒-๖๕.

^{๖๗}ชินชุต้า ด้วงชนะและคณะ, เจ้าอาวาสและวัดในประเทศไทย (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เล่ม ๓, หน้า ๓๙.

^{๖๘}วาสนา พบลาภ, “การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗.

วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร ตั้งอยู่ในเขตเกาะเมืองพระนครทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ใกล้กับป้อมเพชร ตำบลทอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร เดิมชื่อ “วัดทอง”

ทิศเหนือจรดลำรางวัดกระบือ ทิศตะวันออกจรดถนนอุททองและแม่น้ำป่าสัก ทิศใต้จรดจรดถนนอุททองและแม่น้ำสองสายที่มาบรรจบกัน คือ แม่น้ำป่าสักและแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศตะวันตกติดกับลำรางวัดกำแพงและวัดท่าโพธิ์

วัดสุวรรณดารารามเป็นวัดที่พระราชบิดาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนามเดิม “ทองดี” สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ในสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ^{๖๙} ที่ตั้งของวัดสุวรรณดารารามในสมัยอยุธยา กล่าวได้ว่าตั้งอยู่ในเขตย่านการค้าและชุมชนชาวจีน ย่านฝั่งตรงข้ามเป็นชุมชนการค้าของชาวจีนแถบปากคลองข้าวสาร ปากคลองสวนพลู และวัด พันธุ์เชิง ส่วนคั้งโค้งน้ำบริเวณนี้ของแม่น้ำป่าสักก็คือท่าจอดเรือสำเภาและเรือเดินทะเลทำการค้าระหว่างอาณาจักร^{๗๐}

เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า วัดวาอารามและบ้านเมืองภายในกำแพงเมืองถูกเผา ทำให้วัดสุวรรณดารารามถูกทำลายเหลือเพียงซาก ต่อมาเมื่อมีการสถาปนาราชวงศ์จักรีที่กรุงเทพมหานครแล้ว ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดสุวรรณดารารามในฐานะเป็นวัดสำคัญของราชวงศ์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๘ รัชกาลที่ ๑ และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท (วังหน้า) ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดสุวรรณดารารามขึ้นใหม่ทั้งพระอาราม โดยรวบรวมช่างจากกรุงเทพฯ มาออกแบบสร้าง และพระราชทานนามว่า “วัดสุวรรณดาราราม” เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระราชบิดา

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเสวยราชสมบัติในปี พ.ศ. ๒๓๕๒ ได้ทรงโปรดให้สร้างศาลาการเปรียญเป็นศาลาดินก่ออิฐถือปูนเพิ่มเติมขึ้นอีกหลังหนึ่ง แต่ยังไม่แล้วเสร็จ

พ.ศ. ๒๓๙๓ ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสร้างศาลาการเปรียญต่อจากรัชกาลที่ ๒ จนเสร็จสมบูรณ์และซ่อมภาพเขียนในพระอุโบสถ ซึ่งชำรุดให้บริบูรณ์ต่อไป

ในปี พ.ศ. ๒๔๐๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างพระเจดีย์ใหญ่และพระวิหารขึ้นอีกหนึ่งหลัง ทรงโปรดให้ช่างจำลองพระแก้วมรกตทำด้วยศิลาไปประดิษฐานไว้ในพระวิหาร และทรงสร้างกำแพงแก้วก่ออิฐถือปูนล้อมอยู่โดยรอบเป็นสัดส่วน สร้างกำแพงชั้นนอกมีทางเข้าออก ทำไว้เป็นระยะๆ ด้านหลัง ๒ ประตู ด้านหน้า ๑ ประตู ด้านเหนือกับใต้ด้านละ ๑ ประตู ประตูบวดลายตรงกลางซุ้มประตูด้านบนเป็นมโหฬารกฤษฏ์ ซึ่งเป็นตราเครื่องหมายประจำรัชกาล และสร้างโรงครัว ๑ หลัง

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ รวมทั้งกุฏิสงฆ์ด้วย ถึงรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

^{๖๙}ระพีพรณ ใจภักดี, *คู่มือชมศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย พระนครศรีอยุธยา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงแดดเพื่อเด็ก, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๒.

^{๗๐}ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *อยุธยา*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนหลังคาพระอุโบสถ และพระวิหารเป็นกระเบื้องเคลือบ ซ่อมภาพในพระอุโบสถ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๗ โปรดเกล้าฯ ให้พระยาอนุศาสน์จิตรกรเขียนภาพพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้ที่ผนังวิหาร

จนในรัชกาลปัจจุบันโปรดให้มีการปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ และโปรดให้เสด็จพระราชดำเนินทรงยกช่อฟ้าพระอุโบสถเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๑ และได้พระราชทานพระราชทรัพย์ด้วยเป็นครั้งคราว^{๗๑}

สิ่งสำคัญภายในวัด

ในปัจจุบัน อาคารสำคัญของวัดนี้คือพระอุโบสถและพระวิหาร ตั้งอยู่คู่กัน ด้านหลังพระวิหารมีเจดีย์ประธานทรงระฆังขนาดใหญ่

พระอุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบสมัยอยุธยาตอนปลาย คือ มีฐานอ่อนโค้งคล้ายเรือสำเภา หน้าต่างประตูลงรักปิดทอง ปัจจุบันทองที่หน้าต่างลอกหมดแล้วคงเหลือแต่ที่ประตู หน้าบันสลักไม้ เป็นรูปนารายณ์ทรงครุฑ รอบๆ อุโบสถมีเสมาคู่ ภายในอุโบสถมีพระประธานปางมารวิชัย เพดานประดับดาว ผนังมีภาพจิตรกรรมภาพเทพชุมนุมใหญ่ เช่นเดียวกับที่ผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์วัดที่ผนังส่วนบน ทางด้านล่างเขียนเรื่องทศชาติชาดกและสุวรรณสามชาดกไว้รอบผนัง สภาพค่อนข้างสมบูรณ์

ในส่วนของพระวิหารที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๔ ฐานวิหารมีลักษณะเป็นเส้นตรง ไม่ใช่ฐานอ่อนโค้งแบบอุโบสถ มีจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นโดยพระยาอนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เป็นภาพพระราชประวัติของพระนเรศวร ซึ่งภาพเหล่านี้จะได้รับการนำมาเผยแพร่ว่าเป็นเสมือนหนึ่งประวัติศาสตร์ของการกู้เอกราชของกรุงศรีอยุธยาจากพม่า เช่นภาพพระนเรศวรสมัยเป็นองค์ประกันอยู่เมืองหงสาวดีเล่นชนไก่กับมังสามเกียด ภาพการป็นค่ายพม่า ภาพการยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา และภาพการทำพิธีปฐมกรรมพระยาละแวก กษัตริย์กัมพูชา ซึ่งคลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น (ตามข้อมูลทางประวัติศาสตร์ปรากฏว่า เมื่อพระนเรศวรตีเมืองละแวกได้ พระยาละแวกหรือกษัตริย์เขมรได้เสด็จหนีไปเมืองลาว หาได้ถูกกระทำปฐมกรรมหรือตัดพระเศียร เอาโลหิตมาล้างพระบาทพระนเรศวรไม่)

จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดสุวรรณดาราราม แสดงให้เห็นถึงการนำรูปแบบศิลปกรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสานศิลปวัฒนธรรมของไทย และยังเป็น การเปลี่ยนแปลงในเรื่องของเนื้อหาที่ใช้ ซึ่งแตกต่างจากอดีตโดยทั่วไปที่

พบตามพุทธสถานต่างๆ ที่มักจะเป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนา มาเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจที่สำคัญของวีรกษัตริย์ไทยคือพระนเรศวรมหาราชแทน^{๗๒}

ภายในวัดยังมีหอรบซึ่งตั้งอยู่ด้านหน้าอุโบสถทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ สถาปัตยกรรมแบบตะวันตก เป็นหอเล็กๆ ทรงสี่เหลี่ยมสองชั้น ก่ออิฐถือปูน ชั้นล่างเจาะช่องประตูเป็นรูปกลีบบัว สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทั้งมีแท่นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นแท่นปูนปั้นตกแต่งด้วยกระเบื้อง

^{๗๑}วาสนา พบลาภ, “การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, หน้า ๑๗-๑๘.

^{๗๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

หินอ่อนทรงแปดเหลี่ยมฐานบัวคว่ำและบัวหงาย เป็นที่ประดิษฐานพระศรีมหาโพธิ์ที่ได้มาจากประเทศอินเดีย โดยรัชกาลที่ ๔ ทรงนำมาปลูกไว้บริเวณด้านหน้าของอุโบสถ^{๗๓}

๔) วัดพุทไธสวรรย์^{๗๔}

วัดพุทไธสวรรย์ (วัดพุทไธสวรร์) ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๓ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘)

ประวัติ

วัดพุทไธสวรรย์ ตั้งอยู่ในเขตตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีอาณาเขต ๔๖ ไร่ ๒ งาน ๔๖ ตารางวา^{๗๕}

วัดตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งนอกกรุงศรีอยุธยาทางด้านใต้ โดยอยู่ตรงกับปากคลองท่อหรือคลองชะเกราใหญ่ ซึ่งเป็นคลองที่ตึงน้ำจากแม่น้ำลพบุรีหรือคลองคูเมืองตอนเหนือ โดยมีแนวคลองผ่านด้านหลังของพระราชวังโบราณ แล้วมาบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาตรงบริเวณหน้าวัดพอดี วัดนี้ในสมัยอยุธยานั้นมีชุมชนหลากหลายเชื้อชาติศาสนาอยู่โดยรอบ ทั้งชุมชนชาวจีน มุสลิม โปรตุเกสและอินโดจีน ซึ่งนับถือศาสนาคริสต์^{๗๖}

อาณาเขตโดยรอบวัด ทิศเหนือติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศใต้ติดกับที่ของวัดตำหนัก (ร้าง) ทิศตะวันออกติดกับโรงเรียนพุทไธสวรรย์ ทิศตะวันตกติดกับบ้านเรือนราษฎร

วัดพุทไธสวรรย์ปรากฏในตำนานว่า ในอดีตคือวังของพระเจ้าอู่ทองที่ชื่อว่า เวียงเหล็ก พระองค์ทรงประทับอยู่ที่นี่เป็นเวลา ๓ ปี ก่อนที่จะไปสร้างพระราชวังและเมืองใหม่ในเขตหนองโสน ในเกาะกรุงศรีอยุธยาในปัจจุบัน ดังนั้น พระองค์จึงยกที่วังเดิมนี้ให้สร้างวัด ตำนานดังกล่าวนี้เป็นเรื่องในแบบเดียวกันกับตำนานของการสร้างวัดอโยธยาและกรุงศรีอยุธยา ดังเนื้อความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาว่า “ศักราช ๗๑๕ ปีมะเส็ง เบญจศก (พ.ศ. ๑๙๙๖) วันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้น ๑ ค่ำ เพลา ๒ นาฬิกา ๕ บาท ทรงพระกรุณาตรัสว่า ที่พระตำหนักเวียงเหล็กนั้นให้สถาปนาพระวิหารและพระมหาธาตุเป็นพระอารามแล้วให้นามชื่อ วัดพุทไธสวรรย์”

ในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ วัดพุทไธสวรรย์ได้ถูกใช้เป็นสถานที่ตั้งทัพของพม่า ในคราวที่พม่ายกทัพมาล้อมกรุงฯ เพื่อทำการรบกับกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากวัดพุทไธสวรรย์เป็นวัดซึ่งตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ เมื่อครั้งที่พระเจ้าบุเรงนองแห่งกรุงหงสาวดี ทรงส่งพระราชสาส์นมาขอฆ่า และช้างเผือกจากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แต่ถูกปฏิเสธ พระเจ้าบุเรงนองจึงยกทัพเข้ามาและกวาดต้อนเอากำลังทางหัวเมืองของไทยมาสมทบด้วยเมื่อยกทัพมาถึงกรุงศรีอยุธยา

ในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้มีเหตุการณ์ในพระราชพงศาวดารระบุว่าบริเวณวัดพุทไธสวรรย์นั้นได้ใช้เป็นสถานที่ประกอบกรเมรุที่สำคัญถึง ๒ ครั้ง กล่าวคือ ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวท้าย

^{๗๓}ระพีพรรณ ใจภักดี, คู่มือชมศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย พระนครศรีอยุธยา, หน้า ๑๑๓.

^{๗๔}ขนิษฐา ด้วงชนะและคณะ, เจ้าอาวาสและวัดในประเทศไทย (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เล่ม ๓, หน้า ๑๒๙.

^{๗๕}กรมศิลปากร, วัดพุทไธสวรรย์ พระนครศรีอยุธยา, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

^{๗๖}ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อยุธยา, หน้า ๗๘-๘๒.

สระ ปี พ.ศ. ๒๒๕๘ กรมหลวงโยธาเทพทิวศต ๓ ดำหนักกรมวัดพุทไธสวรรย์ จึงได้จัดงานพระศพตามพระราชประเพณี อีกครั้งคือ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมเด็จพระหลวงโยธาเทพ ได้ทิวศตลง ๓ ดำหนักกรมวัด พุทไธสวรรย์ พระองค์ได้โปรดให้ทำการพระเมรุ ณ วัด พุทไธสวรรย์

และ ใน พ.ศ. ๒๒๙๓ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้นำคณะทูตชาวสิงคโปร์ไปนมัสการและประกอบศาสนกิจที่วัดพุทไธสวรรย์

หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาแล้วก็ไม่เหลือฐานทางด้านเอกสารใดกล่าวถึงวัดพุทไธสวรรย์อีก จนกระทั่งถึงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเทพพลภักดิ์ ซึ่งบัญชาการกรมพระศบาลเสด็จออกไปชมพินียด ทรงพบว่าที่ด้านหน้ามุขของปราสาทประธานวัดพุทไธสวรรย์นั้นมีพระรูปพระเจ้าอยู่หัวตั้งอยู่ ต่อมาเข้าจึงกราบทูลมายังสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ พระองค์จึงโปรดให้เชิญเทวรูปนั้นลงไปกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๓๒๗ แล้วโปรดให้ประดิษฐานไว้ ณ หอพระเทพบิดร ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดารามในปัจจุบัน ส่วนรูปที่เรียกกันว่า “พระเจ้าอยู่หัว” ในปัจจุบันนี้ เป็นของหล่อขึ้นใหม่แทนของเดิมทำเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยประทับยืนอยู่ในซุ้มจะนำบริเวณผนังด้านทิศเหนือของมุขด้านทิศตะวันออก

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ชาวพระนครศรีอยุธยาได้ช่วยกันบูรณะปฏิสังขรณ์ยอดปราสาทประธานของวัดขึ้นในราว พ.ศ. ๒๔๔๑

ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนวัดพุทไธสวรรย์เป็นโบราณสถาน โดยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ ภายหลังจากที่วัดพุทไธสวรรย์ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้ว กรมศิลปากรก็ได้ดำเนินการบูรณะสถาปัตยกรรมต่างๆ ภายในวัด ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ หลังจากนั้นก็ได้มีการบูรณะเรื่อยมา

สิ่งสำคัญภายในวัด

วัดพุทไธสวรรย์หันหน้าไปทางทิศตะวันออก หันด้านข้างลงสู่แม่น้ำซึ่งเป็นด้านทิศเหนือของวัด

แนวกำแพงเขตพุทธาวาส กว้าง ๙๒ เมตร ยาว ๑๙๒ เมตร มีวิหารหลวงตั้งอยู่ด้านหน้า (ขนาด ๑๖×๔๘ เมตร) มีมุขท้ายยื่นเข้าไปในระเบียงคด (ขนาด ๕๔×๗๔ เมตร) ที่ล้อมรอบองค์ปราสาทประธาน โดยมีพระพุทธรูปประทับนั่งเรียงรายโดยรอบ

องค์ปราสาทประธาน ซึ่งเป็นแบบฝักบัวข้าวโพดในแบบศิลปะขอมเขมร เชื่อกันว่าสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นอันสอดคล้องกับตำนานเรื่องวังเวียงเหล็กของพระเจ้าอยู่หัว แต่ก็มีข้อโต้แย้งจากนักวิชาการอีกแนวทางหนึ่งว่าองค์ปราสาทของวัดนี้น่าจะเป็นศิลปะสมัยพระนารายณ์ หรือสมัยอยุธยาตอนปลายมากกว่า อย่างไรก็ตาม ปราสาทองค์ที่สมบูรณ์อยู่ในปัจจุบันนี้นั้นได้รับการซ่อมแซมครั้งใหญ่โดยชาวบ้านอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งที่พระองค์จะเสด็จประพาสยังวัดนี้

ลักษณะโดยทั่วไปขององค์พระปราสาทได้รับอิทธิพลรูปแบบของสถาปัตยกรรมมาจากปราสาทขอมซึ่งเปรียบประดุจเขาพระสุเมรุ หรือเขาไถลาที่ประทับของเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ ในการสร้าง

ปราสาทตามคติเดิมของขอมได้จำลองตัวอาคารหรือเรือนธาตุซ้อนกันเป็นชั้นๆ ขึ้นไปตามลำดับ ซึ่งก็คือวิมานของเทพเจ้า และมีเทพผู้รักษาทิศอยู่ครบทุกด้านประจำอยู่ตามทิศต่างๆ^{๗๗}

ปราสาทประธานของวัด ทาด้วยสีขาวโพลนตามรสนิยมการบูรณะในยุคปัจจุบันของกรมศิลปากร ฐานปราสาทตั้งยื่นออกไปทางทิศเหนือและทิศใต้ ดูคล้ายเป็นปีกอีกอันเป็นแบบแผนอย่างหนึ่งของปราสาทประธานในระยะแรกของราชธานี อาคารบริวารที่ก่อฐานปีก คือทรงมณฑป ในภาพนี้คือมณฑปของปีกทางทิศใต้ ซึ่งได้รับการบูรณะแล้วเช่นเดียวกับปราสาทประธาน^{๗๘}

मुखส่วนหน้าของปราสาทประธานเคยมีเทวรูปพระเจ้าอุทุมพรประดิษฐานอยู่ แต่ได้ถูกอัญเชิญลงไปกรุงเทพฯ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โดยพระองค์ทรงให้หล่อแปลงเทวรูปเดิมให้เป็นพระพุทธรูปหุ้มเงินทั้งองค์ แล้วนำไปประดิษฐานไว้ในวัดพระแก้ว ทั้งนี้ รัชกาลที่ ๑ ทรงให้หล่อพระพุทธรูปยืนทรงเครื่อง แล้วนำมาประดิษฐานไว้ตรงมุขด้านข้างของปราสาทประธานเป็นการทดแทน บนฐานเดียวกับปราสาทประธานมีมณฑปขนาดเล็ก ข้างขวา ภายในมณฑปมีพระพุทธรูป

โดยรอบปราสาทประธาน มีระเบียงล้อมรอบผนัง ด้านนอกทึบ ด้านในมีเสารับเครื่องบน หลังคาและชายคาเป็นระยะๆ ทำให้ไม่มีผนังทางด้านใน ที่ริมผนังด้านที่มีพระพุทธรูปนั่งเรียงอยู่ โดยรอบ ตรงกลางระเบียงทางด้านทิศตะวันออกส่วนหนึ่งยกพื้นขึ้นไปสูงเท่าระดับมหารัศมีที่อยู่ด้านหน้า ทำให้เกิดเป็นห้องทำยวิหาร มีบันไดขึ้นลงทั้งสองข้าง ลักษณะของการเชื่อมต่อระหว่าง ทำยวิหารกับระเบียงล้อมรอบปราสาทประธานเช่นนี้ เป็นรูปแบบที่นิยมกันอย่างมากในสมัยอยุธยา^{๗๙}

วิหารหลวง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ยาว ๓๒ เมตร กว้าง ๑๔ เมตร ตั้งอยู่ทางตะวันออกของปราสาทประธาน แบ่งตัวอาคารออกเป็นสามส่วน คือ ส่วนมุขหน้า ส่วนกลาง และส่วนท้าย

พระอุโบสถอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของปราสาทประธาน ด้านท้ายเขตพุทธาวาส ตั้งแยกส่วนของอาคารออกมาจากพระระเบียงไม่ต่อเนื่องกันเหมือนพระวิหารด้านหน้า ระหว่างพระอุโบสถกับปราสาทประธาน มีพระเจดีย์คั่นกลางอยู่องค์หนึ่ง พระอุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาด ๑๔ x ๓๒ เมตร ซึ่งได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๙ และยังใช้ประกอบกิจของสงฆ์มาจนถึงทุกวันนี้

ด้านข้างตอนใต้ของวิหารหลวง เป็นวิหารพระนอน พระนอนองค์นี้เพิ่งได้รับการบูรณะเมื่อไม่นานมานี้ นอกนั้นโดยรอบยังมีเจดีย์ใหญ่น้อยอีกมากมายที่ย่าเชื่อว่าสร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของบุคคลสำคัญ

นอกเขตพุทธาวาสด้านทิศตะวันตก หรือเขตสังฆาวาสนั้น มีอาคารซึ่งเรียกกันว่า ตำหนักสมเด็จพระพุฒาจารย์ เป็นอาคาร ๒ ชั้น ฐานอาคารมีลักษณะโค้งแบบท้องเรือสำเภา อันเป็นศิลปะที่นิยมกันในสมัยอยุธยาตอนปลาย ชั้นบนเป็นจิตรกรรมฝาผนังที่เชื่อว่าเขียนขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นภาพเล่าเรื่องสมเด็จพระพุฒาจารย์ไปนมัสการพระพุทธบาทที่ลังกาทวิป ปัจจุบันภาพจิตรกรรมเหล่านี้อยู่ในสภาพเลอะเลือน อาคารนี้ได้รับการลอกแบบไปสร้างเป็นส่วนหนึ่งของร้านขายผ้าไหมที่มีชื่อเสียงของจิม ทอมป์สัน ที่กรุงเทพฯ

^{๗๗} กรมศิลปากร, **วัดพุทธไสยาสน์ พระนครศรีอยุธยา**, หน้า ๓๐.

^{๗๘} คุณหญิงคณิดา เลชะกุล (บก.), **พระนครศรีอยุธยา มรดกโลก**, (กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓), หน้า ๙๙.

^{๗๙} กรมศิลปากร, **วัดพุทธไสยาสน์ พระนครศรีอยุธยา**, หน้า ๓๑-๓๒.

อนุสาวรีย์สมเด็จพระบูรพกษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาซึ่งกรรมการวัดจัดสร้างขึ้นทางด้านหน้าของวัดที่เป็นด้านริมน้ำ พระรูปองค์กลางประทับนั่ง บังไว้ที่ป้ายว่าหมายถึง สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ถัดไปทางขวาของพระองค์ หมายถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ประทับยืน ทรงถือพระแสงดาบ ถัดมาทางซ้าย หมายถึง สมเด็จพระเอกาทศรถ ประทับยืนเช่นกัน แต่ทรงถือพระแสงง้าว^{๕๐}

๕) วัดภูเขาทอง^{๕๑}

วัดภูเขาทอง ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๕ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘)

ประวัติ

วัดภูเขาทองเป็นมหาเจดีย์สำคัญ ตั้งอยู่นอกเกาะกรุงศรีอยุธยาด้านตะวันตกเฉียงเหนือไปประมาณ ๒ กิโลเมตร ในหมู่ ๒ ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พื้นที่โดยทั่วไปสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ ๓ เมตร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มผืนใหญ่ทางด้านทิศเหนือของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดภูเขาทองติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา ถัดขึ้นไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นคลองมหานาคซึ่งเป็นคลองขุดโบราณ (คูค่ายมหานาค) ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นคลองยาว ด้านทิศตะวันออกของภูเขาทองไปจรดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๐๙ (อยุธยา-อ่างทอง) ได้รับการปรับปรุงเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ และที่ตั้งของพระบรม ราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

วัดภูเขาทองตั้งอยู่บนโคกซึ่งพื้นที่โดยรอบมีน้ำท่วมถึง เป็นพื้นที่ยุทธภูมิครั้งสำคัญระหว่างกองทัพอยุธยากับกองทัพพม่าทั้ง ๒ ยุคสมัยของการเสียกรุง ซึ่งในคราวสงครามสมัยก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกนั้นได้มีการขุดคลองมหานาคเพื่อความสะดวกในการคมนาคมระหว่างพระนครด้านแม่น้ำลพบุรีกับวัดภูเขาทองนี้

ประวัติความเป็นมาของวัดภูเขาทอง ตั้งแต่เรื่องการเริ่มก่อสร้าง สาเหตุการก่อสร้างระยะเวลาของการก่อสร้างนั้น ฯลฯ ยังไม่มีข้อยุติที่แน่นอนทางโบราณคดี แต่ก็มีข้อสันนิษฐานกันว่าพระราชพงศาวดารอยุธยา กล่าวว่า วัดภูเขาทอง นั้น สถาปนาในรัชสมัยพระ รามเมศวร หรือสมัยต้นอยุธยา บันทึกไว้ว่า “...ศักราช ๗๔๙ ปีเถาะ นพศก (พ.ศ. ๑๙๓๐) สถาปนาวัดภูเขาทอง...”^{๕๒} แต่ไม่มีรายละเอียดถึงสิ่งก่อสร้างสมัยนั้น ขณะเดียวกันก็ยังได้ระบุไว้ด้วยว่า ในคราวสงครามที่พระเจ้าบุเรงนองแห่งพม่ามีชัยเหนืออยุธยาในคราวเสียกรุงครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๑๑๒ นั้น พระเจ้าบุเรงนองทรงให้สร้างเจดีย์ก่อทับองค์เจดีย์เดิมของวัดแห่งนี้ แต่ก็ไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบของเจดีย์เช่นกัน

^{๕๐} คุณหญิงคณิดา เลขาภกุล (บก.), พระนครศรีอยุธยา มรดกโลก, หน้า ๙๘.

^{๕๑} ขนิษฐา ด้วงชนะและคณะ, เจ้าอาวาสและวัดในประเทศไทย (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เล่ม ๓, หน้า ๕๙.

^{๕๒} กรมศิลปากร, สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา, การบูรณะเจดีย์ภูเขาทอง, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๕), หน้า ๓๒.

ในหนังสือคำให้การของชาวกรุงเก่า กล่าวว่า พระเจ้าหงสาวดี (บุเรงนอง) เป็นผู้สร้างพระเจดีย์ภูเขาทองเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๒ อันเป็นปีที่ไทยต้องเสียกรุงศรีอยุธยาแก่ข้าศึก ความในคำให้การของชาวกรุงเก่าเขียนไว้ดังนี้ “...ในเวลาเมื่อพระเจ้าหงสาวดียังประทับอยู่พระนครศรีอยุธยา นั้น ได้โปรดให้สร้างพระเจดีย์ใหญ่องค์หนึ่ง ที่ ตำบลทุ่งเขาทอง ขนานนามพระเจดีย์นั้นว่า เจดีย์ภูเขาทอง ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้...”

คำให้การของขุนหลวงหาวัด บรรยายว่า “...แล้วพระเจ้าหงสาวดีจึงสร้างเจดีย์ไว้ที่ทุ่งภูเขาทองจึงสมมตินามเรียก พระภูเขาทอง แล้วจึงทำการฉลองเป็นการใหญ่หนักหนาแล้ว พระเจ้าหงสาวดียกทัพกลับไป...”

ในขณะที่พงศาวดารเหนือบันทึกไว้ว่า พระนเรศวรทรงเป็นผู้สร้างวัดภูเขาทองทางทิศพายัพเพื่อแข่งกับพระนารายณ์ฝ่ายไทยที่สร้างวัดใหญ่ชัยมงคลทางทิศเหนือ (คือวัดไชยวัฒนาราม) ส่วนบันทึกเรื่อง The History of Japan Together with a Description of the Kingdom of Siam ของหมอแกมพ์เฟอร์ ชาวเยอรมัน ซึ่งเป็นแพทย์ประจำคณะทูตของเนเธอร์แลนด์ที่เดินทางไปยังญี่ปุ่น ได้แวะมาพัก ณ กรุงศรีอยุธยา เป็นเวลา ๒๓ วัน ระหว่างวันที่ ๑๒ มิถุนายน ถึงวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๓๓ ได้เขียนจดหมายเหตุพร้อมวาดภาพเจดีย์ภูเขาทองและอธิบาย โดยแปลเป็นไทยได้ว่า “...ชาวสยามได้สร้างพระเจดีย์องค์นี้เป็นที่ระลึก ณ ที่ซึ่งมีชัยชนะครั้งยิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์แห่งพะโค ผู้ซึ่งถูกปลงพระชนม์และกองทัพใหญ่ของพระองค์ถูกทำลายลง เป็นผลให้พวกเขาพ้นจากอำนาจการปกครองของชาวพะโค และบูรณาการอิสรภาพของตนเช่นเดิม...”

เหตุการณ์หลังสุดที่เกี่ยวกับวัดภูเขาทอง และได้รับการบันทึกไว้ คือ ปีพุทธศักราช ๒๔๙๙ ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้บูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์ประธานวัดภูเขาทอง โดยต่อเติมปล้องโถง ปลีและลูกแก้ว โดยเฉาะลูกแก้วทำด้วยทองคำหนัก ๒,๕๐๐ กรัม เพื่อเฉลิมฉลองกิ่งพุทธกาล ในคราวบูรณะเจดีย์ภูเขาทองนี้ วัดภูเขาทองได้รับการสถาปนาเป็นวัดมีสงฆ์อีกครั้ง

เมื่อพิจารณารูปแบบสถาปัตยกรรมวัดภูเขาทอง สามารถสรุปเป็นแนวทางหรือข้อสมมติฐาน ๓ แนวทาง ดังนี้

แนวคิดที่ ๑ เชื่อว่า วัดภูเขาทองสถาปนาขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี (พ.ศ. ๑๙๓๑-๑๙๓๘) ต่อมาภายหลังการเสียกรุงครั้งแรก พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองจึงได้ทรงสร้างเจดีย์มอญขึ้น ณ วัดนี้ ต่อมาประมาณสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เจดีย์แบบพม่าได้พังลงไป จึงมีการสร้างขึ้นใหม่เป็นเจดีย์แบบไทยบนฐานแบบมอญที่บูรณะขึ้นมาใหม่ และในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จึงได้ทรงบูรณะในส่วนรายละเอียดตกแต่ง

แนวคิดที่ ๒ เชื่อว่า เจดีย์ภูเขาทองสร้างโดยมอญ ก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีฐานลาดแบบมอญ ส่วนเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองสร้างสมัยหลังจึงมีลักษณะไม่สัมพันธ์กัน

แนวคิดที่ ๓ เชื่อว่า เจดีย์ภูเขาทองสร้างขึ้นเมื่อคราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชา และได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์เลียนแบบพระมหาเจดีย์ในหงสาวดีในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

สิ่งสำคัญภายในวัด

กำแพงแก้ว เป็นกำแพงก่ออิฐถือปูนก่อล้อมอุโบสถ เจดีย์ วิหาร แสดงเขตพุทธาวาส มีลักษณะเป็นกรอบรูปสี่เหลี่ยมล้อมอาคารทั้ง ๓ หลังและเชื่อมต่อกัน ขนาดกว้าง ๑๑๙ เมตร ทำให้แผนผังของวัดมีลักษณะคล้ายรูปกากบาท ยาว ๒๔๓ เมตร ล้อมรอบยาวรวม ๖๘๘ เมตร กำแพงส่วนใหญ่ชำรุดเหลือเพียงรากฐาน เป็นแนวเท่านั้น มีประตูทางเข้า ๖ ประตู เฉพาะด้านทิศตะวันออกยังปรากฏเสาหัวเม็ดประตูและช่องทางเข้าชัดเจนเป็นประตูที่ไม่มีซุ้ม กว้าง ๒.๑๓ เมตร

วิหาร เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๒๕.๓๐ เมตร มีทางเข้า ๒ ทาง คือ ทางด้านทิศตะวันออกและตะวันตก ขนาดกว้าง ๑.๙๐ เมตร ภายในพระวิหารมีเสาแปดเหลี่ยมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๗๐ เซนติเมตร ๒ แถว ระยะห่างของหัวเสา ด้านกว้าง ๔ เมตร ด้านยาว ๓.๓๐ เมตร ฐานชุกชีกว้าง ๘ เมตร ยาว ๗ เมตร สูง ๑.๕๐ เมตร พระประธานนั่งบนฐานหน้ากระดานกลมหันหน้าไปทิศตะวันออก พระอันดับหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ๔ องค์^{๘๓}

เจดีย์ประธานหรือเจดีย์ภูเขาทอง^{๘๔} เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน มีความสูงถึง ๙๐ เมตร (๒ เส้น ๕ วา ๑ คืบ) ส่วนเจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคลเป็นมหาเจดีย์สำคัญที่อยู่นอกเกาะด้านตะวันออกเฉียงใต้ที่สูงกว่าเจดีย์ภูเขาทองเพียง ๒ เมตร (๒ เส้น ๖ วา ๑ คืบ) เจดีย์ภูเขาทองที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้น่าจะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้เป็นมหาเจดีย์สูงเด่นในระหว่างรัชสมัยพระมหาธรรมราชาถึงสมัยพระเพทราชา (ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๒๔๖) และมีการบูรณปฏิสังขรณ์ใหญ่อีกครั้งในสมัยพระเจ้าบรมโกศ หรืออยุธยาตอนปลาย นั่นคือ มีฐานทักษิณ ๔ ชั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยชั้นพื้นยาวด้านละ ๖๙ เมตร ชั้นที่ ๒ ยาว ด้านละ ๖๓ เมตร ชั้นที่ ๓ ยาวด้านละ ๔๙.๔ เมตร และชั้นที่ ๔ ยาวด้านละ ๓๒.๔ เมตร ทั้ง ๔ ด้านมีบันไดขึ้นไปจนถึงฐานทักษิณชั้นบนสุด บนชั้นนี้มีฐานสี่เหลี่ยมขององค์เจดีย์ที่มีอุโมงค์รูปโค้งเข้าไปข้างใน ซึ่งมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ ๑ องค์^{๘๕}

สูงขึ้นไปเป็นฐานแปดเหลี่ยม ประกอบด้วยฐานเชิงหรือหน้ากระดาน องค์ระฆัง บัลลังก์ ส่วนเหนือขึ้นไปที่เป็นปล้องไฉน ปลียอด และลูกแก้วนั้น ของเดิมได้พังไปแล้วตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้มีการซ่อมแซมขึ้นใหม่ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ในครั้งนั้นได้ทำลูกแก้วด้วยทองคำหนัก ๒,๕๐๐ กรัม อันหมายถึงการบูรณะในวาระฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษของไทย

อุโบสถเป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๑๑ เมตร ยาว ๔๐ เมตร มีมุขยื่นทั้งด้านหน้าและด้านหลัง มีประตูเข้าทางทิศตะวันออกและตะวันตกด้านละ ๑ ประตู ที่ซุ้มประตูทางเข้ามีลวดลายที่เสาประตูตอนบนเป็นลายเฟื้อง ภายในมีพระพุทธรูปศิลาทรายถือปูนปางสมาธิ ๖ องค์ รายล้อมแท่นฐานชุกชีพระประธานซึ่งชำรุด หลังกาลดั้น^{๘๖}

^{๘๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๘๔}มานพ ถนอมศรี, **อยุธยา เมืองประวัติศาสตร์ มรดกโลก**, (กรุงเทพมหานคร : พี พี เวิลด์ มีเดีย, ๒๕๔๗), หน้า ๖๖.

^{๘๕}ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, **อยุธยา**, หน้า ๘๘-๙๐.

^{๘๖}กรมศิลปากร, สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา, **การบูรณะเจดีย์ภูเขาทอง**, หน้า ๒๑.

สำคัญสืบมาตลอดยุคสมัยของกรุงศรีอยุธยา ดังหลักฐานที่กล่าวถึงวัดนี้ในชั้นหลังต่อๆ มา คือ จดหมายเหตุแกมบีเฟอร์ ซึ่งหมอแกมบีเฟอร์ ได้พรรณนาถึงของประหลาดควรรู้อย่างยิ่ง ๒ ประการ คือ พระเจดีย์ภูเขาทอง และวัดพระยาพระคลัง วัดพระยาพระคลัง ที่หมอ แกมบีเฟอร์ว่าอยู่ทาง ตะวันออกจากเกาะเมืองนั้น ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างบนพื้นที่สี่เหลี่ยมคี่หนึ่ง มีคลองกั้นกลาง พื้นที่ ส่วนซ้ายมือมีสิ่งก่อสร้างตรงกับโบสถ์ เจดีย์ เนินปราสาท และวิหารที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน แต่พื้นที่ ส่วนขวามือซึ่งหมอแกมบีเฟอร์ให้ความสำคัญ พรรณนาไว้ค่อนข้างละเอียดนั้น

ปัจจุบันไม่มีสิ่งก่อสร้างใดๆ หลงเหลืออยู่ในบริเวณนี้เลย ดังนั้นวัดพระยาพระคลังที่หมอ แกมบีเฟอร์ระบุไว้ในแผนที่อาจหมายถึงวัดสมณโกฏฐารามก็เป็นได้ หนังสืออภินิหารบรรพบุรุษ เมื่อ กล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชครั้งทรงพระเยาว์ได้อ้างตามจดหมายเหตุ ของพระอาจารย์ทองดีวัดโกษาवास ว่า เมื่อนายสินเจริญวัยได้ ๙ ขวบ เจ้าพระยาจักรีได้นำไปฝากไว้ ในสำนักพระอาจารย์ทองดีมหาเถระ ณ วัดโกษาवास นัยหนึ่งว่าวัดคลัง เขียนหนังสือขอมไทยและ คัมภีร์พระไตรปิฎก และเมื่ออายุ ๒๑ ปี เจ้าพระยาจักรีก็ประกอบการอุปสมบทนายสินเป็นพระภิกษุ อยู่ในสำนักอาจารย์ทองดี ณ วัดโกษาवास ได้ ๓ พรรษา ก็ลาสิกขาบวชออกมารับราชการดั่งเดิม ชื่อวัด และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องจากจดหมายเหตุแกมบีเฟอร์และหนังสืออภินิหารบรรพบุรุษรวมทั้งลักษณะ ภูมิสถาปัตยกรรมที่คงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เป็นหลักฐานยืนยันประวัติความเป็นมาของวัดสมณโกฏฐารามที่เล่าสืบต่อกันมาว่า เจ้าพระยาโกษาธิบดี (เหล็ก) และเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) สองเจ้าพระยา พระคลัง ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้บูรณปฏิสังขรณ์วัดนี้หลังจากกลับจากตีเมือง เชียงใหม่ แต่ประวัติบอกเล่าที่ว่าเนินปราสาทหลังวิหารเป็นสถานที่ถวายพระเพลิงพระศพเจ้าแม่วัด ดุสิต มารดาของเจ้าพระยาโกษาธิบดี (เหล็ก) และเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) ซึ่งเป็นพระนมของ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นคงไม่ถูกต้อง เพราะจดหมายเหตุแกมบีเฟอร์พรรณนาถึงงานศพ มารดา ของพระยาพระคลังผู้เป็นอัครมหาเสนาบดีของประเทศสยามและเป็นผู้ว่าการต่างประเทศว่า ที่ปลงศพอยู่ตรงระหว่างสาขาแม่น้ำตรงข้ามกับตัวเมือง

ลักษณะภูมิประเทศเช่นนี้หาใช่ที่ตั้งของวัดสมณโกฏฐารามไม่ น่าจะเป็นวัด ดุสิตารามมากกว่า และจากภาพวาดของหมอแกมบีเฟอร์ ขณะนั้นก็มืองค์ปราสาทอยู่แล้ว หากเนินปราสาทนี้จะเป็นสิ่งอนุสรณ์ถึงเจ้าแม่วัดดุสิต ก็อาจจะเป็นเพราะได้มีผู้บูรณปฏิสังขรณ์องค์ปราสาท พร้อมทั้งสร้าง เจดีย์รายทั้ง ๔ มุม อุทิศเป็นอนุสรณ์แด่เจ้าแม่วัดดุสิตภายหลังงานพระราชทานเพลิงแล้ว และสมัย ศิลปะของปราสาทและเจดีย์รายก็เป็นยุคอยุธยาตอนปลาย ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป คำให้การขุนหลวงหา วัด เป็นหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่ยืนยันฐานะความเป็นพระอารามหลวงของวัดสมณโกฏฐาราม ดังปรากฏ ชื่อวัดนี้ในคำให้การตอนทำเนียบวัด (พระอารามหลวง) ในกรุงศรีอยุธยา มีชื่อ วัดจโมทรุกข อยู่ใน อันดับที่ ๑๗ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพประทานคำอธิบายไว้ใน วงเล็บท้ายชื่อว่า วัดสมณะโกฏฐ หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าใน พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้ว วัดสมณ โกฏฐารามมีสภาพเป็นวัดร้าง จน พ.ศ. ๒๕๐๒ พระอาจารย์เจริญได้รับนิมนต์มาเป็นผู้ดำเนินการ บูรณปฏิสังขรณ์วัด ในขั้นแรกได้ใช้โบสถ์ซึ่งอยู่ในสภาพรกร้างเป็นที่พำนักก่อน ประชาชนย่านใกล้เคียงเกิดความเลื่อมใสศรัทธาช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์วัดขึ้นอีกครั้ง จนวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๐ ทาง ราชการได้ประกาศยกสภาพวัดจากวัดร้างเป็นวัดมีพระสงฆ์ เปลี่ยนชื่อวัดจาก วัดสมณโกษ เป็นวัด สมณโกฏฐาราม มีเขตวิสุงคามสีมากว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระวิหาร ตั้งอยู่ด้านหน้าของวัด เหลือเฉพาะส่วนฐาน และเสากลมก่ออิฐ ท้ายพระวิหาร ประดิษฐานพระพุทธรูปหินทรายปางมารวิชัย พระเศียรรัศมีเป็นเปลว ชายสังฆาฏิเป็นเขี้ยวตะขาบ นามว่า พระพิชิตมารโมหี หรือ หลวงพ่อขาว เบื้องซ้ายและขวาประดิษฐานพระอัครสาวก

พระอุโบสถ ตั้งอยู่ด้านหลังเจดีย์ประธาน เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีประตูเข้าออก ๔ ด้าน ตั้งอยู่บนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ รูปทรงแอ่นโค้งในลักษณะแบบเรือสำเภา มีมุขลดด้านหัวและท้าย พระอุโบสถ ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระประธานนามว่า พระศรีสมณโกฏูปิตร เป็นพระพุทธรูปหินทรายปางมารวิชัย ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสมัยอยุธยาตอนต้น

เจดีย์ประธานทรงปราสาท ตั้งอยู่ด้านหลังพระวิหาร ล้อมรอบด้วยระเบียงคดเชื่อมต่อไปถึง ท้ายวิหาร ภายในระเบียงคดมีเจดีย์ราย บริเวณมุมทั้ง ๔ ของปราสาท

๗) วัดพนัญเชิงวรวิหาร (วัดพระเจ้าพนัญเชิง)^{๘๘}

วัดพนัญเชิงวรวิหาร ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๘ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘)

ประวัติ

วัดพนัญเชิง เป็นวัดโบราณ ตามพระราชพงศาวดารกล่าวไว้ว่า พระเจ้าสายน้ำผึ้งทรงสร้าง พระอารามนี้ขึ้นในที่พระราชทานเพลิงศพพระนางสร้อยดอกหมาก พระอัครมเหสี วัดนี้จึงมีนามว่า **วัดเจ้าพระนางเชิง** ต่อมาสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า วัดพนางเชิงบ้าง วัดพระเจ้าพนางเชิงบ้าง ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระราชทานนามว่า **วัดพนัญเชิง** ต่อมาได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์จากพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชวงศ์จักรีองค์ต่อๆ มา โดยลำดับในปีพุทธศักราช ๒๓๓๙ รัชกาลที่ ๔ เสด็จมาทรงปิดทองพระพุทธรูปวัดพนัญเชิง และพระราชทานนามว่า **พระพุทธไตรรัตนนายก** และเสด็จมาติดพระเนตรถมปิดอีกครั้ง ได้โปรดให้พระยาโชฎีกกราชเศรษฐีจัดตั้งเครื่องสังเวทตามแบบธรรมเนียมจีน ในสมัยต่อมาเจ้าอาวาสของแต่ละยุคได้สร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ปูชนียวัตถุและถาวรวัตถุตลอดมาปี

สิ่งสำคัญภายในวัด

๑. พระอุโบสถ เป็นสถาปัตยกรรมแบบทรงโรง วัดโดยยาว ๘ วา ๑๘ นิ้ว กว้าง ๕ วา ๖ นิ้ว มีหน้ามุขยาว ๒ วา สูงแต่พื้นถึงอกไก่ ๖ วาเศษ เป็นมุขลดไม่มีลวดลายประดับ ระหว่างประตูด้านหน้าพระอุโบสถมทำซุ้มติดกับผนัง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปย่ออมๆ รวมทั้งพระทองด้วย ในปัจจุบันได้มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ ด้านหน้าเป็นภาพเขียนมารผจญ รอบข้างเป็นภาพเทพชุมนุมและภาพพุทธประวัติขาด และได้มีการติดเครื่องปรับอากาศภายในพระอุโบสถ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภาพเขียนให้มีความคงทนยาวนานยิ่งขึ้น^{๘๙}

๒. พระวิหารเขียน พระวิหารเขียน คือ พระวิหารตั้งคู่กับพระอุโบสถ อยู่ทางเบื้องซ้ายของพระวิหารหลวง ในตำนานการสร้างโบสถ์กล่าวไว้ว่า บุตรเขยพระยารามัญเป็นผู้สร้าง ลักษณะ

^{๘๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

^{๘๙}พระราชรัตนวราภรณ์ (แหว กตสาโร), ที่ระลึก สมโภชพระพุทธไตรรัตนนายก (หลวงพ่อโต) วัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๑ เมษายน ๒๕๔๘ ปีที่ ๖๘๑, หน้า ๒๗-๒๘.

สถาปัตยกรรมแบบทรงโรง วัดรอบนอกยาว ๘ วา ๑๘ นิ้ว กว้าง ๔ วา ๒ ศอก ๑ คืบ ๙ นิ้ว หน้ามุข ๗ ศอก ๓ นิ้ว สูงจากพื้นถึงอกไก่ ๖ วาเศษ เป็นมุขลดมีซุ้มหน้าเหมือนพระอุโบสถ ภายในซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปทรงเครื่องสมัยอยุธยา ปางมารวิชัย ๒ องค์ ตั้งเรียงกัน ภายในวิหารมีการเขียนภาพลวดลายกระถางต้นไม้ต่างๆ เครื่องใช้ เครื่องบูชาแบบของชาวจีน เหตุนี้จึงเรียกว่า “วิหารเขียน” สิ่งสำคัญในพระวิหารเขียน ยังมีพระพุทธรูปปูนปั้น สมัยอยุธยา พระพุทธรูปของทางฝ่ายมหายาน^{๙๐}

๓. พระวิหารหลวง พระ วิหารใหญ่ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไตรรัตน์นายก เรียกพระวิหารหลวง สูงแต่พื้นถึงอกไก่ ๑๘ วา ๒ ศอก กว้าง ๑๓ วา อยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตามฝาผนังใหญ่ทั้งสี่ด้าน เจาะช่องเป็นซุ้มไว้สำหรับตั้งพระพุทธรูปและพระพิมพ์เป็นระยะอย่างเป็น ระเบียบ ช่องพระพิมพ์นั้นสำหรับบรรจุพระพิมพ์ ๘ หมื่น ๔ พันองค์ เป็นพระขนาดเล็ก ชาวบ้านเรียกว่าพระนั่ง เสาภายในพระวิหารหลวงเขียนด้วยดินสีแดงตัดเส้นเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ ๔ หัวเสาประดับด้วยบัวกลุ่มสมัยอยุธยา รอบผนังทั้งสี่ด้าน ตั้งพระพุทธรูปปางต่างๆ ไว้ พระวิหารหลวงนี้มีศิลปกรรมสมัยอยุธยา คือบานประตูซึ่งสลักเป็นลายก้านขดยกดอกนูนออกมาเหนือลวดลาย ในปัจจุบันได้มีการทำความสะอาดทำให้ปรากฏร่องรอยแห่งความสวยงามของ สถาปัตยกรรมอันวิจิตร^{๙๑}

๔. ศาลาการเปรียญ ตั้งอยู่ชายน้ำทางทิศตะวันตก เป็นศาลาทรงไทยสร้างด้วยเครื่องไม้ เป็นสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ ๔ ขนาดยาว ๑๑ วา กว้าง ๖ วา มีเฉลียงสองชั้น หน้าบันสลักลวดลายสลักด้วยช่อฟ้าใบระกา ภายในเพดานประดับด้วยดาวระหว่งคอสองมีภาพเขียนพุทธประวัติโดยรอบ จารึกว่าเขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ปัจจุบันใช้เป็นที่ประกอบศาสนพิธีของพุทธศาสนิกชน

สิ่งสำคัญในศาลาการเปรียญนี้ คือ บุษบกธรรมาสน์ ที่ได้สร้างขึ้นมาแทนธรรมาสน์หลังเก่า ซึ่งมีลักษณะยาวรี บรรจุพระสวดได้ ๔ รูป มีมุขและช่อฟ้าใบระกา พระक्रमงคเทพมุนี (ปิ่น) จำลองแบบสร้างมาแต่วัดสุวรรณดาราม แต่ไฟไหม้ จึงได้สร้างบุษบกธรรมาสน์หลังนี้ขึ้นมาแทน^{๙๒}

๕. ตึกเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก เป็น ศาลเจ้าของจีน ถือว่าเป็นที่สถิตของพระนางสร้อยดอกหมาก ธิดาพระเจ้ากรุงจีนซึ่งเป็นมเหสีของพระเจ้าสายน้ำผึ้ง ตามที่กล่าวไว้ในตำนานการสร้างวัด ชาวจีนเรียกกันว่า “ศาลเจ้าแม่อาเนี้ย” ตั้งอยู่ริมน้ำด้านเหนือนอกกำแพงแก้ว เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมจีน มุขด้านหลังเป็นอาคารสองชั้น ชั้นบนตั้งแท่นบูชาและรูปเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก ชั้นล่างตั้งแท่นบูชารูปเจ้าพ่อกวนอิม ใกล้เคียง ศาลนี้มีสมอเรืออันหนึ่ง ชาวบ้านงมขึ้นมาจากทำน้ำหน้าวัด กล่าวกันว่าเป็นสมอเรือของนางสร้อยดอกหมาก ปัจจุบันได้ เก็บไว้ในศาลเจ้าแม่สร้อยดอกหมากแล้ว ได้รับการบูรณะใหม่ในปี พ.ศ.๒๕๔๓ มีการปั้นลวดลายประดับทั้งภายในและภายนอก ให้มีลักษณะแบบเก็งจีน ซึ่งเป็นการอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรมเดิม^{๙๓}

^{๙๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

^{๙๑}พระครูวินัยธรอารยพงศ์ อารยธมโม, วัดพนัญเชิงวรวิหาร พระนครศรีอยุธยา, หน้า ๒๑.

^{๙๒}พระราชรัตนวราภรณ์ (แหว กตสาโร), ที่ระลึก สมโภชพระพุทธรูปไตรรัตน์นายก (หลวงพ่อโต) วัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๑ เมษายน ๒๕๔๘ ปีที่ ๖๘๑, หน้า ๓๑.

^{๙๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

๖. เมรุ ที่ใช้เป็นที่ฌาปนกิจในปัจจุบันนี้ สร้างขึ้นในบริเวณที่เคยเป็นวัดมณฑปมาก่อน เป็นเมรุเตาอบสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๑ ด้วยเงินผลประโยชน์ของวัด หลังคาเป็นยอดมณฑป มีศาลา บำเพ็ญกุศล ๒ ศาลา และสถานที่บรรจุศพอีก ๑ หลัง สิ้นงบประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท

๗. โรงฉันภัตตาหาร ปัจจุบัน กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการก่อสร้างขึ้นใหม่แทนหลังเดิม เป็นลักษณะอาคาร ๓ ชั้น สำหรับใช้เป็นสถานที่ฉันภัตตาหารของพระภิกษุ-สามเณร และรับประทานอาหารของประชาชนโดยทั่วไปที่มาติดต่องานต่างๆ หรือมาประชุมภายในวัด พญูเชิงฯ โดยติดเครื่องปรับอากาศ ซึ่งสามารถจะรองรับได้ประมาณ ๑,๐๐๐ รูป/คน และจะใช้เป็นสถานที่ประชุมขนาดกลาง สามารถจะรองรับผู้เข้าร่วมประชุมได้ประมาณ ๒๐๐ ที่นั่ง

๘. ตำหนักเดิม (หอสวดมนต์) ได้รับการบูรณะขึ้นใหม่ในปี ๒๕๔๔ โดยพระพิพัฒน์วราภรณ์ (แหว กตสาโร พ.ศ.๒๕๔๗ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาธิบดีเป็นพระราชารัตนวราภรณ์) มีลักษณะเป็นอาคารทรงไทย ๒ ชั้น ชั้นบนมีห้องพักรับรองพระภิกษุอาคันตุกะ อีกด้านหนึ่งเป็นโถงกว้างใช้เป็นที่พักประชุมของพระภิกษุสงฆ์เพื่อทำวัตรสวดมนต์ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ชั้นล่างได้จัดเป็นห้องประชุมขนาดเล็ก สามารถจุผู้เข้าประชุมได้ประมาณ ๑๐๐ ที่ ติดเครื่องปรับอากาศและเครื่องขยายเสียงเพื่อรองรับการใช้งานอย่างสมบูรณ์^{๔๔}

๙. หอพระไตรปิฎก ขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาว ๙ เมตร ปัจจุบันเป็นที่เก็บพระไตรปิฎก และตู้พระคัมภีร์โบราณ ได้รับการบูรณะใหม่ให้มีความสวยงาม

๑๐. หอประชุมสงฆ์ สร้างเมื่อพระราชสุพรรณโศภณ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ได้จัดการก่อสร้างเมื่อระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๑ สำเร็จเรียบร้อย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ สิ้นค่าก่อสร้าง ประมาณ ๔ ล้านบาทเศษ ต่อมาในสมัยพระธรรมญาณมุนี (ไพบูลย์ มุตตกาโม) เป็นเจ้าอาวาส พระพิพัฒน์วราภรณ์ (นพปฏิภูลหรือแหว กตสาโร) เป็นรองเจ้าอาวาส ได้มีการต่อเติมทำให้สามารถจุผู้เข้าประชุมได้ประมาณ ๑,๐๐๐ คน ติดเครื่องปรับอากาศพร้อมเครื่องเสียงอย่างสมบูรณ์ โดยใช้งบประมาณทั้งสิ้น จำนวน ๒๔ ล้านบาทเศษ

๑๑. กุฏิพระธรรมญาณมุนี เป็น กุฏิทรงไทยกลุ่ม จำนวน ๖ หลัง ทำด้วยไม้สักทองล้วน สร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๕๔๒ ในสมัยของพระธรรมญาณมุนี (ไพบูลย์ มุตตกาโม ป.ธ.๕) ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา^{๔๕}

๑๒. กุฏิเฉลิมพระเกียรติ ๑๒ สิงหาคมราชินี ๒๕๔๗ (พระราชารัตนวราภรณ์) ฝากุฏิทรงไทยทำด้วยไม้สักทอง พื้นไม้ตะเคียนทอง มีลวดลายที่เป็นการอนุรักษ์จิตรกรรมไทย จำนวน ๔ หลัง ขวาง ๑ หลัง ข้าง ๒ หลัง ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน มีการติดเครื่องปรับอากาศ ใช้เป็นสถานที่สำหรับการทัศนศึกษากุฏิทรงไทยแบบโบราณที่มีความสวยงาม โดยจะเปิดให้ผู้มากราบไหว้หลวงพ่อดิได้เข้าเยี่ยมชมตลอดทุกวัน และใช้เป็นสถานที่รับรองพระมหาเถระหรือพระอาคันตุกะ มีขนาดกว้าง ๑๒.๒๐ เมตร ยาว ๓๒.๑๐ เมตร สร้างแล้วเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ ในสมัยพระราชารัตนวราภรณ์ (แหว กตสาโร) ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

๑๓. ศาลเจ้าแม่กวนอิม เจ้าพ่อกวนอูและเทพเจ้าอยู่หัว ตั้งอยู่ริมแม่น้ำด้านทิศเหนือของวัด ติดกับตึกเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก ได้ดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จในปี ๒๕๔๙ เป็นสถานที่

^{๔๔}อ้างแล้ว, หน้า ๔๘.

^{๔๕}อ้างแล้ว, หน้า ๔๙.

ประดิษฐานรูปปั้นของพระสังกัจจายน์ เจ้าแม่กวนอิม (พระโพธิสัตว์) เจ้าพ่อกวนอู(เทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์)และเทพเจ้าอู่ย๋ท้อ (เทพเจ้าผู้คุ้มครองพระศาสนา) ซึ่งประชาชนให้ความเคารพนับถือมาก

๘) วัดตุม^{๙๖}

วัดตุม ตำบลวัดตุม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๒๐ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘)

ประวัติ

วัดตุมพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่ริมคลองวัดตุม และริมถนนอยุธยา อ่างทอง ห่างจากอยุธยาประมาณ ๖-๗ กิโลเมตร ในท้องที่ตำบลวัดตุม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เนื้อที่ทั้งหมด ๑๕ ไร่เศษ ทราบกันว่าเป็นวัดโบราณ สร้างมาก่อนตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และเคยเป็นวัดร้างมาครั้งหนึ่งเมื่อคราวเสียกรุงใน พ.ศ.๒๓๑๐ จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๑ จึงได้ปฏิสังขรณ์ขึ้นอีก ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดเกล้าฯให้ยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี และรัชกาลที่ ๕ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาบำเพ็ญกุศลถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดนี้หลายครั้ง วัดนี้จึงเป็นพระอารามหลวงที่มีความสำคัญวัดหนึ่งมาแต่ในรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา^{๙๗}

สิ่งสำคัญในวัด

พระอุโบสถใหญ่ จันทับหน้าหลัง หน้าบันเทพนมก้านชดโตะๆ พระประธานในพระอุโบสถเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทองปางมารวิชัย สามองค์ และพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ทรงเครื่องปางมารวิชัย ที่เรียกกันว่า "หลวงพ่อสุข"

"หลวงพ่อสุขสัมฤทธิ์"^{๙๘} เรียกกันสามัญว่า "หลวงพ่อสุข" พระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะแปลกประหลาดกว่าพระพุทธรูปองค์อื่นๆในประเทศไทยคือ ที่พระเศียรตอนเหนือพระนลาฎเปิดออกได้ พระเศษมาลาทอดได้ภายในพระเศียร เป็นบ่อกว้างลึกไปเกือบถึงพระศอ มีน้ำไหลซึมออกมาตลอดเวลา เหมือนหยาดน้ำเหงื่อ เป็นน้ำใสเย็นบริสุทธิ์ รับประทานได้ โดยดักออกมาจนแห้งก็ยังมีซึมออกมาอีก ชาวบ้านนับถือกันมากเพราะว่าบำบัดโรคร้ายไข้เจ็บได้อย่างน่าอัศจรรย์

นอกจากนี้ภายในวัดตมยังมีสระน้ำข้างพระอุโบสถ กล่าวกันว่าน้ำในสระนี้ได้ใช้ในการทำพิธีลงเครื่องพิชัยสงคราม เช่น ชูบพระแสงตลอดมา เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๕ เสด็จพระราชดำเนินครั้งหลังสุด พ.ศ. ๒๔๕๑ เพื่อประกอบพิธีชูบพระแสงขรรค์ราชศัตรา

^{๙๖} ขนิษฐา ด้วงชนะและคณะ, เจ้าอาวาสและวัดในประเทศไทย (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เล่ม ๓, หน้า ๔๗.

^{๙๗} พระครูวรกิจวิธาน (สมชัย ชูวาโห), ที่ระลึกงานสมโภชพระอาราม (ฉลองวัดตุม) วันอาทิตย์ที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๓, (พระนครศรีอยุธยา : วัดตุม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐ -๒๖.

๙) วัดศาลาปูนวรวิหาร^{๙๙}

วัดศาลาปูนวรวิหาร ตำบลท่าवासูกกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๒๑ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘)

ประวัติ

วัดศาลาปูน ตั้งอยู่เลขที่ ๓๘ หมู่ที่ ๔ ตำบลท่าवासูกกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ฝ่ายคณะสงฆ์มหานิกาย มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒๘ ไร่ พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม เดิมล้อมรอบด้วยคลองสี่ด้าน ปัจจุบันเหลือเพียงสองด้านคือทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก^{๑๐๐} ด้านหน้าของวัดหันออกทิศใต้สู่คลองเมืองหรือแม่น้ำลพบุรี เดิมซึ่งต้นเขินมากแล้ว ทิศเหนือติดต่อกองมหานาค จัดเป็นแหล่งโบราณสถาน หมายเลข ๗๖ ของโครงการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

เดิมเป็นวัดราษฎร์และวัดโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างเมื่อใด ใครสร้าง ครั้งเสียกรุงอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๑ ได้กลายเป็นวัดร้าง ในรัชกาลที่ ๒ ได้มีผู้บูรณปฏิสังขรณ์วัดขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๙ และเรียกชื่อวัดว่า “วัดโลกยสุธาवासพระอารามหลวง” เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๙ ในรัชกาลที่ ๓ เรียกว่า “วัดโลกยสุธาवासวิหาร” พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์ทั่วพระอาราม ทั้งอุโบสถ เจดีย์ ปราสาทและเสนาสนะต่างๆ โดยทั่วถึงกัน ครั้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๓๙๔ ได้เรียกชื่อวัดใหม่ว่า “วัดโลกยสุธามหาวรวิหาร” ต่อมารัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๒๒ เปลี่ยนเป็นชื่อ “วัดโลกยสุธาศาลาปูน” พร้อมกับโปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดและสร้างกุฏิขึ้นอีก พอในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๓ ก็เรียกว่า “วัดโลกยสุธาศาลาปูน” และภายหลังต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงเรียกว่า “วัดศาลาปูน” มาถึงทุกวันนี้ การที่วัดมีชื่อเรียกว่าวัดศาลาปูนคงเนื่องด้วยเป็นชื่อหมู่บ้านที่มีราษฎรประกอบอาชีพเผาปูนขาย ด้านทิศตะวันออกของวัดยังปรากฏซากเตาเผาปูนอยู่ แต่บางท่านก็สันนิษฐานว่าคงชื่อวัดศาลาปูนมาแต่ดั้งเดิม ต่อมาเมื่อทรงราชการคือพระเจ้าแผ่นดินโปรดฯ ให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัด จึงเปลี่ยนนามเป็นวัดโลกยสุธา หรือโลกสุธา โดยยังคงความหมายชื่อเดิมอยู่ เพราะคำว่า “สุธา” แปลว่า ปูนขาว กาลเวลาผ่านไปชื่อโลกยสุธา หรือโลกสุธาที่หลวงหรือทางราชการตั้ง คงจะเรียกยาก จึงไม่ติดปากชาวบ้านในที่สุดก็เลื่อนหายไป กลับมาใช้ชื่อศาลาปูนเหมือนเดิม^{๑๐๑}

สิ่งสำคัญภายในวัด

^{๙๙}ชินขจร ด้วงชนะและคณะ, เจ้าอาวาสและวัดในประเทศไทย (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เล่ม ๓, หน้า ๗๔.

^{๑๐๐}กรมการศาสนา, ประวัติวัดทั้งพระราชอาณาจักร เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๓๘๗ - ๓๘๘.

^{๑๐๑}วรรณิภา ณ สงขลา และคณะ, “ประวัติศาลาปูนวรวิหาร,” ใน รายงานสำรวจจิตรกรรมฝาผนังจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เล่ม ๒, (กองโบราณคดี : งานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๒ - ๑๒๐.

ภายในวัดศาลาลาปูนประกอบด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ อันเป็นปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ เป็นจำนวนมาก ที่สำคัญมีดังนี้

พระอุโบสถ ขนาดยาว ๙ ห้อง กว้าง ๓ ห้อง ก่ออิฐถือปูนทรงสูงชลุศ เครื่องบนเป็นไม้ ประชันให้มีทรงสูงเพรียวเข้าไม้สลักซับซ้อนหลายชั้น ฝีมือวิจิตรงดงามมาก พระอุโบสถมีเสภาพาไล ๒ ด้านเป็นเสาแปดเหลี่ยมมีบัวหัวเสาตั้งขึ้นรับเครื่องบนหลังคาและเสาอิงในผนังก่อหนาใหญ่กว่าผนังเล็กน้อย ตั้งขึ้นรับเต้าชายคาปีกนกหลังคามุงกระเบื้องดินเผาปลายมน มีชั้นลดหนึ่งชั้น เครื่องประดับหลังคาบูรณะและเปลี่ยนใหม่หมด ยังอยู่แต่คันทวยไม้แกะสลักงดงาม ฝีมือช่างสมัยอยุธยาคล้ายคลึงกับที่วัดหน้าพระเมรุ ที่พาไลหรือมุขด้านหลังด้านหน้าพระอุโบสถมีประตูสามบาน ประตูใหญ่บานตรงกลางมีซุ้มยอดมณฑป เป็นประตูเทวดา ไม่ใช่ทางคนผ่านจึงไม่มีทางขึ้น บานประตูเทวดาเป็นไม้จำหลัก ประตูขนาบสองข้างซึ่งขนาดเล็กกว่าระดับปูนปั้นเป็นซุ้มจรนนำ มีบันไดทางขึ้นด้านหลังมีประตูสองบาน เจาะช่องหน้าต่างสามช่อง บานหน้าต่างไม้ ด้านนอกเขียนลายรดน้ำ ด้านในเขียนสีภาพทวารบาลชำระดูหลบเลื่อนเกือบหมด ส่วนพระฐานอุโบสถตกแต่งด้วยลายทำสิ่งที่มีนมอันเป็นลักษณะของศิลปะอยุธยาตอนปลาย

ภายในพระอุโบสถ มีเสาแปดเหลี่ยมรองรับเครื่องบนหลังคาทาสีแดงเขียนลวดลายพุ่มข้าวบิณฑ์งดงามทุกต้น เพดานเป็นดาวไม้จำหลักปิดทองประดับกระจกอยู่กลางห้อง มีกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมไม้สิบสองล้อมรอบ ห้องละสิบสี่ดวง แบบศิลปะอยุธยาตอนปลายรุ่นเดียวกับที่วัดหน้าพระเมรุ พระประธานเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องปูนปั้นปิดทอง ปางมารวิชัย คล้ายกับพระประธานในพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ และพระพุทธรูปที่ระเบียงวัดไชยวัฒนาราม

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ คงได้รับการบูรณะสมัยรัตนโกสินทร์ประมาณรัชกาลที่ ๔ - ๕ แต่ยังคงลักษณะจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายอยู่มาก ผนังด้านหน้าพระประธานเป็นภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ ผนังด้านข้างตอนบนเขียนภาพวิทายาธ ถัดลงมาเป็นสินเทา แล้วเขียนภาพเทพชุมนุมห้องละสามองค์ นั่งพนมหัตถ์ หันพระพักตร์ไปทางพระประธาน และเรียงต่อไปจนถึงกลางผนังด้านหลังพระประธาน ซึ่งเป็นภาพพระพุทธรูปเจ้า

เสมารอบพระอุโบสถเป็นใบเสมาเดี่ยวตั้งอยู่ทั้งแปดทิศ บนฐานสูง ก่ออิฐสอปูนตกแต่งด้วยลายแข้งสิงห์ ลายบัว และลายบัวกลุ่ม ใบเสมาสลักจากหินทรายสีขาว มีทับทรวง ลายดอกไม้ ตรงกลางอกเสมา คล้ายกับส่วนบนและส่วนล่าง คล้ายคลึงกับที่พบในวัดไชยวัฒนาราม

เจดีย์ทรงกลม ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังพระอุโบสถ เป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ก่ออิฐสอปูน ประกอบด้วยฐานประทักษิณสูง มีระเบียงและบันไดทางขึ้นด้านเดียว ถัดไปเป็นมาลัยลูกแก้วประมาณ ๗ ชั้น องค์กรฆังทรงกลม บัลลังก์ล้อมไม้สิบสอง เสาหอน ปัจจุบันชำรุดหายไปหมดแล้ว และปล้องไฉน อันเป็นลักษณะของเจดีย์ที่นิยมสร้างในสมัยอยุธยาตอนกลาง ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ถือเป็นรูปแบบศิลปะที่คลี่คลายมาจากเจดีย์ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์^{๑๐๒}

หอไตร เป็นอาคารทรงไทยก่ออิฐถือปูน ขนาดสามห้อง ยกพื้นสูงประมาณ ๒.๕๐ เมตร มีบันไดขึ้นทางทิศใต้ ผนังตอนล่างเจาะเป็นช่องคูหาทรงซุ้มโค้งยอดแหลม ภายในเป็นห้องโถง ซุ้มนี้

^{๑๐๒}สามารถ ทรัพย์เย็น, “สถาปัตยกรรมอยุธยา,” ใน ศิลปกรรมสมัยอยุธยา (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๔), หน้า ๒ - ๙.

เจาะไว้ด้านหน้าและด้านหลัง ด้านละหนึ่งซุ้ม ด้านข้างด้านละสามซุ้ม ฐานแอ่นโค้ง ถัดขึ้นไปมี ระเบียงและกำแพงโดยรอบ เสากลมรองรับชายคาโดยรอบมีบัวหัวเสา หลังคามีชั้นลดด้านละหนึ่งชั้น หน้าบันตกแต่งลวดลายปูนปั้นรูปนารายณ์ทรงครุฑท่ามกลางลายกระหนกก้านขด ผนังด้านหน้าและ ด้านหลังมีช่องประตูข้างละหนึ่งช่อง ผนังด้านข้างมีหน้าต่างข้างละสามช่อง ภายในหอไตร มี ภาพเขียนลายพุ่มข้าวบิณฑ์สีแดง เขียนบนพื้นขาวเต็มทั้งสี่ด้าน บานหน้าต่างซึ่งเป็นไม้ด้านในเขียนสี ภาพทวารบาล ด้านนอกเขียนลายรดน้ำลักษณะเป็นจิตรกรรมฝีมือช่างสมัยรัตนโกสินทร์ แม้ว่าตัว อาคารหรือสถาปัตยกรรมจะเป็นแบบศิลปะอยุธยาตอนปลายก็ตาม

ธรรมาสน์ บนศาลาการเปรียญ เป็นธรรมาสน์ไม้แกะสลักปิดทองทรงบุษบก เขียนลาย กนกเปลวอ่อนพลิ้วซ้อนกันไปมาอย่างวิจิตร งดงามพอๆ กับฝีมือช่างวัดเชิงหวายอันเป็นฝีมือช่างสมัย อยุธยาตอนปลาย^{๑๐๓}

นอกจากนี้ ภายในวัดศาลาปูน ยังมีสิ่งของอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่สร้างขึ้นในสมัย อยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ที่น่าสนใจอีกมาก อาทิ ปรากฏสององค์ด้านหน้าพระอุโบสถ กลุ่ม เจดีย์ขนาดต่างๆ ภายในและภายนอกกำแพงแก้ว พระพุทธรูปต่างๆ ตู้พระธรรมและธรรมาสน์ รูป หล่อพระมหาเถระ อดีตเจ้าอาวาสผู้มีชื่อเสียงรูปก่อนๆ และสิ่งของที่ได้รับพระราชทานเนื่องในงาน ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้แก่ ธรรมาสน์ ลายทอง พระไตรปิฎกฉบับที่พิมพ์ในรัชกาลที่ ๕ พร้อมตู้บรรจุ พระบรมรูปหล่อรัชกาลที่ ๕ ทรงเครื่องยศจอมพลทหารบก เป็นต้น

๑๐) วัดวรโพธิ์

วัดวรโพธิ์ ตำบลท่าวาสสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็น โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๕๗ และประกาศในราช กิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๙ หน้า ๕๘๔ เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๘๔)

ประวัติ

วัดวรโพธิ์ (วัดระฆัง) อยู่ระหว่างริมคลองท่อกับโรงเรียนประตูลี้ หมู่ที่ ๙ ตำบล ท่า วาสสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา (เดิมกรุงเก่า) มีพระสงฆ์จำพรรษา พ.ศ. ๒๑๔๕ พระศรีศิลป์บวชอยู่ ที่วัดระฆัง ได้สมณศักดิ์เป็นพระพิมลธรรมอนันตปริชา มีผู้ขึ้นศรัทธาถวายตัวเป็นบุตรเลี้ยง ต่อมา ได้ช่องสุ่มกำลังกับพรรคพวก ณ วัดมหาธาตุ ยกกำลังคุมตัวสมเด็จพระศรีเสาวภาคย์ (พระมหาขันตริย์องค์ที่ ๒๐ ของกรุงศรีอยุธยา) และนิมนต์พระสงฆ์สวดบังสุกุล ๑๐๐ องค์ จุติรูป เทียนขอขมาสมเด็จพระศรีเสาวภาคย์ แล้วสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทร์ พระพิมลธรรมเสด็จขึ้น ครองราชย์ทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม^{๑๐๔}

วัดวรโพธิ์เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของคลองฉะไกรใหญ่ (คลองท่อ) ไม่ ปรากฏหลักฐานว่าวัดแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อใด แต่พระราชพงศาวดารบางฉบับกล่าวว่า พระศรีสินบวชอยู่ วัดระฆัง ดำรงสมณศักดิ์ที่พระพิมลธรรมอนันตปริชา มีผู้นับถือมาก ได้ชิงราชบัลลังก์จากพระศรี เสาวภาคย์ และขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า “พระเจ้าทรงธรรม” (พ.ศ.๒๑๕๓ - พ.ศ.๒๑๗๑)

^{๑๐๓}น. ณ ปากน้ำ, ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรอยุธยา (พระนคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๖๖), หน้า ๑๑๘ - ๑๑๙.

^{๑๐๔}สัมภาษณ์ พระอธิการสุเจริญ ธรรมโรต, ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดวรโพธิ์, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๔.

วัดวรโพธิ์ เดิมชื่อวัดระฆัง มาเปลี่ยนชื่อเป็นวัดวัดวรโพธิ์ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ (พ.ศ.๒๒๗๕ - พ.ศ. ๒๓๐๑) เมื่อคราวส่งคณะสงฆ์ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ลังกา และได้พันธู์ศรีมหาโพธิ์กลับเข้ามาถวาย ทรงปลูกไว้ที่วัดระฆัง และเปลี่ยนชื่อเป็นวัดวรโพธิ์ตั้งแต่นั้นมา

สิ่งสำคัญภายในวัด

ภายในวัดประกอบด้วย ปรากฏประธาน มีระเบียงคดล้อมรอบ ปัจจุบันเหลือให้เห็นเฉพาะฐานเท่านั้น ด้านทิศเหนือของปรากฏประธานยังคงปรากฏซากของอาคาร วิหารและเจดีย์เหลี่ยม ส่วนทางทิศใต้มีพระวิหารสำหรับประดิษฐานรอยพระพุทธรูปที่ตั้งอยู่ อาคารโบราณสถานของวัดทั้งหมด มีกำแพงวัดล้อมรอบอยู่อีกชั้นหนึ่ง และต่างหันหน้าไป ทางทิศตะวันออก

๑๑) วัดมเหยงคณ์^{๑๐๕}

วัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอมะนังศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๖๒ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๙ หน้า ๕๘๔ เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๔๘๔)

ประวัติ

วัดมเหยงคณ์ ตั้งอยู่หมู่ ๕ ตำบลหันตรา อำเภอมะนังศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกเกาะกรุงศรีอยุธยาด้านตะวันออกตรงข้ามวัดกุฎีดาว ในบริเวณที่เชื่อกันว่าเป็นเขตอโยธยาตอนเหนือ อันหมายถึงชุมชนเมืองโบราณก่อนที่จะมีการสร้างกรุงศรีอยุธยา พื้นที่มีลักษณะเป็นที่ดอน ด้านทิศตะวันออกของวัดเป็นสระน้ำ ซึ่งสันนิษฐานว่าเกิดจากการขุดดินรอบๆ ยกระดับของวัดให้สูงขึ้นเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำท่วมเมื่อถึงฤดูน้ำ มีคลองอยู่ ๓ ด้าน เป็นเสมือนเกาะสามเหลี่ยมมีคลองหันตรา (หรือคลองบ้านม้าในปัจจุบัน) คลองระฆัง และแม่น้ำป่าสัก ล้อมรอบ

เมื่อเข้าสู่บริเวณวัด จะเห็นสภาพของโบราณสถานวัดมเหยงคณ์ ที่อยู่ในสภาพค่อนข้างชำรุดทรุดโทรม มีวัชพืชขึ้นรกเต็มไปหมด

อาณาเขตโดยรอบทางทิศเหนือติดกับถนน ถัดออกไปเป็นส่วนของที่พักของผู้ที่มาปฏิบัติธรรมที่สำนักปฏิบัติธรรมวัดมเหยงคณ์ เลยออกไปเป็นโบราณสถานวัดสี่กัสมุด

ทิศใต้ติดกับถนน ถัดออกไปเป็น คลองโบราณ ถัดออกไปอีกเป็นตำหนักวัด มเหยงคณ์ ซึ่งใช้เป็นที่พักของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ระหว่างที่มาทำการบูรณปฏิสังขรณ์วัดมเหยงคณ์ พ.ศ. ๒๒๕๒ ในช่วงอยุธยาตอนปลาย

ทิศตะวันออก ติดกับสำนักปฏิบัติธรรมวัดมเหยงคณ์

ทิศตะวันตกติดกับถนน ถัดไปเป็นคลอง

วัดมเหยงคณ์ เป็นวัดที่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้เป็นวัดขนาดใหญ่และมีความสำคัญมากวัดหนึ่งในช่วง ๖๐ ปีก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความรุ่งเรืองทั้งทางเศรษฐกิจและศาสนาของอยุธยาตอนปลายได้เป็นอย่างดี^{๑๐๖}

วัดมเหยงคณ์ได้รับการดูแลขุดแต่งเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑-๒๕๒๒ โดยสำนักงานโครงการประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

^{๑๐๕}ชินขนิษฐา ดั่งวงษ์และคณะ, เจ้าอาวาสและวัดในประเทศไทย (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เล่ม ๓, หน้า ๖๐.

^{๑๐๖}ชาลุมวิทย์ เกษตรศิริ, อยุธยา, หน้า ๑๐๔-๑๐๗

หลักฐานพงศาวดารระบุว่า วัดมเหยงคณ์สร้างขึ้นในรัชสมัยเจ้าสามพระยา (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๙๖๗-๑๙๙๑) หรือหลังการสร้างกรุงศรีอยุธยาแล้วประมาณ ๘๐-๑๐๐ ปี และอีก ๑๐๐ ปีกว่าต่อมา ในสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๑๑๒ พระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์พม่าได้ใช้วัดแห่งนี้เป็นที่ตั้งกองทัพหลวงบัญชาการรบ และเมื่อกษัตริย์อยุธยาเป็น ฝ่ายแพ้สงคราม พระมหินทราธิราชก็ได้รับอัญเชิญให้เข้าเฝ้าฯ กษัตริย์พม่าผู้ชนะ ณ พลับพลาที่วัดนี้

วัดมเหยงคณ์ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในรัชสมัยพระเจ้าท้ายสระ (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๒๕๒-๒๒๗๕) โดยเริ่มการบูรณะในปี พ.ศ. ๒๒๕๒ และบูรณะเสร็จในอีก ๓ ปีถัดมา ในปี พ.ศ. ๒๒๕๖ ได้มีงานฉลองวัดนี้โดยมีมหาสมโภช ๗ วัน^{๑๐๗}

เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา วัดมเหยงคณ์เป็นพระอารามหลวงฝ่ายอรัญวาสี หลังกรุงศรีอยุธยาแตกได้กลายเป็นวัดร้างอยู่นาน จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๒๗ มีพระสงฆ์มาตั้งสำนักปฏิบัติกรรมฐานขึ้นในบริเวณวัดร้าง ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๔๔ จึงได้จัดตั้งวัดมเหยงคณ์ขึ้นใหม่ในบริเวณที่ติดกับวัดมเหยงคณ์เดิม^{๑๐๘}

โบราณสถานภายในวัด

เขตพุทธาวาสมีแนวกำแพงสี่เหลี่ยมผืนผ้า (๙๕.๒๐×๒๑๔ เมตร) มีซุ้มประตูทางเข้าทั้ง ๔ ด้าน จากซุ้มประตูด้านหน้าซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกมีถนนทางเดินตรงไปยังอาคารสำคัญสุดคือ อุโบสถ ส่วนพื้นที่สองฟากนอกถนนกับกำแพงทั้งด้านเหนือและใต้มีสิ่งก่อสร้างเป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม ต่อด้วยวิหารและเจดีย์ทรงระฆังคว่ำ เขตอุโบสถมีแนวกำแพงแก้วล้อมรอบ (๓๘×๗๒ เมตร) ที่ย่อเหลี่ยมหรือย่อมุมกำแพงมีเจดีย์ลังกาขนาดเล็กอยู่ทั้ง ๔ มุม เสาบริเวณมุมของกำแพงเป็นเสาหัวเม็ดทรงมณฑปตามศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย ในสมัยพระเจ้าท้ายสระ โปรดเกล้าฯ ให้รื้ออุโบสถหลังเก่าลง เหลือเพียงฐานและสร้างใหม่ครอบฐานเดิม พร้อมทั้งทำระบบระบายน้ำฝนที่ตกลงบนระเบียง โดยฝังท่อระบายน้ำไว้ใต้พื้นดิน

อุโบสถขนาดใหญ่ที่มีพื้นที่ขนาดครึ่งหนึ่งของพื้นที่ในเขตกำแพงแก้ว (๑๘×๓๖.๘๐ เมตร) ตั้งอยู่กึ่งกลางของแผนผังวัด ซึ่งซากผนังและเสาของอุโบสถแสดงให้เห็นถึงความใหญ่โตของอุโบสถหลังนี้ เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีมุขทั้งด้านหน้าและหลัง ด้านหน้ามีประตู ๓ ช่อง ด้านหลังมีประตู ๒ ช่อง ภายในอุโบสถมีฐานชุกชีขนาดใหญ่ ๒ แท่น ซึ่งแต่เดิมคงเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหินทรายขนาดใหญ่ แต่ปัจจุบันอยู่ในสภาพที่หักล้มลงมาเป็นส่วนๆ ซึ่ให้เห็นว่าพระพุทธรูปในอุโบสถนี้ทำขึ้นจากแกนที่เป็นหินทรายแล้วจึงฉาบด้วยปูนและลงรักปิดทอง มีการนำเอาพระพุทธรูปสมัยใหม่มาประดิษฐาน

รอบตัวพระอุโบสถมีกำแพงแก้วล้อมรอบ ๒ ชั้น มีลักษณะเป็นกำแพงสี่เหลี่ยม ลักษณะของอาคารเป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในมีเสาแปดเหลี่ยม ๒ แถวๆ ละ ๘ ต้น^{๑๐๙} แบ่งขนาดออกเป็นห้องเสา คือ มีความกว้าง ๓ เมตร และยาว ๙ ห้อง ห้องเสาละ ๓.๖๐ เมตร มีผนังทั้ง ๔ ด้าน แผนผังของพระอุโบสถเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในเขตกำแพงแก้วทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของ

^{๑๐๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘.

^{๑๐๘} ระเบียบวรรณ ใจภักดี, คู่มือชมศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย พระนครศรีอยุธยา, หน้า ๘๕

^{๑๐๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

พระอุโบสถ พบใบเสมา ๑ ใบ มีลักษณะเป็นเสมาที่ทำด้วยหินชนวนสีเขียว มีขนาดกว้าง ๑ เมตร สูง ๒ เมตร และหนา ๒๐ เซนติเมตร แบบเดียวกันที่เอาไปไว้ ณ อุโบสถวัดราชเทวะ ในปัจจุบันตัวอาคารอยู่ในสภาพปรักหักพัง และผนังสกัดด้านหน้าทลายลงแล้ว ปูนฉาบผนังอาคารโดยทั่วไป หลุดออกมาเกือบหมด ทำให้เห็นแนวอิฐก่ออย่างชัดเจน ที่มีลักษณะเป็นการก่ออิฐแบบสั้นสลับยาวภายในแถวเดียวกันอย่างเป็นระเบียบ เหมือนกันหมดทั้งตัวอาคาร ซึ่งเป็นลักษณะการก่ออิฐแบบที่นิยมทำกันในสมัยอยุธยาตอนปลาย

ฐานใบเสมา เป็นฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มีฐานเขียงรองรับขาสิงห์ และฐานบัวย่อมุมไม้สิบสองรองรับฐานบัวกลม รวมความสูงเกือบ ๑.๕๐ เมตรก่อนถึงใบเสมา ปรากฏพบให้เห็นจำนวน ๘ ฐานด้วยกัน อยู่ในสภาพที่ปรักหักพังลงไปมาก มีเพียงฐานด้านทิศเหนือเท่านั้นที่อยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์

ที่อุโบสถแห่งนี้ ปัจจุบันยังมีชาวไทยที่ศรัทธาในพุทธศาสนาได้มานั่งทำสมาธิ เนื่องจากมีพระสงฆ์ได้มาจัดสร้าง “วัดมเหยงคณ์” ขึ้นใหม่พื้นที่ด้านตะวันออกของเขตโบราณสถาน ถัดจากอุโบสถเป็นเจดีย์ประธาน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกนอกกำแพงแก้วของอุโบสถด้านหลังวัด เป็นเจดีย์ทรงระฆังคว่ำตั้งอยู่บนฐานเขียงทรงกลม ๓ ชั้น มีชุ่มรอบๆ องค์เจดีย์ ๒๐ ชุ่ม เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหินทราย ซึ่งปัจจุบันชำรุดทุกองค์ มีฐานทักษิณรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาวด้านละ ๓๒ เมตร มีบันไดขึ้นทั้ง ๔ ทิศ (เจดีย์องค์เดิมได้พังทลายถึงส่วนกลางขององค์ระฆังไปแล้ว ที่เห็นในปัจจุบันต่อเติมให้เกือบสมบูรณ์โดยทางวัดเอง บนพื้นยังมียอดของเจดีย์องค์เดิมจัดวางอยู่)

โดยรอบฐานเจดีย์มีช้างปูนปั้นยืนเต็มตัวสูง ๑.๐๕ เมตร ประดับอยู่ ๘๐ เชือก เรียกได้ว่าเป็นเจดีย์ช้างล้อม ซึ่งช้างนอกจากจะเป็นสัตว์ที่มีความสัมพันธ์กับคติพุทธศาสนาแล้ว ในสมัยพระเจ้าท้ายสระ พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่นิยมจับช้างป่าด้วย และในบางปีทรงให้ต่อเรือกำปั่นขนาดใหญ่บรรทุกช้างออกไปขายยังอินเดีย โดยบรรทุกช้างได้ถึง ๓๐ เชือกต่อลำ

ถัดจากฐานเจดีย์ช้างล้อม มีเจดีย์ทรงลังกาเป็นเจดีย์มุมทั้ง ๔ ทิศ และนอกเขตกำแพงพุทธาวาสด้านทิศตะวันตกมีเจดีย์ทรงลังกาอยู่ ๓ องค์ ส่วนนอกเขตกำแพงพุทธาวาสด้านทิศใต้มีซากของอาคาร ซึ่งคาดว่าอาจจะเป็นที่ประทับของพระเจ้าท้ายสระเมื่อเสด็จมาทรงงานการบูรณะวัด หรืออาจเป็นอาคารในเขตสังฆาวาสของวัดแห่งนี้

เนื่องจากวัดมเหยงคณ์ตั้งอยู่ในบริเวณที่เชื่อกันว่าเป็นเขต “อโยธยา” ดังนั้นจึงได้รับการพิจารณาว่ารูปแบบพระเจดีย์ช้างล้อมน่าจะเป็นอิทธิพลทางศาสนาและศิลปะจากแคว้นสุโขทัย ซึ่งเป็นแคว้นที่มีอายุก่อนการเกิดของอยุธยา ๑ ศตวรรษ อย่างไรก็ตามหลักฐานพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า วัดมเหยงคณ์ที่ตกทอดมาเป็นโบราณสถานมาถึงปัจจุบันนี้ เป็นผลมาจากการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยพระเจ้าท้ายสระหรือสมัยอยุธยาตอนปลาย

ชุ่มประตูทางเข้า ชุ่มประตูจะมีลักษณะเป็นชุ่มบันแถลงซ้อนลดชั้น ๒ ชั้น โค้งแหลมก่ออิฐลดระดับ ๒ ชั้น ในส่วนกลม แต่มีฐานล่างอยู่ระดับเดียวกัน และก่อเป็นชุ่มโค้งเล็กลดระดับอีก ๒ ชุ่ม ในแต่ละด้านของชุ่มประตู แต่มีฐานล่างอยู่ระดับเดียวกัน เป็นฐานบัวซึ่งมีลูกแก้วอกไก่ มีทั้งหมด ๖ ชุ่มประตูด้วยกัน ได้แก่ ชุ่มประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออก เป็นทางเข้าที่ต่อเนื่องกับถนนทางเดินไปยังพระอุโบสถ ขนานทางเดินกว้าง ๒.๘๐ เมตร ยังปรากฏรูปร่างหลังไม้ของประตูด้านบน และด้านล่าง และแนวที่วางใส่กรอบประตู เนื่องจากไม่มีปูนฉาบทับเป็นทางยาว

ขุมประตู่ทางเข้าด้านทิศตะวันตก ปรากฏข้างหลังบนเป็นไม้อยู่ในช่องขุมประตู่ตรงเข้าไป เป็นทางขึ้นสู่เจดีย์ข้างล้อม ยังปรากฏเป็นหลังคาก่ออิฐทรงโค้งแหลมอย่างเห็นได้ชัด และขุมประตู่ ทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ อีกด้านละ ๒ ขุม

เจดีย์ทองแดง สร้างในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของอุโบสถ นอกกำแพงแก้ว เป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมมีฐานทักษิณ ๒ ชั้น ส่วนยอดหักหายไปแล้ว ภายในองค์เจดีย์กลวง มีบันไดขึ้นสู่คูหาเจดีย์ทางด้านตะวันออก มีผู้สันนิษฐานว่าเดิมคงมีแผ่นโลหะที่ เรียกกันว่า “ทองจิ้งไก่” หุ้มองค์เจดีย์ แต่ชาวบ้านเข้าใจว่าเป็นทองแดง จึงเรียกกันว่า “เจดีย์ ทองแดง”^{๑๑๐}

ฉนวน หน้าอุโบสถมี “ฉนวน” คือ ทางเดินจากทำนบน้ำมายังอุโบสถ เป็นเส้นทางสำหรับ พระมหากษัตริย์ พระมเหสีและเจ้านายฝ่ายใน เดิมด้านหน้าอุโบสถมีคลอง เมื่อเสด็จพระราชดำเนิน ทางเรือมาถึงทำนบก็นั่งขึ้นผ่านฉนวนเข้าสู่อุโบสถได้เลย ปัจจุบันนี้หน้าอุโบสถไม่มีคลองแล้ว คงมี แต่สระน้ำ ๒ แห่ง ฉนวนทางเดินนี้กว้าง ๒.๕๐ เมตร ยาวประมาณ ๖๐ เมตร สองข้างก่อกำแพงสูง ประมาณ ๑.๖๐ เมตร

สระน้ำ เป็นสระน้ำผิวน้ำเหลี่ยมผืนผ้าขนาด ๑๐.๕ x ๗ เมตร ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระ อุโบสถปรากฏพบให้เห็นขอบสระบางส่วน นอกนั้นมีเนินดินปกคลุมอยู่รวมทั้งวัชพืชที่ปกคลุมอยู่อย่าง หนาแน่น แสดงให้เห็นถึงการทรุดตัว ขอบสระมีการแตกร้าวยู่ทั่วไปทั้งด้านในและด้านนอก

ตำหนักพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ตั้งอยู่ห่างประตูกำแพงวัดด้านใต้ ราว ๗๓.๕๐ เมตร เป็น ตำหนักซึ่งเสด็จไปประทับเดือนหนึ่งบ้าง สองเดือนบ้าง ว่าราชการที่ตำหนักนี้ ตำหนักเป็นรูปสี่เหลี่ยม พื้นผ้า ก่ออิฐถือปูน ยาว ๒๕.๕๐ เมตร กว้าง ๑๐.๔๐ เมตร เป็นสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา ผังด้าน ใต้สูง ๔.๕๕ เมตร ยาว ๑๐.๘๕ เมตร หนา ๑ เมตร ผังด้านตะวันตก สูง ๓.๘๕ เมตร ยาว ๘ เมตร พบกระเบื้องดินเผาภาบคล้ายมีรูปเทพพนม และลายกนก

๑๒) วัดนางกุย^{๑๑๑}

วัดนางกุย ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็น โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๖๕ และประกาศใน ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๒๒ ตอนพิเศษ ๑๒๖ง เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๘)

ประวัติ

วัดนางกุย เป็นวัดที่ตั้งอยู่นอกเกาะเมือง ด้านใต้ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ตั้งอยู่ เลขที่ ๓๐ ม. ๕ ต.สำเภาล่ม อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มี สิ่งสำคัญหลายอย่างภายในวัด เช่น พระพุทธรูปศิลาสมัยทวารวดี หลวงพ่อยิ้ม เจดีย์ พระปรารค์ แม่นางตะเคียน ฯลฯ

จากหลักฐานที่กรมศิลปากรว่าสร้างในปี พ.ศ.๒๑๓๐ ผู้สร้างชื่อนางกุย เป็นผู้มีทรัพย์สิน เงินทอง จึงได้มาสร้างวัดนางกุยอยู่ทางด้านทิศใต้ของเกาะเมืองอยุธยา ที่มีแม่น้ำไหลผ่านวัดนี้ในอดีต เจริญรุ่งเรืองมาก ดูจากหลักฐานที่มี อาทิ พระพุทธรูปศิลาปางสมาธิ สมัยทวารวดี ประมาณพุทธ

^{๑๑๐}อ้างแล้ว, หน้า ๘๙.

^{๑๑๑}ชินขจร ด้วงชนะและคณะ, เจ้าอาวาสและวัดในประเทศไทย (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เล่ม ๓, หน้า ๑๒๗.

ศตวรรษ ๑๑ - ๑๖ (พ.ศ.๑๑๐๐ - ๑๖๐๐) หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี ๒๓๑๐ วัฒนางกุญได้รับความเสียหายมาก และถูกปล่อยให้ชำรุดทรุดโทรมจนมาถึงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ได้มาทำการบูรณปฏิสังขรณ์วัดในอยุธยา (ไม่ทราบพ.ศ.ที่แน่ชัด) วัฒนางกุญก็ได้รับการบูรณะซ่อมแซมอุโบสถและเสนาสนะ หน้าอุโบสถ หน้าบัน โดยมีรูปนารายณ์ทรงครุฑ

สิ่งสำคัญภายในวัด

วัฒนางกุญนับว่าเป็นสถานที่เหมาะสำหรับศึกษาหาความรู้ด้านประวัติศาสตร์ และศิลปกรรมเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีโบราณสถาน โบราณวัตถุหลายชิ้นที่สะท้อนให้เห็นถึงผลงานชิ้นเอกที่บรรพบุรุษท่านได้รังสรรค์และทิ้งไว้ให้ลูกหลาน อาทิ พระประธานก่ออิฐถือปูนในพระอุโบสถที่สร้างในสมัยอยุธยา และมีพระบริวารโดยรอบ ๘ ทิศ โดยเฉพาะทางด้านซ้ายมือของพระประธานจะมีรูปปั้นของนางกุญนั่งพนมมืออยู่ด้วย ด้านบนเพดานตรงเศียรพระประธานมีแผ่นไม้แกะเป็นลายดาวล้อมเดือน ศิลปะเช่นนี้หาชมได้ยากมาก

๑๓) วัดสามวิหาร^{๑๑๒}

วัดสามวิหาร ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๖๖ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๓๙ ตอน ๖๐ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๖)

ประวัติ

วัดสามวิหาร เป็นวัดเก่าวัดหนึ่งในพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ที่ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา นอกกำแพงพระนครด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ คนละฝั่งลำน้ำลพบุรี

วัดสามวิหารมีชื่อเรียกในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ว่า วัดสามพิหาร แต่จะสร้างขึ้นเมื่อใดนั้นไม่ได้กล่าวถึง ที่มีชื่อปรากฏในพงศาวดารก็เนื่องจากมีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา โดยเฉพาะในเหตุการณ์สงครามซึ่งฝ่ายข้าศึกมักจะเข้ามาใช้เป็นที่ตั้งค่ายบ้าง ใช้เป็นที่บัญชาการทหารเข้าตีพระนครบ้าง ทั้งนี้เพราะที่ตั้งวัดสามวิหารตั้งอยู่นอกเมืองแต่ไม่ไกลกำแพงเมือง เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นหลายครั้ง ดังที่บันทึกไว้ในพงศาวดารตามลำดับ ดังนี้

ครั้งที่ ๑ ในเหตุการณ์สงครามกับพม่าคราวสมเด็จพระสุริโยทัยขาดคอช้าง เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. ๒๐๙๑ - ๒๑๑๑) เสด็จขึ้นครองราชย์ได้ ๖ เดือน ก็ได้ข่าวพม่ายกทัพเข้ามา จึงโปรดให้แต่งกองทัพไปตั้งขัณฑ์ทัพที่สุพรรณบุรี แต่ทว่ากำลังข้าศึกไม่ไหว ต้องถอยหนีกลับพระนคร ทัพพม่ายกตามเข้ามาถึงชานพระนครทางทุ่งลุมพลี ด้านเหนือ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิยกพลออกไปตรวจดูกำลังข้าศึก โดยมีพระอัครมเหสี คือ สมเด็จพระสุริโยทัย และพระราชโอรส ๒ พระองค์ ตามเสด็จออกไปด้วย กองทัพของทั้งสองฝ่ายได้ปะทะกัน สมเด็จพระสุริโยทัยถูกฟันสิ้นพระชนม์บนคอช้าง^{๑๑๓} หลังจากนั้นทัพพม่าก็ยกเข้ามาถึงพระนคร พงศาวดารเล่าว่า พระเจ้ากรุงหงสาวดีเสด็จยืนช้างบัญชาการรบอยู่ที่วัดสามวิหาร ความว่า ...”สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีเสด็จพระที่นั่งกระโจมทอง ยกพลกองหลวง ออกจากค่าย ข้ามโพร้สามตันมาตามทุ่งเพนียด เสด็จยืนช้างอยู่

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน, ๑๐๔.

^{๑๑๓} สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ไทยรบพม่า*, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๔), หน้า ๑๓ - ๑๘.

ณ วัดสามพิหาร ตรัสให้พระมหาอุปราชต้อนรับพลเข้าหักพระนคร...”^{๑๑๔} แต่กองทัพไทยระดมยิงปืนใหญ่จนต้องยกทัพกลับค่าย และเมื่อตั้งค่ายอยู่นานขาดเสบียงอาหาร จึงล่าทัพกลับไปทางเหนือ

ครั้งที่สอง ในเหตุการณ์สงครามกับเขมร สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พ.ศ. ๒๑๑๒ - ๒๑๓๓) พระยาละแวกยกทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาธรรมราชา ให้จัดพลทหารประจำการป้องกันพระนคร พระยาละแวกยกทัพเข้ามาปล้นพระนคร ดังที่กล่าวถึงในพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า ..“พระยาละแวกยกพลเข้ามายืนข้างในวัดสามพิหาร และพลข้าศึกรายกันมาถึงวัดโรงฆ้องและวัดกุฎีทอง..สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็เสด็จไปยืนพระราชยาน และให้พลทหารขึ้นรบพุ่ง ข้าศึกก็พ่ายออกไปจึงตรัสให้ยิงปืนจ่ารงเอาข้างข้าศึกซึ่งยืนอยู่ในวัดสามพิหาร นั้นต้องพระจำปาธิราช ซึ่งเป็นกองหน้าตายกับคอข้าง..”^{๑๑๕} ทัพพระยาละแวกยกเข้าปล้นถึงสามครั้งแต่ไม่สำเร็จ จึงล่าทัพกลับ

ครั้งที่สาม ในเหตุการณ์สงครามกับพม่า พระเจ้าอลองพญายกทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. ๒๓๐๒ ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. ๒๓๐๑ - ๒๓๑๐) ฝ่ายไทยส่งทัพจีนไปรบแต่ถูกตีแตกพ่าย “..พม่าก็ยกกองทัพตามเข้ามาตั้งค่าย ณ เหนือวัดพระเจดีย์แดง วัดสามพิหาร ให้ทำบันไดไว้เป็นอันมากสำหรับจะพาดกำแพงปล้นเอาเมือง..”^{๑๑๖} จากนั้นไทยก็ไม่ได้ยกกองทัพออกไปรบอีก เป็นแต่ให้รักษาพระนครให้มั่นไว้ ฝ่ายพม่าได้นำปืนใหญ่มาตั้งในวัดต่างๆ ที่อยู่ริมคูเมืองทิศตะวันตก และทิศเหนือ ยิ่งเข้าไปในพระนคร กระสุนปืนใหญ่ถูกยอดปราสาทพระที่นั่งสุริยามรินทร์ทำลายลง แต่พระเจ้าอลองพญาประจวบ เนื่องจากปืนใหญ่แตกต้องพระกาย พม่าจึงต้องเลิกทัพกลับไป และพระเจ้าอลองพญาสิ้นพระชนม์ระหว่างทาง^{๑๑๗}

ครั้งที่สี่ คราวสงครามเสียกรุงครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ ในช่วงปลายๆ สงคราม เนเมียวแม่ทัพพม่าค่ายโพธิ์สามต้นยกทัพเข้ามาตีค่ายไทยที่ออกไปตั้งป้องกันพระนครอยู่ทางด้านเหนือแตกกลับเข้ากรุงหมดทุกค่าย แล้วยกมาตั้งค่ายประชิดพระนครข้างด้านเหนือ ที่วัดพระเจดีย์แดง วัดสามพิหาร วัดมณฑป วัดกระโจม วัดนางชี วัดนางปล้ำ วัดศรีโพธิ์ ให้ปลุกหอรบเอาปืนใหญ่น้อยขึ้นยิงเข้ามาในกรุงทุกๆ ค่าย ต่อมาเมื่อเห็นว่าไทยอ่อนกำลังลงมากก็ให้นายทัพนายกองค่ายวัดสามพิหาร วัดพระเจดีย์แดง

วัดมณฑป เกณฑ์ทัพพลทหารยกเข้ามาทำสะพานเรือข้ามแม่น้ำที่หัวรอริมป้อมมหาชัย^{๑๑๘} ครั้นทำสะพานเรือเสร็จก็ให้ขุดอุโมงค์เข้ามาจุดไฟสุร막กาแพงเมืองจนกำแพงเมืองทรุดลง พม่าก็เข้าพระนครได้

ปัจจุบันวัดนี้มีชื่อว่า วัดสามวิหาร ยังคงสภาพเป็นวัดที่มีภิกษุสงฆ์จำพรรษา จึงได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ รวมทั้งรื้อของเก่าสร้างใหม่ แต่กระนั้นก็ยังมีส่วนก่อสร้างสมัยอยุธยาเหลืออยู่ แม้จะ

^{๑๑๔} สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๑๕๐.

^{๑๑๕} สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๑๒ - ๒๑๔.

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๙.

^{๑๑๗} อ้างแล้ว, หน้า ๒๕๘-๒๕๙.

^{๑๑๘} อ้างแล้ว, หน้า ๒๙๔-๒๙๖.

อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลาบ้าง เปลี่ยนสภาพไปจากเดิมเนื่องจากการบูรณปฏิสังขรณ์ หรือตัดแปลงในสมัยหลังบ้างดังนี้

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ พระอุโบสถที่เห็นอยู่ในปัจจุบันเป็นของสร้างขึ้นใหม่ทับลงในพื้นที่เดิม ใบเสมาโดยรอบเป็นใบเสมาเก่าด้วยหินชนวนเนื้อละเอียดสีเทา มีขนาดใหญ่ สลักลายแต่เพียงเส้นนูนเป็นสันตรงกลางตามแนวตั้ง โดยมีลายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเกลี้ยงๆ คั่นอยู่ ลักษณะของใบเสมาดังกล่าวเชื่อกันว่าน่าจะมีอายุอยู่ในสมัยอยุธยาตอนต้น

วิหาร ถัดจากพระอุโบสถไปทางทิศเหนือมีวิหารโถง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ๆ หลายองค์ อาจเป็นพระพุทธรูปเก่า แต่ได้รับการปฏิสังขรณ์เสียใหม่จนกลายเป็นของใหม่ วิหารก็เช่นกันคงจะตัดแปลงมาจากวิหารของเดิมซึ่งชำรุดผุพังไป โดยรื้อผนังออกกลายเป็นวิหารโถง

วิหารพระนอน ถัดจากวิหารโถงออกไปเป็นวิหารพระนอน อาคารทั้งหมดคือพระอุโบสถ วิหารโถง และวิหารพระนอน ตั้งเรียงอยู่ในแนวเดียวกัน ภายในวิหารหลังนี้มีพระนอนหรือพระพุทธรูปปางไสยาสน์ขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่ ทั้งวิหารและองค์พระนอนได้รับการปฏิสังขรณ์ใหม่ อาจจะมีการปฏิสังขรณ์กันมาแล้วหลายครั้งตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา จนไม่เหลือร่องรอยเดิมไว้เป็นหลักฐานพอจะกำหนดได้ว่าสร้างขึ้นเมื่อใด

เป็นที่น่าสังเกตว่า เสาภายในวิหารทุกต้นมีการเจาะเป็นรูปสี่เหลี่ยมในระดับสูงประมาณระดับเดียวกับฐานพระนอนเนื่องจากบริเวณนี้เคยมีน้ำท่วมเสมอๆ ในหน้าน้ำ จึงสันนิษฐานว่าคงจะเป็นรูสำหรับสอดไม้แปรองรับพื้นไม้ ซึ่งอาจจะเสริมขึ้นให้พื้นน้ำในช่วงน้ำท่วมก็เป็นได้

เจดีย์หน้าวิหารพระนอน เป็นเจดีย์ทรงเครื่องขนาดย่อมฐานสูงย่อมุมไม่มีสีปลี ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณย่อมุมไม้สิบสอง มีบันไดขึ้นไปยังลานประทักษิณด้านทิศใต้ ฐานเจดีย์ประกอบด้วยฐานสิงห์ ๓ ชั้นตั้งอยู่บนฐานหน้ากระดานเตี้ยๆ ๓ ชั้น เหนือฐานสิงห์ขึ้นไปเป็นบัวกลุ่มรองรับองค์ระฆังทรงกลม หรือทรงระฆังรูปร่างสูงเพียว องค์ระฆังประดับปูนปั้นเป็นลายพวงอุบะโดยรอบ ส่วนยอดเป็นบัวกลุ่มซ้อนกันขึ้นไป ยังเหลืออยู่สามชั้น

จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมดังกล่าว และรายละเอียดของลวดลายประดับฐานเจดีย์ซึ่งประกอบด้วยแข้งสิงห์รูปร่างเรียวยาว ทำให้กำหนดอายุได้ว่าเจดีย์องค์นี้คงจะสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย

เจดีย์ประธาน ตั้งอยู่ตรงกันกับวิหารหลังกลางทิศตะวันออก ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆังขนาดใหญ่บนฐานสี่เหลี่ยมซึ่งเป็นฐานประทักษิณเช่นเดียวกับเจดีย์วัดแม่นางปลื้ม ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน แต่ไม่มีสิงห์ตั้งประดับอยู่บนฐานประทักษิณเช่นที่วัดแม่นางปลื้ม องค์ระฆังมีลวดลายปูนปั้นประดับยังเหลือให้เห็นอยู่บางส่วน ที่ยังเหลือพอที่จะเห็นได้ชัดเจน ได้แก่ ลวดลายกลีบบัวที่ส่วนล่างขององค์ระฆัง ที่เรียกกันว่า บัวปากระฆัง

เมื่อพิจารณารูปแบบสลูประดับเจดีย์ที่นิยมสร้างในสมัยอยุธยาตามที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงจำแนกไว้เป็นยุคต่างๆ รวม ๔ ยุค ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ยอมรับและยึดถือกันอยู่จะเห็นได้ว่าเจดีย์องค์นี้มีลักษณะตรงกับรูปแบบของเจดีย์ในยุคที่ ๒ ได้แก่ ช่วงเวลาจากสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถลงมาถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

๑๔) วัดอโยธยา^{๑๙}

วัดอโยธยา ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๘๖ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา (๑) เล่ม ๓๙ ตอน ๖๐ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๖ 47PPR71788 (๒) เล่มที่ ๑๓ ตอน ๓๓ เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙)

ประวัติ

วัดอโยธยาตั้งอยู่บริเวณตอนเหนือของเขตอนุรักษเมืองเก่าอโยธยา ในท้องที่ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เรียกได้อีกอย่างว่า วัดศรีอโยธยา หรือวัดเดิม ตามตำนานในพงศาวดารเหนือเชื่อว่า บริเวณของวัดนี้เคยเป็นพระราชวังสมัย อโยธยา ต่อมาเมื่อ กษัตริย์ผู้ปกครองเมืองได้ถวายพื้นที่วังให้สร้างเป็นวัด จึงได้ชื่อว่า วัดเดิม อันเป็นศูนย์กลางของเมืองอโยธยาริมแม่น้ำป่าสัก ก่อนที่พระเจ้าอู่ทองจะสถาปนากรุงศรีอยุธยา ณ หนองโสน

ตำนานวัดเดิมหรือวัดอโยธยานี้เป็นตำนานในแบบเดียวกันกับตำนานการสร้างวัดพุทไธศวรรย์ ซึ่งต่างกันตรงที่ว่าตำนานวัดอโยธยาเชื่อว่าศูนย์กลางของเมืองเดิมก่อนสร้างอยุธยาอยู่ด้านตะวันออกของเกาะกรุงศรีอยุธยาด้านริมแม่น้ำป่าสัก ส่วนตำนานวัดพุทไธศวรรย์ว่าอยุธยาอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้านใต้ของเกาะกรุง^{๒๐}

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีสมเด็จพระพุทโธษาจารย์เป็นเจ้าอาวาสปกครองวัดนี้ สมเด็จพระพุทโธษาจารย์รูปนี้เป็นผู้แต่ง “ราโชวาทชาดก” (ชาดกสำหรับสอนพระเจ้าแผ่นดิน) ถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราชด้วย ต่อมาก็มีพระอุปาลีเป็นเจ้าอาวาสวัดนี้อีกรูปหนึ่ง^{๒๑}

นอกจากนี้ ในสมัยพระเจ้าบรมโกศ ได้มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ “เรื่อน” ลงมาเล่าเรียนอยู่ในกรุงศรีอยุธยาจนได้เป็นเปรียญและเลื่อนเป็น “พระพาทูกุลเถร” ตำแหน่งพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระอยู่ ณ วัดนี้ ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมโกศทรงสถาปนาเป็นพระสังฆราชแห่งเมืองสวางคบุรี ณ วัดพระฝาง (อยู่จังหวัดอุตรดิตถ์ในปัจจุบัน) แต่เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ หัวเมืองทั้งปวงไม่มีพระราชอาชิตีปกครองก็พากันตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้าหลายก๊กหลายเหล่า สังฆราชองค์นี้เป็นผู้ที่ชาวเมืองเชื่อถือว่ามีวิชาอาคมเชี่ยวชาญ ก็สลัดผ้าเหลืองแล้วห่มผ้าแดงแทนสถาปนาตนเป็น “เจ้าพระฝาง” ตั้งเป็นก๊กเจ้าพระฝางโดยมีพระสงฆ์เป็นแม่ทัพขุนศึก ภายหลังสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี ทรงยกทัพขึ้นไปปราบปราม เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๓ ได้หัวเมืองซึ่งเป็นอาณาเขตของเจ้าพระฝางทั้งหมด ส่วนตัวเจ้าพระฝางนั้นหนีแล้วหายสูญไป

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อครั้งเสด็จประพาสในปลายรัชสมัย พ.ศ. ๒๔๕๑ ทรงระบุว่า วัดเดิมนี้อาจวัดโบราณ มีมาแต่สมัย อโยธยา เป็นวัดคามวาสีที่ตั้งอยู่กลางพระนครอโยธยา ดังนั้น พื้นที่ในบริเวณนี้จึงเชื่อกันว่าเป็นเมืองอโยธยา

^{๑๙} ขนิษฐา ดั่งชนะและคณะ, เจ้าอาวาสและวัดในประเทศไทย (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เล่ม ๓, หน้า ๑๒๑.

^{๒๐} ชาลวิทย์ เกษตรศิริ, อโยธยา, หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

^{๒๑} ชมรมอนุรักษโบราณวัตถุสถานและสิ่งแวดล้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ลักษณะทางกายภาพของกรุงศรีอยุธยา, (พระนครศรีอยุธยา : ชมรมอนุรักษโบราณวัตถุสถานและสิ่งแวดล้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๓๕), หน้า ๔๕.

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ดังนั้นในระยะต่อมาจึงได้มีการเรียกชื่อใหม่เป็นวัด อโยธยา เพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อนี้

วัดนี้ตั้งอยู่ริมคลองวัดกุฎีดาว ซึ่งปัจจุบันก็คือถนนที่ผ่านหน้าวัด โดยตั้งใกล้ปากคลองที่บรรจบกับคลองหันตราทางตอนเหนือ สิ่งก่อสร้างในเขตพุทธาวาสที่ยังคงเห็นได้คือเสาประตูทางเข้าด้านหน้าทิศตะวันออก เป็นเสาย่อมุมไม้สิบสอง สูงประมาณ ๒.๕๐ เมตร ถัดมาเป็นเจดีย์ ๒ องค์สร้างในรัชกาลที่ ๕ เพื่อบรรจุอัฐิของพระอริการวัดและญาติ จากนั้นเป็นพระอุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่บนฐานที่เคยเป็นพระอุโบสถสมัยอยุธยา

วัดอโยธยาหรือวัดเดิมนี้นี้ไม่ปรากฏหลักฐานในพงศาวดารอยุธยาถึงการบูรณปฏิสังขรณ์แต่ประการใด แต่น่าเชื่อว่าคงจะเป็นวัดหลวงที่เจ้าอาวาสที่มีความสำคัญและมีบทบาททางศาสนาในสมัยอยุธยาวัดหนึ่ง เช่น ในสมัยพระนารายณ์วัดนี้มีสมเด็จพระพุทธ โฆษาจารย์เป็นผู้มีภูมิรู้แตกฉานในคัมภีร์พระไตรปิฎก เชื่อว่าสมเด็จพระองค์นี้คือผู้แต่ง “ราโชวาทชาดก” ซึ่งเป็นชาดกสำคัญของราชสำนักอยุธยา

น. ณ ปากน้ำ ได้เขียนเล่าถึงวัดเดิม (วัดอโยธยา) ไว้ในหนังสือห้าเดือนกลางซากอิฐที่อยุธยาว่า “มีเจดีย์ทรงลังกาแปดเหลี่ยมตั้งอยู่บนฐานสูงเห็นได้แต่ไกล ตัวเจดีย์ยอดหักลงมาแต่บัลลังก์ฐานทักษิณก่อสูงมาก แปลกตาไม่เคยเห็นที่ไหนมาก่อน องค์ระฆังปั้นปูนเป็นกลีบบัวซ้อนเหมือนกลุ่มหัวเสา มีบันไดขึ้นองค์เจดีย์ด้านหน้าและด้านหลัง ใบเสมาวัดเดิมทำด้วยหินทรายขาวลายคล้ายใบโพธิ์ขนาดใหญ่ติดอยู่ตรงกลาง จัดเป็นใบเสมาแบบเก่าเห็นมีอยู่หลายชิ้น เข้าใจว่าจะเป็นของเดิม ทางวัดก่อสร้างอุโบสถใหม่ ได้เอาใบเสมาแบบนี้มาติดอยู่หน้าอุโบสถอันหนึ่งซุ้มประตูกำแพงฝีมือช่างสมัยพระนารายณ์และเห็นใบเสมารุ่นพระนารายณ์ฝังอยู่อันหนึ่ง จึงเข้าใจว่าจะมาปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่สมัยพระนารายณ์ เจดีย์ฐานย่อมุมสิบสองถูกรื้อทำลายเสียแล้วกลายเป็นอุโบสถแทนที่ ภูมิประเทศรอบๆ วัดเดิมเป็นที่ลุ่ม ตัววัดต้องอยู่บนดอน ยังมองไม่เห็นว่ามีเค้าของเก่าอยู่ตรงไหน แปลกตรงฐานเจดีย์ซึ่งก่อสูงมาก บางทีอาจจะเป็นฐานเจดีย์เก่าแล้วจึงปฏิสังขรณ์ สร้างเจดีย์แปดเหลี่ยมบนนั้นในภายหลัง

สิ่งสำคัญภายในวัด

๑. ประตูเข้าบริเวณพุทธาวาส อยู่ด้านทิศตะวันออกและตะวันตกมีด้านละ ๑ ประตู ที่ยังเห็นได้ชัดเจนมีอยู่เพียงด้านเดียวคือทิศตะวันออก ประตูนี้ไม่มีซุ้มบนเสาประตูทั้งสองข้างทำเป็นเรือนแก้วจตุรมุขซ้อน ๒ ชั้น มีบัวคว่ำและบัวหงาย ตัวเสาประตูย่อมุมไม้สิบสอง สูงประมาณ ๒.๕๐ เมตร

๒. เจดีย์คู่ เมื่อเข้าประตูทางทิศตะวันออกมีเจดีย์อยู่ทางซ้ายและขวา ๒ องค์ เป็นเจดีย์ทรงเหลี่ยม ฐานลักษณะแข่งสิงห์ ได้สอบถามจากผู้เชื่อถือได้ ได้ความว่า เป็นของสร้างใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อบรรจุอัฐิของพระอริการตาย เจ้าอาวาสในสมัยนั้นและอีกองค์หนึ่งบรรจุอัฐิของนายสังข์ - นางเกษม (โยมของพระอริการตาย)

๓. อุโบสถ ได้สร้างขึ้นใหม่ตามรากฐานเดิม มีขนาดกว้างประมาณ ๙ เมตร ยาวประมาณ ๑๕ เมตร ภายในมีพระประธานปางมารวิชัย ปูนปั้น เป็นพระพุทธรูปที่ได้รับการบูรณะขึ้นใหม่ตามคำบอกเล่า พระประธานองค์เดิมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จมาปิดทอง เข้าใจว่าพระประธานองค์เดิมคงจะสวยงามมาก แต่เป็นเพราะอุโบสถเดิมไม่มีหลังคา วัดนี้ใกล้จะร้างไปครั้งหนึ่ง ขาดผู้เอาใจใส่จึงชำรุดทรุดโทรมไป ทั้งโดยธรรมชาติและผู้หวังประโยชน์จากองค์พระเป็นแน่ พระประธานองค์ปัจจุบันประดิษฐานบนฐานชุกชีสูง ๑.๔๔ เมตร หน้าตักกว้าง ๓.๕๐ เมตร สูง

ประมาณ ๔.๙๐ เมตร อุโบสถหลังเดิมมีมุขกระสันตรงกลางด้านเหนือและใต้ และผู้บอกเล่ายังจำได้ว่ามุขทั้งสองด้านนี้มีชั้นลด มาในชั้นหลังเมื่อได้ก่อสร้างอุโบสถขึ้นใหม่ตามแนวรากฐานเดิม ผู้สร้างไม่ได้ทำมุขกระสันทั้งสองข้างเหมือนของเดิม ปัจจุบันอุโบสถทางวัดได้ตกแต่งทาสีใหม่แล้ว^{๑๒๒}

๔. พระปรารค์ ตั้งอยู่หลังอุโบสถ ฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองทักษิณสูง ๓.๖๖ เมตร มีบัวคว่ำบัวหงายสองชั้น ระหว่างบัวคว่ำบัวหงายชั้นที่สองมีช่องรูปกากบาทด้านละ ๗ ช่อง ปัจจุบันยังเหลือสูงจากฐานทักษิณขึ้นไปประมาณ ๓.๐๐ เมตรเศษ ยอดพระปรารค์หักลงมา ยังปรากฏอยู่เป็นกลีบขนุน น่าจะเป็นฝีมือช่างสมัยหลังราวๆ สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

๕. เจดีย์ประธาน มีลักษณะฐานสี่เหลี่ยมชั้นล่างสูง ๑ เมตร มีบัวคว่ำบัวหงาย กว้าง ๑.๙๐ เมตร ทักษิณสูงประมาณ ๗ เมตร มีบัวคว่ำบัวหงาย ฐานเจดีย์ทรง ๘ เหลี่ยมมีบัวคว่ำบัวหงาย บนได้ขึ้นด้านตะวันออก ๑ บนได้ มีระฆังทรงกลมโดยรอบมีกลีบบัวซ้อน ๒ ชั้น ปลายกลีบบัวมีลักษณะอ่อนช้อย บัลลังก์ ๘ เหลี่ยม มีเสาหอนและบัวกลีบเป็นส่วนที่เหลืออยู่ประมาณความสูงได้ราว ๓๐ เมตรเศษ เจดีย์องค์นี้มีลักษณะคล้ายๆ กับเจดีย์ที่วัดมหาธาตุ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ที่ทักษิณสูงในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้พบเจดีย์แบบเดียวกันที่วัดแม่นางปลื้ม เจดีย์องค์นี้มีลักษณะที่เป็นพิเศษกว่าเจดีย์อื่นตรงที่องค์ระฆังทำเป็นกลีบบัวหงายขนาดใหญ่ ประดับอยู่รอบองค์พระระฆัง แต่ปัจจุบันเหลือให้เห็นเพียงบางส่วนเท่านั้น

๖. วิหาร ปัจจุบันเป็นเพียงเนินดินสูงประมาณ ๑ เมตร สันนิษฐานว่าคงสร้างรุ่นเดียวกับอุโบสถหลังเดิม ภายในวิหารและอุโบสถหลังนี้ ทราบว่าปูด้วยกระเบื้องดินเผา ๘ เหลี่ยม กว้าง ๔๐ เซนติเมตร หนา ๕.๓ เซนติเมตร เมื่อปูพื้นห้องมีกระเบื้องดินเผา ๔ เหลี่ยมแทรกตรงกลางด้วย

นอกจากนี้ทางด้านทิศใต้ขององค์เจดีย์ถูกจัดเป็นเขตสังฆาวาส มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา มีการปลูกสร้างกุฏิ และศาลาการเปรียญ เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระและใช้เป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนาของชาวบ้านบริเวณนั้น ปัจจุบันทางวัดได้ขุดแต่งเขตพุทธาวาสใหม่โดยนำสีมาทาอุโบสถ ใบเสมาและพระพุทธรูปเสียใหม่ทำให้สภาพของโบราณสถานและโบราณวัตถุเปลี่ยนไป มองดูไม่มีความเก่าเหลืออยู่เลยนอกจากเจดีย์ประธาน

๑๕) วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวิหาร^{๑๒๓}

วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๘๙ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๗ ตอน ๑๘ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๐๓)

ประวัติ

วัดบรมวงศ์อิศรวราราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ที่ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีที่ดินตั้งวัด เนื้อที่ ๓๐ ไร่ นอกจากนี้ยังเป็นวัดโบราณ สร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อว่า **วัดทะเลหญ้าหรือวัดท่าเลหญ้า** เพราะตั้งอยู่กลางทุ่งหญ้า ต่อมาเป็นวัดร้างสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยาบวรราชปรีชา ได้

^{๑๒๒}ระพีพรรณ ใจภักดี, คู่มือชมศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย พระนครศรีอยุธยา, หน้า ๑๒๕.

^{๑๒๓}ขนิษฐา ดั่งชนะและคณะ, เจ้าอาวาสและวัดในประเทศไทย (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เล่ม ๓, หน้า ๒๘.

บูรณปฏิสังขรณ์ และถวายเป็นพระอารามหลวงในสมัยรัชกาลที่ ๕ และมีนามใหม่ว่า **วัดบรมวงศ์ อิศวราราม** ต่อมาอาคารเสนาสนะ ได้ชำรุดทรุดโทรม ในปีพุทธศักราช ๒๕๐๓ พระพจนโกศล เจ้าอาวาส ได้บูรณปฏิสังขรณ์โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากตระกูลสมาภคกุล

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนหลังคามุงกระเบื้อง ประดับช่อฟ้า ใบระกาหางหงส์ หน้าบัน ชุ่มประตู่และหน้าต่างประดับลายปูนปั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบารามปรีรักษ์ เป็นผู้สร้าง

พระประธาน ในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูป ลงรักปิดทอง ปางสมาธิ พระนามว่า **หลวง พ่อเพชร** มีพระอัครสาวกซ้ายขวา

พระวิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันประดับลายปูนปั้น

ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ

๑๖) วัดกุฎีทอง^{๑๒๔}

วัดกุฎีทอง ตำบลท่าวาสกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๐๐ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๒ ตอน ๕๙ เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๘ / GPS 47PPR688881)

ประวัติ

วัดกุฎีทอง ตั้งอยู่เลขที่ ๘.๑๑ บ้านกุฎีทอง ตำบลท่าวาสกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ฝั่งตรงกันข้ามกับวัดธรรมิกราชด้านหน้าวัดหันสู่คูคลองเมือง สันนิษฐานว่าเป็นวัดที่มีมาก่อนกรุงศรีอยุธยา เพราะปรากฏนามในพงศาวดารเหนือว่า พระเจ้าจันทโชติทรงสร้างวัดกุฎีทอง เมื่อ พ.ศ. ๑๔๐๑ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๘๙๐ ปัจจุบันเป็นวัดของคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย มีเนื้อที่ ๒๐ ไร่ ๖๐ ตารางเมตร พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม

วัดกุฎีทอง เป็นวัดเก่าโบราณครั้งสมัยเมืองละโว้ พงศาวดารเหนือกับพงศาวดารชาติไทยกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่าพระเจ้าสินทบอมรินทร์ ทรงสร้างวัดกุฎีทอง พระนางกัญญาเทวี อัครมเหสีทรงสร้างวัดคงคาวิหารประมาณพุทธศักราช ๑๖๐๐ (วัดกุฎีทองนี้อิฐและปูนที่ใช้ก่อกำแพงแก้วเป็นโคกสูงร่วมไปใกล้พระอุโบสถ เป็นอิฐและปูนรุ่นเดียวกับพระเจดีย์ในวัดพระศรีมหาธาตุเมืองละโว้หรือจังหวัดลพบุรีในปัจจุบัน) จากหลักฐานอิฐและปูนที่ก่อสร้างกำแพงแก้วใกล้พระอุโบสถเป็นอิฐและปูนก่อนสมัยสร้างกรุงศรีอยุธยา ดังนั้นวัดกุฎีทองจึงเป็นวัดก่อนสมัยสร้างกรุงศรีอยุธยา เช่น วัดธรรมิกราช วัดพนัญเชิง เป็นต้น

เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๗๓ พระองค์ไธ (เป็นราชโอรสของสมเด็จพระเอกาทศรถซึ่งเกิดกับพระสนมชาวบ้านบางปะอิน) ได้ขึ้นครองราชสมบัติมีพระนามว่าพระเจ้าปราสาททอง สมจริงดังคำทำนายของพระอาจารย์ดี พระเจ้าปราสาททองและช่างหลวงจึงมาปิดทองกุฏิท่านอาจารย์ดีเป็นทองทั้งหลัง และปฏิสังขรณ์ทั้งอาราม และได้ก่อกำแพงแก้วรอบนอกชั้นล่างห่างออกมาอีกกว้าง ๖๐ เมตร ยาวประมาณ ๘๐ เมตร (เมื่อไปชมบริเวณพระอุโบสถแล้วจะเห็นการก่อสร้างเป็นสองสมัยด้วยกัน)

^{๑๒๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

วัดกุฎีทองนี้เป็นวัดใหญ่โตที่เคยรุ่งเรืองมาแล้วในอดีต (ที่เรียกชื่อวัดว่าวัดกุฎีทองเพราะปิดทองทั้งหลัง) และได้เริ่มถูกทำลายเสียหายครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๐๓ ในแผ่นดิน พระเจ้าเอกทัศ คราวศึกอังวะมาติดกรุงศรีอยุธยา พม่าเอาปืนใหญ่มาตั้งที่วัดหน้าพระเมรุ กับวัดกุฎีทอง แล้วยิงเข้าไปในกรุงทำให้พระที่นั่งสุริยามรินทร์ชำรุดมาก วัดกุฎีทองก็พลอยเป็นสนามรบไปด้วย

คราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๓๑๐ วัดกุฎีทองก็โดนภัยของสงครามได้รับความเสียหายอย่างมาก ถึงกับร้างไปขณะหนึ่ง เพราะพระสงฆ์และประชาชนได้อพยพหนีภัยสงครามเมื่อเสียกรุง ทุกๆ อย่างถูกทำลายสิ้น โจรผู้ร้ายต่างก็ซุกค้ายเจตีย์เพื่อหาสมบัติที่มีค่าที่หลังจากพระเจ้าตากสินมหาราชกอบกู้ชาติสำเร็จ วัดกุฎีทองก็ได้รับการบูรณะเรื่อยมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน

สิ่งสำคัญภายในวัด

วัดกุฎีทองมีหลวงพ่อเพ็ชรเป็นพระประธานในโบสถ์ เป็นพระที่มีอายุหลายร้อยปี เป็นพระที่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าใครไปกราบไหว้บนบานศาลกล่าวเรื่องใดก็แล้วแต่มักได้สมความปรารถนาอยู่เสมอ

อุโบสถก่ออิฐถือปูน ขนาดกว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๒๔ เมตร

ศาลาการเปรียญสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ขนาดกว้าง ๑๗ เมตร ยาว ๒๕ เมตร

กุฏิสงฆ์สร้างด้วยไม้จำนวน ๕ หลัง และหอระฆัง ๑ มีถนนราดยาวซึ่งตัดผ่านกลางวัดเป็นเส้นแบ่งแยกเขตพุทธาวาสกับเขตสังฆาวาส นามวัดกุฎีทอง

๑๗) วัดแม่นางปลี้ม^{๑๒๕}

วัดแม่นางปลี้ม ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๐๑ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๒ ตอน ๕๔ง เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๘ / GPS 47PPR700890)

ประวัติ

วัดแม่นางปลี้ม เดิมชาวบ้านเรียกว่า “วัดนางปลี้ม หรือ “วัดสมปลี้ม” สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณ พ.ศ.๑๙๒๐ บริเวณที่ตั้งวัดเคยเป็นที่ตั้งค่ายของพม่า ซึ่งยกมาล้อมกรุงศรีอยุธยาหลายครั้ง ยังมีเนินค่ายปรากฏอยู่ชาวบ้านเรียกว่า “โคกพม่า”

สิ่งสำคัญภายในวัด

ลักษณะรูปแบบศิลปกรรม จากรูปแบบเจดีย์ประธานของวัด สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างสมัยเดียวกับวัดธรรมิกราช และวัดมเหยงคณ์ กล่าวคือ ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมองค์ระฆังคว่ำแบบเจดีย์ทรงลังกา ตั้งอยู่บนฐานสิงห์ล้อมเช่นเดียวกัน และยังประดับตกแต่งลวดลายปูนปั้นที่หน้าบันพระวิหารด้วย ภายในวัดมีเจดีย์ทรงระฆังที่สร้างเป็นประธาน สร้างอยู่บนฐานสูง ฐานล่างมีสิงห์ปูนปั้นล้อมรอบลักษณะเป็นฐานบัวประดับด้วยลวดบัวลูกฟักลายบัวแบบนี้สืบทอดมาจากศิลปะเขมร-ลพบุรี ความแตกต่างอยู่ที่ฐานบัวที่ค่อนข้างสูงทำให้มีที่ว่างที่ท้องไม้มากและลวดบัวลูกฟักที่ ท้องไม้มีขนาดเล็กและมี ๒ เส้น ซึ่งเป็นลักษณะที่วิวัฒนาการมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ส่วนวิหารมีหลักฐานว่าได้รับการปฏิสังขรณ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทั้งนี้ พิจารณาจากลวดลายปูนปั้นที่หน้าบันด้านหน้าเป็นลวดลายที่ได้อิทธิพลศิลปะจีน นิยมกันอยู่ราว

^{๑๒๕}อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๒.

สมัยรัชกาลที่ ๓ ที่วิหารหลังนี้ยังมีหน้าบันแกะสลักไม้ฝีมือช่างรัตนโกสินทร์คงอยู่ที่หน้าบันด้านหลัง ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา ภายในวัดมีหลวงพ่อบุชชา “พระพุทธรูปนิมิตมงคลศรีรัตนไตร” เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์มักมีผู้คนแวะมาสักการะขอพรเสริมสิริมงคลและบวชบวช มักจะสัมฤทธิ์ผลทุกราย แต่ละรายมาแก้บนด้วยไข่ต้มและพวงมาลัย เจดีย์ วิหารและองค์หลวงพ่อบุชชาได้รับการปฏิสังขรณ์ จากกรมศิลปากรเมื่อปี ๒๕๔๓ จึงดูโดดเด่น และองค์รูปเหมือนท่านเจ้าคุณสุนทรธรรมโกศล (ท่านเจ้าคุณเกตุ) อดีตเจ้าอาวาส

๑๘) วัดคูสิตาราม^{๑๒๖}

วัดคูสิตาราม ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๐๒ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๒ ตอน ๕๙ง เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๘ / GPS 47PPR716889)

ประวัติ

วัดคูสิตาราม สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนกลาง ราวปี พ.ศ. ๒๑๐๐ ต่อมาได้มีการบูรณะในสมัยอยุธยาตอนปลาย

วัดคูสิตารามมีความเกี่ยวข้องกับทางประวัติศาสตร์คือ เป็นวัดที่ เจ้าแม่วัดคูสิต พระนมของสมเด็จพระนารายณ์ (กษัตริย์องค์ที่ ๒๗) และเป็นมารดาของเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) และเจ้าพระยาโกษาธิบดี (เหล็ก) ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ และเป็นวัดที่มีที่ตั้งใกล้กับตำหนักเจ้าแม่วัดคูสิต ซึ่งเป็นตำหนักที่สมเด็จพระนารายณ์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเพื่อเป็นที่พำนักแก่ พระนมของพระองค์

สิ่งสำคัญภายในวัด

เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงระฆัง ศิลปะสมัยอยุธยาตอนกลาง ลักษณะคล้ายเจดีย์วัดใหญ่ไชยมงคล ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ มีบันไดทางขึ้นลง โดยรอบมีเจดีย์บริวารที่มุมทั้งสี่ ส่วนล่างของเจดีย์เป็นฐานรูปแปดเหลี่ยมลดหลั่นขึ้นไปรองรับมาลัยเถา ด้านบนเป็นองค์ระฆัง ทรงเรียวยอดขึ้นไปเป็นบัลลังก์ย่อมุมไม้สิบสอง รองรับเสาหอนที่ล้อมรอบก้านฉัตร ถัดขึ้นไปเป็นปล้องไฉนและปลียอด ด้านหน้าเจดีย์ประดิษฐานด้วยพระพุทธรูปหินทราย

พระอุโบสถ เป็นพระอุโบสถสมัยอยุธยาตอนปลาย ตั้งอยู่บนฐานที่แ่นโค้งแบบเรือสำเภา ด้านหน้ามีหลังคารองรับด้วยเสาพาไล หัวเสาประดับกสิปบัวปูนปั้น หน้าบันไม้จำหลักลายกระหนกภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นสมัยอยุธยา รอบพระอุโบสถเป็นที่ตั้งของใบเสมาหินทรายสีขาวสมัยอยุธยาตอนปลาย ตั้งอยู่บนฐานบัวปูนปั้น

ศาลา วัด ภายในประดิษฐาน รอยพระพุทธรูปหินทรายสีขาว สมัยอยุธยาตอนปลาย และใบเสมาหินทรายแดง

๑๙) วัดประตูทรงธรรม^{๑๒๗}

วัดประตูทรงธรรม ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๑๔ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๕ ตอน ๓๗ง เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๑ / GPS LAT14-21-45N, LONG100-35-20E)

^{๑๒๖} อ่างแก้ว, หน้า ๘๖.

^{๑๒๗} อ่างแก้ว, หน้า ๑๑๙.

ประวัติ

วัดประดู่ทรงธรรมตั้งอยู่ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะเมือง บริเวณกลุ่มวัดในเขต อโยธยา เดินทางโดยรถยนต์ตามเส้นทางถนนจากวงเวียนเจดีย์วัดสามปลื้มไปทางทิศเหนือ ผ่านวัดกุฎีดาว และวัดจักรวรรดิ เลี้ยวทางซ้ายมือแรก เข้าไปประมาณ ๓๐๐ เมตร ตัววัดอยู่ทางขวามือเป็นวัดโบราณสร้างในสมัยอยุธยา แต่ไม่พบหลักฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยใด และใครเป็นผู้สร้าง เพียงถูกกล่าวในพงศาวดารปี ๒๑๖๓ ความว่าในคราวที่พระภิกษุสงฆ์ของวัดประดู่แปดรูป ได้ช่วยเหลือพระเจ้าทรงธรรมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาหลบหนีจากการก่อกบฏของพวกญี่ปุ่นที่หมายปลงพระชนม์ชีพ ครั้นฝ่ายมหาอำมาตย์พอลูกพลได้ก็ไต่รับปฏิญาณล้มตายและแตกไปจากพระราชวัง ต่อมาพระมหาอำมาตย์มีความชอบดังนี้จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์ (ต่อมาได้เสวยราชสมบัติเป็นพระเจ้าปราสาททอง) นอกจากนี้ยังมี การกล่าวถึงในคราวที่พระเจ้าอยู่หัวอู่หม่มพร หรือที่เรียกกันว่า "ขุนหลวงหาวัด" ทรงผนวชและพำนักที่วัดประดู่ทรงธรรมนี้เป็นวันสุดท้าย ก่อนถูกกวาดต้อนไปอังวะภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ จากผลสงครามได้ส่งผลให้วัดประดู่เป็นวัดร้างจนกระทั่งหลวงพ่อรอดเสื่อได้มาปฏิสังขรณ์ให้มีสภาพเป็นวัดและมีพระสงฆ์จำพรรษาเจริญมาเป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน

สิ่งสำคัญภายในวัด

สถานที่สำคัญภายในวัด คือพระอุโบสถสมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีการบูรณะใหม่ในราวสมัยรัชกาลที่ ๔ (จากคำบอกเล่าของพระภิกษุท่านหนึ่งของวัด) มีจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องราวทศชาติชาดกพุทธประวัติภาพขบวนเสด็จทางสถลมารควิถีชีวิตและการละเล่นของคนไทยในสมัยก่อน ปัจจุบันวัดประดู่ทรงธรรมเป็นแหล่งศิลปศาสตร์พุทธศาสตร์หลายแขนง โดยเฉพาะมนต์คาถาการตีเหล็กของหลวงพ่อเลื่องและหลวงพ่อรอดเสื่อพระเถระเจ้าอวาส ในสมัยก่อน นอกจากนี้ภายในวัดประดู่ฯ ยังมีพันธุ์ไม้โบราณขนาดใหญ่ขนาดขึ้นอยู่รอบวัดพาให้ร่มรื่นแก่ผู้มาเยือน

๒๐) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร^{๑๒๘}

วัดกษัตราธิราชวรวิหาร ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๑๙ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๕ ตอน ๓๗๖ เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๑ / GPS LAT14-21-10N, LONG100-32-45E)

ประวัติ

วัดกษัตราธิราช เป็นวัดโบราณ สร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อว่า **วัดกระษัตรา** หรือ **วัดกระษัตราราม** เป็นวัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์แห่งกรุงศรีอยุธยาทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์ จึงได้ชื่อว่า **วัดกษัตรา** หรือ**วัดกษัตราราม** หมายความว่า เป็นวัดของพระมหากษัตริย์ ต่อมากลายเป็นวัดร้าง ภายหลังในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เปลี่ยนนามใหม่ว่า **วัดกษัตราธิราช** ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๓๒๘-๒๓๔๙ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ (ทองอิน) สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราณุก์ (เกศ) ในรัชกาลที่ ๑ ได้บูรณปฏิสังขรณ์ปีพุทธศักราช ๒๓๔๙ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ (ทองอิน) ทิวคตแล้ว

^{๑๒๘}อ้างแล้ว, หน้า ๘๖.

สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราณฤกษ์ (เกศ) ได้บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ ส่วนนาม วัด กษัตราธิราช สันนิษฐานว่า ได้เปลี่ยนนามในรัชกาลที่ ๕ ตามจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พุทธศักราช ๒๔๓๑ ครั้งเสด็จพระราชดำเนินมายังวัดนี้ ซึ่งได้กล่าวถึงวัดกษัตราธิราชไว้ และได้รับ พระราชทานให้ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๐

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคาลาด ๒ ชั้น มุงกระเบื้องเคลือบ ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันปูนปั้น ประดับลายเครือเถา ลงรักปิดทอง ประดับกระจก ยกพื้นสูงมีประตู ทางเข้าด้านหน้า ๒ ประตู ด้านนอกทำเป็นเสาในตัวตามแบบศิลปะอยุธยา ยอดเสาเป็นลายบัวแวง มี ทวยจำหลักรูปพญานาครองรับชายคาอยู่บนเสาทุกเสา ด้านหน้าประดับด้วยซุ้มบุษบกบัณูธร ตั้งอยู่ บนแท่นใหญ่ ด้านหลังสร้างเป็นมุขเด็จ ประดิษฐานพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ หน้าต่างเจาะเป็นช่อง ช่วงหน้าต่างประดับลายเครือเถาที่เพดานและช่อประดับลายจำหลัก เป็นช่องกระจกดอกจอก ลงรัก ปิดทอง บนลานพระอุโบสถโดยรอบตั้งใบเสมาอยู่บนฐานบัว ลักษณะใบเสมาสลักจากหิน ตรงกลาง สกัดเป็นเส้นโค้งคล้ายรูปหัวใจ มีแถบยาวตัดตรงกลางอันเป็นลักษณะของเสมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา

พระประธาน ภายในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปทองเหลือง ปางมารวิชัย ศิลปะอยุธยา พระนามว่า พระพุทธกษัตราธิราช

พระวิหาร มี ๔ หลัง

พระวิหารใหญ่ ๒ หลัง เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก อยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ ขนาด กว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๓ เมตร ๕๐ เซนติเมตร หลังคาลาด ๓ ชั้น มุงกระเบื้อง พระวิหารหลังทิศใต้ หน้าบันสลักภาพพราหมณ์ออลัมพายนจับพญานาคฤทิตต์ ภายในประดิษฐาน พระพุทธรูปปางสมาธิ และพระศรีอริยเมตไตรย ที่ผนังเจาะเป็นช่องสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดเล็ก พระวิหาร ด้าน ทิศเหนือ หน้าบันสลักรูปพระนารายณ์ทรงครุฑล้อมรอบด้วยลายกระหนก ภายในพระวิหาร ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืน ปางถวายเนตร และปางประทานอภัย ที่ผนังมีหน้าต่างด้านละ ๓ บาน

พระวิหารน้อย ๒ หลัง เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กหลังคามุงกระเบื้องเคลือบ อยู่ตรง มุมกำแพงแก้วของพระอุโบสถ ด้านทิศตะวันออกและตะวันตก

พระปราสาทองค์ใหญ่ ลักษณะก่ออิฐถือปูน มีขนาดสูง ๒๒ เมตร ๖๐ เซนติเมตร ภายใน บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตรงเรือนธาตุมีซุ้มจรนำทั้ง ๔ ด้าน หน้าบันเหนือซุ้มประดับลายอุณาโลม ภายในซุ้มจรนำมีรูปจำลองเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองประดับเป็นภาพนูนสูง

พระเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มี ๔ องค์ อยู่ด้านหลังพระวิหาร และเป็นที่บรรจุอัฐิอดีต เจ้าอาวาส และมีพระเจดีย์เหลี่ยมขนาดย่อมมีครุฑยุคนาคแบกเชิง ๑ องค์ รอยพระพุทธรูปจำลอง หล่อด้วยโลหะปิดทองขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารหลังเหนือ

ศาลาตรีมุข เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคามุงกระเบื้อง มีขนาดกว้าง ๖ เมตร ยาว ๔๒ เมตร หน้าบันจำหลักตราพระราชลัญจกรในรัชกาลที่ ๕

หอไตร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคามุงกระเบื้อง มีขนาดกว้าง ๓ เมตร ๖๐ เซนติเมตร ยาว ๗ เมตร ๘๐ เซนติเมตร

ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ๙ ห้อง มีมุขซ้อน หลังคามุงกระเบื้อง ขนาดกว้าง ๒๔ เมตร ๔๒ เมตร

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า

ชุมพล พิษพันธ์ไพศาล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพร้อมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน (พระนครศรีอยุธยา และอ่างทอง) ผลการวิจัยพบว่า ๑. สถานภาพของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนอยู่ในระดับปานกลางถึงระดับดี โดยมีพิพธิภัณฑ์หัตถกรรมอรัญญิกมีคะแนนประเมินสูงที่สุด (๗๔ คะแนน) อยู่ในระดับดี ๒. บทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลคลองวัว และเทศบาลตำบลอรัญญิก แสดงบทบาทต่อแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๘๕.๗๑ รองลงมาคือ องค์การบริหารส่วนตำบลสำพะเนียงร้อยละ ๗๘.๕๗ ด้านความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเชื่อมโยงการท่องเที่ยวพบว่า เทศบาลตำบลอรัญญิก มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (ค่าเฉลี่ย = ๓.๗๕๐) อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ องค์การบริหารส่วนตำบลบางเจ้าฉ่า (ค่าเฉลี่ย=๒.๘๑๒) อยู่ในระดับปานกลาง ๓. ศักยภาพของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม พบว่า พิพธิภัณฑ์หัตถกรรมอรัญญิกมีศักยภาพในลำดับแรก รองลงมาคือ พิพธิภัณฑ์จักสานเครื่องใช้ไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า ๔. แนวทางเสริมสร้างความพร้อมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยรวมทั้ง ๖ แห่ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนควรร่วมมือกัน จัดให้มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ทำการประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายรูปแบบ ขยายพื้นที่รองรับที่จอดรถ จัดให้มีที่พักแบบโฮมสเตย์ พัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมในการให้บริการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งทุกแห่งมีพื้นฐานด้านวัฒนธรรมที่พร้อมพัฒนาได้^{๑๒๙}

พระมหากวินท์ ยสินทวิโส ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา" ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับงานวิจัยนี้ได้แก่ ๑) แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ๓) แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และอนุสาวรีย์ ๔) แหล่งท่องเที่ยวประเภทพระราชวัง ๕) แหล่งท่องเที่ยวประเภทพิพธิภัณฑ์ และ ๗) แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ๒. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยาและแนวทางพัฒนาตลาดน้ำหรือตลาดชุมชน ๓. การเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วยการจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาควรมีแนวทางการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิง

^{๑๒๙}ชุมพล พิษพันธ์ไพศาล, “ความพร้อมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน (พระนครศรีอยุธยา และอ่างทอง)”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑): ๒๔๒ – ๒๕๑.

วัฒนธรรม ๒) ราคาสมเหตุสมผล ๓) ความสะดวกสบายของสถานที่สิ่งอำนวยความสะดวก ๔) การส่งเสริมการตลาด ๕) ฝึกอบรมบุคลากรทางการท่องเที่ยว ๖) กระบวนการดำเนินงาน ๗) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ๘) การจัดชุดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๙) การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน^{๑๓๐}

จิตเจริญ ศรขวัญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ผลการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยพบว่าภาพรวมประชาชนในเขตเทศบาลเมืองอโยธยามีระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการวางแผนเตรียมความพร้อมของชุมชน รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และ ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ตามลำดับ ๒. ผลการวิเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้รับค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลรวมเชิงบวกจากตัวแปรแฝงด้านบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลมากที่สุดมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเชิงสาเหตุ เท่ากับ ๐.๖๒ รองลงมาได้แก่ ตัวแปรแฝงบรรยากาศของการทำงานของเทศบาลมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเชิงสาเหตุ เท่ากับ ๐.๕๗ ตัวแปรแฝงความผูกพันกับชุมชนมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเชิงสาเหตุ เท่ากับ ๐.๓๘ ตามลำดับ และตัวแปรสาเหตุทุกตัวของรูปแบบสมการโครงสร้างสามารถทำนายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ร้อยละ ๘๒ ผลการวิเคราะห์ตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นโมเดลที่มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (ค่า $GFI = 0.96$ $AGFI = 0.94$ และค่า $RMSEA = 0.039$ $RMR = 0.009$ และ $CFI = 0.99$)^{๑๓๑}

ธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีแนวทางการพัฒนา ดังต่อไปนี้ ๑) การส่งเสริมและฟื้นฟูทรัพยากรมรดก

^{๑๓๐}พระมหากวินท์ ยสินทวิโส, "การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา", วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๑) : ๑๕๕ – ๑๕๖.

^{๑๓๑}จิตเจริญ ศรขวัญ, “รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วารสารวิจัยและพัฒนาด้านโลกลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๑) : ๑๕๓ - ๑๖๓.

วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีการรวบรวมองค์ความรู้และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีการเก็บรวบรวมไว้ นำเสนอในรูปแบบของการศึกษาทางการท่องเที่ยว การอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรมในเกาะพระนครศรีอยุธยา การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวจัดเส้นทางท่องเที่ยวมากกว่าหนึ่งวัน ๒) การพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว เพื่อจัดบริการเส้นทางท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ การให้ความร่วมมือกับรัฐบาล แก้ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบผู้บริโภค พัฒนาทักษะการใช้ภาษาของผู้ประกอบการขนาดเล็ก การพัฒนาระบบฐานข้อมูลท่องเที่ยวโดยการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ประกอบการให้ข้อมูลทางการท่องเที่ยว ๓) การส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยวเพื่อเป็นศูนย์กลางอาเซียน ควรมีการส่งเสริมภาพลักษณ์การท่องเที่ยวโดยต้องอาศัยการจดจำของนักท่องเที่ยวผ่านสื่อที่มีเอกลักษณ์ การพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ศูนย์กลางวัฒนธรรมอาเซียน ๔) การยกระดับการมีส่วนร่วมทางสังคมในแหล่งมรดกวัฒนธรรม ควรมีการส่งเสริมศักยภาพชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การยกระดับความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และ ๕) การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อม ควรมีการพัฒนาภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคเพื่อรองรับการท่องเที่ยว การพัฒนาระบบขนส่งและการจราจร^{๑๓๒}

ชาติรี มหันตรัตน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวารอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัญหาการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวารที่สำคัญมี ๗ เรื่อง ได้แก่ ๑) การบุกรุกพื้นที่ ๒) การขาดองค์กรหลักเพื่อเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการ ๓) การขาดบุคลากรในการบริหารจัดการ ๔) การใช้ที่ดินในพื้นที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๕) การเมืองท้องถิ่นภายในพื้นที่ ๖) งบประมาณในการบริหารจัดการ ๗) การบังคับใช้กฎหมาย ส่วนแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกแบบมีส่วนร่วม ๆ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ได้แก่ ๑) การกำหนดนโยบายและแผนแม่บทการอนุรักษ์วัฒนธรรมและธรรมชาติให้ชัดเจนทั้งในระดับชาติและระดับจังหวัดเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง ๒) การกำหนดให้มีกฎหมายพิเศษเป็นการเฉพาะเพื่อใช้บังคับในพื้นที่ ๓) การตั้งหน่วยงานพิเศษขึ้นเป็นการเฉพาะเพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการพื้นที่ และ ๔) การให้อำนาจจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในการบริหารจัดการพื้นที่ภายใต้กฎหมายพิเศษที่บัญญัติขึ้น และการวิจัยครั้งนี้ ได้นำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกแบบมีส่วนร่วม ๗ มุ่งองค์ประกอบ ๗ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการกำหนดนโยบายและการวางแผน ๒) ด้านการจัดองค์กรการบริหารจัดการพื้นที่ ๓) ด้านการจัดบุคลากรบริหารจัดการในพื้นที่ ๔) ด้านการอำนวยความสะดวกและการสั่งการ ๕) ด้านการประสานงาน ๖) ด้านการรายงานผลการปฏิบัติการ ๗) ด้านการบริหารงบประมาณในพื้นที่^{๑๓๓}

^{๑๓๒} ชาติรี มหันตรัตน์, “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒(๘) (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๓๔ - ๔๕.

^{๑๓๓} ชาติรี มหันตรัตน์, “รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวารอย่างยั่งยืน”, วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเทพฯ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน ๒๕๖๒) : ๓๑ - ๓๘.

สมบูรณ ศิริสรรหิรัญและคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แผนยุทธศาสตร์สำหรับโครงการการอนุรักษ์และพัฒนามรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า ๑) กรอบทิศทางการดำเนินการและการปฏิบัติงานในการอนุรักษ์และพัฒนามรดกโลกของนครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยาพบว่า ภารกิจ เป้าหมาย วิสัยทัศน์ และสิ่งที่กรมศิลปากรต้องการพัฒนาให้เกิดขึ้นในยุค Thailand ๔.๐ มากที่สุด ได้แก่ การจัดการบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ให้เกิดประสิทธิภาพและลดความเสี่ยงต่อการถูกถอนจากการเป็นมรดกโลก รองลงมาได้แก่ การมีแผนงานและโครงการที่สามารถพัฒนาการบริหารจัดการในยุค Thailand ๔.๐ ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเชิงประวัติศาสตร์ ๒) ผลการยกย่องยุทธศาสตร์ พบว่า วิสัยทัศน์ มรดกโลกพระนครศรีอยุธยา คือ สรรค์สร้างคุณค่ามรดกโลกพระนครศรีอยุธยาอย่างยั่งยืน โดยมีประเด็นยุทธศาสตร์ทั้งหมด ๕ ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่ ๑) พัฒนาศักยภาพการจัดการโบราณคดีและการอนุรักษ์โบราณสถานมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ๒) เสริมพลังเครือข่ายประชารัฐธำรงรักษามรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ๓) เสริมสร้างภาพลักษณ์และประชาสัมพันธ์เชิงรุกมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ๔) พัฒนาระบบการจัดการเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา และ ๕) พัฒนาระบบบริหารจัดการองค์การเพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์และพัฒนามรดกโลกพระนครศรีอยุธยา^{๑๓๔}

พระเอกลักษณ์ อชิโต ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพทั่วไปการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธของวัด ในจังหวัดสมุทรสงครามพบว่า วัดในจังหวัดสมุทรสงครามร่วมกับหน่วยงานราชการและชุมชนในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไทย มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา และการเผยแพร่หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาผ่านการท่องเที่ยว มีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อุทยาน ร.๒ และบุคคลสำคัญ พระสงฆ์และประชาชนทั่วไปมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธของวัด ในจังหวัดสมุทรสงคราม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๔๑$, S.D. = ๐.๗๖๐) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ๒. กระบวนการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธของวัด ในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า การบริหารจัดการต้องมาจากความต้องการและความพร้อมของคนในชุมชนทำในรูปแบบของคณะกรรมการร่วมมือพัฒนาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เช่น การจัดศูนย์บริการการท่องเที่ยวพัฒนารายการหรือโปรแกรมนำนักท่องเที่ยวไปชุมชนเพื่อเสนอนักท่องเที่ยว จัดแบ่งหน้าที่การให้บริการตามความถนัดของแต่ละฝ่าย และคำนึงถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมไว้พร้อมๆ กับการรับผิดชอบดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชน และพัฒนาวัดสร้างเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบนพื้นฐานของการเรียนรู้ร่วมกัน รวมถึงนำองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์หรือเทคโนโลยีมาพัฒนาและส่งเสริมวัดในด้านที่ดี และดูแลทรัพยากรที่มีอยู่ของวัดให้คงอยู่ในสภาพที่ดี มีการบริหารจัดการทั้งด้านการเงิน บุคลากร การดูแลสถานที่หรือโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีความโปร่งใสตรวจสอบได้ และมีการพัฒนาปรับปรุงเพื่อประโยชน์ของ

^{๑๓๔}สมบูรณ ศิริสรรหิรัญและคณะ, “แผนยุทธศาสตร์สำหรับโครงการการอนุรักษ์และพัฒนามรดกโลกพระนครศรีอยุธยา”, วารสารการบริหารปกครอง, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๒๒๙ – ๒๔๗.

วัดอย่างแท้จริง ๓. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธของวัด ในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ๑) การจัดการด้านแหล่งเรียนรู้ มีสถานที่เด่น สวยงาม ไม่ซ้ำกับสถานที่ใด และปรุงแต่งด้วยคำคม และใช้ภาษาในการสื่อสารสละสลวย ที่สามารถกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของสถานที่มีแหล่งอ้างอิงที่ชัดเจน และมีป้ายบอกประชาสัมพันธ์แผ่นพับ ความเป็นมาของสถานที่นั้นๆ อย่างชัดเจน พร้อมทั้งยังมีการอบรมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ ๒) การจัดการด้านภูมิทัศน์ มีสถานที่อันสงบ เพื่อกลม่อเกล่าจิตใจของประชาชนให้หันมาเข้าวัด และยัง คำนึงถึงความสะดวกสบายแก่ผู้ที่เข้ามาภายในวัด มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบวงจร พร้อมทั้งมีสถานที่ที่สะอาด สวยงาม มีต้นไม้ ร่มรื่น และ สรรหาความสมบูรณ์ เช่น แหล่งของกิน ของฝากและของที่ระลึก เพื่อบริการการท่องเที่ยว ๓) การจัดการด้านการบริการพื้นฐาน มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาทำงานในวัดนั้นๆ และมีความจำเป็นจัดงบประมาณในการจัดการให้เหมาะสม พร้อมทั้ง เตรียมวัสดุอุปกรณ์อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่มายังสถานที่นั้นๆ และ มีการจัดการที่เป็นระบบมีการวางแผน แบ่งงานหน้าที่อย่างชัดเจน ๔) การจัดการด้านความปลอดภัย ใช้เทคโนโลยีตรวจสอบถึงความปลอดภัย ตั้งแต่ กล้องวงจรปิด เครื่องสแกนวัตถุ สงสัย และมีการนำเทคโนโลยีการประชาสัมพันธ์อัตโนมัติ เพื่อสื่อสารความเข้าใจภาษาไทยและต่างประเทศ ถึงประวัติความเป็นมาของสถานที่แบบเจาะลึก และยังมี คำนึงถึงเจ้าหน้าที่ มีการบริการทั่วถึงในทุกๆ ด้าน^{๑๓๕}

สรุปได้ว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีตัวแปรที่ศึกษาหรือทดลองแตกต่างกันออกไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอตัวแปรใหม่ๆ เพื่อค้นหารูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เหมาะสมต่อไป

^{๑๓๕} พระเอกลักษณ์ อชิโต, “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๑) : ๑๒๑-๑๓๔.

ตารางที่ ๔.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นักวิจัย	ตัวแปรที่ใช้ศึกษาวิจัย
ชุมพล พิษพันธ์ไพศาล (๒๕๖๑)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. องค์ประกอบโครงสร้างท้องถิ่นและชุมชนควรร่วมมือกันจัดให้มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ๒. ทำการประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายรูปแบบ ๓. ขยายพื้นที่รองรับที่จอดรถ ๔. จัดให้มีที่พักแบบโฮมสเตย์ ๕. พัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมในการให้บริการ ๖. การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งทุกแห่งมีพื้นฐานด้านวัฒนธรรมที่พร้อมพัฒนาได้
พระมหากวินท์ ยสินทวิโส (๒๕๖๑)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๒. ราคาสมเหตุสมผล ๓. ความสะดวกสบายของสถานที่สิ่งอำนวยความสะดวก ๔. การส่งเสริมการตลาด ๕. ฝึกอบรมบุคลากรทางการท่องเที่ยว ๖. กระบวนการดำเนินงาน ๗. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ๘. การจัดชุดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๙. การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน
จิตเจริญ ศรีขวัญ (๒๕๖๑)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ด้านบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมของเทศบาล ๒. ด้านบรรยากาศของการทำงานของเทศบาล ๓. ด้านความผูกพันกับชุมชน ๔. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม <ol style="list-style-type: none"> ๔.๑ ด้านการวางแผนเตรียมความพร้อมของชุมชน ๔.๒ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ๔.๓ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ๔.๔ ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

ตารางที่ ๔.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)

นักวิจัย	ตัวแปรที่ใช้ศึกษาวิจัย
<p>ธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ (๒๕๕๙)</p>	<ol style="list-style-type: none"> ๑. การส่งเสริมและฟื้นฟูทรัพยากรมรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ๒. การพัฒนาคุณภาพสินค้าและการบริการทางการท่องเที่ยว ๓. การส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยวเพื่อเป็นศูนย์กลางอาเซียน ๔. การยกระดับการมีส่วนร่วมทางสังคมในแหล่งมรดกวัฒนธรรม ๕. การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อม ควรมีการพัฒนาภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว
<p>ธাত্রี มหันตรัตน์ (๒๕๖๒)</p>	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ด้านการกำหนดนโยบายและการวางแผนฯ ๒. ด้านการจัดองค์กรการบริหารจัดการพื้นที่ ๓. ด้านการจัดบุคลากรบริหารจัดการในพื้นที่ ๔. ด้านการอำนวยความสะดวกและการสั่งการ ๕. ด้านการประสานงาน ๖. ด้านการรายงานผลการปฏิบัติการ ๗. ด้านการบริหารงบประมาณในพื้นที่
<p>สมบูรณ์ ศิริสรวิทย์และคณะ (๒๕๖๑)</p>	<ol style="list-style-type: none"> ๑. พัฒนาศักยภาพการจัดการโบราณคดีและการอนุรักษ์โบราณสถานมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ๒. เสริมพลังเครือข่ายประชารัฐธำรงรักษามรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ๓. เสริมสร้างภาพลักษณ์และประชาสัมพันธ์เชิงรุกมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ๔. พัฒนาระบบการจัดการเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ๕. พัฒนาระบบบริหารจัดการองค์การเพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์และพัฒนา มรดกโลกพระนครศรีอยุธยา
<p>พระเอกลักษณ์ อชิต (๒๕๖๓)</p>	<ol style="list-style-type: none"> ๑) การจัดการด้านแหล่งเรียนรู้ ๒) การจัดการด้านภูมิทัศน์ ๓) การจัดการด้านการบริการพื้นฐาน ๔) การจัดการด้านความปลอดภัย

ตารางที่ ๔.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)

นักวิจัย	ตัวแปรที่ใช้ศึกษาวิจัย
ผู้วิจัย	<p>ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การวางแผน (Planning) ๒. การจัดองค์การ (Organizing) ๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) ๔. การประสานงาน (Coordinating) ๕. การควบคุม (Controlling) <p>ปัจจัยด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การจัดการด้านกายภาพ ๒. การจัดการให้ความรู้ ๓. การจัดการอำนวยความสะดวก <p>ด้านองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ๒. ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ๓. การบริหารจัดการ

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้สามารถกำหนดตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยได้ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่

๑. ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานะภาพ อายุ การศึกษานักธรรม และบาลี

๒. ปัจจัยทางด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีตามหลัก POCCC คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) การควบคุม (Controlling)^{๑๓๖}

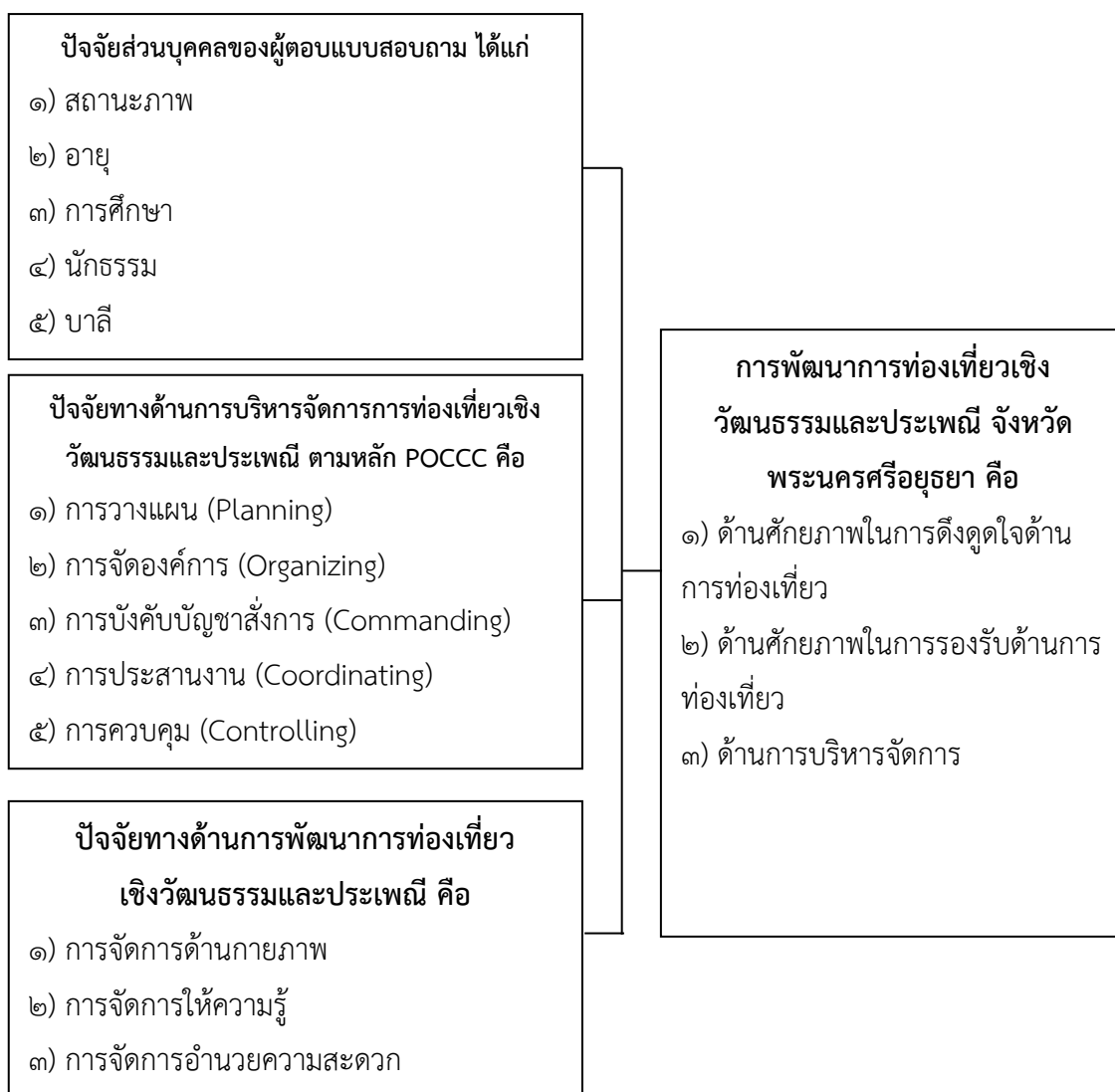
๓. ปัจจัยด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี คือ การจัดการด้านกายภาพ การจัดการให้ความรู้ การจัดการอำนวยความสะดวก^{๑๓๗}

^{๑๓๖}Price, Alan, *Human Resourec Management In a Business Context*, 2 edition, (London : Thomson Learning, 2004), p. 110.

^{๑๓๗}สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, *คู่มือการพัฒนาและประเมินคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, ๒๕๕๐), หน้า ๑-๑๐.

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามองค์ประกอบพื้นฐานสำหรับประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ๓ ด้าน คือ ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และด้านการบริหารจัดการ^{๑๓๘}

ปรากฏตามแผนภาพที่ ๒.๓ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

^{๑๓๘} สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๗), หน้า ๔-๖.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยกำหนดระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๒.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๒.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเชิงคุณภาพ โดยใช้ระยะเวลา ๗ เดือน (ปีงบประมาณ ๒๕๖๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีวิธีการศึกษาใน ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการบริหารจัดการ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เกี่ยวกับสภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่

๑) พระธรรมรัตนมงคล (นพกุล กตสาโร) เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒) พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส) รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓) พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุญโญ) รองเจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร

๔) พระราชธานินทรจารย์ (สุชาติ ฐานิสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร

เจ้าคณะอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๕) พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ อนุทกโร) เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการราม
อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๖) พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฐานิโก) เจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร เจ้าคณะ
อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๗) พระมหาเวชยันต์ เวชยันโต ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดารารามราช
วรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๘) พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม) เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๙) พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปัญโญ เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

๑๐) พระปลัดอดิโชติ ธมมวโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทธไธสวรรย์ อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๑) นางอรสา อารุชคม ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
สำนักงานพระนครศรีอยุธยา

๑๒) นายประดับ โพธิกาญจนวัตร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

๑๓) นางสาวสุกัญญา เบาเนิด ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

๑๔) นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๕) ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล นายกเทศมนตรีเทศบาลนคร
พระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๖) นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๗) นายบดินทร์ เกษมศานต์ นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๘) นายวีระศักดิ์ แสนสะอาด นักโบราณคดี สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓.๒.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

๑) แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

- ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากเอกสาร และผลงาน การวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

- กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจาก ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

- สร้างเครื่องมือ

- นำเสนอร่างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยต่อผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และ ผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

- นำเครื่องการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

- ปรับปรุงแก้ไข

- จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่ม ตัวอย่าง

๓.๒.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นผู้วิจัยได้กำหนดเป็นแผนปฏิบัติการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

ที่	แผนปฏิบัติการวิจัย	ระยะเวลา (เดือน)							หมายเหตุ
		๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	
๑	การจัดทำรายงาน ๓ บท และออกแบบ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การกำหนดลงพื้นที่ เพื่อพัฒนากิจกรรมการวิจัย								
๒	การพัฒนากิจกรรมในพื้นที่จังหวัด พระนครศรีอยุธยาตามวัตถุประสงค์								
๓	การรายงานความก้าวหน้า ผลการศึกษาบทที่ ๔ และรายงานการใช้จ่ายงบประมาณ								
๔	การพัฒนากิจกรรมในพื้นที่การวิจัยจังหวัด พระนครศรีอยุธยาตามวัตถุประสงค์								
๕	การรายงานผลการศึกษาบทที่ ๔-๕ และ รายงานการใช้จ่ายงบประมาณ (เอกสารและ VTR สื่อสารสังคม)								

ที่	แผนปฏิบัติการวิจัย	ระยะเวลา (เดือน)						หมายเหตุ
		๑	๒	๓	๔	๕	๖	
๖	สรุปผลการศึกษา นำเสนอบทความ/หนังสือ							
๗	รายงานการเงินงวดสุดท้าย							

เดือนที่ ๑ (มีนาคม ๒๕๖๓) การจัดทำรายงาน ๓ บท และออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การกำหนดลงพื้นที่เพื่อพัฒนากิจกรรมการวิจัย

เดือนที่ ๒ และ ๓ (เมษายน ถึง พฤษภาคม ๒๕๖๓) การพัฒนากิจกรรมในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามวัตถุประสงค์

เดือนที่ ๔ (มิถุนายน ๒๕๖๓) การรายงานความก้าวหน้า ผลการศึกษาบทที่ ๔ และรายงานการใช้จ่ายงบประมาณ

เดือนที่ ๔ และ ๕ (มิถุนายน ถึง กรกฎาคม ๒๕๖๓) การพัฒนากิจกรรมในพื้นที่การวิจัยจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามวัตถุประสงค์

เดือนที่ ๕ (กรกฎาคม ๒๕๖๓) การรายงานผลการศึกษาบทที่ ๔-๕ และรายงานการใช้จ่ายงบประมาณ (เอกสารและ VTR สื่อสารสังคม)

เดือนที่ ๖ (สิงหาคม ๒๕๖๓) สรุปผลการศึกษา นำเสนอบทความ/หนังสือ

เดือนที่ ๗ (กันยายน ๒๕๖๓) รายงานการเงินงวดสุดท้าย

๓.๒.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้มีการศึกษาในเชิงปฏิบัติการแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

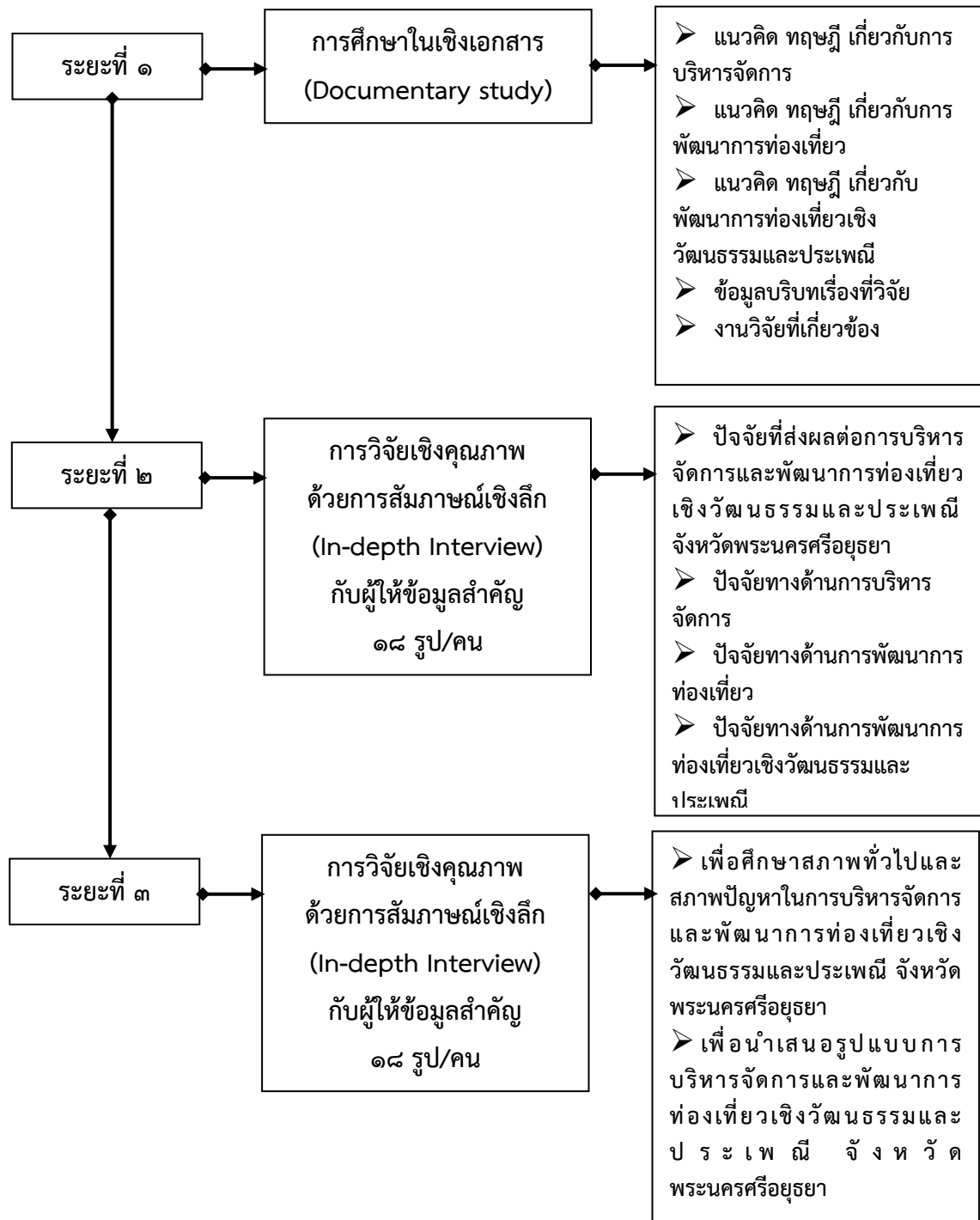
๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ ดังนี้

๑) สภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒) การสังเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบตารางและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปกระบวนการวิจัยได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๓.๑ สรุปกระบวนการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒) เพื่อศึกษาตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผลจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีดังนี้

๔.๑ สภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๒ ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๓ รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๔ องค์ความรู้

๔.๑ สภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งประกอบไปด้วยพระสังฆาธิการ ข้าราชการ ผู้นำท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับสภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า

๑) สภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีความได้เปรียบกว่าจังหวัดอื่นอยู่แล้วในฐานะเป็นพื้นที่มรดกโลกที่มีชื่อเสียงระดับโลก เป็นที่รู้จักทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศ หากจะมองในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวก็ถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีต้นทุนทางด้านนี้สูงกว่าจังหวัดอื่นๆ อยู่แล้ว^๑

^๑สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๒. สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นความหลากหลายทางด้านศาสนา ซึ่งจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีศาสนิกของแต่ละศาสนาจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่ประชาชนจะนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก รองลงมาคือศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ ตามลำดับ จึงส่งผลให้จังหวัดเองมาความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ยกตัวอย่างเช่น เรามีวัดจำนวนมาก มีมัสยิดหลายแห่ง มีโบสถ์คริสต์หลายแห่งที่สวยงาม รวมถึงยังมีหมู่บ้านญี่ปุ่น หมู่บ้านฮอลันดาที่น่าสนใจ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะได้สัมผัสกับบรรยากาศที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม แต่มีความกลมกลืนเป็นที่เดียวกัน เพราะทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข^๒

๓. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถาน โบราณวัตถุ จำนวนมาก ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุให้อยู่ในสภาพที่ดี วัดร่วมกับกรมศิลปากรและหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนในการพัฒนาศาสนสถานร่วมกัน คณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีนโยบายและให้การอุปถัมภ์วัดในการพัฒนาศาสนสถานร่วมกัน^๓

สรุปได้ว่า สภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถานที่สวยงาม สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ทั่วโลก (๒) จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีความหลากหลายทางด้านศาสนา และเป็นเมืองแห่งสันติสุข จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ (๓) จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีวัดจำนวนมากที่สวยงาม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและชาวต่างประเทศ ดังแผนภาพสรุปได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ สรุปสภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว
ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

^๒ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^๓ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๒) สภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพระสงฆ์จำนวนมาก คณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการแต่งตั้งพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการวัดและพัฒนาวัดไปแนวทางเดียวกัน มีหน่วยงานราชการที่จัดอบรมถวายความรู้โครงการต่างๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ^๔

๒. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ร่วมกับหน่วยงานราชการและชุมชนในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีไทย จัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา และการเผยแพร่หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาผ่านการท่องเที่ยว จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม^๕

๓. จากกรณีวัดท่ากาเรือ ทำให้วัดหลายวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต่างพยายามที่จะพัฒนาตนเอง ซึ่งนับว่าแต่ละวัดก็มีแนวโน้มที่จะพัฒนาขึ้นมากเพียงแต่ว่าเงินทุน งบประมาณ ของแต่ละวัดมีจำกัด จึงพัฒนาได้เพียงบางส่วน เช่น บางวัดก็ปรับปรุงที่จอดรถ บางวัดก็สร้างพระพุทธรูปสำคัญในอดีตที่เคยประดิษฐานที่วัดนั้น โดยจำลองสร้างขึ้นมาใหม่ดังนั้นวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงมีแนวโน้มที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มที่จะพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปัจจุบันเป็นไปในทางที่ดี เพราะแต่ละวัดมีจุดเด่นที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเที่ยวชมความงามสวยงาม และศิลปะ ทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการในเรื่องงบประมาณในการบูรณะ ซ่อมแซม เมื่อเกิดปัญหา เช่นน้ำท่วม ในช่วงเวลาที่ผ่านมา^๖

๔. แนวโน้มที่จะพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น อยู่ในระดับเป็นไปได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากยังมีปัจจัยหลายประการที่ทำให้การพัฒนาอยู่ในระดับต่ำ อันได้แก่ ๑) บุคลากรในวัดมักเป็นผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็เจ้าอาวาส พระภิกษุในวัดหรือแม้แต่กรรมการวัด ก็ล้วนเป็นผู้สูงอายุ โดยเฉลี่ยมักมีอายุเกิน ๕๐ ปี ขึ้นไป ดังนั้นนโยบาย วิสัยทัศน์ มุมมอง โลกทัศน์ ของบุคลากรเหล่านี้จึงมักเน้นหนักไปทางการอนุรักษ์มากกว่าการพัฒนา ล้วนพึงพอใจที่จะอยู่ในสภาพเดิมๆ มากกว่าที่จะพัฒนา จึงยากที่จะแนะนำบุคลากรเหล่านี้ ๒) สภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันอยู่ในสภาวะชะลอตัว ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาในเชิงท่องเที่ยว เพราะถ้าบุคคลมีรายรับน้อยลง รายจ่ายก็จะน้อยลงตามไป การท่องเที่ยวถือเป็นรายจ่ายฟุ่มเฟือย มีแต่คนที่มีเงินเหลือใช้เท่านั้นจึงคิดที่จะท่องเที่ยว ถ้ามีรายได้เพียงแต่พอเลี้ยงชีวิตตัวเองแล้ว คนก็ไม่คิดที่จะท่องเที่ยวเช่นกัน สภาพเศรษฐกิจจึงมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งปัจจุบันเศรษฐกิจไทยก็ขาดสภาพคล่อง การค้าขายก็ไม่ดี ต่างชาติมาเที่ยวร่น้อยลง ราคาข้าวอันเป็นรายได้หลักของชาวบ้านก็ตกต่ำขาดแคลนน้ำและทำนา ดังนั้นแนวโน้มที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวจะเป็นไปค่อนข้างยาก^๗

^๔ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๙ วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^๕ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๑ วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^๖ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๖ วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^๗ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๓ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๕. การพัฒนาวัด ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการส่งเสริมให้มีสถานที่ท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ มากมายเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยบางวัดจะมีการปรับปรุงบริเวณวัดปรับเปลี่ยนสาธารณูปโภคภายในวัดให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น ที่จอดรถ ห้องน้ำ และสถานที่พักผ่อนภายในวัด^๕

๖. แนวโน้มในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบันก็มีการบูรณะและพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวกันมากขึ้น ตามวัดต่าง ๆ ได้มีการบูรณะ พัฒนาขึ้นมากเพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเยี่ยมชม แนวโน้มในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คิดว่ามีความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีวัดและแหล่งโบราณสถานอยู่มาก ถ้าได้รับการพัฒนา ก็จะเป็นการดีต่อการท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นไปได้ยากส่วนใหญ่ว่าจะเป็นพวกพุทธพาณิชย์มากกว่า^๖

สรุปได้ว่า สภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) พัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน (๒) จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม (๓) พัฒนาศาสนสถานเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ดังแผนภาพสรุปได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๒ สรุปสภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว
ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

^๕สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^๖สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๑ วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๓) สภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ร่วมกับศาสนาอื่นๆ ในการพัฒนาร่วมกัน เช่น การพัฒนาในโซนของชุมชนวัดพุทธไสวรรคที่มีการนำเอาแนวคิดการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาทำร่วมกันของศาสนาพุทธ คือวัดพุทธไสวรรค ศาสนาคริสต์คือโบสถ์คริสต์นักบุญยอเซฟ และศาสนาอิสลาม คือมัสยิดอาลีอินนูรอยน์ เป็นต้น^{๑๐}

๒. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด กรมศิลปากร และอื่นๆ ในการสนับสนุนกิจกรรมและการปรับปรุงภูมิทัศน์วัดให้สวยงาม สะอาด เป็นระเบียบ และส่งเสริมการท่องเที่ยว^{๑๑}

๓. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีจุดยุทธศาสตร์ที่ดีในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม เชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และประวัติศาสตร์อันยาวนาน^{๑๒}

๔. แหล่งท่องเที่ยวหลายๆ แห่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีการบริหารจัดการที่ดีขึ้นกว่าเดิม เช่น การจัดการในเรื่องของความสะอาด ดังจะเห็นได้ว่าหลายๆวัดมีเจ้าหน้าที่ดูแลทำความสะอาดพื้นที่บริเวณรอบวัดมากขึ้นส่งผลให้วัดสะอาดขึ้นด้วย^{๑๓}

สรุปได้ว่า สภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย (๑) บูรณาการร่วมกันของทุกศาสนา (๒) ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ (๓) แหล่งท่องเที่ยวหลายๆ แห่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีการบริหารจัดการที่ดีขึ้นกว่าเดิม ดังแผนภาพสรุปได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๓ สรุปสภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ
ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

^{๑๐}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๑๑}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๑๒}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๘ วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๑๓}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๔) สภาพปัญหาด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งขาดงบประมาณในการพัฒนาศาสนสถานเก่าและการก่อสร้างศาสนสถานใหม่ที่คงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่น^{๑๔}

๒. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่เน้นการท่องเที่ยวให้พระเพียงรูปแบบเดียวขาดการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว^{๑๕}

๓. กิจกรรมที่วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดขึ้น เน้นประชาชนจากภายนอก ขาดการประชาสัมพันธ์และดึงดูดความสนใจของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมร่วมกับแหล่งท่องเที่ยว^{๑๖}

๔. สภาพการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สภาพการท่องเที่ยวในปัจจุบันนี้ยังมีที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจหลาย ๆ ที่ด้วยกัน เช่นวัดพระราม พระวิหารมงคลพิตร วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดไชยวัฒนาราม วัดธรรมิกราช เป็นต้น เราควรฟื้นฟูสักนิต ก็จะมีนักท่องเที่ยวมากกว่านี้ เพราะโบราณสถานแต่ละแห่งในกรุงศรีอยุธยา เรายังคงความเป็นเอกลักษณ์ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ไม่ว่าจะเป็นองค์พระเจดีย์ เรามีนวัตกรรมที่หาพบยาก วัดวาอาราม จำนวนมากเป็นหลักฐานสะท้อนให้เป็นความเจริญทางวัฒนธรรมของอยุธยาบ้านเราได้^{๑๗}

๕. สภาพการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวทั้งที่เป็นคนไทยและชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวมากมาย เพราะว่าในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจมากมายไม่ว่าจะเป็นวัดที่สำคัญภายในจังหวัด ตลาดน้ำ หรือแหล่งโบราณสถานต่างๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ล้วนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา^{๑๘}

๖. จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีสภาพการท่องเที่ยวเป็นที่น่าสนใจแห่งหนึ่งในประเทศไทย เพราะเป็นเมืองหลวงเก่า มรดกโลก ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวอาจแบ่งได้ ดังนี้ คือ วัด โบราณสถาน ตลาดเพนียดคล้องช้าง สภาพการท่องเที่ยวโดยทั่วไปนักท่องเที่ยวจะมาเที่ยว คือ การไหว้พระในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่ชาวไทยนับถือรวมถึงชาวต่างชาติ เช่น จีน ไต้หวัน ฮองกง สิงคโปร์ ถ้าวัดใดมีพระที่เป็นที่รู้จักหรือนับถือแล้ววัดนั้นก็จะมีคนมาราบไหว้มาก ทำให้วัดนั้นมีความเจริญในทุกด้าน สภาพความเป็นอยู่รอบด้านก็จะดีขึ้นตามไปด้วย ส่วนบางวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว อยากรมาเที่ยวชม เช่น ความสวยงามของโบสถ์ วิหาร ศาลา สถานที่หรือบริเวณภายในวัด จัดได้สวยงาม มีสวนธรรมชาติ ร่มรื่น ก็จะมีนักท่องเที่ยวแวะเยี่ยมชมอย่างมากมายหรือบางวัดสร้างวัดถ้ำมุงคต่างๆ ที่เป็นที่น่าสนใจ นักท่องเที่ยวก็จะมาราบขอพรกันมากมาย^{๑๙}

^{๑๔}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๑๕}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๖ วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๑๖}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๓.

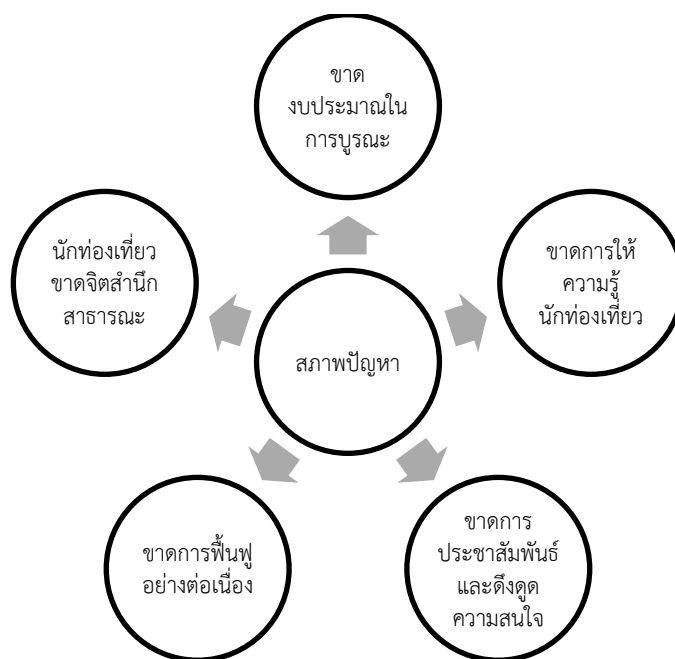
^{๑๗}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๑๘}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๑๙}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๗. ส่วนสถานที่อื่นๆ เป็นผลพลอยได้จากการมาวัด เช่น ตลาดเก่า ตลาดน้ำ เป็นต้น สภาพการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบันประชาชนจากทั่วสารทิศนิยมท่องเที่ยวไหว้พระในจังหวัดต่างๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัดที่ประชาชนทั่วไปรู้จักและนิยมมาไหว้พระที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเฉพาะทั่วรั้วพระ ๙ วัด จากที่ได้ปฏิบัติกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด มาแล้ว ได้เห็นภูมิทัศน์ในวัดต่าง ๆ แต่ละวัดจะจัดสถานที่เพื่อดึงดูดประชาชนให้มาท่องเที่ยวในวัด^{๒๐}

สรุปได้ว่า สภาพปัญหาด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังขาดงบประมาณในการพัฒนาศาสนสถานเก่าและการก่อสร้างศาสนสถานใหม่ที่คงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่น (๒) เน้นการท่องเที่ยวไหว้พระเพียงรูปแบบเดียว ขาดการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว (๓) กิจกรรมที่วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดขึ้น เน้นประชาชนจากภายนอก ขาดการประชาสัมพันธ์และดึงดูดความสนใจของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมร่วมกับแหล่งท่องเที่ยว (๔) ขาดการฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง (๕) นักท่องเที่ยวขาดจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๔ สรุปสภาพปัญหาด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว

^{๒๐}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๕) สภาพปัญหาด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีพื้นที่ในการพัฒนาวัดน้อย ไม่สามารถขยายขยายพื้นที่ได้ การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีแนวโน้มในปัจจุบันของไทยและต่างชาติมาท่องเที่ยววัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาน้อยลง เนื่องจากความเป็นอยู่ และค่าครองชีพในปัจจุบันสูงขึ้น ของแพงมากขึ้น ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจะมาน้อยลง^{๒๑}

๒. พระสงฆ์และบุคลากรของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างขาดทักษะทางด้านภาษา และการอธิบายประวัติความเป็นมาของวัดที่ชัดเจนได้^{๒๒}

๓. พระสงฆ์และบุคลากรของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีความรู้ความสามารถยังมีน้อย ไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น โอกาสในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตอนนี้ทางวัดได้ดำเนินการทำบ้างแล้ว ไม่ว่าจะเข้าวัดทำบุญ ฟังเทศน์ ฟังธรรม ถือน้ำศีล ในโอกาสต่อไป วัดที่ยังไม่ได้ดำเนินการจะต้องเริ่มพัฒนามากขึ้น

๔. พระสงฆ์และบุคลากรของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาขาดความพร้อมในการแนะนำศาสนสถาน การดูแลศาสนสถานที่ถูกต้อง^{๒๓}

๕. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาขาดกิจกรรมที่ให้ความรู้ ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น^{๒๔}

๖. สภาพการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาปัจจุบัน เน้นวัดดูความสะอาดสบาย ให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่โดยลืมที่จะอนุรักษ์สภาพที่แท้จริง และวัฒนธรรมอันดีงามในสมัยเก่าลงไปมาก กลิ่นไอบรรยากาศสมัยกรุงศรีอยุธยา หายไปจากสภาพปัจจุบันมาก การบูรณะโบราณสถาน การดูแลให้สภาพยังคงความเป็นกรุงศรีอยุธยา น้อยลงไปทุกที การออกกฎระเบียบของนักท่องเที่ยวของชุมชนที่อยู่รอบ ๆ บริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่ขาดระเบียบวินัย เน้นแต่เรื่องผลประโยชน์เป็นหลัก ทำให้สภาพการท่องเที่ยวไม่มีการพัฒนาเหมือนจังหวัดท่องเที่ยวเที่ยวอื่นๆ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหลากหลายมากมายกว่าในหลาย ๆ จังหวัดในประเทศไทย^{๒๕}

^{๒๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

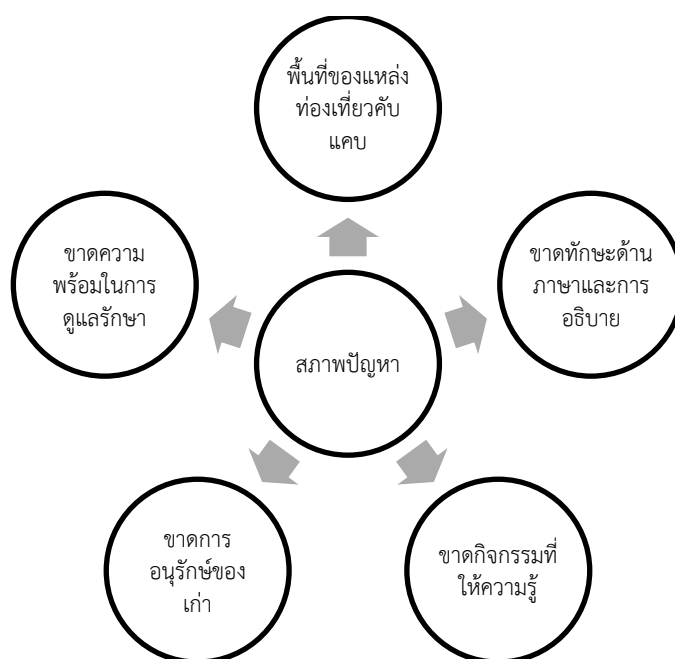
^{๒๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๘ วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๒๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๒๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๖ วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๒๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๔ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓.

สรุปได้ว่า สภาพปัญหาด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) พื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวคับแคบ ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ โดยเฉพาะวัดวาอารามในเกาะเมือง (๒) ขาดทักษะทางด้านภาษาและการอธิบายประวัติความเป็นมา (๓) ขาดกิจกรรมที่ให้ความรู้ ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น (๔) เน้นวัตถุความสะดวกสบายให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่โดยลืมที่จะอนุรักษ์สภาพที่แท้จริง และวัฒนธรรมอันดีงามในสมัยเก่าลงไปมาก (๕) ขาดความพร้อมในการแนะนำศาสนสถาน การดูแลศาสนสถานที่ถูกต้อง ซึ่งสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๕ สรุปสภาพปัญหาด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

๖) สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการ

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีงบประมาณในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมน้อย จึงไม่สามารถพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้ต่อเนื่อง^{๒๖}

๒. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังขาดการวางแผนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ขาดแผนปฏิบัติการประจำปี แนวโน้มการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน ยังไม่ดีพอ เพราะความคิดของวัดและชุมชนบางพื้นที่เน้นเรื่องพัฒนาวัตถุและอาคารได้เป็นที่ตั้ง โดยไม่คิดพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากนัก จึงทำให้นำเป็นห่วงในเรื่องแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมาก^{๒๗}

๓. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ขาดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เน้นการก่อสร้างมากกว่าการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ความร่มรื่น และการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีเป็นจำนวนมากทั้งวัดเก่า วัดใหม่ วัดใหญ่ วัดเล็ก วัดทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งเท่าที่สัมผัสแต่ละวัดก็มีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกันมากขึ้น โดยได้สร้างและหาจุดเด่นของตนเองเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเที่ยวมากขึ้น ทำบุญมากขึ้น เพื่อนำรายได้มาบริจาคเข้ามาพัฒนาวัด เช่น สร้างรายการจัดการด้านสาธารณูปโภคมีที่จอดรถ มีป้ายบอกทาง ห้องน้ำสะอาด บรรยากาศรอบ ๆ ร่มรื่น^{๒๘}

๔. ปัจจุบันสภาพการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นับว่าอยู่ในระยะที่ไม่ค่อยจะดีนัก เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจอยู่ในระยะชะลอตัว ชาวต่างชาติในราคาต่ำ คนไทยว่างงานมากขึ้น สภาพการใช้จ่ายจึงลดลง ทำให้ส่งผลถึงการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วย เท่าที่สังเกตดูเห็นว่า จำนวนนักท่องเที่ยวลดลง ในวันธรรมดาแทบจะไม่มีคนมาเที่ยวเลย เห็นมีนักท่องเที่ยวต่างชาติบางกลุ่มเท่านั้นมาเที่ยว ส่วนวันเสาร์ – อาทิตย์ อาจมีคนเยอะขึ้นบ้าง แต่โดยมากก็มักมาเที่ยวไหว้พระ และทำบุญที่มาซื้อของที่ระลึกมาก ๆ ด้วยราคาสูง ๆ ดูจะไม่ค่อยมีเลย ดังนั้นสภาพการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงนับว่าอยู่ในระยะทรงตัวซึ่งถ้าใครคิดจะลงทุนด้านการท่องเที่ยว ควรพิจารณาให้ดี เพราะนับว่ามีความเสี่ยงมาก^{๒๙}

๕. การท่องเที่ยวปัจจุบันในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นที่นิยมของคนทั่วไป โดยเฉพาะวัดต่าง ๆ ในอยุธยา เป็นที่นิยมของคนต่างชาติ ชาวไทย จะมีคนหนาแน่นมากในช่วงเทศกาลต่าง ๆ วันหยุด วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วัดต่าง ๆ จะมีคนมาเที่ยวกันมากเป็นพิเศษ มีสถานที่พักผ่อน ความร่มรื่น สะอาด บางที่มีตลาดน้ำด้วย เพื่อช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว มีร้านอาหารอร่อยมากมาย ให้นักท่องเที่ยวเลือกชิม เช่น โรตีสาน ข้าวเหนียวเรือ อาหารโบราณ และร้านอาหารทำอยู่ริมแม่น้ำ การเดินทางไปแต่ละที่ก็สะดวกมีวัดอยู่ติดกันหลายที่ สามารถเที่ยวได้เรื่อย ๆ หรือจะนั่งรถตุ๊ก ตุ๊ก หรือขี่จักรยานชมวิวยุโรปได้^{๓๐}

^{๒๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๒๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๘ วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๒๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๒๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๓๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๖. ปัจจุบันนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะมีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติโดยมักจะมาท่องเที่ยวตามวัดและโบราณสถาน ส่วนการท่องเที่ยวแบบอื่นๆ ยังมีน้อยและมักใช้เวลาเช้าถึงเย็น ส่วนในเวลากลางคืนนักท่องเที่ยวมักจะไม่ค่อยออกมาเที่ยว หรือมาค้างคืน จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีแม่น้ำล้อมรอบแต่การท่องเที่ยวทางน้ำยังไม่ค่อยได้รับการตอบรับเท่าที่ควร เรือที่พาล่องที่ราคาค่อนข้างสูง และยังไม่มีความมาตรฐานในการจัดการเรื่องราคากับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และนักท่องเที่ยวชาวไทย ส่วนใหญ่จะเป็นแบบเรือจ้างเหมามากกว่า ไม่มีเรือบริการแบบที่ไม่ต้องเหมา ควรหาจุดขึ้น-ลง เรือแบบจังหวัดอื่น แบบวนมาเป็นรอบๆ ที่ใครมาก็ขึ้นได้ทุกคน หรือออกแบบเป็นรอบๆ^{๓๑}

๗. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นจังหวัดท่องเที่ยวที่ใกล้กรุงเทพฯ ที่สุดที่มีบรรยากาศเหมาะสำหรับการท่องเที่ยวที่สุดในประเทศไทย ด้วยสภาพแวดล้อมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะมีทั้งสถานที่ท่องเที่ยว ในเชิงประวัติศาสตร์แล้ว ยังมีวัดวาอารามเก่าแก่ เหมาะแก่การท่องเที่ยวในด้านการพัฒนาจิตใจพร้อมกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อความเป็นสิริมงคลให้กับชีวิต จึงไม่ต้องแปลกใจเลยว่าทำไมเมืองอยุธยากรุงเก่าจึงได้ขึ้นทำเนียบเป็นมรดกโลก ที่บรรดานักท่องเที่ยวจากทั่วสารทิศหมายปองที่จะมาเยือนสักครั้งหนึ่งในชีวิต และถ้ายังเป็นช่วงเทศกาลในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจะเนืองแน่นไปด้วยนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และต่างชาติ โดยเฉพาะวัดที่สำคัญจะเนืองแน่นไปด้วยนักท่องเที่ยว ทำให้บริเวณรอบเกาะเมืองการจราจรติดขัด รถเคลื่อนตัวได้ช้าส่วนสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญไม่แพ้กัน คือ ตลาดน้ำอโยธยา เป็นตลาดน้ำขนาดใหญ่ใจกลางเมือง มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมและจับจ่ายซื้อของสามารถสร้างรายได้ให้ชุมชนในบริเวณดังกล่าวได้จำนวนมาก^{๓๒}

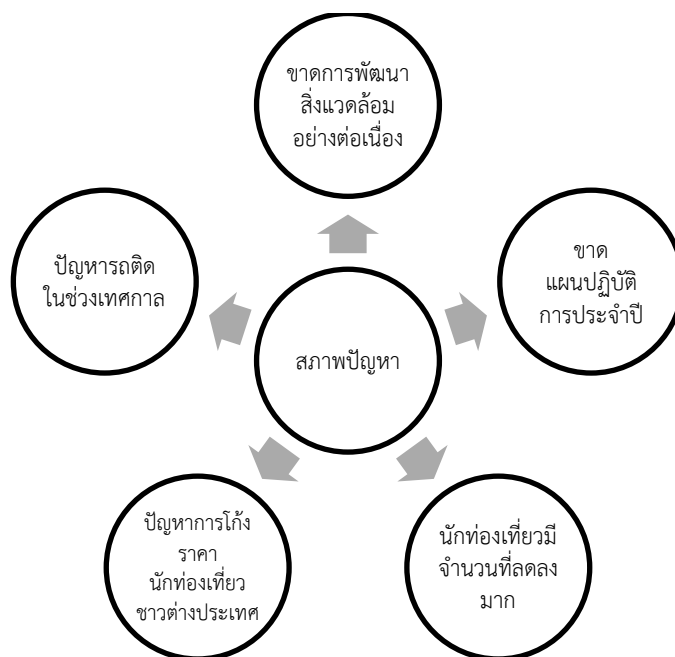
๘. สภาพการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวจากหลายประเทศมาท่องเที่ยวตามวัดต่าง ๆ มากขึ้น แต่ความสะดวกในเรื่องการจราจรยังไม่ค่อยสะดวกเท่าที่สภาพการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาตินิยมมาเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก และส่วนใหญ่ก็นิยมกันไปปิดทอง ไหว้พระตามวัดที่สำคัญในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพราะจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ชื่อว่าเป็นเมืองมรดกโลก เป็นจังหวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์ของไทยและโลก^{๓๓}

สรุปได้ว่า สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย (๑) ขาดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง (๒) ขาดแผนปฏิบัติการประจำปี (๓) นักท่องเที่ยวมีจำนวนที่ลดลงมาก (๔) ปัญหาการไถ่ราคานักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (๕) ปัญหารถติดในช่วงเทศกาล ซึ่งสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

^{๓๑}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๓๒}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๓๓}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๔ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓.

แผนภาพที่ ๔.๖ สรุปสภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการ

สรุปสภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า

๑. สภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถานที่สวยงาม สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ทั่วโลก (๒) จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีความหลากหลายทางด้านศาสนา และเป็นเมืองแห่งสันติสุข จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ (๓) จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีวัดจำนวนมากที่สวยงาม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและชาวต่างประเทศ

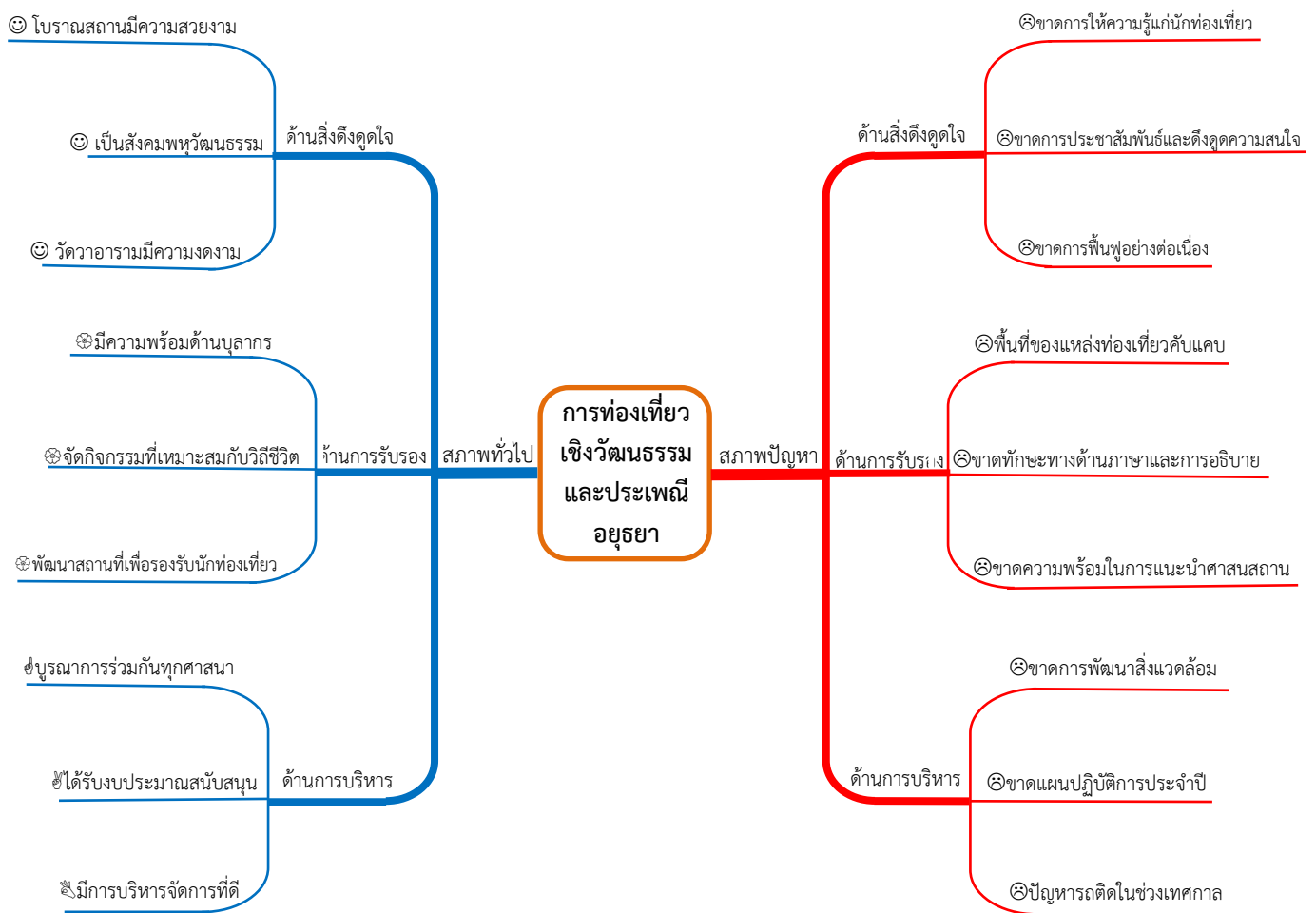
๒. สภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) พัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน (๒) จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม (๓) พัฒนาศาสนสถานเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

๓. สภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย (๑) บูรณาการร่วมกันของทุกศาสนา (๒) ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ (๓) แหล่งท่องเที่ยวหลายๆ แห่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีการบริหารจัดการที่ดีขึ้นกว่าเดิม

๔. สภาพปัญหาด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยายังขาดงบประมาณในการพัฒนาศาสนสถานเก่าและการก่อสร้างศาสนสถานใหม่ที่คงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่น (๒) เน้นการท่องเที่ยวไหว้พระเพียงรูปแบบเดียว ขาดการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว (๓) กิจกรรมที่วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดขึ้นเน้นประชาชนจากภายนอก ขาดการประชาสัมพันธ์และดึงดูดความสนใจของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมร่วมกับแหล่งท่องเที่ยว (๔) ขาดการฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง (๕) นักท่องเที่ยวขาดจิตสำนึกสาธารณะ

๕. สภาพปัญหาด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) พื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวคับแคบ ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ โดยเฉพาะวัดวาอารามในเกาะเมือง (๒) ขาดทักษะทางด้านภาษาและการอธิบายประวัติความเป็นมา (๓) ขาดกิจกรรมที่ให้ความรู้ ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น (๔) เน้นวัตถุประสงค์ความสะดวกสบายให้นักท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่โดยลืมที่จะอนุรักษ์สภาพที่แท้จริง และวัฒนธรรมอันดีงามในสมัยเก่าลงไปมาก (๕) ขาดความพร้อมในการแนะนำศาสนสถาน การดูแลศาสนสถานที่ถูกต้อง

๖. สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย (๑) ขาดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง (๒) ขาดแผนปฏิบัติการประจำปี (๓) นักท่องเที่ยวมีจำนวนที่ลดลงมาก (๔) ปัญหาการไถ่ราคานักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (๕) ปัญหารถติดในช่วงเทศกาล

แผนภาพที่ ๔.๗ สรุปสภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๒ ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑. ปัจจัยทางด้าน การวางแผน (Planning)

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. การจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้ประสบผลสำเร็จนั้น ควรเริ่มต้นจากการวางแผนร่วมกันของหลายๆฝ่าย โดยควรมีหน่วยงานกลาง เป็นผู้ประสานงาน เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อาจกล่าวได้ว่าเมื่อทุกภาคส่วนร่วมมือกัน วางแผนร่วมกัน การจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็จะประสบผลสำเร็จได้^{๓๔}

๒. โดยปกติเวลาจะทำงานอะไรสำคัญๆ ก็จะมีการวางแผนกันก่อนดำเนินการอยู่แล้ว ซึ่งปกติการวางแผนนั้นถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี อยู่แล้ว อย่างที่ทำอยู่ในตอนนี้ก็มีการประชุมกับคณะกรรมการบริหารวัด พ่อค้าแม่ค้า ตลาดน้ำ รวมถึงเจ้าหน้าที่ที่ดูแลวัด เพราะการประชุมจะช่วยให้ทุกฝ่ายทำงานได้ง่ายขึ้น เข้าใจประเด็นต่างๆตรงกัน ผลที่ออกมาก็ส่งผลให้การบริหารจัดการและการพัฒนาวัดมีประสิทธิภาพ^{๓๕}

๓. ปัจจุบันหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็มีการประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องกันตลอดและต่อเนื่อง การที่ผู้ที่เกี่ยวข้องหมั่นประชุมกันอย่างนี้ก็จะส่งผลดีต่อการบริหารจัดการและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา^{๓๖}

๔. คณะสงฆ์เองก็มีการประชุมเจ้าอาวาสเป็นประจำทุกเดือน ในบางครั้งก็เชิญหน่วยงานราชการเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ทุกครั้งที่มีการประชุมหลวงพ่อเจ้าคณะอำเภอซึ่งเป็นประธานในที่ประชุมก็จะกล่าวถึงเรื่องการพัฒนาวัดตลอด มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และมีการเปิดโอกาสให้สอบถามปัญหาและมีการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน^{๓๗}

๕. ทุกครั้งที่มีการดำเนินกิจกรรมในเรื่องใด เช่น จะจัดงานประเพณีกวนเข้าทิพย์ จะจัดงานวันมรดกโลกอยุธยา ก็จะมีการประชุมวางแผนร่วมกัน เพราะมองว่าการวางแผนเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินงานในทุกๆกิจกรรม กิจกรรมหรืองานจะประสบผลสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยการวางแผนร่วมกันของทุกฝ่าย^{๓๘}

๖. การจัดแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว การจัดทำแผนพัฒนาสิ่งก่อสร้าง และการใช้ที่ดินในอนาคต การวางแผนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมใหม่ การวางแผนพัฒนาสิ่งบริการที่จัดสร้างใหม่ การวางแผนจัดสภาพแวดล้อมของวัดใหม่ การจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและ

^{๓๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๓๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๓ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๓๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๓๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๓ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๓๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

กิจกรรมอื่นๆ การจัดทำแผนพัฒนาฟื้นฟูโบราณสถานหรือวัดร้างในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ข้อสรุป ประเด็นแนวทางการฟื้นฟูวัดร้าง คือ การสนับสนุนในการจัดสรรงบประมาณเพื่อการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดร้าง ส่งเสริมสนับสนุนด้านการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ให้คำแนะนำ ประชาสัมพันธ์ สร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชน บริหารงานการจัดประชุมเชิงวิชาการแก่เจ้าอาวาสตามโครงการต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของการพัฒนาฟื้นฟูวัดร้าง^{๓๙}

สรุปได้ว่า ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาก่อตั้งเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการวางแผน ได้แก่ (๑) ตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างน้อยหนึ่งหน่วยงาน ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานหลัก ทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของทุกภาคีเครือข่าย (๒) ระดับวัด มีการประชุมร่วมกันระหว่างวัดกับพ่อค้า ประชาชนในชุมชน ระหว่างวัดกับคณะสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาก่อตั้งเชิงวัฒนธรรมและประเพณีภายในวัดให้ดีขึ้น (๓) ภาคีเครือข่ายไม่ว่าจะเป็น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการประชุมวางแผนร่วมกันเพื่อบริหารจัดการและพัฒนาก่อตั้งเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒. ปัจจัยทางด้านการจัดองค์การ (Organizing)

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. ใครรับผิดชอบอะไรก็ทำสิ่งนั้น งานก็จะออกมาดี ดังนั้นการจัดองค์การก็คือการหาผู้รับผิดชอบงานนั่นเอง การจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้ประสบผลสำเร็จนั้น วัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ควรจะแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันให้ชัดเจนไปเลยว่า ใครรับผิดชอบอะไร ใครทำอะไร ใครมีหน้าที่อย่างไร ก็ควรทำสิ่งนั้นไม่ก้าวกายหน้าที่กัน งานก็จะประสบผลสำเร็จ^{๔๐}

๒. ที่วัดมีการแบ่งหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานในแต่ละด้านอย่างชัดเจนว่าใครทำหน้าที่อะไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ใครทำหน้าที่ดูแลเรื่องความสะอาด ใครทำหน้าที่ในการดูแลสวน ใครทำหน้าที่ในการดูแลการจราจร ใครทำหน้าที่ในการให้ความรู้แก่ผู้เข้ามาท่องเที่ยว เมื่อแบ่งหน้าที่ต่างได้อย่างชัดเจนก็จะทำให้การบริหารจัดการและการพัฒนาเป็นไปด้วยความเรียบร้อยทุกประการ^{๔๑}

สรุปได้ว่า ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาก่อตั้งเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการจัดองค์การ ได้แก่ ภาคีเครือข่ายแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันให้ชัดเจนว่าใครรับผิดชอบจัดการด้านไหน กล่าวคือทุกกิจกรรมต้องมีผู้รับผิดชอบอย่างเป็นทางการ เพื่อง่ายต่อการดำเนินการ

^{๓๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๔๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๙ วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๔๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๓. ปัจจัยทางการบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding)

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. รูปแบบในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะสมควรพัฒนาสิ่งก่อสร้างและด้านจิตใจไปพร้อมกัน และให้ความรู้กับผู้มาทำบุญด้านหลักพระพุทธศาสนา แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการจัดระเบียบในวัด การมีส่วนร่วมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในวัด ปรับภูมิทัศน์ให้สวยงามทั้งภายในและภายนอกวัด ทำความร่วมมือกับชาวบ้านและผู้เข้าชมชน ให้ชาวบ้านช่วย จัดหาทุนทรัพย์ ปัจจัยเพื่อมาพัฒนาวัด ควรมีการจัดการที่ดี เพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และต้องเตรียมวิธีป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวด้วย รู้จุดเด่น คุณสมบัติของวัด ถ้าเป็นวัดเก่าที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ก็ต้องเน้นสร้างภาพลักษณ์ที่ดี เพื่อประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวได้รับความรู้ มีศิลปกรรม จิตรกรรม ที่มีเอกลักษณ์ มีผู้นำชุมชน หรือบุคคลที่มีชื่อเสียง องค์กรต่าง ๆ ให้การสนับสนุน สร้างรายได้ให้ชาวบ้านใกล้เคียง โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น อาชีพดั้งเดิมเข้าร่วมกับวัดเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้^{๕๒}

๒. โครงการส่งพระภิกษุ สามเณร และบุคลากรไปศึกษาต่อทางด้านภาษาในสถาบันหน่วยงานที่จัด มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้พระภิกษุ สามเณร และบุคลากร มีความรู้ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาอาเซียน ๒. เพื่อพัฒนาทักษะด้านภาษาบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ ๓. บุคลากรภายในวัดสามารถพูด อ่าน เขียน ได้อย่างคล่องแคล่ว และเข้าใจวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ๔. เพื่อให้บุคลากรภายในวัดสามารถอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ภายในวัดด้วยภาษาของตน และภาษาอื่น ๆ ได้เพิ่มมากขึ้น และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. จัดส่งพระภิกษุ สามเณร และบุคลากร เข้าร่วมอบรมทางด้านภาษาในสถาบันที่จัดให้มีการอบรม ๒. จัดจัดหางบประมาณในการสนับสนุนการศึกษาของพระภิกษุ สามเณร และบุคลากรในการเข้ารับการศึกษาต่อ^{๕๓}

สรุปได้ว่า ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบังคับบัญชาสั่งการ ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระเบียบและวิธีการในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้ทุกภาคส่วนดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน

๔. ปัจจัยทางการประสานงาน (Coordinating)

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. การประสานงานเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพราะมองว่าหากทำงานแบบตัวใครตัวมัน ก็คงจะยากที่จะประสบผลสำเร็จได้ ดังนั้นการประสานงาน การทำงานร่วมกันจะช่วยให้เราทำงานได้อย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้นนั่นเอง^{๕๔}

^{๕๒}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๓}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๔}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๒. ทางวัดมีการประสานงานกับหน่วยงานราชการอย่างต่อเนื่อง เวลาจะทำอะไรก็ไปขอความคิดเห็นจากทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก่อนเสมอ เขาแนะนำมาอย่างไรก็ปรับใช้อย่างนั้น มีการประสานกันอย่างต่อเนื่อง ยิ่งทุกวันนี้เทคโนโลยีมีความทันสมัยเพิ่มมากขึ้น การประสานงานทำได้ง่ายมากขึ้นและรวดเร็วมากขึ้นด้วย นับว่าเป็นโอกาสที่ดีที่จะบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้ประสบผลสำเร็จได้^{๕๕}

สรุปได้ว่า ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการประสานงาน ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานหลักระหว่างภาคีเครือข่าย เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และวัด เพื่อบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๕. ปัจจัยทางการควบคุม (Controlling)

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. การควบคุมเป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน โดยเราจะไม่ทำงานบนพื้นฐานของความมั่งงายเมื่อแหล่งท่องเที่ยวมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบแล้ว เราในฐานะของหน่วยงานราชการก็มีหน้าที่ในการสนับสนุนและส่งเสริม หากแหล่งท่องเที่ยวมีข้อติดขัดเรื่องใดประการใด เราก็รีบเข้าไปช่วยเหลืออย่างทันทีทันใดที่ไม่ปล่อยปะละเลยอย่างแน่นอน นอกจากนี้ทางเรายังมีการกำกับและติดตามแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ ดังจะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีความสวยงามเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ^{๕๖}

สรุปได้ว่า ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการควบคุม ได้แก่ ภาคีเครือข่ายดำเนินการจัดทำแบบประเมินมาตรฐานการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้วัดหรือหน่วยงานที่จัดการท่องเที่ยวลักษณะนี้ได้ประเมินผลการดำเนินการร่วมกัน

๖. ปัจจัยการจัดการด้านกายภาพ

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. ด้านกายภาพ ความสะอาดสำคัญในการท่องเที่ยว วัดที่มีความสกปรก ไม่มีนักท่องเที่ยวอยากไปแน่นอน ห้องน้ำควรมีรองรับให้เพียงพอ

๒. แบ่งพื้นที่ใช้สอยในวัดให้ชัดเจน โดยจัดเป็นสัดส่วนมิให้ปะปนกันดังนี้

๒.๑ ส่วนสังฆาวาส เป็นส่วนที่พระสงฆ์ในวัดอยู่อาศัยบริเวณนี้ ควรสงบ ไม่พลุกพล่าน มีความเป็นส่วนตัว เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย

๒.๒ ส่วนพุทธาวาส เป็นส่วนที่พระสงฆ์ใช้ประกอบศาสนกิจ ซึ่งมักประกอบด้วย พระอุโบสถ วิหาร พระเจดีย์ หรือศาสนสถานอื่น ๆ ในส่วนนี้ พระสงฆ์ต้องใช้พื้นที่เป็น

^{๕๕}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๖}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๓.

ครั้งคราว จึงควรจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เน้นให้ความรู้ มีป้ายความรู้ หรือแหล่งข้อมูลให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาชมความงามในอดีต และได้รับความรู้ไปพร้อม ๆ กัน^{๕๗}

๒.๓ ส่วนจัดจำหน่ายสินค้า ควรจัดอย่างเป็นระเบียบ มีความสะอาด เน้นความสะอาด และที่สำคัญสินค้า และบริการที่วางจำหน่ายต้องเน้นความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น อาหารพื้นบ้าน ส้มตำ ของที่ระลึกท้องถิ่น เช่น ปลาตะเพียน ตุ๊กตาชาววัง ดอกไม้ต้นโสน เป็นต้น

๒.๔ ส่วนอำนวยความสะดวก เช่น ลานจอดรถ ห้องน้ำต้องเน้นสะอาด และสะดวกที่สุด^{๕๘}

๓. รูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ควรดำเนินการดังนี้

๑) วัดต้องดูแลปูชนียสถานให้คงสภาพที่สมบูรณ์ สง่างาม น่าชม และกราบไหว้ได้ตลอด

๒) ปรับภูมิทัศน์ให้สวยงาม ร่มรื่น เมื่อเข้ามาภายในวัด มองดูมุมใดก็สวยงาม น่าชม เพื่อให้ผู้มาเที่ยวมีความสุข ทั้งทางกายและทางใจ

๓) ดูแลห้องสุขาให้สะอาดอยู่ตลอดเวลา มีห้องสุขาสำหรับผู้สูงอายุ และคนพิการอย่างเพียงพอ

๔) มีมุมที่นั่งพักผ่อน ควรมีพุทธพจน์หรือคติธรรมให้ผู้ที่นั่งพักได้อ่าน และเตือนความจำในคำสั่งสอนของพระพุทธองค์

๕) ปรับปรุงข้อมูลของวัดในอินเทอร์เน็ตให้ทันสมัย และจูงใจแก่ผู้ที่มาข้อมูลของวัดทางอินเทอร์เน็ตได้^{๕๙}

๔. การจัดรูปแบบให้น่าสนใจ ไม่ใช่เข้าไปในวัดก็พบแต่ของเก่า พระพุทธรูปเก่า ๆ ซึ่งของแบบนั้นจะใช้ได้กับ ผู้ที่ชอบทางศิลปะแลทางโบราณวัตถุ ดังนั้น จึงควรมีจุดดึงดูดใจ เช่น มีวีดิทัศน์จัดไว้ตามมุม มีสื่อมัลติมีเดียที่น่าในใจและดึงดูดใจ มีแผ่นป้ายให้ความรู้และน่าสนใจ

๕. พัฒนาความสะอาด ความสะอาดสำคัญในการท่องเที่ยว วัดที่มีความสกปรก ไม่มีนักท่องเที่ยวอยากไปแน่นอน ห้องน้ำควรมีรองรับให้เพียงพอ^{๕๐}

๖. รูปแบบที่เหมาะสมควรจัดสถานที่ ร่มรื่น นำปฏิบัติธรรม จัดสัดส่วนให้ถูกต้อง ทุกกรณีเช่น จัดที่ปักดอกไม้ รูปเทียน ของไหว้ให้เหมาะสม มีที่จอดรถที่สะดวก ปลอดภัย มีคนดูแลความปลอดภัย ห้องน้ำสะอาดน่าเข้า ร้านค้าต่าง ๆ ต้องมีระเบียบเรียบร้อย^{๕๑}

๗. รูปแบบที่เหมาะสมควรจัดสถานที่ปฏิบัติธรรมที่ดี ร่มรื่น นำปฏิบัติธรรม จัดสัดส่วนให้ถูกต้อง ทุกกรณี เช่น จัดที่ปักดอกไม้ รูปเทียน ของไหว้ให้เหมาะสม มีที่จอดรถที่สะดวก ปลอดภัย มีคนดูแลความปลอดภัย ห้องน้ำสะอาดน่าเข้า ร้านค้าต่าง ๆ ต้องมีระเบียบเรียบร้อย^{๕๒}

^{๕๗}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๘}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๙}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๐}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๕ วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๑}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๒}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๘. โครงการก่อสร้างลานธรรม ลานวิถีไทย โดยการขจัดสิ่งปฏิกูล ขยะมูลฝอย ให้เกิดความสะอาด สวยงาม มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับทางวัด ๒. ช่วยกันอนุรักษ์ ดูแล รักษาความสะอาด สวยงาม ขจัดสิ่งสกปรก สิ่งปฏิกูล ขยะภายในวัด ๓. เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจกับการเข้ามาท่องเที่ยวในวัดนั้น ๆ และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. แต่งตั้งคณะกรรมการในการดูแลความสะอาดภายในวัด ๒. ประชุมหารือร่วมกันระหว่างวัด ชุมชน หน่วยงานที่รับผิดชอบ ๓. กำกับและติดตามผลการดำเนินการ^{๕๓}

๙. โครงการก่อสร้างศาลาปฏิบัติธรรมเพื่อรองรับพุทธศาสนิกชนที่สนใจ มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้ประชาชนทั่วไปเข้ามาปฏิบัติธรรมภายในวัดมากขึ้น ๒. กล่อมเกลาคิดใจให้แก่ประชาชนทั่วไปให้หันเข้าวัดปฏิบัติธรรม และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. วางแผนดำเนินการก่อสร้างศาลาปฏิบัติธรรม ๒. แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดสร้างศาลาปฏิบัติธรรม ๓. ประชุมหารือเกี่ยวกับการก่อสร้างศาลาปฏิบัติธรรม ๔. กำกับดูแลและติดตามผลการดำเนินการจัดสร้างศาลาปฏิบัติธรรม^{๕๔}

๑๐. โครงการสร้างวัดโดยแบ่งเขตพุทธาวาส และสังฆาวาสโดยการแยกออกจากกันอย่างชัดเจน เพื่อให้เกิดความสวยงาม มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อแยกเขตพระภิกษุสงฆ์ สามเณร กับสิ่งปลูกสร้างภายในวัดอย่างชัดเจนไปยุ่งเกี่ยวกับ ๒. เพื่อสะดวกแก่การเที่ยวชมภายในวัดของนักท่องเที่ยว ๓. เพื่อการทำกิจของสงฆ์ไม่เกิดความวุ่นวายเกิดขึ้น และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. จัดทำป้ายบอกสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดอย่างชัดเจน ๒. จัดบุคลากรให้ความสะดวกในการเที่ยวชมวัด^{๕๕}

๑๑. โครงการอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนัง มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. อนุรักษ์ความเป็นไทยให้คงไว้ดั้งเดิม ๒. มีจิตรกรรมภาพฝาผนังพูดได้ โดยการนำเสนอผ่านมัลติมีเดียที่น้อยประจำวัด และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. บูรณะซ่อมแซมสิ่งดั้งเดิมให้อยู่ในสภาพที่ดี เพื่อเป็นการศึกษาแหล่งเรียนรู้ ประวัติความเป็นมา ให้แก่นุชนรุ่นหลังได้ ๒. ก่อสร้างสิ่งใหม่แต่ให้คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นไทย และวิถีชีวิตของไทยไว้ ๓. แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ในการดูแล ๔. ประชุมปรึกษาหารือร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแล ๕. กำกับและติดตามผลที่ได้ตั้งไว้ ๕. สรุปผลการดำเนินการแก่เจ้าอาวาส^{๕๖}

๑๒. โครงการปรับภูมิทัศน์บริเวณโบราณสถานให้มีความสวยงาม มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้โบราณสถานภายในวัดมีความสวยงาม ๒. เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเกิดความประทับใจกับสิ่งที่พบ เช่น โบราณสถานที่สะอาด สวยงาม ร่มรื่น ปราศจากสิ่งปฏิกูล ขยะมูลฝอย และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ในการดูแลในการปรับภูมิทัศน์ภายในวัด ๒. นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการปรับภูมิทัศน์ของวัด ๓. กำกับและติดตามผลการดำเนินงานที่ได้ตั้งไว้ ๔. สรุปผลการดำเนินการเกี่ยวกับการปรับภูมิทัศน์^{๕๗}

^{๕๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๗ วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๙ วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๗. ปัจจัยทางการจัดการให้ความรู้

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. การให้ความรู้ควรเริ่มจากการพัฒนาพระ พระในวัดทุกรูปควรมีความรู้ ความเข้าใจในวัดของตน เรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัด โบราณสถาน โบราณวัตถุที่วัดมีอะไรบ้าง เพื่อนำเสนอแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจสอบถามได้^{๕๘}

๒. จัดวิทยากรให้ความรู้แก่ผู้สนใจ เช่น อาจจัดนำนักเรียนที่อยู่ในละแวกวัด นักเรียนที่มาเรียน พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มากเป็นมักคฤเทศก์น้อย เพื่อให้ความรู้แก่ผู้สนใจ หรือใช้วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นจิตอาสาให้ความรู้แก่ผู้ที่มาเที่ยวชมวัด^{๕๙}

๓. พัฒนาพระ พระในวัดทุกรูปควรมีความรู้ ความเข้าใจในวัดของตน เรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัด โบราณสถาน โบราณวัตถุที่วัดมีอะไรบ้าง เพื่อนำเสนอแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจสอบถามได้^{๖๐}

๔. พัฒนาความร่วมมือ วัดต้องสนใจหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกรมศิลปากรเพราะเป็นหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ สำนักงานพระพุทธศาสนา ให้เข้ามาดูแล^{๖๑}

๕. จัดบุคลากรของวัดให้ศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสามารถอธิบายแนะนำนักท่องเที่ยวได้ มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว และประชาสัมพันธ์ จัดกิจกรรมที่หลากหลายอย่างจริงจัง ปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม^{๖๒}

๖. ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ งานประเพณี และการประชาสัมพันธ์เชิงรุกด้านการท่องเที่ยว โดยอยู่ในพื้นฐานของการคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ โดดเด่นเรื่องบริการ มีความปลอดภัยสูง เสริมสร้างการเรียนรู้คู่ชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วม อำนวยความสะดวกในทุกด้าน ทั้งด้านสถานที่ ข้อมูล และด้านบุคลากร มีการจัดระบบบริหารจัดการภายในที่ดีมีส่วนร่วมทุกฝ่าย ปรับเปลี่ยนในสิ่งที่ควรปรับเปลี่ยนเพื่อให้ทันกับกระแสโลก เข้าถึงง่ายและรู้สึกมีความสุขทุกครั้งที่ได้มา มีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีผลการพัฒนาวัดหรือปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ เพื่อให้ราบข้อบกพร่อง มีการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์จากภาครัฐเพื่อผลักดันการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่^{๖๓}

๗. โครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. ศึกษาแหล่งเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของวัดในสมัยเก่าและใหม่ได้อย่างถ่องแท้ ๒. เด็กรุ่นใหม่เกิดความรักและหวงแหนวัฒนธรรมประจำชาติไทย ๓. คงเอกลักษณ์ของความเป็นไทยวิถีชีวิตของชุมชนนั้นให้คงเดิม ๔. เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ซึมซับประวัติศาสตร์ของวัดต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. จัดทำเอกสารประกอบวัดให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมวัด

^{๕๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๖๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๖๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๖๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๖๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๒. จัดบุคลากรในการให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติวัด ความเป็นมาของวัด และเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมในชุมชนนั้น ๆ^{๖๔}

๘. โครงการประชุมสัมมนาปฏิบัติการด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน และประวัติศาสตร์ ร่วมกับภาคเอกชน มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานและประวัติศาสตร์ ๒. ส่งเสริมและสนับสนุนในการอนุรักษ์ในเชิงรุก และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. ประชุมปรึกษาหารือในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดกับภาครัฐ และเอกชน ๒. จัดทำโครงการการอนุรักษ์ ๓. จัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน^{๖๕}

๙. โครงการจัดตั้งชมรมด้านการอนุรักษ์โบราณสถานและประวัติศาสตร์มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. การอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน ๒. เพื่อประชาสัมพันธ์ ๓. เพื่อปลูกจิตใจสำนึกในการอนุรักษ์โบราณสถาน และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. จัดตั้งชมรมด้านการอนุรักษ์โบราณสถานและประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น ๒. การประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานและประวัติศาสตร์ของไทย^{๖๖}

๑๐. โครงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์โบราณสถานและประวัติศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ศาสนาอื่น ๆ ในการอนุรักษ์โบราณและประวัติศาสตร์ ๒. การนำหลักคำสอนของศาสนาอื่นมาปรับใช้กับศาสนาเราได้ และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. ประชุมหารือทุกศาสนาในการพัฒนาศาสนสถาน ๒. นำแนวปฏิบัติมีปรับใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน^{๖๗}

๑๑. โครงการแรลลี่สัญจรตามรอยประวัติศาสตร์ชาติไทย มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวด้านการปฏิบัติธรรมอย่างครบวงจรเพิ่มมากขึ้น ๒. เพื่อเป็นการเปิดแหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์อย่างครบวงจรเพิ่มมากขึ้น และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. เชิญชวนให้นักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมแรลลี่สัญจรท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ชาติไทย ๒. ปลูกจิตสำนึกในการรักชาติไทย^{๖๘}

๘. ปัจจัยทางด้านการจัดการอำนวยความสะดวก

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. จัดระบบบริหารจัดการ โดยร่วมกันระหว่างชุมชนวัด และองค์กรท้องถิ่น ร่วมมือกันเพื่อบริหารจัดการให้วัดเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เป็นศูนย์รวมของความร่วมมือกันในชุมชน โดยต้องมีการแบ่งผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน และประสานประโยชน์กันทุกฝ่าย เพราะถ้าระบบบริหารจัดการดีแล้ว วัดย่อมพัฒนาอย่างทั่วถึงเจริญทุกฝ่าย^{๖๙}

^{๖๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๖๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๖๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๖๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๑ วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๖๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๖๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๒. ส่วนจัดจำหน่ายสินค้า ควรจัดอย่างเป็นระเบียบ มีความสะอาด เน้นความสะอาด และที่สำคัญสินค้า และบริการที่วางจำหน่ายต้องเน้นความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น อาหารพื้นบ้าน ส้มตำ ของที่ระลึกท้องถิ่น เช่น ปลาตะเพียน ตุ๊กตาชาววัง ดอกไม้ต้นโสน เป็นต้น^{๗๐}

๓. ส่วนอำนวยความสะดวก เช่น ลานจอดรถ ห้องน้ำต้องเน้นสะอาด และสะดวกที่สุด

๔. โครงการห้องนิทรรศการการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. ให้ความรู้แก่ผู้สนใจเกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมาของวัด ๒. เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนนั้น ๆ ๓. เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาประวัติ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนรอบ ๆ วัด และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. จัดห้องนิทรรศการพูดได้ ๒. จัดหาสิ่งที่เป็นจุดสำคัญของชุมชนมานำเสนอผ่านทางภาพและการดำเนินการ ๓. จัดให้มีมัคคุเทศก์ในการให้คำบรรยาย^{๗๑}

๕. โครงการจัดทำหนังสือคู่มือ ประวัติวัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปกรรม มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมวัด ๒. เพื่อความสะดวก สบายในการค้นหาเอกสารประกอบการทำงานด้านต่าง ๆ และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. จัดพิมพ์หนังสือ ประวัติวัด ความเป็นมาของวัดให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบ ๒. จัดทำสื่อเทคโนโลยีให้เป็นปัจจุบัน ไม่ล้าสมัย^{๗๒}

๖. โครงการมัคคุเทศก์น้อย มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวก สบายในการเที่ยวชมภายในวัด ๒. สามารถอธิบายประวัติ ความเป็นมาของวัดให้กับนักท่องเที่ยวได้ทั้งชาวไทย และต่างชาติ ๓. เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. ให้เด็กรอบ ๆ วัดมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ให้ที่ดี ๒. สามารถอธิบายแหล่งสำคัญภายในวัดได้อย่างถูกต้อง ๓. สร้างรายได้ให้กับเด็กที่มาเป็นมัคคุเทศก์น้อยกับวัด^{๗๓}

๗. โครงการปรับภูมิทัศน์วัด มัสยิด โบสถ์ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงรุก มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงบูรณาการระหว่าง วัด บ้าน ชุมชน ศาสนาอื่น ๆ ๒. เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาเยี่ยมชมเยือนสถานที่นั้น ๆ และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. แต่งตั้งคณะกรรมการในการดำเนินการปรับภูมิทัศน์ ๒. ประชุมปรึกษาหารือกับหน่วยงานอื่น ๆ ๓. ขอกการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นในการปรับภูมิทัศน์ให้สวยงาม ร่มรื่น น่าอยู่ น่าเข้า^{๗๔}

๘. โครงการไหว้พระสัจจธรรมสามศาสนา ระหว่าง วัด มัสยิด และโบสถ์คริสต์ มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามากราบไหว้ เยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ๒. เพื่อการพัฒนาเชิงรุก ๓. การพัฒนาร่วมกันอย่างสันติสุข ๔. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาอย่างครบถ้วน และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. ประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่าง ๆ ๒. มีโครงการเสนอให้กับหน่วยงานที่รับผิดชอบ^{๗๕}

^{๗๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๑ วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๗๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๗๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๗๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๗๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๗๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการ และตัวชี้วัดในการพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งมีรายละเอียดตามตารางที่ ๔.๑-๔.๒ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	รายการ	ตัวชี้วัด		หมายเหตุ
		เชิงปริมาณ	เชิงคุณภาพ	
๑.	ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการ			
	๑. ด้านการวางแผน			
	๑.๑ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	มี/ไม่มี	มีตัวแทนจากหลากหลายหน่วยงาน	
	๑.๒ มีการประชุมวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นประจำ	สัปดาห์ละ ๑ ครั้ง	มีวาระและรายงานการประชุมทุกครั้ง	
	๑.๓ มีการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	มี/ไม่มี	แผนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ	
	๒. ด้านการจัดองค์การ			
	๒.๑ มีโครงสร้างและตำแหน่งทางการบริหารแหล่งท่องเที่ยว	มี/ไม่มี	มีผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารแหล่งท่องเที่ยวเป็นคณะกรรมการ	
	๒.๒ มีการแบ่งหน้าที่แก่บุคลากรทุกฝ่ายอย่างชัดเจน	มี/ไม่มี	บุคลากรทุกคนสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ดี	
	๓. ด้านการบังคับบัญชาสั่งการ			
	๓.๑ มีระเบียบและข้อปฏิบัติในการบริหารแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน	๑ ระเบียบ	มีการนำระเบียบและข้อปฏิบัติไปใช้อย่างจริงจัง	
	๔. ด้านการประสานงาน			
	๔.๑ มีภาคีเครือข่ายในการบริหารแหล่งท่องเที่ยว	อย่างน้อย ๕ ภาคีเครือข่าย	มีการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องระหว่างภาคีเครือข่าย	
	๔.๒ มีการประสานงานกับชุมชน และหน่วยงานราชการ	อย่างน้อย ๑ ชุมชน ๑ หน่วยงานราชการ	ได้รับความร่วมมือจากชุมชนและหน่วยงานราชการ	
	๕. ด้านการควบคุม			
	๕.๑ มีการจัดทำรายงานผลการดำเนินการในรอบปี	ปีละ ๒ ครั้ง	ข้อบกพร่องได้รับการแก้ไขทันที	
	๕.๒ มีการจัดทำประชาพิจารณ์กับชุมชนและหน่วยงานราชการ	ปีละ ๑ ครั้ง	ได้รับความร่วมมือจากชุมชนและหน่วยงานราชการ	
รวม ๑๐ ตัวชี้วัด				

จากตารางที่ ๔.๑ สรุปได้ว่า ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี ๕ องค์ประกอบ ๑๐ ตัวชี้วัด คือ ๑. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ๒. มีการประชุมวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

เป็นประจำ ๓. มีการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ๔. มีโครงสร้างและตำแหน่งทางการบริหาร แหล่งท่องเที่ยว ๕. มีการแบ่งหน้าที่แก่บุคลากรทุกฝ่ายอย่างชัดเจน ๖. มีระเบียบและข้อปฏิบัติในการบริหารแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน ๗. มีภาคีเครือข่ายในการบริหารแหล่งท่องเที่ยว ๘. มีการประสานงานกับชุมชน และหน่วยงานราชการ ๙. มีการจัดทำรายงานผลการดำเนินการในรอบปี และ ๑๐. มีการจัดทำประชาพิจารณ์กับชุมชนและหน่วยงานราชการ

ตารางที่ ๔.๒ ตัวชี้วัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	รายการ	ตัวชี้วัด		หมายเหตุ
		เชิงปริมาณ	เชิงคุณภาพ	
๒.	ตัวชี้วัดในการพัฒนาการท่องเที่ยว			
	๑. ด้านกายภาพ			
	๑.๑ แบ่งพื้นที่ใช้สอยได้อย่างเหมาะสม	ร้อยละ ๘๐	สามารถใช้ประโยชน์ได้จากทุกพื้นที่	
	๑.๒ สะอาด ร่มรื่น สวยงาม	ร้อยละ ๘๐	ผู้รับบริการเกิดความประทับใจและกลับมาอีกครั้ง	
	๑.๓ มีความเป็นสากลสูง มีความเป็นอารยสถาปัตย์	ร้อยละ ๕๐	ผู้รับบริการทุกเพศทุกวัยทุกศาสนาได้รับการบริการอย่างเท่าเทียมกัน	
	๑.๔ สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นสูง	ร้อยละ ๘๐	ตัวอาคารและสภาพแวดล้อมสามารถสะท้อนอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น	
	๒. ด้านการจัดการให้ความรู้			
	๒.๑ สามารถมองเห็นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน	ร้อยละ ๘๐	ผู้รับบริการได้ความรู้จากข้อมูลภายในแหล่งท่องเที่ยว	
	๒.๒ สามารถสืบค้นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวผ่านระบบออนไลน์ได้	ร้อยละ ๘๐	ผู้รับข้อมูลสามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้ผ่านระบบออนไลน์	
	๒.๓ บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายข้อมูลได้อย่างชัดเจน	ร้อยละ ๘๐	ผู้รับบริการสามารถสอบถามข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ได้ในกรณีที่สูงสัย	
	๓. ด้านการจัดการอำนวยความสะดวก			
	๓.๑ มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวครบครัน	ร้อยละ ๘๐	ผู้รับบริการทุกเพศทุกวัยทุกศาสนาได้รับการบริการอย่างเท่าเทียมกัน	
	๓.๒ มีระบบป้องกันความปลอดภัยสูง	ร้อยละ ๘๐	ผู้รับบริการทุกเพศทุกวัยทุกศาสนาได้รับการช่วยเหลืออย่างทันท่วงที	
รวม ๙ ตัวชี้วัด				

จากตารางที่ ๔.๒ สรุปได้ว่า ตัวชี้วัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี ๓ องค์ประกอบ ๙ ตัวชี้วัด คือ ๑. แบ่งพื้นที่ใช้สอยได้อย่างเหมาะสม ๒. สะอาด ร่มรื่น สวยงาม ๓. มีความเป็นสากลสูง มีความเป็นอารยสถาปัตย์ ๔. สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นสูง ๕. สามารถมองเห็นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่าง

ชัดเจน ๖. สามารถสืบค้นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวผ่านระบบออนไลน์ได้ ๗. บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายข้อมูลได้อย่างชัดเจน ๘. มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวครบครัน และ ๙. มีระบบป้องกันความปลอดภัยสูง

๔.๓ รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑. รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว จะช่วยให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวและเยี่ยมชม ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงต้องจัดสถานที่ให้สวยงาม สะอาด รมรื่น น่าสนใจ และทำการโปรโมทผ่านช่องทางต่างๆ โดยเฉพาะทางสื่อออนไลน์^{๗๖}

๒. หลักในการบริหารจัดการและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะวัดนั้นควรนำหลักสัปปายะ ๗ ประการมาพัฒนาให้ครบในทุกๆ มิติ เช่น พัฒนาอาวาสให้เป็นสัปปายะ พัฒนาการเดินทางสัญจรให้สะดวกสบาย พัฒนาบุคคลให้มีความรู้ความสามารถ พัฒนาอากาศให้ถ่ายเทสะดวก และพัฒนาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้น่ารื่นรมย์^{๗๗}

๓. จัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไปปรับเท่าที่สามารถบริหารจัดการได้ ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน การสัญจรไปมาสะดวก มีป้ายบอกทางชัดเจน การต้อนรับดี มีแผนกต้อนรับชัดเจน ให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยว คนในชุมชนเป็นกันเองมีอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึกเพียงพอ อากาศสบายไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป มีที่ให้พักผ่อน การเดินชมสถานที่สะดวก^{๗๘}

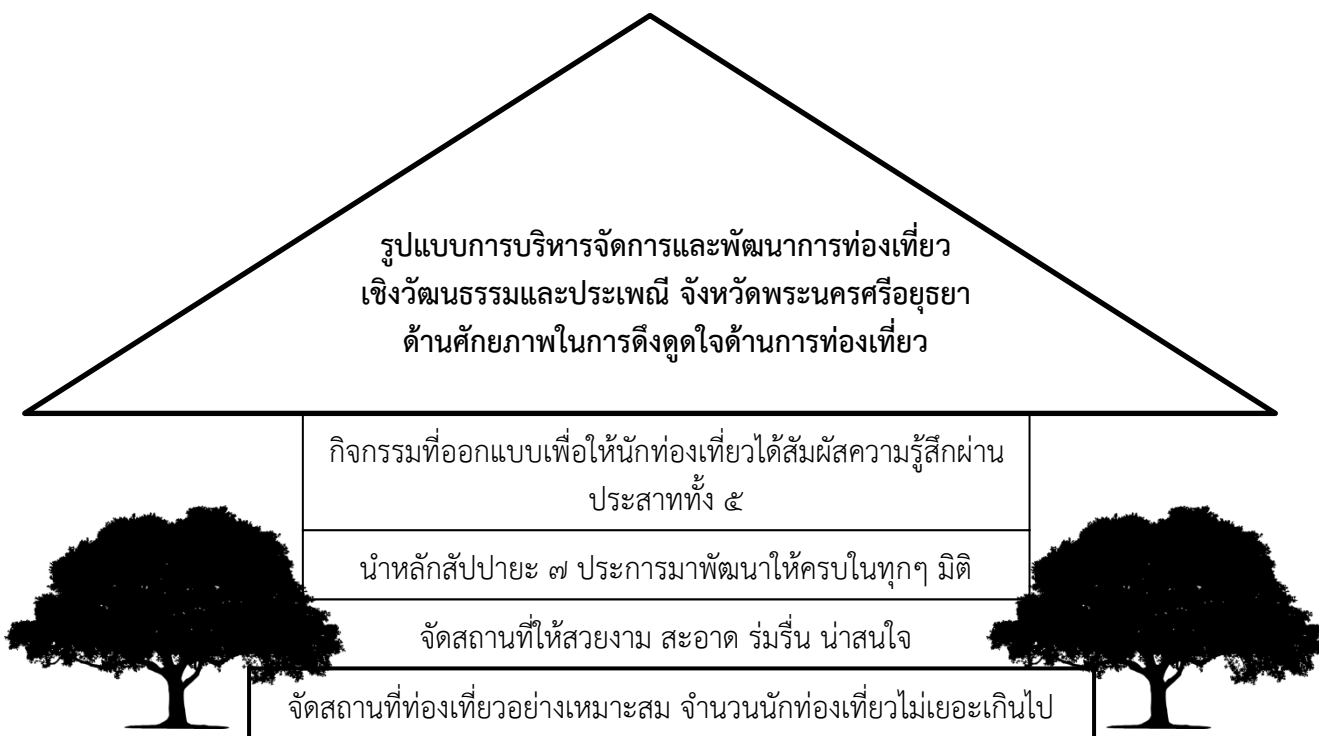
๔. กิจกรรมที่ออกแบบเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกผ่านประสาททั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูป คือ การมองเห็น นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นสิ่งที่ชุมชนนำเสนอได้อย่างชัดเจน เพราะสิ่งแรกที่นักท่องเที่ยวจะสัมผัสได้คือการมองเห็น ดังนั้นชุมชนจึงต้องจัดสถานที่ให้สะอาด รมเย็น สวยงาม และมีมุมสำหรับการถ่ายรูปที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ เสียง คือ การได้ยิน ชุมชนควรออกแบบกิจกรรมที่มีการบรรยายประกอบ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจสิ่งที่ชุมชนกำลังนำเสนอผ่านเสียงพูด หรือดนตรี กลิ่น ในด้านของกลิ่นนั้นเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยู่กับชุมชนนาน หากชุมชนบริหารจัดการเรื่องกลิ่นได้ดี เช่น ไม่เหม็น มีกลิ่นหอมของดอกไม้ สร้างบรรยากาศให้สดชื่น เป็นต้น รส คือรสชาติ ชุมชนต้องมีมุมรับรองนักท่องเที่ยว เพราะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่มาท่องเที่ยวเพื่อหาของกินที่มีรสชาติอร่อย ดังนั้นชุมชนจึงตอบโต้การท่องเที่ยวของ

^{๗๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๗๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๗๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มาก สุดท้ายคือ สัมผัส คือการสร้างรอยยิ้ม และสัมพันธภาพที่ดีของคนในชุมชน กับนักท่องเที่ยว คือทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยวให้มากที่สุด^{๗๙}

**แผนภาพที่ ๔.๘ รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนากท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว
ที่มา: จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัยเอง**

จากแผนภาพที่ ๔.๘ จะเห็นว่าการจะบริหารและพัฒนากท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้น่าสนใจและดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว นั้น แหล่งท่องเที่ยวต้องเริ่มจากการจัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไปรับเท่าที่สามารถบริหารจัดการได้ ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน การสัญจรไปมาสะดวก มีป้ายบอกทางชัดเจน การต้อนรับดี มีแผนกต้อนรับชัดเจน ให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยว คนในชุมชนเป็นกันเองมีอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึกเพียงพอ อากาศสบายไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป มีที่ให้พักผ่อน การเดินชมสถานที่สะดวก ประการที่สองคือจัดสถานที่ให้สวยงาม สะอาด ร่มรื่น น่าสนใจ และทำการโปรโมทผ่านช่องทางต่างๆ โดยเฉพาะทางสื่อออนไลน์ ประการที่สามคือนำหลักสี่ปายะ ๗ ประการมาพัฒนาให้ครบในทุกๆ มิติ เช่น พัฒนาอวาาสให้เป็นสี่ปายะ พัฒนาการเดินทางสัญจรให้สะดวกสบาย พัฒนาบุคคลให้มีความรู้ความสามารถ พัฒนาอากาศให้ถ่ายเทสะดวก

^{๗๙}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๓.

และพัฒนาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้น่ารื่นรมย์ ประการสุดท้ายคือการสร้างรอยยิ้ม และสัมพันธภาพที่ดีของคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยว คือทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยวให้มากที่สุด

๒. รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. สร้างแรงจูงใจ การสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจและรู้สึกภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น การเป็นสมาชิก เป็นอาสาสมัครของชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ปรับปรุงชุมชน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เช่น การนำสินค้ามาขาย การเปิดร้านค้าในชุมชน เป็นต้น^{๕๐}

๒. ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยววันนั้น สิ่งแรกที่จำเป็นต้องบริหารจัดการคือสถานที่ ในการบริหารจัดการสถานที่นั้นชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่มีมอมับ และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิกูล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุขภาพดี มีระเบียบวินัย^{๕๑}

๓. ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แก่คนในชุมชน รวมถึงชาวบ้าน เพื่อที่บุคลากรเหล่านี้จะได้มีข้อมูลในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน เพราะถ้าขาดข้อมูลแล้ว การพัฒนาชุมชนคงจะพัฒนาอย่างไร้ทิศทาง ดังนั้น จึงควรให้ความรู้แก่คนในชุมชน โดยอาจจัดอบรม จัดประชุมสัมมนา หรือลงไปให้ความรู้โดยตรงยังชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้มีความรู้ ความเข้าใจ โดยตรงในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน^{๕๒}

๔. ควรพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในชุมชนโดยยึดหลักกัลยาณมิตร ๗ เพื่อการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ทำตนให้เป็นที่รัก ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ น่าเจริญใจชวนให้ระลึกถึง รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดี อดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ สามารถอธิบายเรื่องที่ยุ่งยากลุ่มลึกให้เข้าใจอย่างง่ายดาย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อม^{๕๓}

๕. แนวคิดในการส่งเสริมให้ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ให้ความรู้ ความร่วมมือกันทั้งกาย และใจ คนที่เข้าชุมชนส่วนใหญ่ต้องการที่จะไปทำบุญ ถ้าทุกคนได้ทั้งความรู้ ความร่วมมือกันทั้งกายและใจทุกคนก็จะอยากที่จะเข้าชุมชน^{๕๔}

๖. ประชุมวางแผนตามนโยบายของชุมชน ร่วมกันหลายฝ่าย เช่น ภาครัฐ วัฒนธรรมจังหวัด อบจ. อบต. ฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายฆราวาส หัวหน้าชุมชน และตัวแทนชุมชน เป็นต้น ดึงชุมชนให้มี

^{๕๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓.

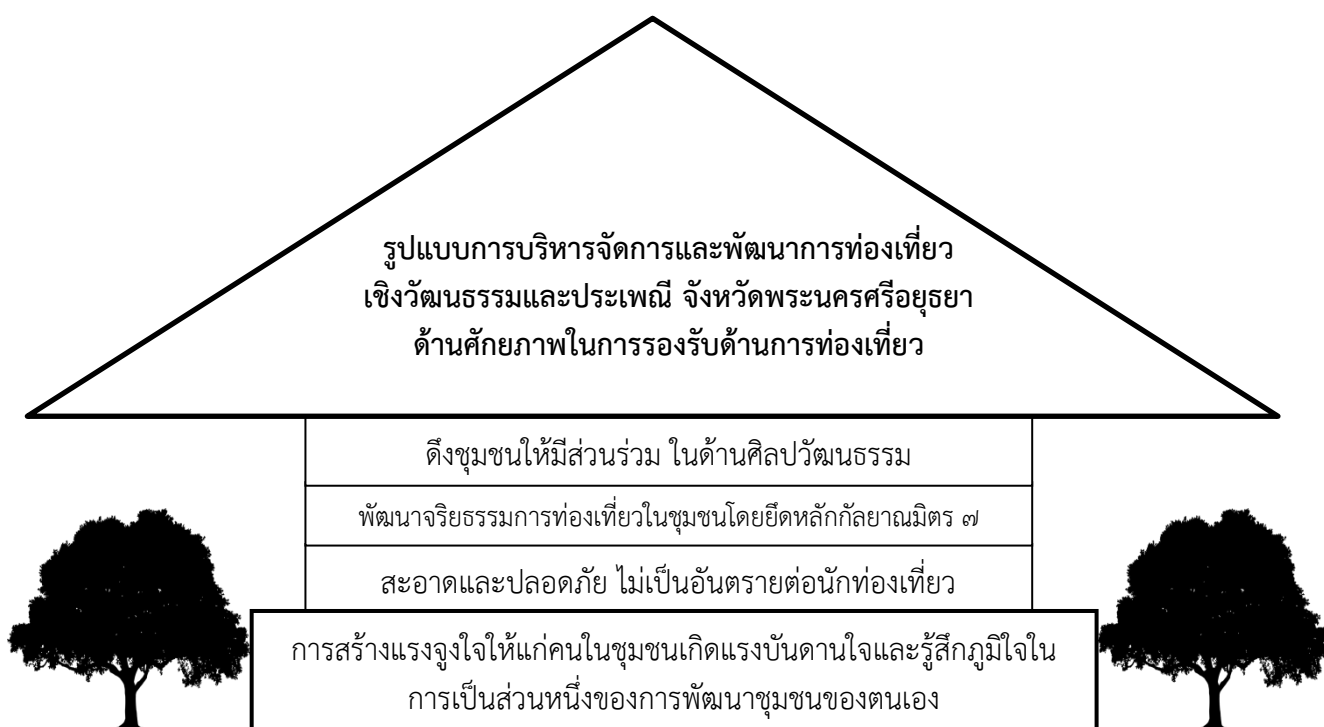
^{๕๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๕ วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๖ วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๓.

ส่วนร่วม ในด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น จัดการแสดงพื้นบ้าน หรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จัดระเบียบในชุมชน บ้ายชุมชน ทางเข้า-ออก รั้ว ความร่มรื่น ความสะอาด และปลอดภัย^{๕๕}

๗. พัฒนาชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งศูนย์รวมกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง เป็นเอกลักษณ์หนึ่งเดียว ใช้สื่อสารมวลชนประสานสัมพันธ์สู่สายตาประชาชน

แผนภาพที่ ๔.๙ รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนากองท้องที่

เชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

ที่มา: จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัยเอง

จากแผนภาพที่ ๔.๙ จะเห็นได้ว่าเมื่อนักท่องเที่ยวมีความสนใจเข้ามาท่องเที่ยวแล้ว ประการที่สองที่แหล่งท่องเที่ยวต้องบริหารจัดการและพัฒนาก็คือ การรับรองนักท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวควรดำเนินการดังนี้คือ การสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจและรู้สึกภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น การเป็นสมาชิก เป็นอาสาสมัครของชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ปรับปรุงชุมชน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เช่น การนำสินค้ามาขาย การเปิดร้านค้าในชุมชน เป็นต้น ในการบริหารจัดการสถานที่นั้นชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่มีมูมอับ และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิกูล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุขภาพดี มีระเบียบวินัย ควรพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในชุมชนโดยยึด

^{๕๕}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

หลักกัลยาณมิตร ๗ เพื่อการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ทำตนให้เป็นที่น่ารัก ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ น่าเจริญใจชวนให้ระลึกถึง รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดี อดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ สามารถอธิบายเรื่องที่ยุ่งยากกลุ่มเล็กให้เข้าใจอย่างง่ายดาย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อม ประการสุดท้ายคือ ดึงชุมชนให้มีส่วนร่วม ในด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น จัดการแสดงพื้นบ้าน หรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จัดระเบียบในชุมชน ป้ายชุมชน ทางเข้า-ออก รั้ว ความร่มรื่น ความสะอาด และปลอดภัย

๓. รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการ

เกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑. แหล่งท่องเที่ยวต้องมีการบริหารบุคลากร การเงิน การดูแลสถานที่ เพื่อเป็นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวได้ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแบบสร้างสรรค์ เป็นการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ เพื่อให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดี เจริญ มีคนมาเยี่ยมเยียนมากขึ้น มีชื่อเสียงในทุก ๆ ด้าน เมื่อมาเที่ยวแล้วเกิดความสบายใจ ปลอดภัย เกิดความประทับใจในการมาเยือนเพื่อจะได้กลับมาเที่ยวอีก^{๕๖}

๒. ควรเน้นความร่มรื่นและสวยงามภายในชุมชน เน้นความสะอาด เป็นระเบียบ เรียบร้อย สงบ พัฒนาห้องน้ำให้ได้มาตรฐาน และมีจำนวนเพียงพอต่อจำนวนของนักท่องเที่ยว มีป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรม สถานที่ อย่างชัดเจน^{๕๗}

๓. เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน จัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย แต่งตั้งคนในชุมชนที่มีความรู้มาช่วยงาน หมั่นประชุมกันเนื่อง นิตย์^{๕๘}

๔. ทำงานอย่างเสียสละ อุทิศตนเพื่อส่วนรวมและชุมชน ดำเนินทุกกิจกรรมตามแผนที่ได้วางไว้อย่างรัดกุม คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและเกิดเป็นความภาคภูมิใจในชุมชน ให้ทุกฝ่ายได้ตรวจสอบผลการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายอย่างตรงไปตรงมาและต่อเนื่อง^{๕๙}

๕. ยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนและยินดีที่จะให้ผู้อื่นตรวจสอบผลการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยวได้ แต่งตั้งคณะกรรมการในการกำกับ ติดตาม และประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง นำข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไข เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย^{๖๐}

^{๕๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๕ วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๕๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๖๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๖. มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน หมั่นพิจารณาปรับปรุงแผนงานที่ดำเนินการไปแล้วมีข้อบกพร่อง มีการบันทึกจุดเด่น จุดด้อย ของแหล่งท่องเที่ยว แล้วนำมาพัฒนา เน้นการทำประชาพิจารณ์ รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน^{๑๑}

**แผนภาพที่ ๔.๑๐ รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนารท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ด้านการบริหารจัดการ**

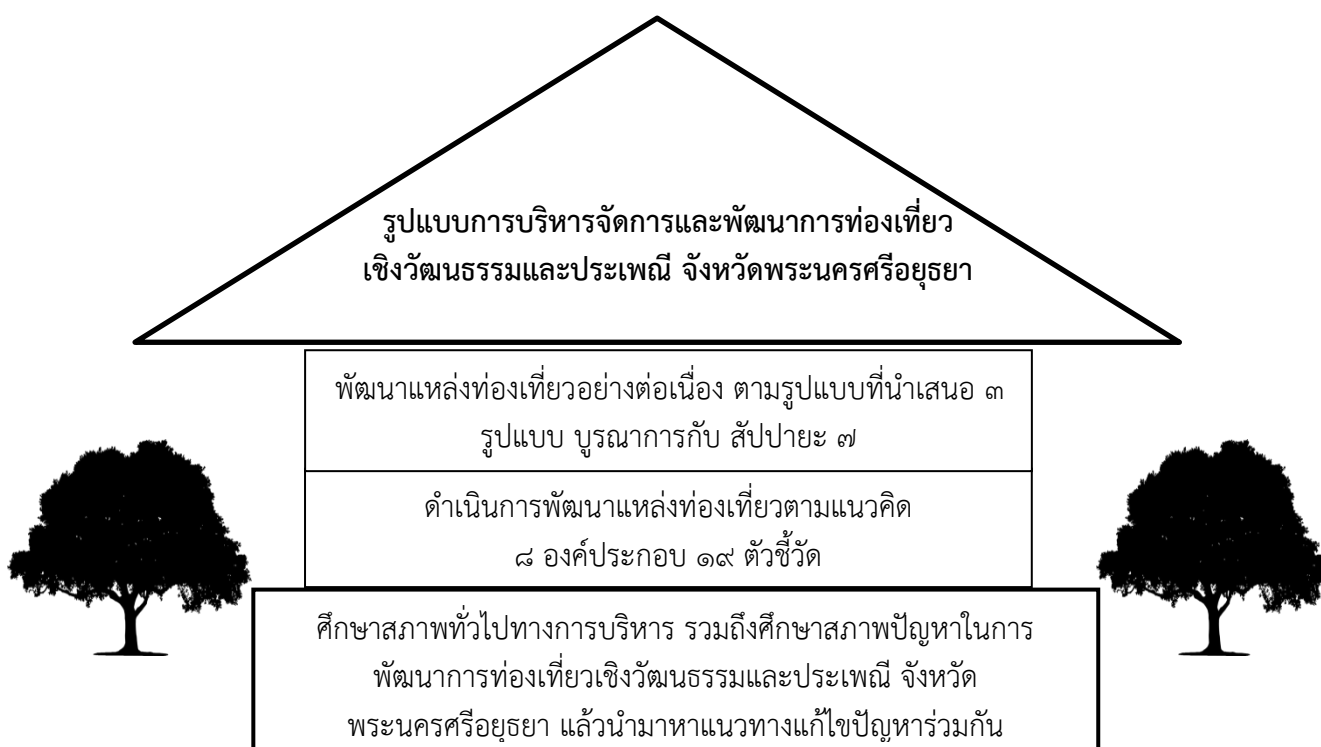
ที่มา: จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัยเอง

จากแผนภาพที่ ๔.๑๐ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวต้องมีการบริหารบุคลากร การเงิน การดูแลสถานที่ เพื่อเป็นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวได้ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแบบสร้างสรรค์ เป็นการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ เพื่อให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดี เจริญ มีคนมาเยี่ยมเยียนมากขึ้น มีชื่อเสียงในทุก ๆ ด้าน เมื่อมาเที่ยวแล้วเกิดความสบายใจ ปลอดภัย เกิดความประทับใจในการมาเยือนเพื่อจะได้กลับมาเที่ยวอีก เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน จัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย แต่งตั้งคนในชุมชนที่มีความรู้มาช่วยงาน หมั่นประชุมกันเนื่องนิตยยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนและยินดีที่จะให้ผู้อื่น

^{๑๑}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๕ วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๓.

ตรวจสอบผลการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยวได้ แต่งตั้งคณะกรรมการในการกำกับ ติดตาม และ ประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง นำข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไข เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย และมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน หมั่นพิจารณาปรับปรุงแผนงานที่ดำเนินการไปแล้วมีข้อบกพร่อง มีการบันทึกจุดเด่น จุดด้อย ของแหล่งท่องเที่ยว แล้วนำมาพัฒนา เน้นการทำประชาพิจารณ์ รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน

๔.๔ องค์ความรู้

แผนภาพที่ ๔.๑๑ รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่มา: จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัยเอง

จากแผนภาพที่ ๔.๑๑ พบว่า สภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและ
พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย

๑. สภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) จังหวัด
พระนครศรีอยุธยามีโบราณสถานที่สวยงาม สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ทั่วโลก (๒) จังหวัด
พระนครศรีอยุธยาเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีความหลากหลายทางด้านศาสนา และเป็นเมืองแห่งสันติ
สุข จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ (๓) จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีวัดจำนวน
มากที่สวยงาม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและชาวต่างประเทศ

๒. สภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) พัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน (๒) จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม (๓) พัฒนาศาสนสถานเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

๓. สภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย (๑) บูรณาการร่วมกันของทุกศาสนา (๒) ได้รับบสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ (๓) แหล่งท่องเที่ยวหลายๆ แห่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการบริหารจัดการที่ดีขึ้นกว่าเดิม

๔. สภาพปัญหาด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยายังขาดงบประมาณในการพัฒนาศาสนสถานเก่าและการก่อสร้างศาสนสถานใหม่ที่คงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นตน (๒) เน้นการท่องเที่ยวไหว้พระเพียงรูปแบบเดียว ขาดการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว (๓) กิจกรรมที่วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดขึ้นเน้นประชาชนจากภายนอก ขาดการประชาสัมพันธ์และดึงดูดความสนใจของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมร่วมกันกับแหล่งท่องเที่ยว (๔) ขาดการฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง (๕) นักท่องเที่ยวขาดจิตสำนึกสาธารณะ

๕. สภาพปัญหาด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) พื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวคับแคบ ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ โดยเฉพาะวัดวาอารามในเกาะเมือง (๒) ขาดทักษะทางด้านภาษาและการอธิบายประวัติความเป็นมา (๓) ขาดกิจกรรมที่ให้ความรู้ ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น (๔) เน้นวัตถุความสะดวกสบายให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่โดยลืมนึกถึงอนุรักษ์สภาพที่แท้จริง และวัฒนธรรมอันดีงามในสมัยเก่าลงไปมาก (๕) ขาดความพร้อมในการแนะนำศาสนสถาน การดูแลศาสนสถานที่ถูกต้อง

๖. สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย (๑) ขาดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง (๒) ขาดแผนปฏิบัติการประจำปี (๓) นักท่องเที่ยวมีจำนวนที่ลดลงมาก (๔) ปัญหาการไถ่ราคานักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (๕) ปัญหารถติดในช่วงเทศกาล

ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี ๕ องค์ประกอบ ๑๐ ตัวชี้วัด คือ ๑. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ๒. มีการประชุมวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นประจำ ๓. มีการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ๔. มีโครงสร้างและตำแหน่งทางการบริหารแหล่งท่องเที่ยว ๕. มีการแบ่งหน้าที่แก่บุคลากรทุกฝ่ายอย่างชัดเจน ๖. มีระเบียบและข้อปฏิบัติในการบริหารแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน ๗. มีภาคีเครือข่ายในการบริหารแหล่งท่องเที่ยว ๘. มีการประสานงานกับชุมชน และหน่วยงานราชการ ๙. มีการจัดทำรายงานผลการดำเนินการในรอบปี และ ๑๐. มีการจัดทำประชาสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานราชการ

ตัวชี้วัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี ๓ องค์ประกอบ ๙ ตัวชี้วัด คือ ๑. แบ่งพื้นที่ใช้สอยได้อย่างเหมาะสม ๒. สะอาด ร่มรื่น สวยงาม ๓. มีความเป็นสากลสูง มีความเป็นอารยสถาปัตยกรรม ๔. สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นสูง ๕. สามารถมองเห็นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน ๖. สามารถสืบค้นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวผ่านระบบออนไลน์ได้ ๗. บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายข้อมูล

ได้อย่างชัดเจน ๘. มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวครบครัน และ ๙. มีระบบป้องกันความปลอดภัยสูง

จะเห็นว่าการจะบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้น่าสนใจและดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวนั้น แหล่งท่องเที่ยวต้องเริ่มจากการจัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไปปรับเท่าที่สามารถบริหารจัดการจัดการได้ ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน การสัญจรไปมาสะดวก มีป้ายบอกทางชัดเจน การต้อนรับดี มีแผนกต้อนรับชัดเจน ให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยว คนในชุมชนเป็นกันเองมีอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึกเพียงพอ อากาศสบายไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป มีที่พักผ่อน การเดินชมสถานที่สะดวก ประการที่สองคือจัดสถานที่ให้สวยงาม สะอาด ร่มรื่น น่าสนใจ และทำการโปรโมทผ่านช่องทางต่างๆ โดยเฉพาะทางสื่อออนไลน์ ประการที่สามคือนำหลักสี่ปายะ ๗ ประการมาพัฒนาให้ครบในทุกๆ มิติ

ประการที่สองที่แหล่งท่องเที่ยวต้องบริหารจัดการและพัฒนา ก็คือ การรับรองนักท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวควรดำเนินการดังนี้คือ การสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจและรู้สึกภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น การเป็นสมาชิกเป็นอาสาสมัครของชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ปรับปรุงชุมชน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เช่น การนำสินค้ามาขาย การเปิดร้านค้าในชุมชน เป็นต้น ในการบริหารจัดการสถานที่นั้นชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่มีมูมอับ และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิกูล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุภาพดี มีระเบียบวินัย ควรพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในชุมชนโดยยึดหลักกัลยาณมิตร ๗

แหล่งท่องเที่ยวต้องมีการบริหารบุคลากร การเงิน การดูแลสถานที่ เพื่อเป็นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวได้ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแบบสร้างสรรค์ เป็นการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ เพื่อให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดี เจริญ มีคนมาเยี่ยมเยือนมากขึ้น มีชื่อเสียงในทุกๆ ด้าน เมื่อมาเที่ยวแล้วเกิดความสบายใจ ปลอดภัย เกิดความประทับใจในการมาเยือนเพื่อจะได้กลับมาเที่ยวอีก เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน

การบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย การศึกษาสภาพทั่วไปทางการบริหาร รวมถึงศึกษาสภาพปัญหาในการพัฒนาการท่องเที่ยวนำไปสู่การหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน หลังจากนั้นจึงดำเนินการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามแนวคิด ๘ องค์ประกอบ ๑๙ ตัวชี้วัด และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องตามรูปแบบที่นำเสนอ ๓ รูปแบบ ข้างต้น พัฒนาอย่างนี้ต่อไปจนเกิดเป็นความเข้มแข็งในอนาคต

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒) เพื่อศึกษาตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ประเด็นที่ ๑ สภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถานที่สวยงาม สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ทั่วโลก (๒) จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีความหลากหลายทางด้านศาสนา และเป็นเมืองแห่งสันติสุข จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ (๓) จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีวัดจำนวนมากที่สวยงาม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและชาวต่างประเทศ

สภาพทั่วไปด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) พัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน (๒) จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม (๓) พัฒนาศาสนสถานเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

สภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย (๑) บูรณาการร่วมกันของทุกศาสนา (๒) ได้รับความสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ (๓) แหล่งท่องเที่ยวหลายๆ แห่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการบริหารจัดการที่ดีขึ้นกว่าเดิม

สภาพปัญหาด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยายังขาดงบประมาณในการพัฒนาศาสนสถานเก่าและการก่อสร้างศาสนสถานใหม่ที่คงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นตน (๒) เน้นการท่องเที่ยวไหว้พระเพียงรูปแบบเดียว ขาดการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว (๓) กิจกรรมที่วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดขึ้นเน้นประชาชนจากภายนอก ขาดการประชาสัมพันธ์และดึงดูดความสนใจของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมร่วมกันกับแหล่งท่องเที่ยว (๔) ขาดการฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง (๕) นักท่องเที่ยวขาดจิตสำนึกสาธารณะ

สภาพปัญหาด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย (๑) พื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวคับแคบ ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ โดยเฉพาะวัดวาอารามในเกาะเมือง (๒) ขาดทักษะทางด้านภาษาและการอธิบายประวัติความเป็นมา (๓) ขาดกิจกรรมที่ทำให้ความรู้ ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น (๔) เน้นวัตถุความสะดวกสบายให้นักท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่โดยลืมที่จะอนุรักษ์สภาพที่แท้จริง และวัฒนธรรมอันดีงามในสมัยเก่าลงไปมาก (๕) ขาดความพร้อมในการแนะนำศาสนสถาน การดูแลศาสนสถานที่ถูกต้อง

สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย (๑) ขาดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง (๒) ขาดแผนปฏิบัติการประจำปี (๓) นักท่องเที่ยวมีจำนวนที่ลดลงมาก (๔) ปัญหาการโ้่งราคานักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (๕) ปัญหารถติดในช่วงเทศกาล

ประเด็นที่ ๒ ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี ๕ องค์ประกอบ ๑๐ ตัวชี้วัด คือ ๑. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ๒. มีการประชุมวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นประจำ ๓. มีการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ๔. มีโครงสร้างและตำแหน่งทางการบริหารแหล่งท่องเที่ยว ๕. มีการแบ่งหน้าที่แก่บุคลากรทุกฝ่ายอย่างชัดเจน ๖. มีระเบียบและข้อปฏิบัติในการบริหารแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน ๗. มีภาคีเครือข่ายในการบริหารแหล่งท่องเที่ยว ๘. มีการประสานงานกับชุมชน และหน่วยงานราชการ ๙. มีการจัดทำรายงานผลการดำเนินการในรอบปี และ ๑๐. มีการจัดทำประชาสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานราชการ

ตัวชี้วัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี ๓ องค์ประกอบ ๙ ตัวชี้วัด คือ ๑. แบ่งพื้นที่ใช้สอยได้อย่างเหมาะสม ๒. สะอาด ร่มรื่น สวยงาม ๓. มีความเป็นสากลสูง มีความเป็นอารยสถาปัตยกรรม ๔. สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นสูง ๕. สามารถมองเห็นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน ๖. สามารถสืบค้นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวผ่านระบบออนไลน์ได้ ๗. บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายข้อมูลได้อย่างชัดเจน ๘. มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวครบครัน และ ๙. มีระบบป้องกันความปลอดภัยสูง

ประเด็นที่ ๓ รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จะเห็นว่าการจะบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้น่าสนใจและดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว นั้น แหล่งท่องเที่ยวต้องเริ่มจากการจัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไปปรับเท่าที่สามารถบริหารจัดการได้ ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน การสัญจรไปมาสะดวก มีป้ายบอกทางชัดเจน การต้อนรับดี มีแผนกต้อนรับชัดเจน ให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยว คนในชุมชนเป็นกันเองมีอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึกเพียงพอ อากาศสบายไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป มีที่ให้พักผ่อน การเดินชมสถานที่สะดวก ประการที่สองคือจัดสถานที่ให้สวยงาม สะอาด ร่มรื่น น่าสนใจ

และทำการโปรโมทผ่านช่องทางต่างๆ โดยเฉพาะทางสื่อออนไลน์ ประการที่สามคือนำหลักสัปปายะ ๗ ประการมาพัฒนาให้ครบในทุกๆ มิติ เช่น พัฒนาอวาาสให้เป็นสัปปายะ พัฒนาการเดินทางสัญจรให้สะดวกสบาย พัฒนาบุคคลให้มีความรู้ความสามารถ พัฒนาอากาศให้ถ่ายเทสะดวก และพัฒนาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้น่ารื่นรมย์ ประการสุดท้ายคือการสร้างรอยยิ้ม และสัมพันธภาพที่ดีของคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยว คือทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยวให้มากที่สุด

ประการที่สองที่แหล่งท่องเที่ยวต้องบริหารจัดการและพัฒนา ก็คือ การรับรองนักท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวควรดำเนินการดังนี้คือ การสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจและรู้สึกภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น การเป็นสมาชิกเป็นอาสาสมัครของชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ปรับปรุงชุมชน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เช่น การนำสินค้ามาขาย การเปิดร้านค้าในชุมชน เป็นต้น ในการบริหารจัดการสถานที่นั้นชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่มีมอมับ และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิญกุล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุภาพดี มีระเบียบวินัย ควรพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในชุมชนโดยยึดหลักกัลยาณมิตร ๗ เพื่อการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ทำตนให้เป็นที่รัก ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ นำเจริญใจชวนให้ระลึกถึง รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดี อดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ สามารถอธิบายเรื่องที่ยุ่งยากลุ่มลึกให้เข้าใจอย่างง่ายตาย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อม ประการสุดท้ายคือ ดึงชุมชนให้มีส่วนร่วม ในด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น จัดการแสดงพื้นบ้าน หรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จัดระเบียบในชุมชน ป้ายชุมชน ทางเข้า-ออก รั้ว ความร่มรื่น ความสะอาด และปลอดภัย

แหล่งท่องเที่ยวต้องมีการบริหารบุคลากร การเงิน การดูแลสถานที่ เพื่อเป็นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวได้ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแบบสร้างสรรค์ เป็นการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ เพื่อให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดี เจริญ มีคนมาเยี่ยมเยียนมากขึ้น มีชื่อเสียงในทุก ๆ ด้าน เมื่อมาเที่ยวแล้วเกิดความสบายใจ ปลอดภัย เกิดความประทับใจในการมาเยือนเพื่อจะได้กลับมาเที่ยวอีก เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน จัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย แต่งตั้งคนในชุมชนที่มีความรู้มาช่วยงาน หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนและยินดีที่จะให้ผู้อื่นตรวจสอบผลการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยวได้ แต่งตั้งคณะกรรมการในการกำกับ ติดตาม และประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง นำข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไข เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย และมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน หมั่นพิจารณาปรับปรุงแผนงานที่ดำเนินการไปแล้วมีข้อบกพร่อง มีการบันทึกจุดเด่น จุดด้อย ของแหล่งท่องเที่ยว แล้วนำมาพัฒนา เน้นการทำประชาพิจารณ์ รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” นั้น ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยตามข้อค้นพบได้ดังนี้

๑) สภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถานที่สวยงาม สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ทั่วโลก เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีความหลากหลายทางด้านศาสนา และเป็นเมืองแห่งสันติสุข จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ มีวัดจำนวนมากที่สวยงาม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและชาวต่างประเทศ ปัญหาคือ วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างขาดงบประมาณในการพัฒนาศาสนสถานเก่าและการก่อสร้างศาสนสถานใหม่ที่คงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นตน เน้นการท่องเที่ยวไหว้พระเพียงรูปแบบเดียวขาดการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น จะเห็นได้ว่า แม้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจะมีความโดดเด่นด้านการท่องเที่ยว เพราะมีโบราณสถาน วัดวาอารามที่สวยงาม แต่การบริหารจัดการของหลายๆ วัดยังต้องแก้ไขโดยเร่งด่วน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สมบุญ ศิริสรรหิรัญและคณะ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แผนยุทธศาสตร์สำหรับโครงการการอนุรักษ์และพัฒนามรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า ผลการยกย่องยุทธศาสตร์ พบว่า วิสัยทัศน์ มรดกโลกพระนครศรีอยุธยา คือ สรรค์สร้างคุณค่ามรดกโลกพระนครศรีอยุธยาอย่างยั่งยืน โดยมีประเด็นยุทธศาสตร์ทั้งหมด ๕ ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่ ๑) พัฒนาศักยภาพการจัดการโบราณคดีและการอนุรักษ์โบราณสถานมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ๒) เสริมพลังเครือข่ายประชารัฐอารักษ์ามรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ๓) เสริมสร้างภาพลักษณ์และประชาสัมพันธ์เชิงรุกมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ๔) พัฒนาระบบการจัดการเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา และ ๕) พัฒนาระบบบริหารจัดการองค์การเพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์และพัฒนามรดกโลกพระนครศรีอยุธยา^๑ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ธাত্রี มหันตรัตน์** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวารอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัญหาการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวารที่สำคัญมี ๗ เรื่อง ได้แก่ ๑) การบุกรุกพื้นที่ ๒) การขาดองค์กรหลักเพื่อเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการ ๓) การขาดบุคลากรในการบริหารจัดการ ๔) การใช้ที่ดินในพื้นที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๕) การเมืองท้องถิ่นภายในพื้นที่ ๖) งบประมาณในการบริหารจัดการ ๗) การบังคับใช้กฎหมาย ส่วนแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกแบบมีส่วนร่วม ๆ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ได้แก่ ๑) การกำหนดนโยบายและแผนแม่บทการอนุรักษ์วัฒนธรรมและธรรมชาติให้ชัดเจนทั้งในระดับชาติและระดับจังหวัดเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง ๒) การกำหนดให้มีกฎหมายพิเศษเป็นการเฉพาะเพื่อใช้บังคับในพื้นที่ ๓) การตั้งหน่วยงานพิเศษขึ้นเป็นการเฉพาะเพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการ

^๑สมบุญ ศิริสรรหิรัญและคณะ, “แผนยุทธศาสตร์สำหรับโครงการการอนุรักษ์และพัฒนามรดกโลกพระนครศรีอยุธยา”, *วารสารการบริหารปกครอง*, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๒๒๙ – ๒๔๗.

พื้นที่ และ ๔) การให้อำนาจจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในการบริหารจัดการพื้นที่ภายใต้กฎหมายพิเศษที่บัญญัติขึ้น และการวิจัยครั้งนี้ ได้นำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกแบบมีส่วนร่วมฯ มีองค์ประกอบ ๗ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการกำหนดนโยบายและการวางแผนฯ ๒) ด้านการจัดองค์กรการบริหารจัดการพื้นที่ ๓) ด้านการจัดบุคลากรบริหารจัดการในพื้นที่ ๔) ด้านการอำนวยความสะดวกและการ ๕) ด้านการประสานงาน ๖) ด้านการรายงานผลการปฏิบัติการ ๗) ด้านการบริหารงบประมาณในพื้นที่^๒

๒) ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี ๕ องค์ประกอบ ๑๐ ตัวชี้วัด คือ ๑. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ๒. มีการประชุมวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นประจำ ๓. มีการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ๔. มีโครงสร้างและตำแหน่งทางการบริหารแหล่งท่องเที่ยว ๕. มีการแบ่งหน้าที่แก่บุคลากรทุกฝ่ายอย่างชัดเจน ๖. มีระเบียบและข้อปฏิบัติในการบริหารแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน ๗. มีภาคีเครือข่ายในการบริหารแหล่งท่องเที่ยว ๘. มีการประสานงานกับชุมชน และหน่วยงานราชการ ๙. มีการจัดทำรายงานผลการดำเนินการในรอบปี และ ๑๐. มีการจัดทำประชาสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานราชการ และ**ตัวชี้วัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา** มี ๓ องค์ประกอบ ๙ ตัวชี้วัด คือ ๑. แบ่งพื้นที่ใช้สอยได้อย่างเหมาะสม ๒. สะอาด ร่มรื่น สวยงาม ๓. มีความเป็นสากลสูง มีความเป็นอารยสถาปัตยกรรม ๔. สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นสูง ๕. สามารถมองเห็นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน ๖. สามารถสืบค้นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวผ่านระบบออนไลน์ได้ ๗. บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจ และสามารถอธิบายข้อมูลได้อย่างชัดเจน ๘. มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวครบครัน และ ๙. มีระบบป้องกันความปลอดภัยสูง สอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระมหากวินท์ ยสินทวิโส** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา" ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับงานวิจัยนี้ ได้แก่ ๑) แหล่งท่องเที่ยวประเพณีวัด ๓) แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และอนุสาวรีย์ ๔) แหล่งท่องเที่ยวประเภทพระราชวัง ๕) แหล่งท่องเที่ยวประเภทพิพิธภัณฑ์ และ ๗) แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ๒. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเลียนแบบน้ำเจ้าพระยาและแนวทางการพัฒนาตลาดน้ำหรือตลาดชุมชน ๓. การเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย การจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาควรมีแนวทางการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๒) ราคาสมเหตุสมผล ๓) ความสะดวกสบายของสถานที่สิ่งอำนวยความสะดวก ๔) การส่งเสริมการตลาด ๕) ฝึกอบรมบุคลากร

^๒ชาติรี มหันตรัตน์, “รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวารอย่างยั่งยืน”, วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเทพฯ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน ๒๕๖๒) : ๓๑ - ๗๘.

ทางการท่องเที่ยว ๖) งบประมาณการดำเนินงาน ๗) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ๘) การจัดชุดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๙) การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน^๓

๓) รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า มี ๓ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ จัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไป จัดสถานที่ให้สวยงาม สะอาด ร่มรื่น น่าสนใจ นำหลักสี่ปายะ ๗ ประการมาพัฒนาให้ครบในทุกๆ มิติ และกิจกรรมที่ออกแบบเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกผ่านประสาททั้ง ๕ (๒) รูปแบบด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจ และรู้สึกภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนของตนเอง สะอาดและปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว พัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในชุมชนโดยยึดหลักกัลยาณมิตร ๗ ดั่งชุมชนให้มีส่วนร่วม ในด้านศิลปวัฒนธรรม (๓) รูปแบบด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแบบสร้างสรรค์ เป็นการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน ดำเนินทุกกิจกรรมตามแผนที่ได้วางไว้อย่างรัดกุม พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง นำข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไข เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ชุมพล พิษพันธ์ไพศาล** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพร้อมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน (พระนครศรีอยุธยา และอ่างทอง) ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม พบว่า พิพิธภัณฑ์หัตถกรรมอรัญญิกมีศักยภาพในลำดับแรก รองลงมาคือ พิพิธภัณฑ์จักสานเครื่องใช้ไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า ๔. แนวทางเสริมสร้างความพร้อมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยรวมทั้ง ๖ แห่ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนควรร่วมมือกัน จัดให้มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ทำการประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายรูปแบบ ขยายพื้นที่รองรับที่จอดรถ จัดให้มีที่พักแบบโฮมสเตย์ พัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมในการให้บริการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งทุกแห่งมีพื้นฐานด้านวัฒนธรรมที่พร้อมพัฒนาได้^๔ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหากวินท์ ยสินทวิโส** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา" ผลการวิจัยพบว่า การเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วยการจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาควรมีแนวทางการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๒) ราคาสมเหตุสมผล ๓) ความสะดวกสบายของสถานที่สิ่งอำนวยความสะดวก ๔) การส่งเสริมการตลาด ๕) ฝึกอบรมบุคลากรทางการท่องเที่ยว ๖) งบประมาณการดำเนินงาน

^๓พระมหากวินท์ ยสินทวิโส, "การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา", วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๖๑) : ๑๔๕ - ๑๕๖.

^๔ชุมพล พิษพันธ์ไพศาล, "ความพร้อมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน (พระนครศรีอยุธยา และอ่างทอง)", วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๒๔๒ - ๒๕๑.

๗) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ๘) การจัดชุดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๙) การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน^๕

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการและพัฒนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” นั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องดำเนินการดังนี้

๑) จังหวัดควรนำรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาไปออกเป็นนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒) จังหวัดนำตัวชี้วัดในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและตัวชี้วัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มากำหนดเป็นนโยบายและให้ทุกภาคส่วนนำเครื่องมือฉบับนี้ไปใช้ในการประเมินความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการและพัฒนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” นั้น มีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ คือ

๑) วัดและชุมชน ร่วมกันบริหารจัดการและพัฒนาพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างจริงจัง ไม่ให้สูญหายไปจากประเทศไทย

๒) วัดและชุมชนนำตัวชี้วัดและรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาไปต่อยอด และจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทวัดและชุมชนตนเอง

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับภาควิชาวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการและพัฒนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” นั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑) ควรศึกษาวิจัยและสร้างนวัตกรรมการบริหารจัดการและพัฒนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีเชิงสร้างสรรค์

๒) ควรศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

^๕พระมหากวีนท์ ยสินทวิโส, "การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา", วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๑) : ๑๔๕ – ๑๕๖.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเตปิฎก ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณ์วิเสส. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬา

ลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมการท่องเที่ยว. แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔ ของกรมการ

ท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: VIP COPY PRINT, ๒๕๖๑.

กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั้งพระราชอาณาจักร เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,

๒๕๒๕.

กรมศิลปากร. วัดพุทไธสวรรย์ พระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๓.

_____. สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา. การบูรณะ

เจดีย์ภูเขาทอง. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร. สำนักงานโบราณคดีและ

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๕.

ชนิษฐา ดั่งชนะและคณะ. เจ้าอาวาสและวัดในประเทศไทย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เล่ม ๓.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประชามติ, ๒๕๕๐.

คณิตา เลชะกุล บก.. พระนครศรีอยุธยา มรดกโลก. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓.

จันทรานี สงวนนาม. เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง.

กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖.

ชมรมอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานและสิ่งแวดล้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ลักษณะทางกายภาพของ

กรุงศรีอยุธยา. พระนครศรีอยุธยา : ชมรมอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานและสิ่งแวดล้อม

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๓๕.

- ชาญชัย อาจันสมาจาร. **การบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริม, ๒๕๔๐.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **อยุธยา Discovering Ayutthaya**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ
 ไทโยต้าประเทศไทย, ๒๕๕๐.
- ติน ปรัชญพฤทธิ. **หลักการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.
- ตุ้ย ชุมสาย. **ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.
- ถวิล เกื้อกุลวงศ์. **การบริหารการศึกษายุคใหม่ : ทฤษฎี วิจัย และปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : ไทย
 วัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.
- ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. **วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.
- ธงชัย สันติวงศ์. **องค์การและการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
 ๒๕๔๓.
- พระครูวินัยธรอารยพงศ์ อารยธมโม. **วัดพนัญเชิงวรวิหาร พระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร :
 บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๓.
- พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี ว.วชิรเมธี. **คนสำราญงานสำเร็จ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
 อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๐.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). **การบริหารวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. นครปฐม : เพชรเกษมการ
 พิมพ์, ๒๕๕๑.
- พระราชรัตนวราภรณ์ (แหว กตสาโร). **ที่ระลึก สมโภชพระพุทธไตรรัตนนายก หลวงพ่อโต วัดพนัญ
 เชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๑ เมษายน ๒๕๔๘ ปีที่ ๖๘๑ .
 พระนครศรีอยุธยา: วัดพนัญเชิงวรวิหาร, ๒๕๔๘.**
- พะยอม ธรรมบุตร. **เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**.
 กรุงเทพมหานคร : สถาบันการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
 รวโรดม, ๒๕๔๘.
- ภราเดช พยัฆวิเชียร. **ถามอย่างคิด หลาย อย่าง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน,
 ๒๕๔๓.
- มานพ ถนอมศรี. **อยุธยา เมืองประวัติศาสตร์ มรดกโลก**. กรุงเทพมหานคร : พี พี เวิลด์ มีเดีย,
 ๒๕๔๗.
- ระพีพรรณ ใจภักดี. **คู่มือชมศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย พระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร :
 สำนักพิมพ์แสงแดดเพื่อเด็ก, ๒๕๔๘.
- ราณี อสิชัยกุล. **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการ
 จัดการการท่องเที่ยว = Professional experience in tourism management**.
 นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖.
- วรรณภา ณ สงขลา และคณะ. “ประวัติศาสตร์ลาปูนวรวิหาร.” ใน **รายงานสำรวจจิตรกรรมฝาผนัง
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เล่ม ๒**. กองโบราณคดี : งานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง,
 ๒๕๒๓.
- วัชร วิชรสินธุ์. รศ.. **วัดพระเมรุราชิการาม**. กรุงเทพมหานคร : แกลเลอรีการพิมพ์, ๒๕๕๓.

- วิโรจน์ สารรัตน์. **การบริหารหลักการทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๒.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ. **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕.
- เศวณิต เศษานนท์. **ภาวะผู้นำ Leadership**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นครราชสีมา : ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะวิชาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๑. หน้า ๒.
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. **ไทยรบพม่า**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๔.
- _____. **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๖.
- _____. **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๖.
- สมยศ นาวิการ. **การบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔.
- สาคร สุขศรีวงศ์.ดร.. **การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทจี. พี. ไฮเบอร์พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๓.
- สามารถ ทรัพย์เย็น. “สถาปัตยกรรมอยุธยา.” ใน **ศิลปกรรมสมัยอยุธยา** กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๔.
- สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **คู่มือการพัฒนาและประเมินคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, ๒๕๕๐.
- _____. **คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๗.
- สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสีโยกฤษฎ์. **หลักการบริหารเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖.
- สุปรียา กมลาคัน. **กลยุทธ์การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕.
- สุเมธ แสงนิ่มนวล. **ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : ส เจริญ การพิมพ์, ๒๕๕๒.
- สุวรีย์ ศิริโกคาภิรมย์. **การวิจัยทางการศึกษา**. ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. ศาสตราจารย์พิเศษ.ราชบัณฑิต. “**พระพุทธจริยวัตร ๖๐ ปาง**”. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันนันทิธรรม, ๒๕๔๖.
- หม่อมหลวงด้อย ชุมสาย และณิพันธ์ พรหมโยธี. **ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.
- อิโคโมสไทย. **การอนุรักษ์และการพัฒนามรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในแนวทางการการข้ามศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชซิ่ง, ๒๕๕๐.
- (๒) **คุษณินิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:**

วาสนา พบลาภ. “การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖.

(๓) บทความ:

กมลชนก คำอ่อน. “ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเกาหลีใต้ที่มีต่ออุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๑.

กมลวรรณ วรรณธำ. “การเสริมสร้างพลังอำนาจของเยาวชนต่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิจัยรำไพพรรณี**. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๒.

กาญจนา แสงลี้สุวรรณ และคณะ. “การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน”. **วารสารนักบริหาร Executive Journal**. ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๔. ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๕๕.

กุลธิดา สามะพุทธิ. “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : ทางเลือกใหม่ของการเดินทาง”. **จตุรัสการท่องเที่ยว**. กรกฎาคม – กันยายน, ๒๕๔๔.

เกษียร วรศิริ และอุษณีย์ เสวกวีศรี. “นวัตกรรมเชิงประวัติศาสตร์อยุธยาโมเดล”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๒.

จรัญ อ่อนขาว. “การพัฒนาสื่อการเรียนรู้เพื่อการสื่อสารภาษาอังกฤษในสถานการณ์จริงสำหรับตำรวจท่องเที่ยวในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิชาการ มทร. สุวรรณภูมิ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ มิถุนายน – ธันวาคม ๒๕๖๒.

จิตเจริญ ศรขวัญ. “รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” **วารสารวิจัยและพัฒนาโดยลงกรณี ในพระบรมมหาราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม – เมษายน ๒๕๖๑.

จิราภรณ์ เพ็งโตวงษ์ และสาลินันท์ บุญมี. “ปัจจัยทางการตลาดบริการที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลือกที่พักของนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๙.

ชเนตตี จาตุรนต์รัศมี. “การกำหนดขีดความสามารถหลักและขีดความสามารถการบริหารจัดการ เพื่อพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการ ประเภทโรงแรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๐.

ชลิตา ตรียาวนิช และเอกนรี ทุมพล. “การจัดการโลจิสติกส์สำหรับการท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒.

ชัยวัชร พรหมจิตติพงศ์ และสาติยา มิ่งวงศ์. “พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาโบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารการบริการและการท่องเที่ยว**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕.

ชุมพล พีชพันธ์ไพศาล. “การถอดองค์ความรู้ วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวทางในการพัฒนากลุ่มชุมชนให้มีความพร้อมเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษา : วัฒนธรรมชุมชนมุสลิม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐.

_____. “ความพร้อมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบนพระนครศรีอยุธยา และอ่างทอง”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑.

ดำเกิง อัครสุนทรางกูร. “บุพปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืนของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๔ กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๖๒.

ถิรพร แสงพิรุณ และสุนนรตี นิ่มเนติพันธ์. “ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการจัดบริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๑๐ ฉบับพิเศษ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

ธนภูมิ ปองเสงี่ยม และพยอม ธรรมบุตร. “ศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารเทคโนโลยีภาคใต้**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘.

_____. “แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **อารยธรรมศึกษาโขง - สาละวิน**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๕๘.

ธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ และคณะ. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒๑๐ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๐.

_____. “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒๘ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๙.

ชาตรี มหันตรัตน์. “รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองโบราณอย่างยั่งยืน”. **วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเทพฯ**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ กันยายน ๒๕๖๒.

ธารณี นวสันธิ์. “แผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๖๐.

- น. ณ ปากน้ำ. **ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรอยุธยา** พระนคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๖.
- นพพร บัวอินทร์ และณฐา เศวตนรากุล. “การเพิ่มประสิทธิภาพองค์ประกอบของโลจิสติกส์ด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒.
- นิรันดร ทองอรุณ. “สื่อและข้อมูลในการเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์การจัดการองค์ความรู้เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาสภาพแวดล้อมเสมือนมรดกโลกอยุธยา”. **วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/ผังเมือง**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๔.
- บังอร บุญปั้น. “กลุ่มชาติพันธุ์ลาวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา: ประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมและแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”. **วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม – เมษายน ๒๕๖๑.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๘.
- เบญจพร เชื้อผึ้ง และคณะ. “การจัดการที่พักแรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- _____. “แนวทางการจัดการบริการของโรงแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ชาวไทยที่มาพักแรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารสารสนเทศ**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑.
- ประเวศ วะสี. “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”. **จุลสารการท่องเที่ยว**. กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๔.
- พระครูวรภิกขิต (สมชัย ฐรวาโห). **ที่ระลึกงานสมโภชพระอาราม ฉลองวัดตุม วันอาทิตย์ที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๓**. พระนครศรีอยุธยา : วัดตุม, ๒๕๕๓.
- พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี). **ธรรมปริทัศน์ “๔๖”**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระปลัดโอภาส โอภาโส เสนีย์ พวงยาณี และทรงวิทย์ เจริญกิจฉลาภ. “กลยุทธ์การท่องเที่ยวและลักษณะทางกายภาพที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ มาท่องเที่ยววัดหน้าพระเมรุราชิการาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๓.
- พระมหากวินท์ ยสินทวิโส. “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๑.
- พระเมธีธรรมภรณ์ ประยูร ธรรมจิตโต. **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙.
- พระสิทธิสิงหเสนี โสภโณ สิงหเสนีและคณะ. “มรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา : ปัญหาอุปสรรคและกระบวนการจัดการของภาคีเครือข่ายในพื้นที่”. **วารสารมหาจุฬานาคปริทรรศน์**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

พระเอกลักษณ์ อชิโต. “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๑.

มนตรี สังข์ทอง และศศินันท์ ศาสตร์สาระ. “ความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวทางน้ำรอบเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา”. **วารสาร มทร.สุวรรณภูมิ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๑.

มาโนช พรหมปัญญา และศิริวรรณ เสรีรัตน์. “ความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว แรงจูงใจและทัศนคติที่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยววัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารและการท่องเที่ยวไทย**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๘.

เมธรัตน์ จันตะนี และลำยอง ปลั่งกลาง. “การพัฒนาศักยภาพบุคคลในชุมชนเพื่อจัดการด้านการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืนของชุมชนตำบลลาดชะโด อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร**. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๐.

รสิกา อังกูร. “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น”. **วารสารการวิจัย**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙.

รุยดา อาปีติน และคณะ. “การพัฒนาแอปพลิเคชันโบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยเทคโนโลยีความจริงเสมือนสามมิติ”. **วารสารวิชาการ ประจำปีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร**. ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒.

ลำยอง ปลั่งกลางและคณะ. “การศึกษาศักยภาพ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนไทย – มุสลิม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **สักทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๒.

วันทนีย์ แสนภักดี. “แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอยุธยาเมืองมรดกโลก ในมุมมองของผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว”. **วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ มกราคม – เมษายน ๒๕๖๒.

วิภาดา เถาธรรมพิทักษ์และเทิดชาย ช่วยบำรุง. “ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษา นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑๑๓ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒.

วีระพล ทองมา และ ประเจต อำนวย. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. **รายงานผลการวิจัย**. ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร : มหาวิทยาลัยแม่โจ้. เชียงใหม่. ๒๕๔๗.

วุฒิชัย วิภาทานัง. “การศึกษาและพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมงานจักสานประเภทผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ของตกแต่งและเครื่องเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๙.

- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. “เศียรธรรมิกราชจากวัดธรรมิกราชควรมีอายุอยู่ในช่วงเวลาใด”. **ดำรงวิชาการ** ๖. ๑ ม.ค.-มิ.ย, ๒๕๕๐.
- ศิลปวิชัย น้อยสมมิตรและคณะ. “รูปแบบการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาราชมนตรี**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒.
- สถิตย์ กิตติสงคราม. “รูปแบบการเผยแพร่สื่อละครทางโทรทัศน์เรื่อง บุพเพสันนิวาส ที่มีประสิทธิภาพมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่วัดไชยวัฒนาราม เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มีประสิทธิภาพ”. **วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๑.
- สมบูรณ์ ศิริสรหรือและคณะ. “แผนยุทธศาสตร์สำหรับโครงการการอนุรักษ์และพัฒนามรดกโลกพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารการบริหารปกครอง**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๑.
- สุขุม คงดิษฐ์ และคณะ. “รูปแบบและกิจกรรมที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยววิถีเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔ กรกฎาคม – สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สุรศักดิ์ บุญประสิทธิ์ ปิยพงศ์ เขตปิยรัตน์ ชัยณรงค์ ศรีรักษ์ และอนามัย ดำเนตร. “แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มในกระบวนการดำเนินธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กเพื่อรองรับ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในจังหวัดสุโขทัยและ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **Veridian E-Journal Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ**. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๖ พฤศจิกายน – ธันวาคม ๒๕๖๒.
- สุรศักดิ์ ปาเฮ. “สู่มิติการเป็นนักบริหารการศึกษามีอาชีพ”. **วารสารวิชาการ**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖ มิถุนายน, ๒๕๔๓.
- เสวียน เจนเขว่า กุลนาถ ลักษณะศิริ และสุพจน์ พันธนิยะ. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนริมน้ำ : กรณีศึกษาดลาดลาดชะโด อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒.
- อมรา วีระวัฒน์ และนรินทร์ สังข์รักษา. “การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนในเขตมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา : พันธกิจที่ต้องทบทวน”. **Veridian E-Journal Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และศิลปะ**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๑.
- อรรณู วานิชกร. “ศึกษาเพื่อสร้างสรรค์ทัศนศิลป์และการออกแบบผลิตภัณฑ์ สำหรับแสดงภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวกรุงเก่าอยุธยา”. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐.

อัชฌา ขึ้นบุญ และคณะ. “การจัดการท่องเที่ยวบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาโดย การมีส่วนร่วมของชุมชน”. **วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๗.

อำนาจ หังชากุล และกนิษฐ์ ทองเงา. “สื่อประชาสัมพันธ์ความเป็นจริงเสริมเพื่อการท่องเที่ยวใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยี อีสเทิร์น**. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ๒ ต.ค.๖๑ **รายงานประจำปี ๒๕๕๒**. ออนไลน์. แหล่งที่มา : <http://thai.tourismthailand.org/about-tat/annual-report>. เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๒ ตุลาคม ๒๕๖๓.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.royalthaipolice.go.th/downloads/plan12.pdf>. ๒๘ เมษายน ๒๕๖๓.

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. **จำนวนพระภิกษุและสามเณรในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://aya.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=175&Itemid=1 ๒๖ เมษายน ๒๕๖๓.

สำนักงานสถิติจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. **ชุดข้อมูลกลางของประเทศ Management Information System: MIS ท่องเที่ยว ชาว ผู้สูงอายุ ชยะ**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://ayuttaya.nso.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=248:2017-03-20-07-48-07&catid=127:2018-03-02-03-03-00&Itemid=631 ๒๘ เมษายน ๒๕๖๓.

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **คู่มือการประเมิน มาตรฐานคุณภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**. แหล่งที่มา : <http://www.tourism.go.th/view/1/> ๒๘ เมษายน ๒๕๖๓.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

David. W. H.. **Passport : an Tntroduction to the Travel and Tourism Industry**. N.P. : South Western Publishing. 1993.

Garrod. B.. & Fyall. A. Beyond the rhetoric of sustainable tourism?. **Tourism Management**. 1998.

Ge. Chuck Y.. Dexter J. L. Choy and Makens James C. **The Travel Industry**. Connecticut : The AVI Publish Company. 1984.

Holloway. J. Christopher. **The Business of Tourism**. Plymouth : Macdonald and Evans Ltd..1983.

- Koontz. Harold and Heize Wehrich. **Essential of management.** 5th. Singapore : McGraw-Hall. 1990.
- Luther Gulick and Lyndall Urwick. **Papers on the Science of Administration.** New York : Institute of Public Administration. 1937.
- Mcintosh. R.W.; Goeldner. C.R.; & Ritchi. Jr.B. **Tourism : Principle. Practices. and Philosophies.** New York : John Wiley & Sons. 1995.
- Price. Alan. **Human Resourec Management In a Business Context.** 2 edition. London : Thomson Learning. 2004.
- Richards et al. **Cultural Tourism : Global and Local Perspectives.** New York : The Haworth Hospitalsity Press. 2007.
- Smith. M. K.. **Issues in Cultural Tourism Studies.** London : Routhledge. 2003.
- United Nation Development Programme UNDP. **Thailand Human Development Report 2003.** Bangkok. 2003.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
หนังสือนำ

ที่ อว ๘๐๐๕๒/ว ๑๙๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

9๗ สิงหาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระธรรมรัตนมงคล (นพปฎล กตสโร) เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังดำเนินการวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการและการ
พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (Cultural and
Traditional Tourism Management and Development in Ayutthaya)" โดยได้รับทุนอุดหนุน
การวิจัยจากหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. ทำการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย
จากพระเดชพระคุณ ทางหลักสูตรบัณฑิตศึกษาฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดช
พระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ฉันต์ในนามท่าน
พระธรรมรัตนมงคล
ใหญ่ อังนาคาม ๖๓

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.
โทรศัพท์ต่อ : ๐๖๕-๕๓๙๔-๕๖๔๙

ที่ อว ๘๐๐๕๒/ว ๑๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุณโย) รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังดำเนินการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการและการ
พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (Cultural and
Traditional Tourism Management and Development in Ayutthaya)” โดยได้รับทุนอุดหนุน
การวิจัยจากหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. ทำการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย
จากพระเดชพระคุณ ทางหลักสูตรบัณฑิตศึกษา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดช
พระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมส่งมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระอุดมสิทธินายก
๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๓

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.

โทรศัพท์ : ๐๖๕-๕๓๙๙-๕๖๔๙

ที่ อว ๘๐๐๕๒/ ๑ ๑๕๖๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี่ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย
นมัสการ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมฺโม) รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังดำเนินการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการและการ
พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (Cultural and
Traditional Tourism Management and Development in Ayutthaya)” โดยได้รับทุนอุดหนุน
การวิจัยจากหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร. ทำการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย
จากพระคุณท่าน ทางหลักสูตรบัณฑิตศึกษา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในดี นิสิตทางม
รพท.น.น.น.

อว ๑๖.๑.๒๕๖๓

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

ดร.สุรพล สุยะพรหม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๖๕-๕๓๙-๕๖๔๙

ที่ อว ๘๐๐๕๒/ว ๑๘๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิปัญญา) รองเจ้าคณะอำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังดำเนินการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการและการ
พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (Cultural and
Traditional Tourism Management and Development in Ayutthaya)” โดยได้รับทุนอุดหนุน
การวิจัยจากหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณพระคุณเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. ทำการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย
จากพระคุณพระคุณ ทางหลักสูตรบัณฑิตศึกษา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณ
พระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.
โทรศัพท์ต่อ : ๐๖๕-๕๓๙-๕๖๔๙

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๑๘๗

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี่ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังดำเนินการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการและการ
พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (Cultural and
Traditional Tourism Management and Development in Ayutthaya)” โดยได้รับทุนอุดหนุน
การวิจัยจากหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร. ทำการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย
จากท่าน ทางหลักสูตรบัณฑิตศึกษาฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระอุดมสิทธิธนายก (พระอุดมสิทธิธนายก)
ผศ.ดร.

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๖๕-๕๓๓๙-๕๖๔๙

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย (Research Interviews Form)

เรื่อง “การบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย (Research Interviews Form) ฉบับนี้พัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ รูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ชื่อ นามสกุล ตำแหน่ง อาชีพ ที่อยู่ปัจจุบัน ตอนที่ ๒ เป็นประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตอนที่ ๓ เป็นประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตอนที่ ๔ เป็นประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.

คณะนักวิจัย

เมษายน ๒๕๖๓

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ชื่อ-นามสกุล.....

ตำแหน่ง.....

อาชีพ.....

ที่อยู่ปัจจุบัน.....

วันเดือนปีที่ให้ข้อมูลสำคัญ.....

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การบันทึกเสียง , การบันทึกภาพนิ่ง , การบันทึกวิดีโอ และการจดบันทึก

ตอนที่ ๒ เป็นประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปและสภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนากอง
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒.๑ ท่านคิดว่า สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี
จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอย่างไร

๒.๒ ท่านคิดว่า สภาพปัญหาในการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและ
ประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีอะไรบ้าง

ตอนที่ ๓ เป็นประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓.๑ ท่านคิดว่า ปัจจัยทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีผลต่อการบริหารจัดการและ
พัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างไรบ้าง

๓.๒ ท่านคิดว่า ปัจจัยด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมส่งผลต่อการบริหารจัดการและพัฒนากอง
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างไรบ้าง

๓.๓ ท่านคิดว่า ปัจจัยอื่นใดบ้างที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
และประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ ๓ เป็นประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
และประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓.๑ ท่านคิดว่า รูปแบบที่เหมาะสมในการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและ
ประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีอะไรบ้าง

๓.๒ ในความคิดของท่าน “พัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๒๙/๒๕๖๓

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
(Cultural and Traditional Tourism Management and Development in Ayutthaya)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS ว.070/2563

สถาบันที่สังกัด: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัยหลัก: พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๓
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๓
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๓
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๓

(พระสุวรรณเมธากรณ์, ผศ.)

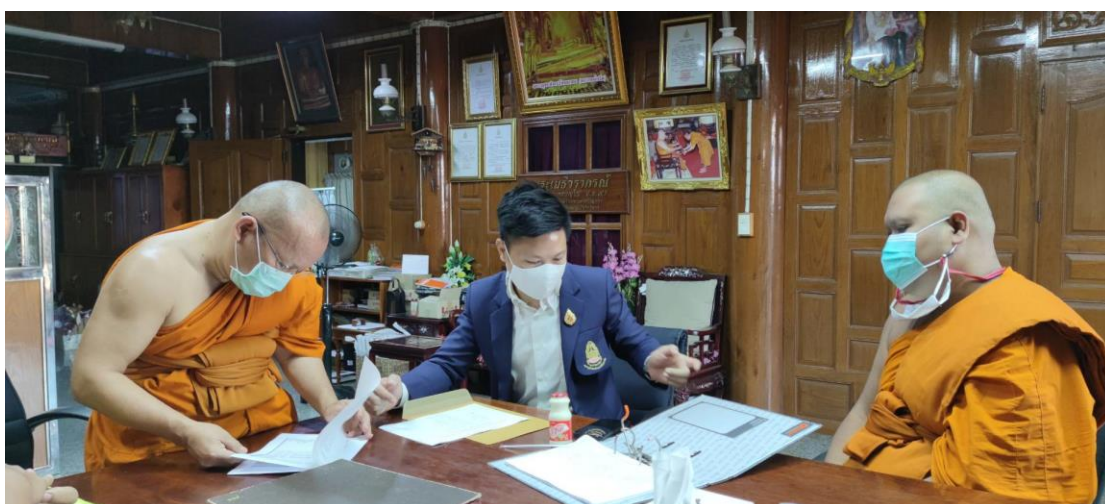
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๓

หมายเลขใบรับรอง: ว.๒๙/๒๕๖๓
วันที่ให้การรับรอง: ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๓
วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๔

ภาคผนวก ค
ภาพประกอบ

สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล
เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สัมภาษณ์ พระเมธีวราภรณ์
รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สัมภาษณ์ พระครูสิทธิชัยมงคล
รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา

สัมภาษณ์ พระมหาเวชยันต์ เวชยนฺโต
เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สัมภาษณ์ พระราชานินทรจารย์
เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร

ภาคผนวก ง
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. สัมภาษณ์

- ๑) พระธรรมรัตนมงคล (นพกุล กตสโร) เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๒) พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส) รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๓) พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุญโญ) รองเจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร
- ๔) พระราชธานินทร์อาจารย์ (สุชาติ ฐานิสโร) เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร เจ้าคณะอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๕) พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร) เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิกการาม อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๖) พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฐานิโก) เจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร เจ้าคณะอำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๗) พระมหาเวษยันต์ เวชยันโต ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๘) พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม) เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๙) พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปลโย เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๐) พระปลัดอดิโชติ ธมมวโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทธโสธรวรวิหาร อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๑) นางอรสา อารุคม ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา
- ๑๒) นายธัญเทพ หมั่นยุทธ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๓) นางสาวสุกัญญา เบาเน็ด ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
- ๑๔) นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๕) ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๖) นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๗) นายบัณฑิต เกษมสานต์ นายอำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๘) นายวีระศักดิ์ แสนสะอาด นักโบราณคดี สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาคผนวก จ
หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๔

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์
กราบเรียน อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กระผม พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน ตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้า
อาวาสวัดท่าการ้อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โทรศัพท์
๐๘๑-๙๙๑๑๖๔๕

ขอรับรองว่าได้นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย เรื่อง “การบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” ซึ่งเป็นผู้งานวิจัยของ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. โดยนำไปใช้ประโยชน์ตาม
วัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๓ ถึงปัจจุบัน ซึ่ง
การนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดีดังนี้

นำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาวัดท่าการ้อง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประเพณีของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....

พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน

(พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน)

รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา

จัดประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามตัวชี้วัดของงานวิจัยเรื่องนี้ และดำเนินการปรับปรุง พัฒนาตลาดน้ำวัดท่ากรัง ตามรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาคผนวก ฉ
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- ต้นแบบผลิตภัณฑ์
- ต้นแบบเทคโนโลยี
- กระบวนการใหม่
- องค์ความรู้
- การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
- การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
- การพัฒนากำลังคน
- ทรัพย์สินทางปัญญา
- บทความทางวิชาการ
- การประชุม/สัมมนาในระดับนานาชาติ
- การประชุม/สัมมนาในระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ระดับอุตสาหกรรม
- ระดับกึ่งอุตสาหกรรม
- ระดับภาคสนาม
- ระดับห้องปฏิบัติการ

รายละเอียดผลงาน:

ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา

จำนวนผลงาน ๒ ตัวชี้วัด หน่วยนับ ตัวชี้วัด

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ:

ชื่อผลลัพธ์ ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประเภท:

- เชิงปริมาณ
- เชิงคุณภาพ
- เชิงเวลา
- เชิงต้นทุน

รายละเอียด:

ตัวชี้วัดในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี ๕ องค์ประกอบ ๑๐ ตัวชี้วัด คือ ๑. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ๒. มีการประชุมวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นประจำ ๓. มีการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ๔. มีโครงสร้างและตำแหน่งทางการบริหารแหล่งท่องเที่ยว ๕. มีการแบ่ง

หน้าที่แก่บุคลากรทุกฝ่ายอย่างชัดเจน ๖. มีระเบียบและข้อปฏิบัติในการบริหารแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน ๗. มีภาคีเครือข่ายในการบริหารแหล่งท่องเที่ยว ๘. มีการประสานงานกับชุมชน และหน่วยงานราชการ ๙. มีการจัดทำรายงานผลการดำเนินการในรอบปี และ ๑๐. มีการจัดทำประชาสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานราชการ

ตัวชี้วัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี ๓ องค์ประกอบ ๙ ตัวชี้วัด คือ ๑. แบ่งพื้นที่ใช้สอยได้อย่างเหมาะสม ๒. สะอาด ร่มรื่น สวยงาม ๓. มีความเป็นสากลสูง มีความเป็นอารยสถาปัตย์ ๔. สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นสูง ๕. สามารถมองเห็นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน ๖. สามารถสืบค้นข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวผ่านระบบออนไลน์ได้ ๗. บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายข้อมูลได้อย่างชัดเจน ๘. มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวครบครัน และ ๙. มีระบบป้องกันความปลอดภัยสูง

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศ
- ผลกระทบต่อภาคการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง
- ผลกระทบต่อขีดความสามารถทาง วทน.
- ผลกระทบต่อการจ้างงาน
- ผลกระทบต่อสังคม
- ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- เพิ่มความสามารถการแข่งขันของเอกชนที่ร่วมโปรแกรม
- เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- สนับสนุนให้เกิดวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup)

รายละเอียด:

วัดต้นแบบที่ใช้ในการศึกษา คือ วัดท่ากาเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการนำตัวชี้วัดในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาไปพัฒนา สถานที่และสิ่งแวดล้อมภายในวัด ส่งผลให้สถานที่ภายในวัดสะอาด สิ่งแวดล้อมสวยงามและร่มรื่น

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ/ฉายา/นามสกุล พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร), ผศ.ดร.

๑. ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์
สังกัด หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ประวัติการศึกษา

คุณวุฒิ	ปีที่สำเร็จ	ชื่อสถานที่ศึกษา
เปรียญธรรม ๙ ประโยค	๒๕๔๓	บาลีสยามหลวง
พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ)	๒๕๕๒	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
น.บ. (นิติศาสตร์)	๒๕๖๑	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ)	๒๕๕๔	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)	๒๕๕๗	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. การงานในความรับผิดชอบ (ภายใน ๓ ปีย้อนหลัง)

๓.๑ ประสบการณ์ในการสอนระดับปริญญาตรี

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
๑	พระไตรปิฎกศึกษา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	พระวินัยปิฎก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	การจัดการทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๒ ประสบการณ์ในการสอนระดับปริญญาโท

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
๑	ภาวะผู้นำทางการจัดการเชิงพุทธ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	การศึกษาตามแนวแนะทางการจัดการเชิงพุทธ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓	การจัดการทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	ภาวะผู้นำทางการจัดการเชิงพุทธ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕	การจัดการองค์การสมัยใหม่	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
---	--------------------------	------------------------------------

๓.๓ ประสบการณ์ในการสอนระดับปริญญาเอก

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
๑	องค์การการบริหารและพฤติกรรมองค์การ เชิงพุทธ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	การบริหารการพัฒนาองค์การเชิงพุทธ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓	สันติวิธีและสมานฉันท์เชิงพุทธ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	การวางแผนและการจัดการเชิงกลยุทธ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕	สัมมนาการจัดการเชิงพุทธ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖	สัมมนาวิทยาลัยสงฆ์กับสังคมไทย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. ผลงานทางวิชาการ (งานวิจัย/บทความทางวิชาการ/หนังสือ/ตำรา)

๔.๑ งานวิจัย

๔.๑.๑ พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร), พระเมธีธรรมาจารย์ และพระมหานิกธฐานุตโตโร. (๒๕๖๒). การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.). จำนวน ๑๔๔ หน้า.

๔.๒ บทความทางวิชาการ

๔.๒.๑ พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร). (๒๕๕๙). พุทธบูรณาการเพื่อการจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ TCI กลุ่ม ๑, ๕(๒ ฉบับพิเศษ), ๓๑-๔๒.

๔.๒.๒ พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร) และคณะ. (๒๕๖๒). การพัฒนากลไกการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้าน รักษาศีล ๕ ของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ TCI กลุ่ม ๑, ๘(๓), ๑-๑๔.

๔.๒.๓ พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร) และคณะ. (๒๕๖๒). การพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศึกษาปริยัติ ธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ภาค ๑๔. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ TCI กลุ่ม ๑, ๖(ฉบับพิเศษ), ๒๓๙-๒๕๓.

๔.๓.๔ พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร) และคณะ. (๒๕๖๒). กลยุทธ์การจัดการโรงเรียนการกุศลของวัดใน พระพุทธศาสนา จังหวัดราชบุรี. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ TCI กลุ่ม ๑, ๖(ฉบับพิเศษ), ๑-๑๔.

๔.๓.๕ พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร) และคณะ. (๒๕๖๒) การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและ เครือข่ายทางสังคม เพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ TCI กลุ่ม ๑, ๘(๔), ๑-๑๖.

๔.๓.๖ พระอุดมสิทธิธินายก (กำพล คุณงกโร) และคณะ. (๒๕๖๒). ประสิทธิผลการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติ ธรรม. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ TCI กลุ่ม ๑, ๖(๒), ๑-๑๖.

๔.๓.๗ พระอุดมสิทธิธินายก (กำพล คุณงกโร). (๒๕๖๒). การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนวิถีพุทธของพระ สังฆาธิการในจังหวัดกาญจนบุรี. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ TCI กลุ่ม ๑, ๗(๓), ๓๘-๔๙.

๔.๓.๘ พระอุดมสิทธิธินายก (กำพล คุณงกโร). (๒๕๖๒). รูปแบบการบริหารจัดการสู่ความเป็นเลิศของส นักเรียน พระปริยัติ ธรรมแผนกบาลีในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๔. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ TCI กลุ่ม ๑, ๗(๓), ๕๐-๖๓.

๔.๓.๙ พระอุดมสิทธิธินายก (กำพล คุณงกโร). (๒๕๖๒). รูปแบบการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมส าหรับเยาวชน ของวัดในจังหวัดสิงห์บุรี. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ TCI กลุ่ม ๑, ๗(๒), ๑๗๓-๑๘๔.

๔.๓.๑๐ พระอุดมสิทธิธินายก และคณะ. (๒๕๖๓). การปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนของคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร TCI กลุ่ม ๒, ๘(๑), ๒๑๑-๒๒๑.

๔.๓.๑๑ พระอุดมสิทธิธินายก กำพล คุณงกโร และคณะ. (๒๕๖๓) การขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูป กิจกรรมพระพุทธศาสนา ด้านการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ TCI กลุ่ม ๒, ๙(๑), ๖๙-๘๑.

๔.๓ หนังสือ/ตำรา

๔.๓.๑ พระอุดมสิทธิธินายก (กำพล คุณงกโร). (๒๕๕๙). การจัดการทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์. พระนครศรีอยุธยา: ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. จำนวน ๒๖๙.